ۋەلى داۋۇت

كەندىر لاشكىسى چوشى

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

ۋەلى داۋۇت 1969- يىل 2- ئاينىڭ 12- كۈنى ئۈرۈمچىدە تۇغۇلغان. 1991 - يىلى ئۈرۈمچى شەھەرلىك مالىيە مەكتىپىنى پۈتۈزۈپ، ئۈرۈمچى شەھەرلىك دۆلەتلىك باج ئىدارىسىگە خىزمەتكە چىقىپ، ھازىرغىچە شۇ ئورۇندا ئىشلەپ كېلىۋاتىدۇ.

ۋەلى داۋۇت 1989 - يىلى « تارىم » ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنغان« خارىس ساپا » ناملىق تارىخىي ھېكايىسى بىلەن ئەدەبىي ئىجادىيەت سەپىگە كىرگەن بولۇپ، ھازىرغا قەدەر 20 نەچچە پارچە ھېكايىسى ئېلان قىلىنغان. ئىككى پارچە ھېكايىسى خەنزۇ ۋە قازاق تىللىرىغا تەرجىمە قىلىنغان « پەرىشتە قونغان ماكان »،« سەپكۈنلۈك بالا»ناملىق ئىككى پارچە ھېكايىسى 7- ۋە 15- نۆۋەتلىك شىنجاڭ « خانتەڭرى ئەدەبىيات مۇكاپاتى»غا ئېرىشكەن.

ۋەلى داۋۇت شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

ۋەلى داۋۇت

كۈندىن كېيىنكى چۈش

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)

大麻田里的梦/外力·达吾提著.—喀什:喀什维吾尔文出版社,2006.12(2010.3重印)
ISBN 978-7-5373-1583-8
Ⅰ.大… Ⅱ.外… Ⅲ.短篇小说—作品集—中国—当代—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.1247.7

中国版本图书馆CIP数据核字(2006)第161258号

责任编辑:穆罕默德·阿布利孜·伯日亚尔
责任校对:坎拜尔古丽·吾斯曼

大麻田里的梦

(短篇小说集)

作者:外力.达吾提

喀什维吾尔文出版社出版发行
(喀什市塔吾古孜路14号 邮编844000)
各地新华书店经销
喀什维吾尔文出版社印刷厂印刷
880×1230毫米 1/32开本 6.25印张 1插页
2006年12月第1版 2010年3月第2次印刷
印数:3081——6080 定价:12.50元

如有质量问题,请与我社联系调换。电话:0998—2653927

مۇندەرىجە

«خارىس ساپا» 1
ئىسكەندەرنى يەڭگەن چوپان 7
ھويلىدىكى قەبرە 15
پەرىشتە قونغان. ماكان 24
ئەركىنلىكتە ئۆلۈش 33
قارا سېدە 37
ياۋايى ھايۋانلار مۇھاپىزەت بازىسى ۋە جىنايەت 48
ئەڭ ئاخىرقى تام رەسىم 56
بالا ۋە ئۇنىڭ تورۇق ئېتى 65
ئاتا، سىز كىم؟ 71
كەندىرلىكتىكى چۇش 80
تۆمۈر قەپەس 104
كىتەك بالىق 117
سەپكۈنلۈك بالا 138
يولۋاسخان 147
ئالتۇن بۇت 169

«خارىس ساپا»

ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىنىڭ نامسىز قەھرىمانلىرىغا بېغىشلايمەن.

تېخى گۈگۈم چۈشمىگەنىدى. گومىنداڭنىڭ بىر ئەسكىرى ئاۋ-ۋالقىدەكلا ھەيۋەت بۇيرۇق قارىغايلىق تاغقا تۇتاشقان 30 نەچچە ئۆيلۈك مەھەللىنىڭ كونا مەسچىتىگە يىغىلىشتى - دە، مىلتىق ۋە ئاپتوماتلىرىنى مېھرابقا تىزىپ قويۇپ، بەزىلىرى بورا ئۈستىدە سوزۇلۇپ يېتىشتى. قايسىبىرلىرى تېخى سۈتتىن ئايرىلمىغان موزاينى سۆرەپ كېلىپ، سويۇپ - پارچىلاپ مەسچىت ھويلىسىدىكى سۇ توشتۇرۇلغان داش قازانغا تاشلاپ ئوتنى ئۇلىغايتتى.

— ئوفىتسېر جانابلىرى، مەن بېرىپ بىرنەچچە شېشە تېپىپ كەلسەم قانداق؟— دېدى بىر ئەسكەر كىگىز ئۈستىدە ياتقان ئوفىتسېرغا خۇشامەتگۈيلۈق بىلەن ئېگىلىپ، ئارقىدىنلا قورقۇپراق ئاستا قوشۇپ قويدى،— بۇرادەرلەر ئازراق كەيپ قىلساق، دەپ ئىلتىماس قىلىۋاتىدۇ.

ئوفىتسېر بىردەم جىمجىت ياتقاندىن كېيىن ئاستا ئۆرە بولۇپ:

— بولىدۇ، ياخشىراقىدىن بولسا تېپىپ كەلگىن،— دېدى.

ئوفىتسېر ئورنىغا قايتىدىن سوزۇلۇپ ياتتى - دە، تورۇستىكى ئىسلىشىپ ئېسىلىپ تۇرغان بورا پارچىلىرىغا تىكىلىپ ئۆلەيلىك خىيالغا چۆكتى:

«مۇشۇنداق نەس باسقان — شەيتان يولىماس يەرلەرگە مېنىلا بۈيرۇشىدۇ، ئۆزلىرى بىر كېلىپ باقسىدى، ھەممە ياق لەھەتتەك

سۇرلۇك، خۇددى ھازىرلا دەھشەتلىك چېقىن يېنىپ ھەممىنى كۆ-كۆم- تالقان قىلىدىغاندەك. كاشكى بۇ يەرنىڭ جاھىل خەلقىدىن بىرەر ئېغىز ئىقرار ئېلىش مۇمكىن بولسا! ھەرقانچە ئۇرۇپ - توقماقلا-ساقمۇ ھامان بۆرىدەك ھۇرپىيىپ، ئۇنسىز تۇرغىنى تۇرغان. ئۇلار-نىڭ دەيدىغىنى پەقەت تاغدىكى ئوغرىلار بىلەن بىزنىڭ ھېچقانداق ئالاقىمىز يوق، بىز ئۇلارنىڭ تۇرار جايلىرىنىمۇ بىلمەيمىز، دېگەن بىر جۇملىلا سۆز. بۇ يەرگە كەلگىنىمىزگە ئۇچ كۈندىن ئاشتى. پۈتۈن يېزىنى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى تاغ - ئېدىرلارنى چاشقان تۆشۈ-كىگىچە قېدىرىپ چىقتۇق. ھېچقانداق يېپ ئۇچى تېپىلغىنى يوق. شۇنىڭغا قارىماي ھەر كۈنى ئادەم ئەۋەتىپ، تاغ باندىتلىرىنى تۈتۈپ بىر ھەپتە ئىچىدە ساقچى ئىدارىسىگە ھەيدەپ كېلىڭلار، دەپ بۇيرۇق قىلىشىدۇ. بۇ جانابلار ھەتتا چۈشلىرىدە كۆرگەنلىرىنىمۇ بىزگە بۇيرۇشىدۇ...

— دوكلات، كوماندىر.

ئوفىتسېر چۆچۈپ خىيالدىن ئويغاندى - دە ، ئالدىدا تۇرغان ئەسكەرنىڭ مەست ۋە خۇنۇك ھالىتىگە نەپرەت بىلەن قادالدى.

— سۆزلە!

سىرتتىا ئىككىنچى ئادەم سىزىز بىلەن كۆرۈشۈشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ،— دېدى ئەسكەر تىلىنى چاينap.

— ساقچى ئىدارىسىدىن كەپتىمۇ؟— زەردە بىلەن سورىدى ئوفىتسېر.

— ياق، ناتونۇش ئادەملەر. ئۇلار تاغ ئوغرىلىرى توغرىسىدا خەۋەر ئەكەپتۇ. ئوغرىلارنىڭ قەيەردىلىكىنى بىلىدىغان ئوخشايدۇ.

— ناھايىتى ياخشى،— ئوفىتسېرنىڭ روھىي ھالىتىدە جانلا-نىش پەيدا بولدى،— ئۇلارنى چاقىر!

ئەسكەر چىقىپ كېتىپ ئۇزاق ئۆتمەيلا ئىككى ئادەمنى باشلاپ كىردى. بىرى بۇدۇر قارا ساقاللىق، سېمىز، گەۋدىلىك؛ يەنە بىرى ۋېجىكرەك، ساقالسىز ئىدى. ئۇلار سېمىز، ئۇركىگەك قارا قوينى

يېتىلىگەن پېتى تەتىلەپ مېڭىپ ئوفىتسېرنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى، ئاندىن ھەر ئىككىسى ھىجايغىنىچە ئوفىتسېرغا پۈكلىنىپ سالام بەردى.

— سىلەر تاغ ئوغرىلىرىنىڭ قەيەردىلىكىنى بىلەمسىلەر؟— ئوفىتسېر ئۇلارنىڭ جۇل - جۇل، ئوشۇقىغىچە سۆرىلىپ تۇرغان قارا پەشمىتى ۋە قېرى كالا تېرىسىدەك پۈرۈلۈپ - پۈرۈلۈپ كەتكەن قوپال چورۇقىدىن كۆزىنى ئۇزۇپ سورىدى.

— شۇنداق، باشلىق جانابلىرى، بەش قولدەك بىلىمىز. ئۇلارنى تېخى ئاۋۇال ئاخشاملا تاغدا ئۇچراتتۇق،— بۇدۇر ساقاللىقى خۇددى بوغۇزىنى نامەلۇم قول بوغۇۋاتقاندەك خىرىلداپ جاۋاب بەردى.

— ئۇلار قانچە ئادەمكەن؟ سەن بىلەن سۆزلەشتىمۇ؟

— ئۇلار سەككىز ئادەمكەن... ياق، ھەممىسى بولۇپ يەتتە ئادەمكەن. مەن قېچىپ كەتمەكچى بولۇۋىدىم، ئۇلار كۆرۈپ قېلىپ «ھەي! تاز موزاي، بۇ ياققا كەل!» دېدى.

— كېيىنچۇ؟— ئالدىراپ سورىدى ئوفىتسېر.

— ئۇلار مەندىن «ئىسلام يېزىسىغا ھۆكۈمەت ئەسكىرى چۈشتىمۇ؟» دەپ سورىدى. مەن «ھەئە، مىلتىق ۋە زەمبىرەكلەر بىلەن 70 ئەسكەر كەلدى» دېدىم، ئۇلار چۆچۈپ كەتتى. ئاندىن مېنى: «ئەگەر بىزنىڭ قەيەردىلىكىمىزنى باشقىلارغا ئېيتىپ قويساڭ سېنى ۋە خوتۇنۇڭنى بوغۇزلىۋېتىمىز» دەپ قورقۇتۇپ قوغلىۋەتتى. ئەمەلىيەتتە مېنىڭ مۇشۇ ئىنىمدىن باشقا قانداقتۇر خوتۇنۇم، ھەتتا تۇغقانلىرىممۇ يوق ئىدى.

ئوفىتسېر ئۇلارغا يېقىنلاپ ھەيۋە بىلەن سورىدى:

— مېنى ئالدىمايۋاتقانسەن؟ سەنلەر نېمە ئادەم؟ قانداق بولۇپ ئوغرىلارغا ئۇچرىشىپ قېلىشتىڭ؟

— باشلىق جانابلىرى، بىز ھۆكۈمەتنى ھەرگىز ئالدىمايمىز ھەم ئالداپ باققانمۇ ئەمەس، ھەممىسى راست گەپ. مېنىڭ ئىسمىم خارىس ساپا، غەلىتە ئىسىم ، بۇ بىزگە دادىمىزدىن مىراس قالغان.

كىشىلەر بىزنى مۇشۇنداق ئاتاپ كەمستىشىدۇ. بۇ ئىنسانلىقنىڭ ئىسمى مۇ شۇ — خارىس ساپا. دادىمىز ئوتۇنچى ئىدى، تىنچ كۈن كۆرۈۋاتاتتۇق. بىر كۈنى تاغدىكىلەرنىڭ بىر پالۋىنى ئادەملىرىنى باشلاپ كېلىپ دادامنى ئۇرۇپ يىقىتىپ قويۇپ، ئىككى ئېتىمىزنى بۇلاپ كەتتى. دادام تاياقتىن ئۆزە بولالماي ئۆلدى. شۇنىڭدىن بېرى ئىنىم ئىككىمىز تاغدىن ئوتۇن توشۇپ كۈن ئېلىۋاتىمىز. تۇنۇگۈن ئۇلارنى ئۇچراتتۇق - دە، بىردىنبىر مۇلكىمىز — مۇشۇ بىر قوينى ئېلىپ سىلەرگە قېتىلىپ كېتىش ئۈچۈن كەلدۇق. مەن سىلەرنى ئاشۇلار-نىڭ نەق ئۇۋۇسىغا باشلاپ بارالايمەن،— بۇدۇر ساقاللىق سۆزىدىن بىردىنلا توختاپ، ئىنىسى بىلەن تەڭ ئوفىتسېرنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ يىغلامسىراپ يالۋۇردى:

— بىزنى ئەتىرىتىڭىزگە قوبۇل قىلىڭ، باشلىق جانابلىرى، تاغلىقلارنى يوقىتىشقا بىزمۇ قاتنىشىمىز، بولمىسا بىز دادىمىزنىڭ روھىغا يۈز كېلەلمەيمىز.

ئوفىتسېر مەمنۇنلۇق بىلەن كۈلگىنىچە ئۇلارنىڭ مۇرىسىگە قېقىپ قويۇپ ئېيىتتى:

— ياخشى، ياخشى خارىس ساپا، بىز سىلەردەك قابىل ئادەملەر-نى ناھايىتى ئەتىۋارلايمىز. ئەتە سەھەرلا بىزنى ئوغرىلارنىڭ يېنىغا باشلاپ بار. سىلەرگە قورال ھەم كىيىمنى باش ساقچى ئىدارىسىگە قايتقاندىن كېيىن ئۆزۈم ھەل قىلىپ بېرىمەن ۋە مۇكاپاتلايمەن.

—رەھمەت، باشلىق جانابلىرى... سىز بىزنىڭ باشپاناھىمىز،— ئۇلار خۇشاللىقتىن ھودۇقۇپ كېكەچلەيتتى،— سىزگە مۇشۇ ئەرزى-مەس قويدىن باشقا ھېچقانداق نەرسە ئەكېلەلمىدۇق. رۇخسەت قى-لىڭ! غاچچىدە سويۇپ، ئۆز قولىمىز بىلەن ئوخشىتىپ بىر شورپا قىلايلى، بۇرادەرلەر ئېغىز تەگسۇن. قوزا چېغىدىن تارتىپ ئۆزىمىز بوردىغان قوي بۇ...

ئوفىتسېر قاقاقلاپ كۈلدى.

— ئەلۋەتتە، مەن سىلەرنىڭ دوستلارچە ھىممەت - رايىڭلارنى

قايتۇرمايمەن.

ئىككى سائەتتىن كېيىن ئوفىتسېر ۋە ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى قاچقۇنلىرىدىكى «بورداق قوي شورپىسى» نى ئىچىپ تۇگەتمەستىنلا قاتتىق ئۇيقۇغا كەتتى.

ھېلىقى ئىككى «خارىس ساپا» مېھرابتا ئۇلۇكتەك ئۇخلاۋاتقان پوستلارنىڭ قوللىرىدىكى قوراللارنى يىغىشتۇرۇپ ئوفىتسېرنىڭ ئېتىغا غانجۇغىلاپ تاڭدى. ساقالسىز، ژىجىكرەكى قالايمىقان چېچىلىغان قوي گۆشى ئۈستىدىلا ئۇيقۇغا كەتكەن ئوفىتسېرنىڭ يېنىغا كېلىپ ھەمراھىغا كۆز قىسىپ قويۇپ:

— قورال ۋە كىيىمنى ھازىرلا ھەل قىلىۋالساقمۇ بولىدۇ، باشلىق جانابلىرى، — دېدى.

ئۇلار بىردەمدىلا ئوفىتسېرنى كالتە ئىشتان بىلەنلا قالدۇردى. دە، گومىنداڭچىلارنىڭ ھويلىدىكى ھارۋىسىغا قېتىلغان ئاتلىرىنى چىقىرىپ، يېتىلەپ سىرتقا چىقتى.

بۇ ۋاقىتتا مەھەللىدىكى كىشىلەر مەسچىت ئالدىغا يىغىلىشقا باشلىغانىدى. ئۇلار يوچۇن ئىككى كىشىگە ھەيرانلىق بىلەن قاراپ تۇرۇشاتتى.

ئىككى ناتونۇش ئادەم ئاتلىرىنى دېۋىتىپ ماڭماقچى بولدىيۇ، لېكىن ئارقىغا بۇرۇلۇپ كىشىلەرگە بىرنەچچە سېكۇنت قاراپ تۇرۇپ قالدى.

كېيىن بۇدۇر ساقاللىقى يېنىك يۆتىلىپ قويۇپ سىلىق ۋە ئېنىق قىلىپ:

— رەھمەت ئاتلار، سىلەر بىزگە كۆپ ھەمدەمدە بولۇپ روھىمىزنى كۆتۈردۈڭلار، سىلەردەك ئىشەنچلىك ئارقا تىرىكىمىز ۋە تەۋرىمەس يۆلەنچۈكىمىز بولغاچقىلا بىز دۇشمەنلەر بىلەن يۈرەكلىك يۈزلىشىۋاتىمىز، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ ئاخىرقى ئۇتۇققا ئېرىشكۈچە كۈرەش قىلىمىز، — دېدى ۋە بىردىنلا يۆگىلىرى چۈۋۈلۈپ تۇرغان كونا تۇمىقىنى، بۇدۇر ساقاللىرىنى يۇلۇپ تاشلىدى. كىشىلەر ئۇلار-

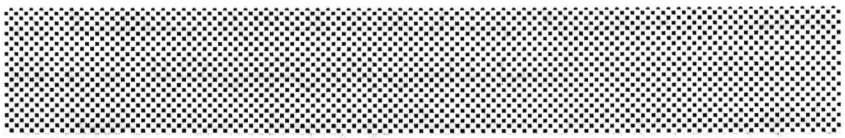
نى دەرھاللا تونۇدى ۋە:

— ياشا، پالۋان! — دەپ توۋلاشتى.

«خارىس ساپا» لار — خەلقنىڭ ئەركىنلىك جەڭچىلىرى كىشىلەرنىڭ دۈگا ۋە رەھمەت، ئالقىش سادالىرىنى ئارقىدا قالدۇرۇپ تاغ ئىچىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

1988 - يىل 4- ئاي

ئىسكەندەرنى يەڭگەن چوپان

بۇنىڭدىن 2500 يىللار بۇرۇن، تۇران.

قەدىمىي دالىدىكى سۇس قان رەڭلىك يورۇقلۇق بارغانچە ئۆچۈپ، قۇدرەتلىك گۈگۈم ياۋاشلاپ جىمغان زېمىننى چەكسىز قويند-غا ئېلىشقا باشلىدى.

بىرنەچچە كۈنلۈك جىددىي يۈرۈشتىن ھېرىپ - چارچىغان بەھ-سام قوشۇن ئېغىرلاشقان ساۋۇت - دۇبۇلغىلىرىنى يېشىپ تاشلاپ، كەچكى قونالغۇ ۋە غىزالىنىشنىڭ تەييارلىقىغا كىرىشىپ كەتتى. تۇمەن يىللاپ ئادەم ئايىغى باسمىغان، جان - جانىۋارسىز بىپايان دالا جەڭ ئاتلىرى ۋە لەشكەرلەر بىلەن تولۇپ، راسا جانلىنىپ كەتتى.

شۇ چاغ قوشۇننىڭ جەڭگىۋار باش قىسمى تەرەپتىن گۈگۈم قوينىنى يېرىپ تۆت ئاتلىق چېپىپ كەلدى. ئۇلار قوشۇننىڭ مەركـ-زىگە تىكىلگەن توق قىزىل رەڭلىك يىپەك چېدىرغا يېقىنلىشىپ ئاتلىرىنى توختاتتى. ئاربىدىن زەبەردەس بىرى جەبدەسلىك بىلەن ئاتتىن چۈشۈپ، ئالدىغا بىرئاز مۇكچەيگەن قوپال گەۋدىسىنى ئىر-غاڭلاتقان پېتى قاتمۇقات مۇھاپىزەتچىلەر سېپىدىن بىسىپ ئۆتۈپ شاھ چېدىرى ئالدىغا كەلدى. ئۇ چېدىر ئىشىكى ئالدىدا بىرنەچچە دەقىقە تۇرۇپ ئۆزىنى رۇسلىۋالغاندىن كېيىن چې-دىر ئىچىگە كىرىپ كەتتى.

ئۇ ئىران ئەمانىيلار ئىمپېراتورى— شەرقنىڭ بۈيۈك جاھانگىـ-

ری گىستاسىپ دارا[1] نىڭ ئەڭ ياخشى كۆردىدىغان پىشقەدەم باتۇرى — لەشكەر بېشى رانۇس چات ئىدى.

چېدىر ئىچىدە ئىمپېراتور گىستاسىپ دادا يۈكىدىن توقۇلغان جىگەررەڭ پىلاشنى يېپىنچاقلاپ نەپىس ئوتداندىكى مۇقىددەس ئىلا-ھىي ئوت — كىچىك گۈلخانغا بېرىلگەن پېتى ئۆرە تۇراتتى. گۈلخان ئۇنىڭ مەغرۇر تۇس ئالغان قىزىل ساقاللىق يۈزىنى ۋە قامەتلىك كەڭ يەلكىسىگە چۈشكەن بۇدۇر چاچلىرىنى قىزىل يورۇتۇپ، تېخىمۇ ھەيۋەتلىك ۋە بۈيۈك ھالغا كىرگۈزگەنىدى.

رانۇس چات ھېچ نەرسىنى سەزمەي چوڭقۇر خىيالغا پاتقان ئىمپېراتورنىڭ پىكرىنى بۆلۈۋېتىشتىن ئەنسىرەپ، خېلىغىچە سۈكۈت قىلغاندىن كېيىن ئاخىر جۈرئەتلىنىپ ئېغىز ئاچتى:

— ئالىيلىرى، ئالدىنقى سەپتىكى چارلىغۇچىلار يۈز - كۆزلىرى قانغا بويالغان بىر كىشىنى تۇتۇۋاپتۇ. سۆزىچە، ئۇ دەشت - باياۋاندا نەچچە كېچە - كۈندۈز يول يۈرۈپ قوشۇنىمىزنى ئىزدەپ كەلگەنمىش. ئۆزى ساكلار[2] ئېلىدىن ئىكەن. ئالىيلىرىنىڭ ئۆزى بىلەن كۆرۈشۇشنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ.

ۋەھالەنكى، دارا خۇددى شۇ كىشىنى كۈتۈۋاتقاندەك ئىدى. لېكىن، دەماللىققا ھودۇقۇپ قالدى. بىردىنلا خۇددى ئىسىقنى تاپقاندەك مۇقەددەس ئوتقا تېۋىنىپ قىسقىغىنە ئىبادەت قىلدى.

— بۇ ئىلاھىمنىڭ ۋەھيىسى، رانۇس چات! غەلىبىمىزنىڭ بېشارىتى. دۇشمەننىڭ دەشت - چۆللىرىدە يول تاپالماي يۈرگەن پەيتتە ياۋلاردىن قېچىپ كەلگەن شۇنداق بىر ئادەم ئون سانغۇندىنمۇ

---

① گىستاسىپ دارا I — مىلادىيەدىن بۇرۇن 700- يىلىدىن 330- يىلىغىچە تۆت ئەسىرگە يېقىن ھۆكۈم سۈرگەن ئىران ئەھمانىيلار ئىمپېرىيىسىنىڭ مىلادىيەدىن بۇرۇن 521- يىلىدىن 486- يىلىغىچە بولغان ئىمپېراتورى. قەدىمكى ئىران تارىخچىلىرى گىستاسىپ دارا I نى گرېك ئىمپېراتورى ئىسكەندەر زۇلقەرنەين (ئالېكساندىر ماكىدونىسكى) نىڭ ئەجداد — قېرىندىشى ھېسابلاپ «ئىسكەندەر» ياكى «ئىسكەندەر دارا» دەپ تەرىپلەپ كەلگەن.

② ساك — مىلادىيەدىن بۇرۇنقى ئوتتۇرا ئاسىيادا ياشىغۇچى تۈركىي خەلقلەرنىڭ ئىران تارىخىنامىلىرىدىكى بىرخىل ئومۇمىي ئاتىلىشى.

مۇھىم. ئۇنى چاپسان باشلاپ كىر!

ئۇزاق ئۆتمەيلا رانۇس چات يۇز - كۆزلىرىنى قارا رەخت بىلەن مەھكەم يۆگىۋالغان بىر كىشىنى باشلاپ كىردى. دارانىڭ كۆز ئالدىدا قۇلاق - بۇرۇنلىرى كېسىپ تاشلانغان، ئىششىپ شەلۋەرىگەن يارىدىن ئاققان قان - يىرىڭلار يۇز - بويۇنلىرىدا، تېرە شالۋۇرىنىڭ ياقىلىرىدا قېتىپ كەتكەن، ئادەم سىياقى قالمىغان قورقۇنچلۇق بىرسىيما ناما-يان بولدى. دارا ئۇنىڭ ئېچىنىشلىق ئەپتىگە خىلىغچە سەپسېلىپ تۇردى. ناتونۇش كىشىمۇ ئوت يانغان كۆزلىرىنى داراغا تىكىپ جىم-جىت تۇراتتى. سۇكۇت خىلىغچە داۋام قىلدى. ئاخىر دارا جىمجىت-لىقنى بۇزدى.

— جىم تۇرۇڭالما، سۆزلە!

— ئالدىڭدا تۇرغان ئادەمگە ياخشىراق سەپسال شاھىنشاھ دارا. يېگانە ئىلاھ ھورمۇزدنىڭ ھەم سېنىڭ بۇيۇك شان - شۆھرىتىڭنىڭ خالىس تەرغىباتچىسى، تارقاتقۇچىسى خىزمەتكارىڭنىڭ ھاقارەتلىك ئاقىۋىتىگە سەپسال. ئۇ سېنىڭ شەرەپلىك نام - شەرىپىڭنى سۆزلىگە-نى ئۈچۈن ئۆز ئەل - قوۋمىدىكىلەر تەرىپىدىن مۇشۇنداق دەھشەتلىك خورلۇق - زۇلۇمغا ئۇچرىدى. مۇقەددەس نۇرلۇق ھورمۇزدقا چوقۇ-نۇشنى، سېنىڭ ھەققانىي، يېڭىلمەس ھۆكۈمرانلىقىڭغا ئىتائەت قە-لبىنى ئۇلارنىڭ ئالدىدا قورقماي سۆزلىگىنى ئۈچۈن، قۇلاق - بۇرۇنلىرىدىن ئايرىلىپ ئادەم سىياقىدىن چىقىپ كەتتى. ئادەملىك ئىززەت - نەپسى يەر بىلەن يەكسەن قىلىندى. ئۇلار مېنىڭ كۆزلە-رىمنى ئويۇپ، تېنىمنى كېسىپ سازايى قىلماقچى، شۇنداق ۋەھشىي-لىك بىلەن قىيناپ ئۆلتۈرمەكچى بولدى. مەن تۇن قاراڭغۇلۇقىدىن پايدىلىنىپ خۇددى بىر ياۋايى يىرتقۇچتەك چۆلگە قېچىپ چىقتىم. چۆل- بایاۋاندا يەتتە كېچە - كۈندۈز مېڭىپ سېنىڭدىن ھەققانىيەت، ئادالەت تىلەپ كەلدىم. ماڭا رەھىم قىل قۇدرەتلىك دارا! مۇقەددەس ئوت تەڭرى ساڭا ئاتا قىلغان ھوقۇقىڭنى يۈرگۈز، قىساس ئېلىشىمغا

ياردەم قىل!

ئىمپېراتور گىستاسىپ دارانىڭ كۆكۈمتۇل كۆزلىرى ئوت بولۇپ يانىدى.

— مۇقەددەس زورو ئاستر[1]نىڭ مەۋجۇتلۇقى، ھەققانىيىتى بىلەن قەسەم قىلايكى، مەن سېنىڭ تارتقان زۇلۇملىرىڭنى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرىگە ھېسسىلەپ قايتۇرىمەن. ماڭا — بۇيۇك داراغا قارشى ئىسيان كۆتۈرۈشنىڭ، ھاقارەت كەلتۈرۈشنىڭ ئاقىۋىتىنى تونۇتىمەن. بەدەۋى ساكلارنى يەر يۈزىدىن قۇرۇتۇپ تاشلايمەن! كۆڭلۈم تۈيۈپ تۇرىدۇكى، سەن مۇقەددەس تەڭرىم تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن ئەلچىسىسەن. ئۇزاقتىن بېرى تەڭرىدىن شۇنى تىلىگەن. تىلىكىم ئىجابەت بولدى. ئىلاھ ھورمۇزد قانلىق جەڭلىرىمىزدە ھەر بىر جەڭ ئاتلىرى بىلەن بىللە بولىدۇ. بىز چوقۇم غالىب كېلىمىز!

قۇلاق - بۇرۇنلىرى كېسىۋېتىلگەن قاچقۇن ساك يەر سۆيۈپ داراغا تەزىم قىلدى.

— ئەتتىمنى ئېلىپ، ئار - نومۇسۇم يۇيۇلسا، مەن سېنىڭ ئايىغ ئاستىڭدا ئۆلۈشكىمۇ رازى.

— ئۇرۇشتىن كېيىن سەن قۇلاق ئاڭلىمىغان ئىنئاملارغا ئېرىشىسەن، يېقىن مەھرەملىرىم قاتاردا چەكسىز ھۆرمەتتىن بەھرىمەن بولىسەن. ئەمدى سەن ماڭا ئۇلارنىڭ لەشكىرىي كۈچلىرىنى سۆزلەپ بەر.

— ئۇلار ھازىر بۆلۈنمە ھالەتتە، ئالىيلىرى. ھەربىر قەبىلە - قوۋم ئوتتۇرىسىدا مۇرەسسەلەشتۈرۈپ بولمايدىغان ئۆچمەنلىك ئۇرۇقى چېچىلدى. بىخۇدلىشىپ ھوقۇق تالىشىش قايىنىمىغا چۆكۈپ كەتتى. ئۇلاردا ئىلگىرىكى بىرلىكتىن، جاھانىنى تىترىتىدىغان كۈچ -

---

① زورو ئاستر — زەردۇشت (ئاتەشپەرەسلىك) دىنىنىڭ ئىجادچىسى. مىلادىيەدىن بۇرۇن VI ئەسىرلەردە ئىرانغا ئېگە تارقالغان. كېيىنچە ئوتتۇرا ئاسىيانىمۇ سىڭىپ كىرىشكە باشلىغان.

قۇدرەتتىن ئەسەرمۇ قالمىدى. بۇ چۆللەرنىڭ ئۇي - چوڭقۇرى ماڭا ئۆز چېدىرىمدەك تونۇش. مەن سېنى ساكلارنىڭ ھېچ ئويلىمىغان ئاجىز يېرىدىن — ئارقا سېپىدىن باشلاپ چىقىمەن. ئۇ يەردە مەدەنلەر ناھايىتى نۇرغۇن قوي - يىلقىلىرى ھېسابسىز.

— ياخشى، بۇ يەردىن ساكلار ئېلىگە يەنە قانچە كۈنلۈك يول بار؟

— يەنە يەتتە كۈنلۈك. يۈرۈشنى تېزلىتىش ئۈچۈن پەقەت شۇ-نىڭغا يەتكۈدەكلا ئوزۇق تەييارلىۋالساق بولىدۇ.

— ئەتىلا بىزنى باشلاپ ماڭ. ئىسمىڭ نېمە؟

— ساداقەتمەن خىزمەتكارىڭنىڭ نامى — شىراق.

2 - كۈنى قان رەڭگىدىكى يورۇقلۇق دالىنى قايتىدىن پۈركەپ يورۇتۇشى بىلەن دارانىڭ قۇدرەتلىك جازا قوشۇنى يېنىك ھازىرلە-نىپ، پادىچى شىراقنىڭ يول باشلىشى بىلەن شەرققە — ساكلار ئېلىگە تېز سۈرئەتتە يۈرۈش باشلىدى.

7- كۈنى پۈتۈن قوشۇن ئۇرۇش تەييارلىقىنى پۈختا قىلىپ، ئەڭ ئاخىرقى سۇ - ئوزۇقلىرى بىلەن تويغۇچە غىزالاندى. دارا قۇملۇقنىڭ كۆيدۈرگۈچ ئىسسىقىغا قارىماي، ئالتۇن ھەل بېرىلگەن ئوتقاشتەك ساۋۇت - دۇبۇلغىنى كىيدى. شىراقمۇ دارا ھەدىيە قىلغان ئېسىل قىلىچ - ساۋۇتلار بىلەن قوراللاندى.

— بۇگۈن گۈگۈمغا قالماي ساكلار ئېلىگە بېسىپ كىرىمىز، — دېدى شىراق.

يۈرۈش قۇياش ھەيۋەتلىك قۇم بارخانلىرى ئارقىسىغا ئۆتۈپ يۇلتۇزلار پارقىراپ يېنىشقا باشلىغان ۋاقىتقىچە داۋاملاشتى. لېكىن، بىپايان قۇملۇقتا ئەل تۇگۈل ياۋا ئوت - گىياھلارمۇ كۆرۈنمەيتتى.

قوشۇننىڭ ئالدىنقى سېپى تەرەپتىن لەشكەر بېشى رانۇس چات قۇملۇق ئۈستىدە ئېتىنى تەستە چاپتۇرۇپ ھودۇققان ھالدا دارانىڭ ئالدىغا يېتىپ كەلدى.

— ئەتراپىمىزنى يىراقلارغىچە چارلاپ كەلدۇق. ھەممە تەرەپ پايانى يوق گىياھسىز قۇملۇق. ساكلار ئېلى كۆرۈنمەيدۇ.

دارانىڭ كۆڭلىدىن شۇ چاغدىلا سوغۇق ۋەھىمىلىك ئۇي كەچىپ، چىرايى دەھشەتلىك تۇس ئالدى. ئۇ ئېتىنى تۇيۇقسىز شىددەت بىلەن قامچىلاپ يېقىندىكى قۇم بارخىنى ئۈستىگە چېپىپ چىقتى. يىراقلارغا ئۇزاققىچە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن ئاستا قايتىپ چۈشتى. ئۇنىڭ ئاغزى غەزەپ، ئەلەمدىن قىيسىيىپ، قىزغۇچ بۈدۈر ساقاللىرى تىترەۋاتاتتى.

— ئۇنى ئەكەل، — دېدى ئۇ چىشلىرى ئارىسىدىن ئۈشقىيتقاندەك.

رانۇس چات ئېتىنى بۇراپ ماڭماقچى بولۇۋىدى. لېكىن، يىراقتىن ئۆزلىرىگە قاراپ كېلىۋاتقان شىراققا كۆزى چۈشۈپ ئورنىدا توختاپ قالدى. شىراق مەغرۇر قەدەملىرى بىلەن دارانىڭ ئالدىغا ئۈدۈل كېلىپ توختىدى ۋە ئۇنىڭ قانغا تولغان كۆزلىرىگە مەسخىرىلىك تىكىلىپ تۇرۇپ، دارانىڭ خاس تېۋىپى مەلھەملەپ تېڭىپ قويغان قۇلاق - بۇرۇنلىرىدىكى قانلىق لاتىلارنى يۇلۇپ ئالدى. ئۈستىدىكى ساۋۇت - قىلىچنى دارانىڭ ئالدىغا تاشلىدى.

دارا ئەسەبىي غەزەپتىن جالاقلاپ تىترىگەن پېتى ئېتىنى دېۋىتىپ كېلىپ شىراققا ئېڭىشىپ بوغۇق، ئەلەملىك ھۆركىرىدى.

— سەن بۇيۇك گىستاسىپ دارانى ئالداشقا قانداق جۈرئەت قىلدىڭ؟... خۇنخور ۋەھشىي پېرىخون، تېگى پەس زەھەرلىك قۇرت! سەن زادى كىم؟ بىزنى قانداق يەرگە باشلاپ كەلدىڭ؟

— ساداقەتمەن خىزمەتكارىڭنىڭ نامى— پادىچى شىراق، دارا ئىلىلىرى. مەن سېنى ۋە بىھىساب قۇدرەتلىك قوشۇنىڭنى دوزاخقا— توپتوغرا ئوت - يالقۇنلۇق دوزاخقا باشلاپ كەلدىم.

شىراق چەكسىز قۇملۇقنى پۈركەپ ئالغان گۈگۈم پەردىسىنى تىترىتىپ مەغرۇر، جاراڭلىق قاقاقلاپ كۈلدى.

— مەن يەڭدىم! قەدىردان ساكلارنىڭ ئەشەددي دۈشمەنلىرىنى بىر ئۆزۈم يەڭدىم. گۈمران قىلدىم. پۈتۈن خەلقىمنى - قوۋمىمنى، مۇقەددەس ئانا تۈپرىقىمنى ئىپلاس ياۋلارنىڭ ئاياغ ئاستىدىن ساقلاپ قالدىم. ئەمدى خەلقىم مېنى ئۇنتۇمايدۇ، مەندىن پەخىرلىنىدۇ، ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا قوشاق قېتىپ مەدھىيىلەيدۇ. مەن ئەۋلادلىرىمىنىڭ قەلبىدە ئەبەدىي ياشايمەن!

مانا ئەمدى بۇ يەردىن قايسى تەرەپكىلا ماڭساڭ سۇ - گىياھسىز، جان - جانىۋارسىز يەتتە كۈنلۈك قۇم — دەھشەتلىك يول. بۇ شۇنداق جايكى، ياۋا توڭگۇزلارمۇ ياشىيالمايدۇ. قۇش ئۇچسا قانىتى، ئات ماڭسا تۈيىقى كۆيىدۇ. پۈتۈن قوشۇنلىرىڭدا بىر تۆلۈممۇ سۇ ياكى ئوزۇقلۇق قالمىدى. قەيەرگىلا ماڭ سېنى ھەم ساناقسىز لەشكەرلىرىڭنى دەھشەتلىك ئۆلۈم كۈتىدۇ. سېنىڭ بىر يېگانە ساك چوپانى قولىدا ئۆلگىنىڭنى ۋەتىنىڭگە خەۋەر قىلىپ بارغۇدەك ئادىمىڭمۇ قالمايدۇ. ھەممە قۇرۇپ توزۇيدۇ.

بۇرۇن سېنىڭ بۇيۇك بوۋاڭ[1] خىسراۋ ھازىرقىدىنمۇ ئۇلۇغ، قۇدرەتلىك قوشۇن بىلەن تۈپرىقىمىزغا بېسىپ كىرگەندە سۆيۈملۈك ئانىمىز — تۇمارىسنىڭ قولىدا ئۆلگەنىدى. ئۇ، قانخور بوۋاڭنىڭ بېشىنى قان توشتۇرۇلغان تۆلۈمغا تاشلاپ قان بىلەن سۇغارغان. ئەمدى سەن مېنىڭ — بىر پادىچىنىڭ قولىدا ئۆلىسەن. مەن سېنىڭ ۋەھشي، رەھىمسىز باغرىڭنى يالقۇنلۇق تەڭرى قۇملۇقىنىڭ، مۇقەددەس قۇياش تەڭرىمنىڭ غەزەپ ئوتى بىلەن ئۆرتەيمەن!

ئۆلەر چېغىڭدا شۇنىمۇ بىلىپ قوي، ئەخمەق، ھاكاۋۇر دارا. قوڭۇر تۈپراق ئۇستىدىكى ھېچبىر قۇدرەت مۇقەددەس كۈنلەرنى — بۇيۇك ساكلارنى مەڭگۈگە باش ئەگدۈرەلمەيدۇ!

---

① خىسراۋ — گىستاسپ دارا I نىڭ بوۋىسى، مىلادىيەدىن بۇرۇن 530- يىلى ئونتۇرا ئاسىيانى قىلغان بىر قېتىملىق تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشىدا ئۇرانلار مۇكۈمرانلىقىنىڭ ئايال خاقانى — تۇمارىس تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن.

ۋەھىمە ۋە ھەققانىي روھىي زەربىدىن ئۆزىنى يوقاتقان دارا ئاتتىن ئېڭىشكەن پېتى شىراققا تىكىلىپ قېتىپ تۇرۇپ قالدى.

— ساتقۇن ئىپلاس، قارغىش تەگكۇر ئالۋاستى چوپان!

غەزەپتىن يېرىلغۇدەك غالجىرلاشقان لەشكەر بېشى رانۇس چات قىلىچىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، دەھشەتلىك ھۆركىرىگەن پېتى ئات بىلەن بېسىپ كېلىپ شىراقنىڭ مۇرىسىدىن چاپتى. شەپەق نۇرىدىن تېخىمۇ قىزىرىپ - يالتىراپ ئاققان قان ناھايىتى تېزلا كۆكۈچ قۇمغا سىڭىپ كەتتى.

گىستاسىپ دارا ۋە رانۇس چات شىراقنىڭ قۇم ئۈستىدىكى جەسىتىگە ئۇزاققىچە قىمىر قىلماي قاراپ تۇرۇشتى. دارا تۇيۇقسىز قاتتىق سەسكىنىپ ھودۇقۇپ ئۆرە بولدى. شەمشىرىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ئالغا شىلتىدى - دە، ئەس - ھوشىنى يوقاتقاندەك ئېتىنى تەلۈلەرچە قامچىلاپ شەرق تامان چاپتى.

— شەرق تېخىمۇ خەتەرلىك! پايانسىز قۇملۇق... دەھشەتلىك كۆچمە بارخانلار... ئاندىن... ئاندىن ساكلار!

رانۇس چات ۋەھىمىلىك خىرىلداپ توۋلىدى. دارا ئاتنى ئىتتىك بۇراپ بىردەم ئالاقزادىلىك بىلەن تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، پۈتۈن قوشۇنغا قاراپ بوغۇق ۋارقىرىدى:

— ئارقىغا چېكىن!

ئۇ ھەيۋەتلىك بېزىلگەن تۇلپارنىڭ ساغرىسىغا قامچا دەستىسى بىلەن قاتتىق ئۇردى. ئات شاپشىپ ئالغا تاشلاندىيۇ، تۇيقى تېخى سوۋۇمىغان قىزىق قۇمغا پېتىپ، تىزلىنىپ قالدى.

1989- يىل 10- ئاي

هويلىدىكى قەبرە

كەچكى گۈگۈم غەپلىتىگە پېتىپ، غۇۋالىقتا كۆزدىن ئۆچۈۋاتقان هويلا. شورلىشىپ ئۇۋۇلۇپ كەتكەن پاكار سوقما تامنىڭ بۇلۇڭىدىكى قاراڭغۇلۇق تىقىلغان جىگدە شاخلىرى ئارىسىدىن بوغۇق، ئەلەملىك هەم قورقۇنچ بىلەن هۇۋلىغان هۇۋقۇشنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

— هۇ... ۋ... ۋ...ۋ.

— پارول؟!

ئۇچ جەڭچى ئاپتوماتلىرىنى سازلىقتا ئادەم بويى ئۆسكەن قويۇق قومۇشلار ئارىسىدىكى قاراڭغۇلۇققا توغرىلاپ مەردانە، قاتتىق ئاۋازدا ۋارقىرىدى. قارامتۇل هۆل قومۇشلار بىردىنلا ئاجىز شىلدىرلاپ جىمىدى. ئەتراپ يەنىلا ئېغىر سۈكۈت قوينىغا چۆكتى.

— قىمىرلاشقا، بولمىسا ئېتىپ تاشلايمىز!

ئۇلار ئاپتوماتلىرىنىڭ تەپكىسىنى ئېھتىيات بىلەن يېرىم بەسىپ، هېچ نەرسىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان قاراڭغۇدا گۇمانلىق نىشانغا ئوق ئۇزۇشكە هازىرلاندى. قىساسكارغا ئەجەل ئۆز قۇدرىتىنى كۆرسىتىۋاتقان ئەنە شۇ پەتتە — بىرنەچچە سېكۇنت ئىچىدىلا كۆمۈش ئاي تۆمۈردەك ئېغىر، قارامتۇل بۇلۇتلار قورشاۋىنى يېرىپ ئۆتۈپ پاتقاقلىق، بەتبۇي سازلىقنىڭ قاراڭغۇسىنى هەيدەپ، هەممە يەرنى ئۆزىنىڭ ئاپئاق نۇرى بىلەن سۈتتەك يورۇتۇۋەتتى. هېلىلا رەهىمسىز هۇۋلاپ تۇرغان يىرگىنچلىك سازلىق ئادەم ئىشەنگۈسىز دەرىجىدە ئاقىرىپ، گۈزەللىشىپ كەتتى.

شۇ چاغدىلا ئۇلار يېقىن يەردە — قومۇشلار ئارىسىدا تۇگۈلۈپ ياتقان كۆل رەڭ ئىككى گەۋدىنى ئېنىق كۆردى. جەڭچىلەردىن بىرى شۇئان ھەيۋە بىلەن ۋارقىرىدى:

— ئورنىڭدىن تۇرۇش! قارشىلىق قىلىشساڭ ئېتىپ تاشلايمىز.

ئۇلار يەنىلا باشلىرىنى ئىچىگە تىقىپ قومۇشلار ئارىسىدا تۇگۈلۈپ يېتىۋەردى. ھېلىقى جەڭچىلەردىن بىرى ئىستىھزا بىلەن خىرىلداپ كۆلۈشكە باشلىدى.

— ھە، بولدى ئەمدى. سىلەرنى كۆرۈۋالدۇق، تاڭ ئاتتى. مۆكۈشمەك ئويۇنىمىز تۈگىدى. ياۋاشلىق بىلەن ئورنىڭدىن تۇرۇپ، قول كۆتۈرۈش!

كۆل رەڭ گەۋدىلەر ئىنتايىن ئېھتىيات ھەم ۋەھىمە بىلەن بېشىنى ئاستا كۆتۈرۈشۈپ، ئاپئاق يورۇپ كەتكەن ئەتراپقا قاراپ داڭقېتىپ قالدى. تۇنجى قېتىم ئۇۋىسىدىن چىققان سۇغۇرلاردەك چەكچىيىپ، چىرايلىرى كۆلكىلىك دەرىجىدە پۇرۇشۈپ كەتتى.

— ئورنىڭدىن تۇرۇپ، قولۇڭنى كۆتۈرۈش! ياۋاش بولۇش، بولمىسا مېڭەڭلارنىڭ قېتىقىنى چىقىرىپ تاشلايمىز.

جەڭچىلەر دۈشمەن فورمىلىرىنى تونۇپ غەزەپلىك، جىددىي ۋارقىرىدى.

قورقۇش ۋە ئەلەمدىن ئۇلارنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ، يۈز مۇسكۇللىرى تارتىشىپ كەتتى. يەرنى تىرەجەپ تەستە ئورنىدىن تۇرۇشتى.

— ئوق چىقارماڭلار ئۇكىلىرىم، ئۆز ئادەملەر ئىكەنمىز...

— ئاغزىڭنى يۇمۇپ، قولۇڭنى كۆتۈر!

جەڭچىلەردىن بىرى ئالدىغىراق سۈرۈلۈپ بۇيرۇق قىلدى.

ئۇلار بىر - بىرىگە قارىشۇۋلىشىپ مۇكچىيىپ قولىنى كۆتۈردى. ئارقىدىنلا باشلىرىنى كۆتۈرۈپ ھايا‌جان بىلەن سۆزلەپ كەتتى:

— بىز قېرىنداشلىرىمىزغا ئەگىشىش ئۈچۈن گومىنداڭ ئارمىيىسىدىن قېچىپ چىقتۇق. ھېلىمۇ ياخشى سىلەرگە يولۇقۇپتۇق،

خۇداغا شۈكرى. ئۆز قېرىندىشىمىز بىلەن قان چېچىشىشقا قىل قاپتۇق. ئۈكسىلىرىم، بىزمۇ قۇرۇق قول پېتى ئۆز جېنىمىزنىلا ئېلىپ قاچقىنىمىز يوق. دۈشمەننىڭ قوماندانلىق شتابىدىن ئىنتايىن مۇھىم ھەربىي ئاخباراتلارنى قولغا چۈشۈردۇق.

جەڭچىلەرنىڭ چىرايىدا مەمنۇنىيەت تەبەسسۇمى جىلۋىلەندى. ئۇلاردىن بىرى قالغان ئىككى جەڭچىنى ھەر ئېھتىمال ئۈچۈن ئورنىدىن قوزغالماسلىققا شەرتلەپ، ئۆزى قاچقۇنلارغا بىرنەچچە قەدەم يېقىنلاپ باردى.

— ھە، مۇنداق دەڭلار، ناھايىتى ياخشى، جايىدا ئىش قىلىپسىلەر، تاغىلار!

— بىز بۇرۇنلا مۇشۇنداق قىلماقچى ئىدۇق، لېكىن پۇرسەت تاپالماي يۈرگەن. ئاخىر بۈگۈن نېسىپ بوپتۇ. مانا، ھۆججەتلەرنىڭ ھەممىسى بۇ يەردە، — قاچقۇنلاردىن بىرى قولىنى ھەربىي كەمزۇلىنىڭ ئىچىگە تىقىپ، ئاختۇرۇشقا باشلىدى، — مانا ـ مانا، ناھايىتى جىق. كاساپەت!

جەڭچىلەر ئۇنىڭ ھاياجاندىن ھودۇقۇپ ـ تەمتىرەپ قوينىدىكى قىممەتلىك ئاخباراتلارنى تېز كۆرسىتىشكە ئالدىراپ، ئاۋارە بولۇۋاتقان ھالىتىگە قاراپ كۈلۈشتى. چىڭ سىقىپ تۇرغان قوللىرىنى ئاپتومات تەپكىلىرىدىن بوشاتىشتى. دەل شۇ دەقىقە ئويلىمىغان بىر ئىش يۈز بەردى. ھېلىقى قاچقۇن قوينىدىن كۈشۈلداپ، ئاقۇچ ئىس چىقىرىپ تۇرغان قارامتۇل نەرسىنى چاقماق تېزلىكىدە سۇغۇرۇپ ئالدى ـ دە، جەڭچىلەرنىڭ ئالدىغا تاشلاپ ئۆزىنى يەرگە ئاتتى. دەھشەتلىك گۈمبۈرلەش بىلەن بىرگە ئاپتوماتنىڭ قىسقا تاتاتلىشى ۋە ئالدىدىكى جەڭچىنىڭ «لەنىتى ئەبلەخ!» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازى بوش ئاڭلاندى. پارتلاش زەربىسى ئۈچ جەڭچىنى تەڭلا ئارقىغا موللاق ئاتقۇزۇپ تاشلىغانىدى.

خېلىدىن كېيىن قاچقۇنلاردىن بىرى پاتقاقلىقتىن تەسلىكتە ئۆمىلەپ چىقىپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ ئەتراپىغا ئالاقزادىلىك بىلەن كۆز

يۇگۇرتكەندىن كېيىن، مەست ئادەمدەك ئارقىغا بۇرۇلۇپ، گومىنداڭ گازارمىسى تەرەپكە ماڭدى ۋە بىردىنلا جان - جەھلى بىلەن قېچىشقا باشلىدى. لېكىن، شۇدەم ئارقىسىدىن ئاپتومات دەھشەتلىك تاتاتلاپ، ئوق يامغۇرى باش ئۈستىدىن ۋىزىلداپ ئۆچۈپ ئۆتتى. ياۋايىلارچە غەزەپلىك گۇركىرەك سادا ئەتراپنى زىلزىلىگە كەلتۈردى.

— توختا! ھۇ، توڭگۇزنىڭ كۈچۈكى.

قورقۇنچتىن ئۇنىڭ پۈتكۈل بەدىنى ئۆلۈكتەك مۇزلاپ ئورنىدىلا توختىدى. لاغىلداپ تىترىگەن قوللىرىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ھەيرانلىق ھەم ئەلەم بىلەن ئاستا ئارقىغا بۇرۇلدى.

يۇز - كۆزلىرى قارىداپ قانغا مىلەنگەن، كىيىملىرى كۆيۈپ جۇل - جۇل بولۇپ تىتىلغان جەڭچى ئاپتوماتىنى ئۇنىڭغا توغرىلاپ يالاڭباش ھالدا ئالچاڭلاپ مېڭىپ كېلىۋاتاتتى. جەڭچىنىڭ ئاغزى غەزەپتىن قىيسىيىپ كەتكەن بولۇپ، كۆزلىرى قاچقۇننى ھازىرلا كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋېتىدىغاندەك دەھشەتلىك چاقنايتتى.

— ۋىجدانسىز مەلئۇن! پەسكەش مۇناپىق! مەن سېنىڭ مېڭەڭنى چۇۋۇۋېتىمەن، ئۆلۈكۈڭنى ئىتقا تاشلاپ بېرىمەن. ھۇ، ئىپلاس ... ئىبلىس... نىجىس خائىن!

جەڭچى يارىلانغان قاپلاندەك، ئۆزىگە يات خىرقىراق ئاۋازدا غەزەپتىن بوغۇلۇپ ھۆركىرەيتتى، ئاپتوماتىنى ئەسەبىيلەشكەن ھالدا جان - جەھلى بىلەن سىقىمداپ، ئۆزىنى يوقىتىپ، تۈگۈلۈپ قالغان قاچقۇنىڭ ئالدىغا مۇدۇرۇپ - دەلدەڭشىپ كەلمەكتە ئىدى.

قاچقۇن شۇ مىنۇتتا دۇنيادىكى ھەرقانداق قۇدرەت ئىگىسىنىڭمۇ ئۆزىنى ئاشۇ دەھشەتلىك قىسمەتتىن — جەڭچىنىڭ قولىدىن قۇتۇلدۇرۇپ چىقالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. ئۇ ھاياتىدا تۇنجى قېتىم ئۆلۈمدىنمۇ قورقۇنچلۇق نەرسىلەرنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى بىلدى. ئاشۇ قورقۇنچ ئۇنىڭ ئاجىز يۈرىكىنى ئېزىپ، ئەجەلگە — شۇئانلا ئۆلۈپ تۈگىشىپ، دەھشەتلىك ۋەھىمە ئازابىدىن قۇتۇلۇشقا تەقەززا قىلدى. لېكىن، ھەربىر دەقىقە گويا بىر ئەسىردەك ئاستا ئۆتمەكتە ئىدى.

ئۆز ئەجىلىنى كۈتۈپ تۇرغان قاچقۇنىنىڭ نۇرسىز كۆزلىرى بىردىنلا چانىقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك چەكچىيىپ چاقناپ كەتتى. ھەيرانلىقتىن ئاغزى كامارەدەك ئېچىلىپ قالدى. شۇ دەمدە قاچقۇنغا پۈتكۈل غەزەپ - نەپرىتىنى ياغدۇرۇپ كېلىۋاتقان يارىدار جەڭچىمۇ ئورنىدا داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى. گويا كى ئۇنىڭ بېشىدا چاقماق چېقىلغاندەك بولدى.

ئۇلار خېلىغىچە تەسۈرلەپ بەرگۈسىز ئېچىنىشلىق ھالەتتە بىر - بىرىگە تىكىلىپ قېتىپ قېلىشتى.

ئاخىر قاچقۇن مۇرىلىرىنى تىترىتىپ يىغلاپ تاشلىدى:

— بالام... جېنىم ئوغلۇم، بۇ سەنمىدىڭ؟! ئاھ، پەرۋەردىگارىم...

يارىدار جەڭچى تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

ئاھ! قىسمەت، ئالدىمدىكى ئاشۇ نەپرەتلىك قاچقۇن — مېنىڭ دادامىمدۇ!؟ جان - جىگەر سەپداشلىرىمنىڭ — خەلقنىڭ ھۆرلۈكى ئۈچۈن قان كېچىپ، كۈرەش قىلىۋاتقانلارنىڭ قېنىنى تۆككەن، ئەزىز تەنلىرىنى پارە - پارە قىلىپ تاشلىغان قانخور دۈشمەن — مېنىڭ دادامىمدۇ!؟ ئەينى چاغدا بىردىنبىر يېتىم ئوغلىنى ئاچلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن مۇقەددەس جايىنىڭ — مەسچىتنىڭ زاكات ئاشلىقىنى ئوغرىلىغان ۋە شۇ جىنايىتى ئۈچۈن بىر قولىنىڭ بارماقلىرى كېسىپ تاشلانغان مېنىڭ دادامىمدۇ!؟

جەڭچىنىڭ قورالى قولىدىن سىيرىلىپ چۈشتى. كۆزلىرىدىن ئاققان ياشلار مەڭزىدىكى قان داغلىرىنى يۇيۇشقا باشلىدى.

— سېنىڭ بۇ يەردىلىكىگىنى... ياللا... سەن قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېپقالغانسەن ئوغلۇم؟ قانداقلارچە... جېنىم بالام...!؟ — قاچقۇن ھەسرەتلىك يىغىدىن بوغۇلۇپ ئۈزۈپ - ئۈزۈپ سۆزلەيتتى. يارىدار جەڭچى — قاچقۇنىنىڭ ئوغلى ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ناھايىتى تەسلىكتە ئاڭقىرالىدى:

— مەن ئۆلتۈرمەكچى بولغان ئادىمىنىڭ ئۆز ئوغلۇم ئىكەنلىگىنى

كىنى ئويلاپ باقماپتىمەن، يالغۇز بالامنىڭ، جىگىرىم، يۈرەك پا-
رەمنىڭ جېنىغا زامىن بولغىلى تاس قاپتىمەن... مەن سېنىڭ قېنىڭ-
نى تۆكتۈم... ئۆز قولۇم بىلەن بالامنىڭ قېنىنى ئاققۇزدۇم. ئاناڭ-
دىن يېتىم قالغاندىن بېرى مۇشۇ يېشىڭغىچە بىر تامچە يېشىڭنىمۇ
ئاققۇزمىغانىدىم. مانا... مانا ئەمدى قېنىڭنى ئاققۇزدۇم... مەن كە-
چۈرگۈسىز گۇناھقا پاتتىم، مەن قاتىل!... ئاھ خۇدا، مېنى نېمە
قىلىپ قويدۇڭ؟!...

قاچقۇن ئورنىغا يىقىلىپ، قوللىرى بىلەن يەرگە تىرەپ مۈ-
چىيىپ، ئېچىنىشلىق ھۆركىرەپ يىغلايتتى. بارماقلىرى بىلەن قارا
پاتقاقنى مىجىقلايتتى. ئۇنىڭدىن بىرنەچچە قەدەملا نېرىدا جەڭچى
دەرمانسىز قوللىرىنى ئىككى تەرەپكە ساڭگىلىتىپ، دەھشەتلىك رو-
ھىي زەربىدىن ئۆزىنى يوقاتقان ھالدا تاشتەك قېتىپ ئولتۇرۇپ
قالغانىدى.

ئاپئاق نۇرلىنىپ گۈزەل تۈس ئالغان سازلىقتا، بىرنەچچە كۈن-
لۈك شىددەتلىك جەڭ زەربىسىدىن قوموشلىرى قىرىلىپ يىقىلغان
بوشلۇقتا ئاتا - بالا ئىككىسى ئاي نۇرىغا چۆمۈلۈپ، بىر - بىرىگە
روبىرو ھالدا خېلىغىچە بوغۇق، ھەسرەتلىك يىغلىشىپ ئولتۇرۇش-
تى. ئەگەر يۈرەكنى ئېزىدىغان ئاشۇ ئېچىنىشلىق ھالەت يەنە بىرنەچ-
چە سېكۇنت داۋام قىلغان بولسا ئىدى، قانسىرىغان جەڭچىمۇ، قاچ-
قۇنمۇ ئېغىر روھىي ئازابتىن ھوشسىزلىنىپ يىقىلغان بولاتتى.
لېكىن، شۇدەم ھەربىي گازارما تەرەپتىن جەڭچىلەرنىڭ ئېغىر ئۆتۈك-
لىرى بىلەن قوموشلارنى دەسسەپ - چەيلەپ شىددەت بىلەن يۈگۈرۈ-
شۈپ كېلىۋاتقان تىۋىشلىرى ئاڭلاندى.

قاچقۇن چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى. قورقۇنچتىن چىرايى ئاقە-
رىپ، يامغۇردەك تۆكۈلۈۋاتقان ياشلار كۆزلىرىدە شۇ پېتى قېتىپ
قالدى. ئۇ بىردىنلا ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، ئېچىنىشلىق ھالدا
بىچارىلەرچە ئالدىغا ئۆمتۈلۈپ، تىترەپ تۇرغان قوللىرىنى جەڭچىگە
سەۋدايىلاردەك سوزدى.

— مېنى كەچۈرگىن ئوغلۇم! خۇدا ھەققىدە، داداڭنىڭ گۇناھىدىن ئۆتكىن، ھېلىمۇ ئېغىر يارىلانماپسەن، خۇداغا شۈكرى. ئەگەر سەنمۇ ئۇلاردەك ئۆلۈپ كەتكەن بولساڭ، مەنمۇ بۇ دۇنيادا ياشىمايتتىم — ئازابتىن ئۆلگەن بولاتتىم! شەيتان سېنى ئازدۇرۇپتۇ ئوغلۇم، ئۇلار سېنى ئازدۇرۇپ ئۆلۈمنىڭ ئاغزىغا ئىتتىرىپ قويۇپتۇ. بىز بۇ يەردىن ھازىرلا كېتەيلى، يىراق يەرلەرگە كېتىپ كۇنىمىزنى ئالايلى. ئەگەر سەن خالىساڭ... خالىساڭ گوممىداڭ تەرەپكە ئۆتۈپ كېتەيلى. ئۇلار مەرد، سېخىي ئادەملەر...

جەڭچى بېشىنى ئىتتىك كۆتۈردى. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە غەزەپلىك، ئۆتكۈر نۇر يالت قىلىپ چاقنىدى.

— چاپسان بول ئوغلۇم، ئادەملىرىڭ يېقىنلاپ قالدى... ھە راست، سەن ياردار ئەمەسمۇ؟ مەن سېنى يۇدۇپ ...— قاچقۇن ئالدىغا بىرنەچچە قەدەم مېڭىشىغا، جەڭچى ئاپتوماتنى قولىغا ئېلىپ، ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ بوغۇق ۋارقىرىدى:

— توختا! ... ھېچ يەرگە قاچالمايسەن، سەن... سەن جاۋابكار-لىققا تارتىلىسەن!

قاچقۇن چۆچۈپ ئورنىدا بىرنەچچە دەقىقە تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، قوللىرىنى جەڭچىگە سوزۇپ يېلىندى:

— ياق ئوغلۇم، مەن بۇ يەردە قالالمايمەن. ئۇلار مېنى ئىتتىنى ئۆلتۈرگەندەك ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ، قالالمايمەن. ئەمىسە، سەن بۇ يەردە قېلىپ يارىڭنى داۋالانقىن، ياخشىلىنىپ كەتكەندىن كېيىن مېنىڭ يېنىمغا قايتىپ كەل. ئۆتۈنۈپ قالاي ئوغلۇم، چوقۇم قايتىپ كەل!

قاچقۇن كەينىگە ئۆرۈلۈپلا دۈشمەن گازارمىسى تەرەپكە جان-جەھلى بىلەن قاچتى. جەڭچى ئەلەمدىن بوغۇلۇپ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يالۋۇرۇپ توۋلىدى:

— توختا، دادا! ... قاچما...

لېكىن، قاچقۇن ئارقىغا قارىمۇ قويمىدى.

— مەن سېنى ساقلايمەن! خۇداغا ئامانەت، بۇ يەردە ھەرگىز

قالغۇچى... بول...

جەڭچى قورالىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ يىراقلاپ كېتىۋاتقان قارا گەۋدىنى نىشانغا ئالدى. ھوشىنى يوقىتىشتىن بۇرۇن ئاخىرقى كۈچىنى بارماقلىرىغا يىغىپ، تەپكىنى بېسىۋەتتى. ئاپتومات ئۇنىڭ قولىدا دىرىلدەپ - سەكرەپ توختىدى. ئۇ يىراقتا، ئوقلارنىڭ كۆكۈچ، ئاچچىق تۈتۈنلىرى ئارقىسىدا قولىنى ئىككى يانغا يېيىپ، ئاستا يىقىلىۋاتقان گەۋدىنى غۇۋا كۆردى.

جەڭچى يىقىلىپ چۈشۈۋېتىپ ئاستا، ئېچىنىشلىق پىچىرلىدى:

— قاچما دادا، قاچما!...

* * *

— مەن ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتىم، مۇشۇ قوللىرىم بىلەن ئۆز دادامنى ئېتىپ ئۆلتۈردۈم.

ئۇ ئورۇق، ياغاچتەك قېتىشقان، چوڭ، قارامتۇل تومۇرلۇق قوللىرىنى يۇزىگە يېقىن ئەكەلدى. كۆزلىرىدە سەۋدايىلارغا خاس نۇر چاقناپ، پۈتكۈل بەدىنى دەھشەتلىك تەرىزدە لاغىلداپ تىترەشكە باشلىدى.

— ئۇ قېچىپ كېتىۋاتقاندا مەن ئاپتوماتنى ئۇنىڭ پۇتلىرىغا ئەمەس، دەل سول تاغىقىغا — يۈرىكىگە توغرىلىدىم. مانا، مانا مۇشۇنداق... نېمىشقا، نېمىشقا شۇنداق قىلدىم؟... چۈنكى مەن، شۇ دەقىقىدە خائىن دادىنىڭ بالىسى ئەمەس، سەپداشلىرىمنىڭ قىساسكارى ئىدىم. سەپداشلىرىمنىڭ يۈزلىرىمگە، بەدەنلىرىمگە چاپلىشىپ كەتكەن قان - گۆشلىرى مېنى شۇنداق قىلىشقا مەجبۇر قىلدى. مەن دادامنى ئۆلتۈردۈم. مەن ئانامدىن گۆدەك چېغىمدىلا ئايرىلىپ قالغان، دادام مېنى كۆز قارىچۇقىدەك ئاسراپ چوڭ قىلغانىدى. تۇرمۇشىمىز ئىنتايىن موھتاجلىقتا ئۆتەتتى، دادام مەن ئۈچۈن ھەرقانداق خورلۇقلارغا چىداپ، جان تىكىپ ئىشلىگەنىدى. دادام تەقۋادار مۇ-

سۇلمان ئىدى، ئۇ يەنىلا مەن ئۈچۈن — يالغۇز ئوغلىنىڭ ئاچ قالماسلىقى ئۈچۈن مۇقەددەس مەسچىتكە ئوغرىلىققا چۈشتى. سازايى قىلىنىپ، بىر قولىنىڭ بارماقلىرى قىڭراق بىلەن چاناپ تاشلاندى.

مەن ئەنە شۇنداق ئادەمنى، كۆيۈمچان بىر دادىنى ئۆلتۈردۈم.

دادامنىڭ قان ئېقىپ تۇرغان بارماقسىز قوللىرىنى باغلاپ گو-مىنداڭ تۇرمىسىگە ئېلىپ ماڭغاندا، مەن دادامنىڭ قىساسىنى ئېلىش ئۈچۈن ئارمىيىگە قاتناشقان، هاياتىمنى مۇشۇنداق ئۇلۇغۋار ئىشقا ئاتىۋەتكەنىدىم. لېكىن، دادام مېنىڭ قولۇمدا ئۆلدى. كاشكى، مىڭلىغان گۇناهسىزلارنى يۇتۇپ كەتكەن، قانخورلارنىڭ زىندانى ئۇ-نىمۇ يۇتۇپ كەتسە، تۇمەنلىگەن قەهرىمانلار قاتاردا ئۇمۇ گومىنداڭ جاللاتلىرى قولىدا ئۆلگەن بولسا!

ئۇ خىشلىرى كۆرۈنۈپ قالغان قەبرىگە مەيدىسىنى يېقىپ يۇرەك-باغرى ئېزىلگۈدەك ئېچىنىشلىق بوغۇلۇپ - بوغۇلۇپ يىغلاپ كەتتى. خېلى ئۇزاقتىن كېيىن دەرمانسىزلىنىپ، قەبرىنى قۇچاقلىغان پېتى ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلاپ دېدى:

— ئۇرۇش ئاياغلاشقاندىن كېيىن دادامنىڭ قەبرىسىدىن ئۇنىڭ سۆڭىكىنى قېزىۋېلىپ، هويلامغا ئەكىرىۋالدىم. مەن گۇناهىمنى تىلەۋاتىمەن. 40 يىلدىن بېرى دادامنىڭ روهىنىڭ مەندىن قىساس ئېلىشىنى كۈتۈۋاتىمەن.

شۇ چاغ هېلىقى يەردىن — گۆرىستان قاراڭغۇلۇقلىرى تىقىلغان جىگدە شاخلىرى ئارىسىدىن هويلىنى ۋەهىمىگە تولدۇرۇپ هۇۋقۇش هۇۋلىدى.

هۇ...ۋ... ۋ... ۋ.

— گۇناهىمنى تىلەيمەن!

1992- يىل 1- ئاي

پەرىشتە قونغان ماكان

ئەگەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ دۇنيادىكى ئەڭ ئاخىرقى پەيغەمبەر ئىكەنلىكىنى جاكارلىمىغان بولسا، تەھقىقكى، شەرىق ھاجىم ئاللانىڭ بەندىلىرى ئارىسىغا چۇشۇرگەن پەيغەمبىرى ھېسابلىنىاتتى.

بۇ مەھەللىدىكىلەر، بەلكى شەھەردىكى ھەممە مۇسۇلمانلار شەرىق ھاجىمغا ئەنە شۇنداق چوڭقۇر ئىخلاس قىلاتتى. ھەقىقەتەنمۇ شەرىق ھاجىمنىڭ ئۆمرىنى يەككە - يېگانە ئۆتكۈزۈۋاتقانلىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئۇنىڭدا ئادەملەردە كەمدىن-كەم تېپىلىدىغان — پەيغەمبەرلەرگە خاس ئالىيجاناب، ئۇلۇغ خىسلەت بار ئىدى.

بۇرۇندا شەرىق ھاجىمنىڭ ئاتىسى مۇشۇ مەھەللىگە ئولتۇراقلاشقان، شەھەرگە تونۇلغان كاتتا سودىگەر ئىدى. ئۇ يالغۇز ئوغلىنى -- ياش شەرىق ھاجىمنى ئېلىپ مەغرىبتىكى يىراق مەملىكەتلەرگە سودىغا كەتكىنىچە ئىز - دېرەكسىز يوقاپ كەتتى. ئاردىدىن 10 نەچچە يىل ئۆتۈپ ئۇلار شەھەر خەلقىنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندە شەرىق ھاجىم ئۆزىگە ئىسسىق، مۇبارەك جاينىڭ پۇرىقىنى سېڭدۇرۇپ، تەنها قايتىپ كەلدى. ئۇ پۈتلىرى ئۇزۇن، سىرلىق كۆزلىرى تەننى شۇركەندۇرىدىغان ئەرەب تۆگىسىگە مىنىپ مەھەللىگە كىرىپ كەلگەندە يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە چوڭ - كىچىك ھەممىسى ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ مۇبارەكلىدى. كۆز، ساقال - بۇرۇت ۋە ئەتلىرىگىچە قارىداپ، پارقىراپ ساپ ئەرەب تۇسى ئالغان شەرىق

هاجىمدىن پۇتۇنلەي ياتسىراپ، ھېچكىمنۇ ئۇنىڭغا ئىلگىرىكىدەك ئۆز مەيلىچە يېنىكلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىشقا پېتىنالمىدى، ھەتتا بۇ رۇنقى سىرداش دوستلىرىمۇ ئۇنىڭدىن ئەيمىنىپ پەقەت يىراقتىنلا قول باغلاپ ھۆرمەت بىلدۈرۈشتى. چۈنكى، شەرىق ھاجىم بۇرۇنقىغا زادىلا ئوخشىمايدىغان، پۇتۇنلەي يات ئادەم بولۇپ قالغانىدى.

شەرىق ھاجىم كېلىپ ئەتىسىلا شەھەردىكى ئەڭ ئۇستا مېمارلار-نى تاپتۇرۇپ ئۆزىنىڭ ئۆزاق يىلدىن بېرى تاشلىنىپ خارابلاشقان قورۇ - جايلىرىنى چاقتۇردى. بىر ئايغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدىلا مەھەللىدە پۇتۇن كاھىش بىلەن قوپۇرۇلغان ناھايىتى كۆركەم، چاق-قانغىنە بىر مەسچىت قەد كۆتۇردى. شەرىق ھاجىم شۇنداللا مەھەللە-دىكى ھەممە ئەر - ئاياللارنى مەسچىتكە يىغدى. قەبرىسى مۇبارەك كەئىبە تۇپرىقىدا قالغان ئاتىسىنىڭ روھىغا ئاتاپ ئۇلۇغ جاينامىڭ تەۋەررۈكى بولغان تۆگىسىنى قۇربانلىق قىلىپ نەزىر بەردى. ئۆز بىساتى ئۈچۈن پەقەت مەسچىت قورۇسى ئىچىگە سىلىنغان كىچىك بىر ئېغىز ئۆي، بىر پارچە بورا ۋە بىر جاينامازلا قالدۇرۇپ پۇتۇن بايلىقىنى — چوڭ تېرە قاپچۇقىدا ئېشىپ قالغان نۇرغۇن ئالتۇن دىنارلارنى مەھەللىدىكى نامرات ۋە ھاللىقلارغا ئۆز لايىقىدا ئۈلەشتۇ-رۇپ بېرىۋەتتى.

شۇنىڭدىن باشلاپ شەھەرنىڭ پۇتكۈل يامانلىقلىرى، قان - يە-رىڭلىرى جۇغلانغان بۇ مەھەللە شۇنچىلىك ئۆزگىرىپ كەتتىكى، ئۇزاققا بارمايلا پۇتۇن شەھەردىكىلەر مۇشۇ كىچىككىنە نەپرەتلىك ماكاننى — «پانىي دۇنيادىكى جەننەت» دەپ ئاتايدىغان بولدى. چۈن-كى، بۇ يەردە بارلىق يامانلىقلارنىڭ مەنبەسى بولغان باي - نامراتلىق پەرقى قالمىغانىدى.

قەلبىدە ھەقىقىي ئېتىقاد ئويغانغان ئادەملەر ئۈچۈن ھەرقانچە كۆپ مال - دۇنيامۇ كېرەكسىز نەرسە ئىكەن. شەرىق ھاجىم ئۇلاردا ئەنە شۇنداق ئېتىقاد — خۇداغا، دىنغا، ئاخىرەتكە بولغان تەۋرەنمەس ئېتىقاد ئويغاتقانىدى.

ئەگەر مۇھەممەد ئەلەيھىسسالام ئۆزىنىڭ دۇنيادىكى ئەڭ ئاخىر-قى پەيغەمبەر ئىكەنلىكىنى جاكارلىمىغان بولسا، تەھقىقكى، ئۇلار شەرىق ھاجىمنى ئاللانىڭ بەندىلىرى ئارىسىغا چۇشۇرگەن پەيغەمبىرى ھېسابلايتتى.

چۇنكى، شەرىق ھاجىم ئۇلارغا قۇياشلىق دۇنيانىڭ ھەقىقىي سىر - ماھىيىتىنى ئېچىپ بەرگەن — بەندىلىرىنى سىناش ئۈچۈن بىنا قىلغان تۆت كۇنلۇك سىناق ئالىمىنىڭ ئازدۇرغۇچى غەپلىتىدىن قۇتۇلدۇرغانىدى. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ، بالا - چاقىلىرىنىڭ ئاچلىقتىن ئۆلۈپ قالماسلىقى ئۈچۈنلا ھەربىكەت قىلاتتى، يەر تېرىيتتى، ھۇنەر-ئوقەت قىلاتتى، پەقەت شۇ كۇنلۇك غىزالىنىشقا يەتكۇدەكلا نەرسە غەملەپ، قالغان ۋاقىتلىرىدا ئىبادەت، توۋا - ئىستىغپار بىلەن مەشـ-غۇل بولاتتى.

شەھەر خەلقى ئۇلارنىڭ چىن ئېتىقادىدىن، ئىخلاسمەنلىكىدىن تەسىرلىنەتتى. ئۇلارنىڭ بىرەرسى بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشۇۋې-لىشنى، شەرىق ھاجىم سالغان مەسچىتتە بىرەر ۋاخ جۇمە نامىزى ئوقۇۋېلىشنى چوڭ ساۋابلىق ئىش ھېسابلايتتى. شەھەرنىڭ باي - مۆتىۋەرلىرىدىن تا نامرات - كەمبەغەللىرىگىچە ئۆز قىزلىرىنىڭ شۇ مەھەللىدىكى بىرەرسىگە ياتلىق بولۇپ كېيىنكى ئەۋلادلىرىنىڭ ھەقـ-قىي ئىسلامىيەت قوينىدا ئۆسۈپ تەربىيىلىنىشىنى ئارزۇ قىلاتتى. شۇنداق بولۇشىنى خۇدادىن تىلەيتتى.

ناۋادا ھېلىقى ئىش يۈز بەرمىگەن بولسا ئىدى، ئۇلار بارا - بارا ئاۋۇغان، پانىي دۇنيادىكى بىردىنبىر پاك زېمىنىنىڭ دائىرىسى تېخـ-مۇ كېڭەيگەن، ئاخىرقى ھېسابتا پۈتۈن شەھەر — يورۇق ئالەمدىكى جەننەتكە ئايلانغانمۇ بولاتتى.

تۇن يېرىملاشقان، لېكىن ئۇلار سەزمەيتتى. ھەممە ۋۇجۇد - ئىخلاسى بىلەن شەرىق ھاجىمنىڭ ۋەز - نەسىھىتىگە بېرىلىپ كەتكە-نىدى. شەرىق ھاجىمنىڭ ھەربىر ئېغىز سۆزى — قۇرئان تەپسىرى ئۇلارنىڭ دىللىرىنى ئېرىتەتتى. ئۇلار شەرىق ھاجىم ھەربىر قەلبلەر-

ده ژوجۇدقا كەلتۇرگەن كەلگۇسىدىكى مەڭگۈلۈك بەختىيار ئالەمنىڭ ئارمان - لەززىتىنى سۈرەتتى. بىردىنلا مەسچىتنىڭ قوش قاناتلىق نەقىشلىك ئىشىكى جالاقلاپ ئېچىلدى. ئۇلار چۆچۈپ ئويۇل- توپۇل ئارقىلىرىغا بۇرۇلۇشتى. بوسۇغىدا جەدىتچە شىم - كاستۇم كىيگەن، يالاڭباش ناتونۇش ئادەم قارامتۇل تاپانچىسىنى يەرگە ساڭگىلىتىپ ئېغىر ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ سول مۇرىسىدىن ئاققان قانلار ئاپئاق كۆڭلىكىنى بوياپ، ھالسىز ساڭگىلاپ سوزۇلغان قولىنىڭ بارماقلىرىدىن يەرگە تامچىلايتتى. مۇرىدىدىكى تاتىرىپ قورقۇنچلۇق تۇس ئالغان چىرايىدىن ئېغىر دەرد - ئازاب ۋە چەكسىز غەزەپ- نەپرەت يالقۇنلايتتى.

— بىز پاش بولۇپ قالدۇق، قېرىنداشلار... ئىپلاس خائىن بىزنى ساتتى! قانخور مۇستەبىتلەر نۇرغۇن ئىنقىلابچىلىرىمىزنى ئېتىپ ئۆلتۈردى، تۇتۇپ كەتتى. پەقەت مەن... مەنلا قۇتۇلۇپ چىقالىدىم، ئۇلار ئارقامدىن قوغلاپ كېلىۋاتىدۇ. ئەگەر مەن تىرىكلا قالسام... يوشۇرۇپ قويۇڭلار!

ناتونۇش كىشى شۇ سۆزنى دېدى - دە، يىقىلدى.

شەرىق ھاجىمدىن باشقا ھەممەيلەن ئورۇنلىرىدىن دۈررىدە تۇرۇشۇپ ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى. ئۇنىڭ تىنىقى ناھايىتى سۇس بولسىمۇ، تېخى جان ئۈزمىگەنىدى. ئۇلار ئۇنى ئاۋايلاپ يۆلەپ شەرىق ھاجىمنىڭ ئەمرىنى كۈتتى. شەرىق ھاجىم مېھراب ئىچىدە بېشىنى خېلى ئۇزاق چۆكۈرۈپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، ھوشسىزلىنىپ يانغان ناتونۇش كىشىنىڭ يېنىغا كېلىپ، ۋەزمىن ئاۋازدا ئېيتتى:

— يارىسىنى تېڭىپ، قازناقتا ئورۇن راسلاپ بېرىڭلار، قانسىراپ كەتمىسۇن. مەزىن جانابلىرى، ئۆيىڭىزدىن قۇۋۇەتلىكرەك غىزا تەييارلاپ ئەكېلىڭ، كېچە ئۇنىڭغا مەن ھەمراھ بولىمەن.

ئۇلارنىڭ ئەندىشىلىك چىرايلىرىدا مەنۇنىيەت كۆلكىسى يامرىدى. قېرى مەزىن خۇشاللىقىدىن ھودۇقۇپ، پايپاسلاپ ئۆيىگە مېڭىپ كەتتى.

ئەتسى سەھەر مەھەللىدىكى ھەممەيلەن بامدات نامىزىنى تۈگەتتىپ مەسچىت ھويلىسىغا چىقىپلا داڭقىتىپ قالدى.

مەسچىتنىڭ ئەتراپى ۋە ھويلا ئىچى گومبىداڭنىڭ قارا كىيىملىك قوراللىق ساقچىلىرى بىلەن تولۇپ كەتكەنىدى. ساقچى باشلىقى مەسچىتنىڭ پەلەمپىيى ئالدىدا قوللىرىنى كەينىگە قىلىپ پۇتلىرىنى كەرگىنىچە تىك تۇراتتى. ئەڭ ئاخىرىدا مەسچىت ئىچىدىن شەرىق ھاجىم چىقىپ ساقچى باشلىقىنىڭ ئالدىغا كەلدى. ساقچى باشلىقى ئۇنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ تەمكىنلىك بىلەن دېدى:

— بىز كەلدۇق ھاجىم.

شەرىق ھاجىم يانچۇقىدىن قازناقنىڭ ئاچقۇچىنى ئېلىپ ئۇنىڭغا ئۇزاتتى. ساقچى باشلىقى ئاچقۇچنى ئۆزىنىڭ ئارقىسىدا بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرغان ساقچىلارغا بېرىپ، جاۋغايلىرىغا گۇمان - ئىستىھزالىق سۇس كۈلكە يۈگۈرتكەن ھالدا بېشى بىلەن مەسچىت ئىچىنى شەرەتلىدى. ھەش - پەش دېگۈچە ساقچىلار چەمبەرچاس باغلانغان ھېلىقى ئىنقىلابچىنى ئېلىپ چىقتى. گەرچە ئۇ كۆپ قانسىراش ۋە يارا ئازابىدىن ھەددىدىن زىيادە ئاجىزلاشقان بولسىمۇ، قان سىرغىپ تۇرغان كۆكسىنى تىك تۇتۇپ، مەردانە قەدەملەر بىلەن ئۆزى مېڭىپ چىقتى. ئۇ مەسچىت ھويلىسىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئۈزۈن سەپ بولۇپ تۇرغانلارغا سەپسېلىپلا ئورنىدا توختاپ قالدى. ئۇلار ھەممىسى گۇناھكارانە، ۋەھىمە تولغان كۆزلىرىنى ئىنقىلابچىدىن ئېلىپ قېچىشقا تىرىشاتتى. ئىنقىلابچى بىردىنلا قورقۇنچلۇق بىر رېئاللىقنى سەزگەندەك بولدى. شۇ قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە ئۇ ئۇمىدسىزلىك ۋە ئاچچىق ئەلەمدىن ئېچىنىشلىق ھالدا ئۆزگىرىپ كەتتى. ئىككى مۈرىسى چوقچىيىپ چىقىپ ھازىرلا يېقىلىپ چۈشىدىغاندەك تىزلىرى تىترەپ پۈكۈلۈشكە باشلىدى. گويىاكى ئۇ ئۆزىنى قورشاپ ئالغان دۈشمەنلەرنىڭ ئالدىدا بارغانچە ئاجىزلاپ، كىچىكلەپ يەر ئاستىغا پېتىپ كېتىۋاتقاندەك ھېس قىلدى.

پانىي دۇنيادىكى جەننەت مەھەللىسىنىڭ ئادەملىرىمۇ، يەنە بىر

قېتىملىق ساتقۇنلۇقتىن قوللىرى باغلانغان ئىنقىلابچىمۇ باشلىرىنى چۆكۈرۈپ ئۆزاققىچە جىمجىت تۇرۇشتى. ئۆزاق يىللاردىن بۇيان ئۆزلىرى ھۆكۈمرانلىق قىلىپ كېلىۋاتقان مەھكۇم خەلقنى تولۇق چۈشىنىپ يەتكەن ساقچى باشلىقىمۇ شۇ ھالەتنىڭ ئېغىرلىقىدا داۋاملىق شىشىنى كۆتۈپ تۇردى.

خېلىدىن كېيىن ئىنقىلابچى بېشىنى تەسلىكتە كۆتۈردى. پەلەمپەينىڭ ئىككى تەرىپىدە بېشىنى چۆكۈرۈشۈپ، تۆگىلىپ تۇرۇشقان ئادەملەرگە قاراپ ھالسىز، غەزەپ ھەم يىرگىنچ بىلەن ئۇنلۇك ئاۋازلا دا دېدى:

— ئاپىرىن قەھرىمانلىرىم، سىلەرگە ئاپىرىن!

ئىنقىلابچى جاۋغىيىدا نەپرەتلىك كۆلكىنى ساقلىغان پېتى ساقچىلارنىڭ يالاپ مېڭىشى بىلەن مەسچىت ھويلىسىدىن چىقىپ كەتتى.

ساقچى باشلىقى تېخىچە قوللىرىنى سېلىپ، بېشىنى چۆكۈرگىنىچە تۇرۇشقان ئادەملەرگە قاراپ رازىمەنلىك بىلەن كۈلۈمسىرىدى.

— سىلەر ئۆز مەھەللەڭلارنىڭ پاك نامىغا، ئۆز دىيانىتىڭلارغا مۇناسىپ ئىش قىلدىڭلار. بۇ ئادەم ھاكىمىيىتىمىزنىڭ بىرىنچى نومۇرلۇق ئەشەددىي دۈشمىنى ئىدى. ئۇ ئەتراپىغا يامان ئادەملەرنى توپلاپ بىزنى ئاغدۇرۇپ تاشلىماقچى بولغان. بەختىمىزگە يارىشا سىلەردەك ئالىيجاناب ئادەملەرنىڭ ياردىمى بىلەن ئۇلارنىڭ زەھەرلىك سۇيىقەستىنى بىتچىت قىلدۇق. ھەممە ئادەملىرىنى تەلتۆكۈس يوقاتتۇق. شۇنداقتىمۇ ئۇلار نۇرغۇن ساقچىلىرىمىزنىڭ جېنىغا زامىن بولدى. سىلەر مانا مۇشۇنداق قەبىھ، زور توپنىڭ باشلامچىسىنى بىزگە ئۆز قولۇڭلار بىلەن تۇتۇپ بەردىڭلار. سىلەردىن بىزنىڭ ھاكىمىيىتىمىزلا ئەمەس، بەلكى ئۆز خۇدايىڭلارمۇ چەكسىز رازى بولىدۇ. شەرىق ھاجىم، مەن سىزنىڭ ھاكىمىيىتىمىز ئۈچۈن كۆرسەتكەن ئۇلۇغ خىزمىتىڭىزگە ھۆكۈمىتىمىزگە ۋاكالىتەن رەھمەت ئېيتىمەن!

ساقچى باشلىقى ھۆرمەتتە تۇرۇپ شەرىق ھاجىمغا چاس بەردى.

— ئادەملىرىڭنى ئېلىپ بۇ پاك جايدىن چاپسان چىقىپ كەت. مەن بۇ ئىشنى ھاكىمىيىتىڭ ئۇچۇن ئەمەس، يارانقۇچىنىڭ ئەمرى كالامى بىلەن قىلدىم.

شەرىپ ھاجىم سەسكەنگەندەك ساقچى باشلىقىدىن يۇزىنى ئۆرۈۋالدى. ساقچى باشلىقىنىڭ غەزەپتىن ئىكىسى چېكىسى ۋىللىدە قىزاردىيۇ، لېكىن ئۆزىنى تۇتۇۋالىپ مەسچىت ھويلىسىدىن چىقىپ كەتتى.

شەرىپ ھاجىم گۇناھكارلارچە ئورنىدىن قىمىرلىماي تۇرۇشقان ئادەملەرگە قاراپ قاپىقى تۇرۇلدى:

— كېچىدە ساقچىلارغا مەن خەۋەر قىلغان. ئاللا بەندىلىرىگە مەيلى مۇسۇلمان بولسۇن - بولمىسۇن، ئۆز پادىشاھلىرىغا ئىتائەت قىلىشنى بۇيرۇغان. كۆزۈڭنى يۇمۇپ - ئاچقۇچىلىك ۋاقىتتا پانىي بولىدىغان سىناق ئالىمىنىڭ ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇش بىز مۇسۇلمانلارنىڭ ئەمەس، ئازغان كۇپارلارنىڭ ئىشى. بۇ دۇنيانى خۇدا گۇمراھلارغا ئاتاپ يارانقان. بىز مۇسۇلمانلارنىڭ ھەقىقىي دۇنياسى، ۋەتىنى پەقەت ئاللانىڭ ماكانى — ئاخىرەتتە. بىز پەقەت شۇ يەردىلا ئۆز ئورنىمىزنى تاپىمىز. بىز ئەنە شۇ مۇقەددەس ماكانغا قايتىش ئۇچۇن مۇشۇ ئېزىتقۇ دۇنياغا ناھايىتى قىسقا ۋاقىتلىقلا پالانغان ئادەم ئاتىمىزدىن قالغان گۇناھلىرىمىزنى يۇيۇش ئۇچۇن كېچە - كۇندۇز يارانقۇچىغا سېغىنىشىمىز، مەغپىرەت قىلىشىمىز، تائەت - ئىبادەت قىلىشىمىز كېرەك.

ئەجەبا، سىلەرنىڭ ئۇستۇڭلاردىكى ھاكىمىيەت مەسچىتىڭلارنى بۇزۇپ - چاقتىمۇ؟ دىنىڭلاردىن يۇز ئۆرۈشكە زورلىدىمۇ؟ تەتۇرىسىچە سىلەرگە ھەرقاچان ئاللاغا تائەت - ئىبادەت قىلىشقا، توۋا - ئىستىغپار ئوقۇشقا شارائىت ھازىرلاپ بەردى. دىنىي ئېتىقادىڭلارغا ھۆرمەت قىلدى. پانىي دۇنيادا بۇنىڭدىن باشقا سىلەر يەنە نېمىگە موھتاج؟ سىلەرگە يەنە نېمە كېرەك! ؟— شەرىپ ھاجىم ھاياجىنىنى بېسىۋېلىش ئۇچۇن بىر پەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئاتىلارچە سىلىق

ئاۋازدا دېدى:

— خۇدا سىلەرنى گۈمراھلاردىن نېرى قىلغاي! ئەمدى ئۆز ئىشىڭلارغا بېرىڭلار.

لېكىن، ھېچكىمنۇ مىدىر - مىدىر قىلمىدى. 10 نەچچە يىلدىن بېرى تۇنجى قېتىم ئۆز ئەمرى رەت قىلىنغان شەرىق ھاجىمىنىڭ ئاچچىقتىن قارامتۇل چىرايى بۇزۇلۇپ، مەسچىت ھويلىسىنىڭ بۇلۇڭ-ئىدىكى كىچىك ئۆيىگە كىرىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى.

مۇقەددەس جاي — شەرقتىن قۇياش قانلىق كۆز يېشىغا بويىلىپ كۆتۈرۈلۈپ، مەسچىت ئىچىگە قان رەڭگىدىكى قىزغۇچ نۇرىنى سەپ-تى. ئۇلار يەنىلا قاتۇرۇلغان مۇردىلاردەك مەسچىت پەلەمپەيىنىڭ ئىككى تەرىپىدە بىر - بىرىگە روبىرو سەپ بولغان پېتى باشلىرىنى مۇرىلىرى ئارىسىغا تىقىپ ھەرىكەتسىز قېتىپ تۇرۇشاتتى.

قۇياش ئاقىرىپ نەيزە بويى ئۆرلىدى، ئاندىن بارا - بارا تىكلە-شىپ پۈتكۈل دۇنيانى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىپ، قىساس ئالماقچى بولغاندەك ھەممىنى ئاتەش تەپتى بىلەن ئۆرتەشكە باشلىدى. شۇندىلا مەسچىت ھويلىسىدىكى ئادەملەر ئورۇنلىرىدىن قوزغىلىپ خۇددى ئەرۋاھلاردەك ئۇن - تىنسىز تارقىلىپ كېتىشتى.

شۇ كۈنى يېرىم كېچىدە مەسچىت ھويلىسىدىن يالقۇن كۆتۈرۈل-دى. ئوت ناھايىتى تېزلا مەسچىتنىڭ ھەممە تەرەپلىرىگە يامراپ گۈرۈلدەپ شىددەت بىلەن كۆيۈشكە باشلىدى. شەرىق ھاجىم ئۆيىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ ئوتنى ئۆچۈرۈۋېلىشقا ئۇرۇندى. مەھەللىدىكىلەرنى ياردەمگە چاقىرىپ ئەسەبىيلەرچە ۋارقىرىدى، توۋلىدى، ناله قىلدى. لېكىن، ھېچكىمنۇ ئۇنىڭغا ياردەملىشىشكە چىقمىدى.

ئەتىسى سەھەردىن باشلاپ شەرىق ھاجىم ئىز - دېرەكسىز يوقا-لىپ كەتتى. ئۇ مەسچىت بىلەن بىللە كۆيۈپ ئۆلدىمۇ ياكى باشقا يۇرتلارغا بېشىنى ئېلىپ چىقىپ كەتتىمۇ، ھېچكىم بىلمەيتتى ھەم ھېچكىمنۇ ئۇنىڭ ئىز - دېرىكىنى قىلمايتتى.

شۇنىڭدىن بېرى نۇرغۇن زامانلار ئۆتتى. بۇ مەھەللىگە قايتا

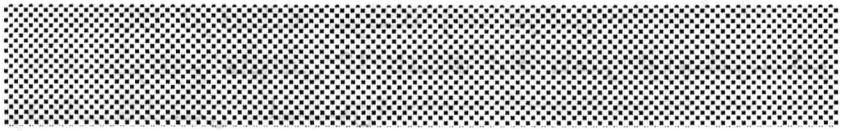
مەسچىت سېلىنمىدى. كۆيگەن مەسچىت غېرىبانە خارابىگە ئايلىنىپ تۇرۇۋەردى. لېكىن، تاھازىرغىچە ئاشۇ خارابىدىن — مەسچىتنىڭ كۆيۈپ قارايغان ھەربىر تال ياغاچلىرىدىن، قىزغۇچ توپىلىرىدىن، قىيسايغان ۋەيرانە تاملىرىدىن گومىنداڭچىلار ئېتىپ ئۆلتۈرگەن ھېلىقى ئىنقىلابچىنىڭ ئاخىرقى سۆزلىرى ئەكس سادا بولۇپ ياڭراپ تۇرىدىغان بولدى.

— ئاپىرىن قېرىنداشلىرىم، سىلەرگە ئاپىرىن!

قۇياش ھەر قېتىم كۆتۈرۈلۈش ئالدىدا گۈناھقا پاتقان پانىي دۇنيانى قايتا يورۇتماسلىق ئۈچۈن خۇداغا يېلىنىپ، كۆزلىرىدىن قان ئاققۇزۇپ يىغلارمىش.

1992- يىل 1- ئاي

ئەركىنلىكتە ئۆلۈش

كۆچمەن خەلق جايلاشقان تاغلىقلارنىڭ بىرىدە، دەھشەتلىك بىر يىرتقۇچ ھايۋان پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ مەخلۇق باتۇر، ئوڭ خۇمار تاغلىقلارنىڭ تۇرمۇشىغا بالايىئاپەت ياغدۇرۇشقا باشلىدى...

ئۇ، كېچىسى تاغدىن چۈشۈپ ئادەملەرگە تۈيدۇرماي بىھىساب چارۋىلارنى كۆچلۈك ئالىقانلىرى بىلەن يانجىپ، بوغۇپ ھالاك قىلاتتى. كۈندۈزلىرى بولسا ئۆزىگە ئىنس - جىنىنى يېقىن يولاتمايتتى. نەتىجىدە تاغلىقلاردىكى ئەڭ قەيسەر ئوۋچىلارنىڭ باتۇرانە ھەرىكەتلىرىمۇ ئۆزلىرىنىڭ ھالاكىتى بىلەن ئاياغلاشتى... مانا، تاغلىقلارنى قورقۇنچ بېسىشقا باشلىدى. ئاخىر كىشىلەر ۋەھشىي ھايۋاننى ئۆز مەيلىگە قويۇۋەتتى. جان تەنده ئامان بولسا، مال - دۇنيا ھامان تېپىلىدۇ، دېيىشتى.

بىر كۈنى يۇرت بېگىنىڭ ياشانغان قۇلى بەگنىڭ ئالدىغا كېلىپ تىزلاندى:

— ماڭا ئەركىنلىك بېرىشكە ۋەدە بەرگىن، مەن ئۇ يىرتقۇچنى يوقىتالايمەن، — دېدى.

بەگنىڭ كۆزلىرى قىسىلىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئاياغ ئاستىدا بىر ئۆمۈر ئۆمىلەپ ياشىغان قېرى قۇلىغا گويا ئۇنى تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك ئۇزاق سەپسېلىپ قارىدى.

— پاھ! ... ھوشۇڭنى يىغ چال، — دېدى بەگ گۈمان بىلەن ئۆز قۇلىنىڭ باش ئۇستىدىن قاراپ.

— ماڭا ئەركىنلىك بېرىشكە ۋەدە بەرگىن...

— يىرتقۇچ ھايۋاننى 12 تاغنىڭ ئەڭ ماھىر ئوۋچىلىرىنىڭمۇ يوقىتالمىغانلىقىنى بىلمەمسەن؟

— بىلمەن.

— ئۇنىڭ قانچىلىك ئادەمنى نابۇت قىلغانلىقىنى بىلمەمسەن؟

— بىلمەن.

— ئەمدى ئويلان، سەن ئۆزۈڭ كىمسەن؟

— ...

— ... ھىم، يىرتقۇچ سېنى پارە - پارە قىلىپ تاشلايدۇ. قېرى قۇل بېشىنى كۆتۈرۈپ بەگكە ئۆتۈنۈش بىلەن تىكىلدى.

— شۇنداق بولغاندا مېنى ھۆر ئادەملەر قاتاردا دەپنە قىلغىن. بەگ ھېچبىر كارغا كەلمەس ھالغا چۈشۈپ قالغان قېرى قۇلىنىڭ تەرسالىقىنىڭ تېگىگە يېتەلمەي غەزەپلەندى.

— خوپ، مەن سېنىڭ قېرى تېنىڭگە ئەركىنلىك بەرگەنمۇ بولاي. سەن مۇشۇ قۇربەتسىز ھالىڭ بىلەن جېنىڭنى جان ئېتەلەمسەن؟ ئەركىنلىكىڭنى ئاش - نان قىلىپ يېيەلەمسەن؟ سەن ئەركىنلىكنى نېمە قىلىسەن؟

ئۇ ئۇندىمىدى. ئورنىدىن قىمىرلىماي جاۋاب كۈتتى.

— قېنى ماڭا ئېيتىپ باققىن. سەن ۋەھشىي ھايۋاننى قانداق يوقاتماقچى، كۈچ - قۇۋۋىتىڭمۇ؟ ياكى ھىيلە - مىكىرىڭگە تايىنىمۇ؟

— ...

— ۋەياكى ئاشۇ ئاجىز قولۇڭ بىلەن مۇشتلاپ ئۆلتۈرەمسەن؟

— ...

— سەن يەر يۈزىدىكى قانداقتۇر ئۇلۇغ ئادەممۇ؟ كۆكتىكى ئۆلمەس پالۋانلارنىڭ روھىناتىمۇ ۋەياكى كارامەتچى سېھىرگەرمۇ سەن!؟

— ماڭا ۋەدە بەر، بەگ.

بەگ ئاچچىقىدىن بوغۇلۇپ قولىنى سىلكىپ ۋارقىرىدى:

— بار، ئەجىلىڭنىڭ ئالدىغا. تەرسا ئۆچكە... باتۇرلار بېگى. ئەگەر سەن شۇ يىرتقۇچنىڭ مويىدىن بىر تال ئەكىلەلىسەڭ، بەردىم ئەركىنلىكىڭنى!

يۈرت بېگى قېرى قۇلىنىڭ ئاپئاق ئاقارغان چاچلىرىغا، چارەك كەم 100 يىللىق ھاياتىنىڭ ئىسسىق - سوغۇقلىرى ھېسابسىز ئىز قالدۇرغان ئورۇق يۈزلىرىگە ئۇزاققىچە سەپسېلىپ ئاستا - ئاستا جىددىي، سىپايە قىياپەت بىلەن ئۇنىڭ كۆموش چاچلىق بېشىدىكى ئەقىل مېنىڭكىدىن ئارتۇقتۇر، دەپ ئويلىدى.

— ساڭا ۋەدە بېرەي، ئەگەر دېگەن سۆزۈڭنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالىساڭ ئەركىنلىكىڭگە قوشۇپ بىر قورۇ مال ھەدىيە قىلىمەن، — دېدى بەگ.

* * *

قېرى قۇل ئېپىنى تېپىپ ۋەھشىي مەخلۇقنىڭ ئوزۇق ئىزدەپ چىقىپ كەتكەن پەيتىدە ئۇنىڭ ئۆڭكۈرى ئالدىغا بېرىۋالدى. تەييارلىقىنى تۈگەتكەندىن كېيىن ئۆڭكۈر ئىچىدىن يىرتقۇچنىڭ كۆچۈكىنى تۇتۇپ ئاچىقىپ، بېشىغا كېلىدىغان دەھشەتنى تەمكىنلىك بىلەن كۆتۈپ ئولتۇردى...

ھايال ئۆتمەيلا ھېلىقى مەخلۇق ئىسسىق قان تامچىلاپ تۇرغان چوڭ بىر پارچە گۆشنى چىشلەپ قايتىپ كەلدى. ئۇ بىردىنلا ئۆزئۆڭكۈرىنىڭ ئالدىدا كۆچۈكىنى قاماللاپ ئولتۇرغان ئادەمنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى، ھەتتا قورقاندەك بىرنەچچە قەدەم ئارقىغا داجىدى. لېكىن، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئۆتكۈر شۇئاقلاردەك يايلى ھۇرپىيىپ تىكلەشتى. چوغدەك كۆزلىرى ۋەھشىيانە چاقناپ ياندى. ئۇ نەيزە ئۇچىدەك يىرتقۇچ چىشلىرىنى پاتۇرۇپ تۇرغان ئوۋ گۆشىنى ئىرغىتىپ تاشلاپ، بەئەينى قىيا تاغدەك بولۇپ ئىككى پۇتلاپ ئۆرە

بولدى - دە، قەبرى قۇلغا بوراندەك گۈركىرەپ خىرىس قىلدى. شۇ ھامان قەبرى قۇلمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، ۋەھشىي مەخلۇقتىنمۇ دەھشەت-لىكرەك ھۆركىرىدى ۋە قولىدىكى مەخلۇق كۈچۈكىنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ يەرگە زەرب بىلەن ئۇردى. كۈچۈك قۇلاق - مېڭىنى يارغۇدەك قىسقا، ئاچچىق كاڭشىپ شۇ ھامان ئۆلدى. غەزەپ ھەم ئەلەمدىن ئەس - ھوشىنى يوقاتقان مەخلۇق غالجىرلىشىپ قەبرى قۇلغا جان - جەھلى بىلەن ئېتىلدى. قەبرى قۇل غەزەپلەنگەن يىرتقۇچنىڭ يېقىنلاپ كېلىشىگە جەبدەسلىك بىلەن ئارقىغا بۇرۇلۇپ قويۇق ياۋا ئۆسۈملۈكلەر ئارىسىغا ئۆزىنى ئاتتى. شۇنىڭ بىلەن تەڭ جان ئاچچىق-قىدا ياڭرىغان ئازابلىق ھۆركىرەك سادا پۈتكۈل تاغۇتاشنى تىترەتتى-ۋەتتى. قاراڭغۇ چاتقاللار ئارىسىغا يوشۇرۇنغان ئەجەللىك زەربە — ئۇزۇن، ئۆتكۈر پولات نەيزە غالجىرلاشقان مەخلۇقنىڭ كۆكرىكىگە تاكى گەۋدىسىدىن تېشىپ چىققانغا قەدەر سانجىلغانىدى. يىرتقۇچ ئەجەللىك يارا ئازابىدا ئورنىدا پىرقىراپ دومىلاپ ھۆركىرىدى. نەيزە سېپىنى چىشلەپ تىتىۋەتتى ۋە بىردىنلا ئاخىرقى نەپىسىنى، كۈچىنى توپلاپ، ئىرماش - چىرماش ئۆسۈپ كەتكەن قورغاندەك مۇستەھكەم ياۋا چاتقاللار ئارىسىغا قامىلىپ قالغان قەبرى قۇلنىڭ ئۈستىگە تاشلاندى...

قەبرى قۇل مىڭ مۇشەققەتتە ئېسىنى يىغدى، ناھايىتى ئۇزاقتا كۆزىنى ئاستا - ئاستا ئاچتى. يەنە شۇنداق ئازاب بىلەن ئۆزىدىن بىر نەچچە قەدەملا نېرىدا قانغا چىلىشىپ، زور قورام تاشتەك داردىيىپ ياتقان يىرتقۇچنى كۆردى. ئۇ شۇندىلا خاتىرجەم كۆزىنى يۇمدى. لەۋلىرىدە بەختىيار كۈلكە جىلۋىلەندى ۋە ھايال ئۆتمەي شۇ پېتى قېتىپ قالدى.

1992- يىل 6- ئاي

قارا سېدە

كەچ كىرىپ گۈگۈم چۈشكەندە، ئۇنىڭ ئاجايىپ باراقسان ھېسابسىز شاخلىرىدىكى ئۇششاق، مايلىق يوپۇرماقلار شەپەق نۇرىدىن ئالتۇن تەڭگىلەردەك پارقىراپ، قىزىرىپ كېتەتتى. يىراقتىن قارىغاندا ئۆچۈشكە باشلىغان غايەت زور گۈلخان دۆڭسىدەك نامايان بولۇپ، قورقماس پېرىخونلارنىمۇ شۇركەندۈرەتتى. گۈگۈمنىڭ قويۇقلىشىشىغا ئەگىشىپ ئاشۇ غايەت زور گۈلخان بارا - بارا ئۆچۈپ، تۈيۈقسىزلا تۈم قارا تۈس ئالاتتى. ھەممىنى ئۆزىنىڭ بەھەيۋەت شاخ-شۇمبىلىرى بىلەن قاپساپ كۆمۈۋەتمەكچى بولغاندەك گۈگۈم قوينىنى يېرىپ كۆككە قاراپ ئۇزىراتتى، زورىياتتى. ئاياغ ئاستىدا جىمىپ بىچارىلەشكەن زېمىنغا ۋەھشىيلىك بىلەن ھەملە قىلاتتى.

تەكلىماكاننىڭ ئېچكىرىسىدىكى10نەچچە دېھقان ئائىلىلىك قەدىم مەھەللىمىز ئۇنىڭغا تېز پۈككەن — ئاشۇ غارايىپ، قورقۇنچلۇق دەرەخنىڭ نامى بىلەن ئاتالغان — قارا سېدە مەھەللىسى قەدىم جايىمىز. نىڭ قايسى زاماندىن باشلاپ شۇنداق شۇم نام بىلەن يادلىنىپ كېلىۋاتقىنىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. 108ياشلىق زىكرى بوۋايمۇ ئەقلىنى تاپسا شۇ نام بار ئىكەن. سېدە دەرىخىمۇ ئەينى ھازىرقى ھالىتىدە — قۇچاق يەتمەس چوڭلۇقتا ئىمىش. لېكىن، «قارا سېدە مەھەللىسى» دېسەك يۇرتىمىزدا بىلمەيدىغىنى يوق ئىدى، ھەتتا بىرەر كۈنلۈك يىراقتا بارساقمۇ «ئۆيىمىز قارا سېدىدە» دەيتتۇق. ھەممە بىلەتتى. ساددا كىشىلەر بىزدىن ئەيمىنەتتى، ھۆرمەتلەيتتى، خۇددى قارا سېدىنىڭ

ئۆزىنى كۆرۈۋاتقاندەك ئۇستۈبشىمىزغا قورقۇنچ بىلەن سەپسالاتتى، ھەتتاكى بەزىلىرى يىراق - يىراقلاردىن قارا سېدىنى كۆرۈش ئۈچۈن مەھەللىمىزگە كېلەتتى. ئۇلار قارا سېدىدىن يىراقتا تۇرۇپ يېرىلىپ كېپەكلىشىپ كەتكەن قاپقارا قوۋزاقلىرىغا، ھەممە يېرىدە مىغىلدىشىپ كەتكەن ئۇششاق، رەڭلىك پاشا - كۆمۈتىلارغا ۋە باراقسان شاخلىرىدىكى قۇياش نۇرىدىن ئاقۇچ، سوغۇق يالتىراپ تۇرغان ھەسابسىز مايلىشاڭغۇ ياپراقلىرىغا ئۇزاققىچە چەكچىيىپ قاراپ تۇرۇشاتتى، قارا سېدە تۈيۈقسىزدىن يوپۇرۇلۇپ كېلىپ ئۇلارنى يالماپ يۇتۇپ كېتىدىغاندەك قارا تەرگە چۆمۈلەتتى. ئۇنسىز ھاياجان بىلەن پىچىرلىشىپ جىن - شايتانلاردىن قوغدىغۇچى ئايەتلەرنى ئوقۇشاتتى. بەزىلىرى بىزدىن:

— قوشنىمىز پالانچىنىڭ ئايالىغا جىن چاپلىشىپ قالغانىدى، پېرىخون كېلىپ «قارا سېدىنىڭ قۇدرىتىدىن» دەپ بىرلا ئوقۇپ قويۇپتىكەن، ئەتىسىلا سەللىمازا ساقىيىپ كەتتى. تۈن كېچىلەردە ھەر ئىقلىمدىن قارا سېدىنىڭ تۈۋىگە باخشى - پېرىخونلار توپلىشىپ جىن - ئالۋاستىلاردىن ئىلىم تىلەپ تەلىم ئالارمىش. سىلەر ئۇلارنى كۆرەمسىلەر؟ سۆزلىرىنى ئاڭلامسىلەر؟ — دەپ سورىشاتتى.

قارا سېدىنى كۆرۈش ئۈچۈن كەلگەنلەر ھەر قېتىم ئەنە شۇنداق قورقۇنچلۇق يېڭىلىقلار بىلەن كېچىككىنە مەھەللىمىزنى ۋەھىمىگە سېلىپ قايتاتتى. بىز ھەر كۈنى ئاخشام ئېتىزلىرىمىزدىن قايتىپلا مەھەللىدىكى كەڭرى قۇملاڭغا يىغىلىپ قارا سېدىنىڭ جىن - ئالۋاستىلىرى توغرۇلۇق قىزغىن، ئالاقزادىلىك بىلەن پىچىرلىشىپ سۆزلىشىپ كېتەتتۇق. كېچىكىمىزدىن تارتىپ قارا سېدىنىڭ ۋۇجۇدىمىزغا ئىز سالغان ۋەھىمىسىنى ئاشۇراتتۇق. تۈن كېچىلەردە قارا سېدە تەرەپتىن كېلىۋاتقان باخشى - پېرىخونلارنىڭ كونا كىتابلىرىنى ۋاراقلاپ بەس - بەس بىلەن غوڭۈلدىشىپ ئوقۇۋاتقان ئاۋازلىرىنى ئاڭلىغاندەك بولاتتۇق، ھەتتا بەزىلىرى جىن - پېرىخونلارنىڭ دۇئا-تىلاۋەت ئاۋازلىرىنى ئاڭلىغانلىقىنى ئېيتاتتى.

ئۇ خۇددى ئۇزاق ئۇيقۇغا كەتكەن غايەت زور يالماۋۇزدەك، هامان بىر كۈنى سېھىرلىك ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىپ كىچىككىنە قەدىم مەھەللىمىزنى يالماپ يۇتۇۋېتىدىغاندەك يۇز يىللاردىن بېرى ۋەھىمە بىلەن نەچچە ئەۋلاد ساددا، ئاجىز كىشىلەرنىڭ روھىغا رەھىمسىزلەر-چە ھۆكۈمرانلىق قىلىپ كېلىۋاتاتتى.

*　　*　　*

ئۇنىڭ كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك چەكچەيگەن، چاچلىرى چۈۋۈق، ئاپتاپتىن كۆيگەن تۆمۈردەك يۇزلىرى دەھشەتتىن تېخىمۇ قارىيىپ كەتكەن بولۇپ، خۇددى جىن چاپلاشقان سەۋدايى ئاياللارغا ئوخشاپ قالغانىدى.

— يېرىم كېچە بولۇپ قالغانتى، ئوخلاۋاتاتتىم، بىرى چاقىرغان-دەك قىلدى، ئىنچىكە ئاۋاز بىلەن ئىسمىمنى ئاتاپ توۋلىدى. ھېچ نەرسىنى خىيالىمغا كەلتۈرمەپتىمەن. ئورنۇمدىن تۇرۇپلا هويلىغا چىقتىم، هەممە يەر سۈتتەك ئايدىڭ، هېچكىم كۆرۈنمىدى. كىرىپ كېتەي دەپ تۇرۇۋېدىم، غايىبتىن بىرسى «سېدىگە قارا» دېگەندەك بولدى. قاراپ ساپتىمەن!

مەخان نامەلۇم قول گېلىنى بوغۇۋالغاندەك خىرقىراپ يىغلاشقا باشلىدى:

— قارا سېدە غولىدىن تا يوپۇرماقلىرىغىچە ئاپئاق ئاقىرىپ كېتىپتۇ. هەممە يەرلىرىدىن شۇرقىراپ قۇلاقنى پاڭ قىلغۇدەك سۈ-رەن - چۇقان كۆتۈرۈلۈپ تۇرۇپتۇ. شۇ چاغ قارا سېدىنىڭ شاخ - يوپۇرماقلىرى ماڭا يوپۇرۇلۇپ سوزۇلۇپ كەلگەندى، خۇدۇمنى يو-قىتىپ جايىمدىلا يىقىلىپ قاپتىمەن.

مەھەللىدىكى چوڭ - كىچىك هەممىمىز قۇملاڭدا مەخانىنى چۆرە-دەپ ئولتۇراتتۇق. ئەقلىمىزنى بىلگەندىن بېرى قارا سېدە بۇگۈنكە-دەك دەھشەتلىك هەم نەپرەتلىك بىلىنمىگەنىدى. بىزگە خۇددى ئە-

جەل يېقىنلىشىپ كېلىۋاتقاندەك قورقۇنچتىن گاللىرىمىز قۇرۇپ ئۇزاققىچە تىمتاس ئولتۇرۇپ كەتتۇق. ئايالار بىر - بىرىگە سىلجىپ چاپلىشىپ ئولتۇرۇپ پىچىرلاپ بارا - بارا غۇلغۇلا قىلىشقا باشلىدى.

— بوۋام رەھمەتلىككىمۇ يېرىم كېچىدە بىرى ئىسمىنى توۋلىغاندەك مەلۇم بوپتۇ. ئۇ چاغدا بىزنىڭ ئۆيىمىز قارا سېدىنىڭ يېنىدا ئىكەنتۇق. تالاغا چىقىپ قارىسا ئىنسۇجىن يوق. قارا سېدىنىڭ ئۈستىدە يوغان ئاق ئۆچكە ئولتۇرۇپ بوۋامغا قاراپ پىخىلداپ كۈلۈۋاتقۇدەكمىش... شۇنىڭدىن بېرى بوۋام تۇتقان - قويغىنىنى بىلمەي ئۆلۈپ كېتىپتىكەن.

— ھېلىقى ئادەمنى قۇملۇقنىڭ ئىچكىرىسىگە ئوتۇن كەسكىلى كىرىپ كېتىپ ئېزىقىپ ئۆلدى دېدۇق. لېكىن، جەسىتىنى ھېچكىم تاپالمىدى. كىم بىلىدۇ تېخى...

— ۋاي خۇدايىم، يەنە نېمە كۈنلەرنى كۆرەرمىز...

مەخان ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ بېشىنى چۆكۈرۈپ ئولتۇرغان قىزنىڭ تىزىنى قۇچاقلاپ سەۋدايىلاردەك يالۋۇرۇشقا باشلىدى.

— مېنىڭ چىدىغۇچىلىكىم قالمىدى. بۇ ئالۋاستى ماكاندىن ئەتىلا كېتەيلى! ئۇلاغلىرىمىزنى ئالدىمىزغا سېلىپ سەرسان، مۇسا-پىر بولۇپ كەتسەكمۇ...

مەخاننىڭ ئېرى خېلىغىچە تىترەپ گاڭگىراپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، ھۆكۈرەپ يىغلاۋاتقان خوتۇنىنى تىزىدا قوپاللىق بىلەن ئىتتىرىۋېتىپ بوغۇق ۋارقىرىدى:

— ئۇنى قومۇرۇۋېتەيلى...

ھەممىمىز قاتتىق چۆچۈپ كەتتۇق. خۇددى قارا سېدە ئاڭلاپ قېلىشتىن ئەنسىرىگەندەك ھولۇقۇپ ئارقىمىزغا بۇرۇلدۇق. قارا سېدە گۈگۈم قوينىدا تېخىمۇ بەھەيۋەت تۇس ئېلىپ، خۇددى بىزنى مەسخىرە قىلىپ كۈلۈۋاتقاندەك تۇيۇلدى.

— ئېلىشىپ قاپسەن! ئۇنىڭغا يېقىن يولىغىلى، قول تەگكۈزگىلى بولاتتىمۇ؟— ئارىمىزدىن بىرى تىترەك، گۇمانسىراش ئاۋاز

بىلەن دېدى.

مەخانىنىڭ ئېرى ئورنىدىن قوزغىلىپ تىزلىنىپ ئولتۇردى. كۆزلىرىدىن قورقۇش، شۇنداقلا تەلۈلەرچە نۇر چاقنايتتى.

— مۇشۇ سېدە دەرىخى بىزنى ئاتام زامانىدىن خوتۇن كىشىنى قورقۇتقاندەك تىترىتىپ كېلىۋاتىدۇ. بۇرۇندىنمۇ نەچچە ئادىمىمىز-نىڭ بېشىغا چىققان، ھازىرمۇ بىزنى قورقۇتۇپ ئۆلتۈرگىلىۋاتىدۇ. بۇنداق كېتىۋەرسە بۇگۈن مېنى، ئەتە سېنى، ئىشقىلىپ، ھەممىمىز-نى خانۇەيران قىلىپ، بۇ قەدىم جايىمىزنى ئالۋاستى ئوچىقىغا ئايلاندۇرۇۋېتىدۇ. بىزنى بېقىپ كېلىۋاتقان بۇ يەرنى قاغجىرىتىپ ئالۋاستىلارغا تاشلاپ بەرسەك تۈزكور بولۇپ كېتەرمىز! ئەتىلا قومۇرۇۋېتىپ قوقاس قىلىپ كۆيدۈرۈۋېتەيلى!

ئۇنىڭ سۆزىدىن بىز خېلىلا جانلىنىپ خۇددى قورقۇش چېكىگە يەتسە ئەكسىگە يانغاندەك ۋۇجۇدىمىزدا بىزنى مەھەللىمىزدىن ھەيدەپ چىقارماقچى بولغان ياۋۇز جىن - ئالۋاستىلارغا قارشى بىر خىل تەلۈە كۈچ ۋە غەزەپ ئاستا - ئاستا قاينىشقا باشلىدى.

— شۇنداق قىلساق بولارمۇ؟

— ئۆي - ۋاقىلىرىمىزنى ئاشۇ قارا سېدىگە تاشلاپ سەرسان بولۇپ چىقىپ كېتەيلىمۇيا؟ «بالا - قازانى كۆتۈپ ياتساڭ بالا - قازا كېلىشتىن بۇرۇن ئۆلىسەن» دېگەن گەپ بار. جىن - ئالۋاستىلارنىڭ قۇدرىتى خۇدانىڭ قۇدرىتىدىن ئۇلۇغ ئەمەس، خۇدا بىزگە يار - يۆلەك بولىدۇ. بولمىسا باشقا كەلگەننى كۆرەرمىز، نېمىلا بولسۇن قەدىم زېمىنىمىزنى تاشلاپ كەتمەيمىز!

—... خۇدا بىزگە يار - يۆلەك بولىدۇ، بىزگە ئاش - نان بېرىۋاتقان قەدىم جايىمىزنى تاشلاپ بەرمەيمىز.

— ئەمىسە كېسىۋېتەيلى، پېشانىمىزگە پۈتۈلگەننى كۆرەرمىز تايىنلىق.

— ئەتە سەھەردىلا قومۇرۇپ تاشلايلى. كۆيۈپ قوقاس بولۇپ كەتسۇن!

— بىز قورقۇش ھەم باتۇرلۇق بىلەن شۇنداق خەتەرلىك، قور-قۇنچلۇق ئىشقا بىرلىكتە تەۋەككۈل قىلىش قارارىغا كېلىپ ئۆيلىرى-مىزگە تارقاپ كەتتۇق.

* * *

ئەتىسى سەھەر مەھەللىمىزدىكى ئەرلەر نامازدىن يېنىپ قارا سېدە ئالدىغا توپلاندى. ئۇلارغا قوشۇلۇپ قوشنا مەھەللىلەردىكى خېلى نۇرغۇن كىشىلەرمۇ بۇ قورقۇنچلۇق تاماشىنى كۆرۈش ئۈچۈن كەلگەنىدى. مەھەللىمىزدىكى بارلىق قېرى - چۈرى ئايالار، بالىلار خېلى بۇرۇنلا قۇملاقنىڭ يېغىلىپ كۈتۈپ تۇرغانتۇق. ھەممىمىز ھا-زىرلا تەقدىرىمىز بەلگىلىنىدىغاندەك ۋەھىمىگە پېتىپ ئۇزاققىچە سۈ-كۈتتە تۇردۇق. مەسچىتىمىزنىڭ ئىمامى قۇرئاننى كۆكسىگە باسقان پېتى توپنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ قورقۇنچنى بىلىندۈرمەسلىككە تىرىشىپ ھاياجان بىلەن ئېيتتى:

— يارانقۇچى ئىگىمىز جىن - ئالۋاستىلارنى ھەرگىزمۇ بەندىلە-رىدىن ئۇلۇغ يارانقان ئەمەس. شۇڭلاشقا، ئاللا بىزنى ۋەھشىيلەرنىڭ دەپسەندىسىگە تاشلاپ بەرمەيدۇ. خۇدا ھەممىگە قادىر، ئۇلۇغ تەڭرە-نىڭ نامى بىلەن، دەپ باشلاڭلار!

مەخانىڭ ئېرى بىلەن يەنە بىر دېھقان يوغان ھەرىنى كۆتۈرۈ-شۈپ قارا سېدىنىڭ ئالدىغا باردى، ئۇلار ئۇزاق ئۆتمۈشتىن بۇيان تۇنجى بولۇپ قارا سېدىنىڭ ئالدىغا يېقىنلاپ بارغانىدى (مەھەللىمىز-دىكى چوڭلار بىز بالىلارنى، ھەتتا قۇرامىغا يەتكەنلەرنىمۇ «قارا سېدىگە باغلاپ قويىمەن» دەپ قورقۇتاتتى، پۈت - قوللىرىمىز سۇنۇپ كەتكەن ھالەتتىمۇ دەرھاللا شۇكلەپ ياۋاشلاپ قالاتتۇق). قارا سېدە-نىڭ ئىككى تەرىپىگە ئۆتۈپ بىر پەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن ھەرىنىڭ ئۆتكۈر چىشلىرىنى قاداقلىشىپ تۆمۈردەك قېتىپ كەتكەن قارامتۇل قوۋزىقىغا تەگكۈزۈپ، بىردىنلا ياۋايىلارچە شىددەت بىلەن ھەرىدەشكە

باشلىدى. غەزەپ ۋە قورقۇنچتىن ئۇلارنىڭ يۈزلىرى تۆمۈردەك قارا-
يىپ، كۆزلىرى ئوت بولۇپ ياناتتى. يۈز يىللاردىن بېرى كۆك بىلەن
بوي تالىشىپ غالىبانە ياشاپ كېلىۋاتقان قارا سېدە ئۆز تېنىنى رەھىم-
سىزلىك بىلەن تىتىۋاتقان ئۆتكۈر ھەرە زەربىدىن ھۆركىرەپ يىغلا-
ۋاتقاندەك بوغۇق ئاۋاز چىقىراتتى. بىز دەھشەتلىك بىرەر ئاقىۋەتنىڭ
يۈز بېرىشىنى كۈتۈپ قارا سېدىگە چەكچىيىپ تىكىلگەن پېتى دۈگدە-
يىپ، شۇمشىيىپ تۇراتتۇق. گويا كى ھەرە قارا سېدىنى ئەمەس،
بەلكى ئۆز بەدەنلىرىمىزنى تىتىپ كېسىۋاتقاندەك ئىدى. ھەربىدەشتىن
ھاسىل بولغان غەيرىي بوغۇق سادا بىزنى ئېغىر ۋەھىمىسى بىلەن
ئېزىپ، نېرۋىمىزغا نەشتەردەك سانجىلاتتى. ئۆزىمىزنى ئاشۇ بەھەي-
ۋەت قەدىمىي دەرەخنىڭ ئالدىدا تېخىمۇ ئاجىزلاپ، كىچىكلەپ يوقاپ
كېتىۋاتقاندەك، ئۇ خۇددى بىزگە قاراپ مەنىستىمەسلىك، شۇنداقلا
ئاچچىق مەسخىرە، نەپرەت بىلەن كۈلۈۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى.

ئۇلار ھەربىدەشتىن ھالسىراپ ئورنىدا ئولتۇرۇپ قالغاندىلا، توپ-
نىڭ ئىچىدىن يەنە ئىككىسى چىقىپ ھەربىدەشنى داۋاملاشتۇردى.
ۋاقىت ئۇزارغانسېرى بىز كۈتۈۋاتقاندەك دەھشەت تېخىچە يۈز بەرمە-
گەچكىمۇ، چوڭلار خىلىلا يۈرەكلىنىپ قالغانىدى. ئۇلار بىر - بىر-
لىرىگە مۇرىلىرىنى تىرەپ ئاستا - ئاستا لۆمشۇپ ئېھتىيات بىلەن
يېقىنلاپ كېلىشكىلى تۇردى. ئۇنى تېزرەك يېقىتىپ كۆزدىن يوقە-
تىش ئۈچۈن ئۇلار خۇددى جىنازىنى قەبرىستانلىققا ئېلىپ كېتىۋاتقان-
دەك ھەرە سېپىنى قولدىن - قولغا ئۆتكۈزۈپ، كۈچ بىلەن ھەربىدەش-
كە باشلىدى. ئاخىر ئۇ يانغا قىيسىيىپ غىچىرلىدى. ئەسىرلەردىن
بېرى نەچچە ئەۋلاد كىشىلەرگە ۋەھىمە سېلىپ، روھىغا ھۆكۈمرانلىق
قىلىپ كېلىۋاتقان قارا سېدە پۈتكۈل مەھەللىنى لەرزىگە سېلىپ
قارسىلداپ يېقىلدى.

خېلى ئۇزاققىچە ھەممىنى دەھشەتلىك گۈلدۈرمامىدىن كېيىنكى
ئۆلۈك جىمجىتلىق قاپلىدى. قارا سېدىنىڭ تۈۋىدىن ئاجراپ يەرگە
يېقىلغىنىغا ئىشەنگۈسىز كەلمىگەندەك ئورنىمىزدا ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ

قالدۇق. خۇددى ئۇزاق بىر ئۆتمۈش بىلىنگەن بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن ھەممىمىز ناھايىتى تەسلىكتە قىمىرلاپ قوزغىلىپ، يەردە ياتقان باراقسان قارا سېدىنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتۇق.

مەخان ياقىسىنى تۈتۈپ ھاياجاندىن يىغلاپ كەتتى.

— بالا - قازادىن قۇتۇلۇپتۇق... مىڭ قەتىرە شۈكرى ئىلاھىم، قۇتۇلۇپتۇق.

ھەممىمىز خۇددى بىر قېتىم ئۆلۈمدىن قۇتۇلغاندەك يېنىك تىن ئېلىپ، قارا سېدىگە تىكىلگەن پېتى چەكسىز ھاياجان بىلەن ئۇنسىز كۈلۈشكە باشلىدۇق.

مەخانىڭ ئېرى ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپ قوللىرىنى پۇلاڭلاتقان ھالدا بار ئاۋازى بىلەن سۆزلەيتتى.

— مەن دېمىگەنمىدىم سىلەرگە، خۇدا بىزگە يار- يۇلەك بولىدۇ دەپ، مەن شۇنى بىلەتتىم . مانا كۆردۈڭلارغۇ؟ جىن - ئالۋاستىلار نېمە قىلالىدى بىزنى، شۇنچىۋالا قورقۇپ كەتكۈدەك نېمىسى بار ئىدى بىر قېرى كۆتەكنىڭ...

ھەممىمىز بىر - بىرىمىزنىڭ ئاۋازىنى بېسىپ چۈشۈشكە تىرە- شىپ بەس - بەس بىلەن سۆزلىشىپ كەتتۇق.

— ياۋاللا، ئاخىر قۇتۇلدۇقمۇ شۇ جىن ئۇۋىسى دەرەختىن.

— بىزنى خانۇەيران قىلغىلى ئاز قالغانتى، مانا قۇتۇلدۇق.

— كېچىسى ئارامخۇدا يانقىلى قويمايتتى، داقا- دۇمباق ئاۋازى...

— بوۋامنىڭ كۆزىگە ئاق ئۆچكە كۆرۈنۈپ...

— بېشىمىزدا ساڭگىلاپ تۇرغان بالا - قازا ئىدى قۇرغۇر!

— ۋۇي ئىپلاس.

— خۇدايا توۋا! مۇشۇ قوتۇر سېدىدىنمۇ قورقۇپ يۇرۇپتىكەن- مىز، قېنى شۇ جىن - ئالۋاستىلار ئەمدى؟

ئالدىنئالا تەييارلاپ قويغان كەكە - پالتىلىرىمىزنى ئېلىپ، قارا سېدىنىڭ شاخ - شۇمبىلىرىنى كېسىپ پارچىلاپ مەھەللىمىز سىرتى- دىكى شورلۇققا دۆۋىلىدۇق. كۆچتۇڭگۇر ئەرلەر نەچچە سائەتكە قال-

مايلا قارا سېدىنىڭ قۇچاق يەتمەس غوللىرىنى يېرىپ تەييار قىلدى. ئاخىرىدا كۆتىكىنىمۇ كولاپ چىقىرىپ، ئوتۇن دۆۋىسىنىڭ ئەڭ ئۈستىگە قويۇپ ئوت ياقتۇق.

ھۆل شاخ - شۇمبىلار باشتا بۇخسۇپ تۈتەپ تۈرغان بولسىمۇ ئانچە ئۇزاق ئۆتمەي شامالنىڭ كۈچى بىلەن بارا - بارا ئۇلغىيىشقا باشلىدى. مايلىشاڭغۇ شاخ - يوپۇرماقلار شىددەت بىلەن چارسىلداپ كۆيۈپ ئوت يالقۇنى ئاسمان - پەلەك كۆتۈرۈلۈپ، غايەت زور گۇلخان ھاسىل بولدى. ئوت كەچ كىرگۈچە كۆيدى. گۇگۈمنىڭ قويۇقلىشىشىغا ئەگىشىپ بۇ غايەت زور گۇلخانمۇ ئۆچتى - دە، ئاخىر بىر دۆۋە كۈلگە ئايلاندى.

* * *

قارا سېدە كۆيدۈرۈلۈپ بىرەر ھەپتە ئۆتمەستىنلا بىزنىڭ پەلەككە يەتكەن غەلىبە خۇشاللىقلىرىمىز خۇددى ئاشۇ زور گۇلخاندەك بارا-بارا ئۆچۈپ، بىر دۆۋە سوغۇق ھەم ئېچىنىشلىق كۈلگە ئايلاندى.

كېچىككىنە مەھەللىمىزنى چۈشىنىپ بولغۇسىز، تاشلاندۇق خارابىلەرگە، قەبرىستانلىقلارغا خاس بىرخىل بۇرۇقتۇرمىلىق قاپلاپ كەتتى. ئىلگىرىكىدەك مەھەللىمىزنى جانلاندۇرۇپ تۇرىدىغان قايناق جىددىيلىك، ئالدىراشچىلىق، يېزا مەھەللىلىرىدە بولىدىغان قىزغىن ۋاراڭ - چۇرۇڭلاردىن ئەسەر قالمىغانىدى. ھەممىمىز قانداقتۇر ئەڭ قىممەتلىك بىر نەرسىمىزنى يوقىتىپ قويغاندەك، مەھەللىمىز بۇرۇن-قىغا ئوخشىماي قېلىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتۇق. ھەممە نەرسىلىرىمىز ئۆزىمىگە يات، سوغۇق تۇيۇلاتتى. ھەرىكەتلىرىمىزدە، سۆزلىرىمىزدە بىچارىلەرچە، قولاشمىغان سۈنئىيلىك چىقىپ تۇراتتى. ھەممىمىز باش - ئايىغى يوق قويۇق زۇلمەت جاڭگىلىغا كىرىپ قېلىپ، ھېچقانداق نىجاتلىق يولى تاپالماي بىھۇدە تەمتىرەپ، گاڭگىراپ يۈرگەندەك ئىدۇق.

ئادەتتىمىز بويىچە بۇگۈنمۇ گۈگۈم چۈشمەستىنلا ھەممىمىز بىر-بىردىن قۇملاڭغا چىقىپ ئولتۇردۇق. بىرنەچچە ئېغىز ئادەتتىكى پاراڭدىن كېيىن يەنىلا قارا سېدىنىڭ ۋەھىمىسىدىنمۇ ئېغىر بولغان ئازابلىق بۇرۇقتۇرمىلىق باشلاندى. ۋاڭ - چۈڭلىرى بىلەن پۈتكۈل مەھەللىنى باشلىرىغا كىيىدىغان بالىلارمۇ ئانىلىرىنىڭ قۇچىقىدا مۆل-دۈرلەپ ئولتۇراتتى.

ھەممىنى تۈم قاراڭغۇلۇق قاپلاپ، ئاسماندا سانجاق - سانجاق يۇلتۇزلار چاراقلاپ نۇر چېچىشقا باشلىدى. لېكىن، ھەممىمىزلا باشلىرىمىزنى چۆكۈرگەن پېتى ئۇن - تىنسىز ئولتۇراتتۇق. ياشلار-نىڭ غىڭشىلداشلىرى غەشلىكىمىزنى ئاشۇراتتى. ئۇزاقتىن - ئۇزاققا سوزۇلغان جىمجىتلىق قەلبىمىزنى ئازابلايتتى، ھەتتاكى ئارىمىزدا-كى ئەڭ ياخشى ئادەمىمىز ئۆلۈپ كەتكەن ھالەتتىمۇ بۇنچىلىك ئاچ-چىق، ئېغىر ئازاب ھېس قىلمىغان بولاتتۇق.

مەخان بىزنى ئوڭايسىزلىقتىن قۇتۇلدۇرماقچى بولغاندەك يۇزىگە ياسىما كۈلكە يۈگۈرتۈپ دېدى:

— ئەجەبمۇ قۇتۇلدۇق شۇ جىن جايلاشقان دەرەختىن. مەخانىنىڭ ئېرى بېشىنى ئىتتىنىڭ كۆتۈردى.

— ئاغزىڭنى يۇم، شۇم ئېغىز كاززاپ!

ئۇنىڭ بوغۇق، ئەلەملىك ۋارقىرىشى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ ئۇ-زاققىچە ياڭراپ كەتتى.

— نابۇت قىلدۇق. كۆڭلىمىزنىڭ قارىلىقىدىن، دىنسىزلىقى-مىزدىن، كاززاپلىقلىرىمىزدىن نابۇت بولۇپ كەتتى. ئاتا - بوۋىلىرى-مىز قالدۇرغان تەۋەررۈك گۆھەر ئىدى. بىزگە بەرىكەت ياغدۇرۇۋاتقان، جايىمىزنى تۈتۈپ تۇرۇۋاتقان، ياشىنىتىۋاتقان ئۇل ئىدى.

— مەن 108 يىل ياشىدىم. ئىمانىم كامىلكى، مەن قارا سېدى-دىن ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ھىد - پۇرىقىدىن باشقا ھېچقانداق غەيرىي-لىك سەزمىدىم. قورقاقلا كالا تىزىكىمۇ جىن كۆرۈنىدۇ، — زىكرى بوۋاي ھاسىغا تايىنىپ تەسلىكتە ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ ئاپئاق

ساقاللىرى ئەلەمدىن تىترەيتتى، — ئەڭ قەدىرلىك نەرسىلىرىمىز ۋەيران بولۇۋاتىدۇ، ئىزى ئۆچۈۋاتىدۇ. خۇداۋەندە كەرىم، ۋەھىمە-خور بەندىلىرىڭنى ئۆزۈڭ كەچۈرگەيسەن... ئاتا - بوۋىلىرىمىز قالدۇرغان گۆھەر ئىدى. تەۋەررۈك ئىدى...

زىكرى بوۋاي بېشىنى چايقاپ سۆزلىگەن پېتى پۈتۈنلەي ماغدۇردىن كەتكەندەك تەسلىكتە مېڭىپ ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

بىز ئەسلىگە كەلتۈرۈپ بولمايدىغان كەچۈرگۈسىز گۇناھ ئۆتكۈزگەنىدۇق. بەئەينى ئەڭ يېقىن تۇغقىنىمىزنى، بىزدىن بۇرۇن ياشاپ ئۆتكەن بارلىق ئەجدادلىرىمىزنى، ئۇلار قالدۇرغان مۇشۇ قەدىم زېمىن بىلەن قوشۇپ قايتىدىن ئۇلتۇرگەندەك كەچۈرگۈسىز جىنايەت ھېس قىلاتتۇق. بىز ئۆز قولىمىز بىلەن يوقاتقان ئاشۇ قارا سېدىگە قوشۇلۇپ مەھەللىمىز ھەم ئۆزىمىزمۇ بۇ دۇنيادىن ئۆچۈپ، يوقىلىپ كېتىۋاتقاندەك ئاچچىق پۇشايمان، ۋەھىمە ھەم ھەسرەتتىن ئۆرتىنەتتۇق.

بىز ئورنىمىزدا ئۇزاققىچە قېتىپ ئولتۇرۇپ كەتتۇق. يېرىم كېچىگىچە، بەلكى ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ئولتۇرغاندىمىز. لېكىن، ھېچكىم زۇۋان سۈرمىدى. ئاخىر ھەممىمىز ئۆيلىرىمىزگە ئۇن - تىنسىز ئاستا - ئاستا تاراپ كەتتۇق.

ئەتىسى سەھەر مەھەللىمىزنى بىر ئالغان ۋاراڭ - چۇرۇڭدىن ئويغىنىپ كەتتىم. ئۆيىمىزدە ھېچكىم قالمىغانىدى. كىيىمىمنى ئالدىراپ كىيىپلا سىرتقا يۈگۈرۈپ چىقتىم. مەھەللىمىزدىكىلەرنىڭ ھەممىسى قارا سېدە قومۇرۇۋېتىلگەن ئورۇننى چۆرىدەپ ھەيرانلىق ھەم خۇشاللىق بىلەن سۆزلىشىۋاتاتتى. مەن يۈگۈرۈپ بارغانچە توپنى يېرىپ ئۆتۈپ ئورنۇمدا قېتىپ قالدىم.

قارا سېدىنىڭ ئورنىغا كىچىككىنە يۇمران سېدە كۆچىتى تىكىلىگەنىدى.

1992- يىل 2- ئاي

ياۋايى ھايۋانلار مۇھاپىزەت بازىسى ۋە جىنايەت

ئۇ شۇ يەردە — تاغنىڭ ئىپتىدائىي ئۆسۈملۈكلىرى بىلەن قور-شالغان ئازگالدا قانغا مىلىنىپ ياتاتتى.

بىز بۈك ئورمان بىلەن قاپلانغان تاغ ئىچىدە قانلىق ئىزلارنى بويلاپ قوغلاپ مېڭىپ نۇرغۇن ۋاقىتنى قولدىن بېرىپ قويغانىدۇق. بىچارە جانۋار ئادەملەرنىڭ ئاياغ تىۋىشى بىلەن تەڭ ئۇركۈپ چاپچىپ ئورنىدىن تۇردىيۇ، شۇ زامات گۇپپىدە ئورنىغا يىقىلدى، ھەتتا بېشى-نى كۆتۈرۈشكىمۇ مادارى يەتمىدى. رەھىمسىز ئوق ئۇنىڭ ئوڭ بىقىنىغا تېگىپ، كۆكرىكىدىن تېشىپ چىقىپ كەتكەنىدى. گەرچە ئۇ ئوۋچى چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپ قېچىپ چىققان بولسىمۇ، قانسىراپ كەتكەچكە ئەجەل قويىنىدا جان تالىشىپ ياتاتتى. ئەڭ ئېچىنارلىقى، كۆز ئالدىمىزدا قان ئىچىدە يانقان جانۋار بوغاز بولۇپ، پات يېقىندا ساغلام نەسىل قالدۇرۇشى مۇمكىن ئىدى.

مەن ھودۇقۇپ - تەمتىرەپ يۇرۇپ سومكامدىكى بېنت - دوربىلار بىلەن ئۇنىڭ يارىسىنى قان توختىغۇدەك قىلىپ مەھكەم تېڭىۋەتتىم. ئاڭغۇچە مېنىڭ يارەمچىم — چېۋەر قىرغىز يىگىتى ھەش - پەش دېگۈچە تاغنىڭ تال - شىۋاقلىرىدىن زەمبىل ياساپ تەييار قىلغانىدى. قېرىنىشقاندەك بۇگۈن ھەپتە ئاخىرى بولغاچقا مۇھاپىزەت بازىمىزدىكى خادىملارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ناھىيە بازىرىغا چۈشۈپ كەتكەن بو-لۇپ، بازىدا قىرغىز يىگىتى بىلەن مەن ئىككىمىزلا قالغانىدۇق. بىز

مىڭ مۇشەققەتتە ئېغىر، ياردار جانۋارنى زەمبىلگە سالدۇق. تاغ-
نىڭ ئېگىز - پەس غىلتاڭ يوللىرى بىلەن ھاسىراپ - ھۆمىدەپ
پەسكە — تاغ باغرىغا قاراپ يۈگۈرگەندەك چۇشۇشكە باشلىدۇق. ئۇ
يەردە بازىمىزنىڭ مىنىبۇسىنى قالدۇرۇپ قويغانىدۇق.

ياردار جانۋار تېپىلغان جايدىن مىنىبۇسىمىزغىچە بولغان ئارا-
لىق خېلىلا بار ئىدى. بىز 150 كىلوگرامچە ئېغىرلىقتىكى جانۋار-
نى كۆتۈرۈپ تاغ تۆۋىنىگە قاراپ ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ ماڭدۇق.
بىلەكلىرىمىز بېغىشلىرىدىن ئۈزۈلۈپ چۈشكۈدەك تېلىپ ئاغرىيتتى.
ئىرماش - چىرماش ئۆسۈپ كەتكەن ياۋا گىياھلارغا پۈتلىرىمىز ئىلىنە-
شىپ، ھەدىسلا يىقىلىپ چۈشەتتۇق. باش - كۆزىمىزدىن قۇيۇلۇۋاتە-
قان ئاچچىق تەر كۆزلىرىمىزنى ئاچقۇسىز ئېچىشتۇراتتى. بىزنىڭ
كاللىمىزدا پەقەت ياردار جانۋارنى ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە تېزلىك
بىلەن مۇھاپىزەت بازىمىزغا يەتكۈزۈۋالساق، دورىلىرىمىز بىلەن ئۇ-
نىڭ جېنىنى ساقلاپ قالغىلى بولىدۇ، دېگەن ئۈمىد ھۆكۈم سۈرەتتى.

ناھايەت، بىز ئاخىر مىنىبۇسىمىز ئالدىغا يېتىپ كەلدۇق.
كەلدۇقيۇ، ھەر ئىككىمىز يەرگە يىقىلدۇق. پۈتۈن ئەزايىمىز ئۆز
سېزىمىنى يوقاتقاندەك ئىدى. يۈزىمىزنى مۇزدەك، ھۆل چىملىققا
يېقىپ، ئېغىر نەپەس ئالاتتۇق. تېڭىلغان يارىسىدىن قان تېخىچە
توختىماي سىرغۇاتقان جانۋار يېنىمدىلا بىلىنەر - بىلىنمەس پۇشۇلە-
داپ ياتاتتى. تىنىق، يوغان كۆزلىرىدىن ئاققان ئازابلىق ياشلار تاكى
بوينىغىچە ئاقۇچ قوڭۇرۇقۇ مويلىرىنى ھۆل قىلغانىدى. شۇ چاغ
غەلىتە، سەبىي بىر ئەلەملىك غەزەپتىن مېنى يىغا تۇتقاندەك بولۇپ
بەدەنلىرىم تىكەنلىشىپ كەتتى. شۇدەم ۋىجدانسىز ئۇۋچى يېنىمدا
بولسا، تەبىئەتنى ۋەيران قىلغۇچىلار تەرىپىدىن ياشاش ھوقۇقى تارتە-
ۋېلىنغان، يەر يۈزىدىن نەسلى قۇرۇشقا يۈز تۇتقان مۇشۇ بىچارە،
بوغاز جانۋارنى قانداق ئاتقان بولسا قىلچە ئىككىلەنمەي ئۇنىمۇ شۇد-
داق ئېتىپ تاشلىغان بولاتتىم!

خېلىدىن كېيىن زورۇقۇپ — دەلدەڭشىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم.

يۇز - كۆزلىرىم ياشتىن ھۆللەنگەنىدى. ئۆزۈمنى دۇنيادا يالغۇز تاشلىۋېتىلگەن، خورلانغان مەغلۇپ بىچارىلەردەك ھېس قىلاتتىم. تاغ ئىچكىرىسىدىكى بۇ ياۋايى ھايۋانلار مۇھاپىزەت بازىسىغا قانداق ئۇلۇغ- ۋار ئارزۇ - ئارمانلار بىلەن كەلگەنىدىم - ھە! رەھىمسىز تەقدىر X X ئەسىر — ھەممە تەبىئەت مەۋجۇداتىنى ئۆزىنىڭ دەھشەتلىك كۈچ- قۇدرىتى بىلەن بويسۇندۇرۇۋاتقان، يەكسان قىلىۋاتقان يېڭى ئالەم ئاچقىق قامچىسى بىلەن مېنى كېلىشتۇرۇپ قامچىلىدى. بۇ يەردىكى خەلقئارالىق قوغدىلىدىغان قىممەتلىك ياۋايى ھايۋانلارنىڭ مۇھاپىزەت ئىشلىرىغا مەسئۇل قىلىنىپ ئەۋەتىلگىنىمگە ئۇچ ئاي بولا - بولمايلا كەلكۈندەك يامرىغان ئالتۇن قازغۇچىلار، يايلاقلاردا دورا ئۆسۈملۈك- لىرى يىغقۇچىلار ۋە قانۇنسىز ئوۋچىلار تەرىپىدىن مۇشۇنداق ياۋايى ھايۋانلاردىن 30 نەچچىسى ئوۋلىنىپ كەتتى. نەسلى پۈتۈنلەي دېگۈ- دەك قۇرۇپ كېتىش گىرداۋىغا بېرىپ قالدى.

ئانچە ۋاقىت ئۆتمەي قىرغىز يىگىتمۇ دەلدۇگۇنۇپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇ تامدەك تاتىرىپ كەتكەن بولۇپ، ماغدۇرسىز پۈتلىرى پۈكۈلۈپ ھازىرلا يىقىلىپ چۈشىدىغاندەك تىنىمسىز تىترەيتتى. بىز- نىڭ ھەربىر مىنۇتىمىز ئالتۇندىن قىممەت بولۇپ، ياۋايى جانۋارنىڭ ھايات - ماماتىغا باغلىق ئىدى. ئىككىمىز ئاخىرقى ماغدۇرىمىزنى يىغىپ ئۇنى قېلىن پاخال سېلىنغان مىنىبۇسقا جايلاشتۇردۇق. قىر- غىز يىگىت ھاسىراپ - ھۆمىدىگەن پېتى رولىنىڭ ئالدىدا ئولتۇردى- دە، مىنىبۇسنى قوزغىدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا مىنىبۇسىمىز تاغ باغرىدە- كى ئېگىز - پەس ئېدىرلىقلاردىن ئاسفالت يولغا چىقىپ بازىمىزغا قاراپ ئوقتەك ئۇچۇپ كەتتى.

مەن مىنىبۇستا يارىدار جانۋارنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ئۇنىڭدىن كۆزۈمنى ئۈزمەي ئەھۋالىنى كۆزەتتىم. يۇرىكىمدە ھەرقانچە بەدەل تۆلەپ بولسىمۇ بۇ قوغدىلىدىغان جانۋارنى قۇتقۇزۇپ قېلىش ئىستە- كى ئوت بولۇپ ياناتتى. گەرچە مىنىبۇس ئەڭ تېز سۈرئەتتە كېتىۋات- قان بولسىمۇ، ئەمما ماڭا خۇددى بارغانچە ئاستىلاپ كېتىۋاتقاندەك

تۆيۈلۈپ، ئىچىم تىتىلدايتتى، كابىنكىنىڭ تۆمۈر توسۇقىنى ئۇرۇپ قىرغىز يىگىتكە زەردە قىلىپ ۋارقىرايتتىم.

ئويلىمىغان يەردىن مىنىبۇس قاتتىق تورمۇز قىلىنىپ چىرقىرىغىنىچە يول ئۈستىدىلا توختاپ قالدى. يۈرىكىم ئاللىقانداق شۇملۇقىنى سەزگەندەك بولدى. ئەگەر مۇشۇنداق ۋاقىتتا يول ئۈستىدە بىرەر پالاكەتكە يولۇقۇپ قالمىغان بولساق، ئىشىنىڭ تۈگىگىنى شۇ ئىدى. مەن مىنىبۇستىن سەكرەپ چۈشتۈم. مىنىبۇس ئالدىدا جۈلدۇر كەپەن بىر بوۋاي بىر قولى بىلەن يەرنى تىرەجەپ، يەنە بىر قولى بىلەن مەيدىسىنى چىڭ باسقان هالدا تىزلىنىپ ئولتۇراتتى. مەن بوۋايىنى دەرهاللا تونۇدۇم. ئۇ بازىمىز جايلاشقان تاغلىق مەھەللىگە هەر ئايدا بىرنەچچە قېتىم چىقىپ تىلەمچىلىك قىلاتتى. بوۋاي مېنى كۆرۈپ بېشىنى كۆتۈردى. ساقال ۋە قاسماق باسقان يۈزى ساپسېرىق سارغىيىپ كەتكەن بولۇپ، ئۈستىدىن تەر قۇيۇلۇپ تۇراتتى.

— ئەھۋالىم ئېغىر... تۇغقىنىم، ياردەم قولىڭىزنى سۇ ... نۇڭ!

ئۇ ماڭا هالسىز تەلمۈرۈپ شۇ گەپنى ئاران دېيەلىدى. ئاڭغۇچە قىرغىز يىگىت ئالدىمغا كېلىپ ئۆز مەيدىسىنى كۆرسىتىپ ئالدىراش چۈشەندۈردى:

— چالىنىڭ مەيدىسىدە يامان ئاغرىقى بار... شۇڭا ئۇ، يولدا يىقىلىپ قاپتۇ.

شۇندىلا يۈرىكىم جايىغا چۈشتى. بايا مەن ئۇنى مىنىبۇسىمىز سوقۇۋەتكەن چېغى دەپ ئويلىغانىدىم. قىرغىز يىگىت بوۋايىنى يۆلەپ مىنىبۇس تەرەپكە ئېلىپ ماڭدى.

— چالنى دوختۇرخانىغا ئاپىرايلى.

— ياق... توختا!

مەن ئالدىراپ - تېنەپ ئۇنىڭغا توۋلىدىم. چۈنكى، دوختۇرخانىغا بېرىش ئۈچۈن ئارقىمىزغا يېنىپ، ناهىيە بازىرىغىچە 15 كىلومېتىر يول يۈرۈشكە توغرا كېلەتتى. بۇنداق قىلغاندا ياردار جانۋار —

مەملىكىتىمىزدە ئاز ئۇچرايدىغان، 1- دەرىجىلىك قوغدىلىدىغان ياۋايى ھايۋاننى ئۆلۈم ئاغزىغا ئىتتىرىپ بەرگەنلىك بولاتتى، شۇنداق بولغاندا بىزنىڭ ھەممە ئەجرىمىز بىكارغا كېتەتتى.

قىرغىز يىگىت ھەيرانلىق بىلەن چىرايىمغا تىكىلدى.

— توختاپ تۇر، دوختۇرخانا بوۋاينى داۋالىغان بىلەن ھايۋانلارنى داۋالىيالمايدۇ. بوۋاي بۇ يەردە تۇرۇپ تۇرسۇن. بىز ئالدى بىلەن يارىدار جانىۋارنى بازىمىزغا يەتكۈزۈۋالايلى، ئاندىن بىر گەپ بولار.

— بىراق ... بىراق بوۋاينىڭ ھالى بەك ئېغىر...

— ياۋايى جانىۋارنىڭ ھالى ئۇنىڭدىنمۇ ئېغىر!

مەن ئۇنىڭغا زەردە بىلەن بۇيرۇق تەلەپپۇزدا كېسىپلا ۋارقىرىدىم. قىرغىز يىگىتنىڭمۇ يۈزىگە قىزىللىق تەپتى. ئۇ مېنىڭ كۆزۈمگە نەپرەت بىلەن تىكىلىپ تۇرۇپ قاتتىق ئاۋازدا دېدى:

— بۇ دېگەن ئادەم، ھايۋان ئەمەس!...

كۆزلىرىمگە قان تولغاندەك بولدى. ئىككىمىز تاغ چوققىسىغا يىلاندەك ياماشقان يولدا بىر - بىرىمىزگە غەزەپلىك تىكىلىپ خېلىغىچە قېتىپ تۇرۇپ قالدۇق. بىردىن، قىرغىز يىگىت نېمە ئويلىدىكىن لەسسىدە بوشىشىپ قالغاندەك بولدى. يالۇرغاندەك ئاۋازدا ئامالىنىڭ بارىچە ئۇيغۇرچە سۆزلىدى.

— سىز يېڭى كەلدىڭىز باشلىق، تاغلىقلارنىڭ ئارىسىدىكى ئىشلارنى بىلمەپ كەتمەيسىز، ئاۋۇلىمىزدىكى قىرغىزلارنىڭ ھەممىسى بۇ تىلەمچى بوۋاينى ئوبدان بىلىدۇ، ھۆرمەت قىلىدۇ. ئۇ يامان ئادەملەرنىڭ ئۇۋالىغا كەتكەن بىچارە، بەختسىز ئادەم، چالنى مۇشۇ يەرگە تاشلاپ قويۇپ كەتسەك يول ئوستىدە ئۆلۈپ قالىدۇ.

شۇ ۋاقىتتا مۇنداق گەپلەر ماڭا قىلچىلىكمۇ تەسىر قىلمايتتى. نېمىلا بولسۇن، يارىدار ھايۋاننى قوتۇلدۇرۇپ قېلىش نىيىتىگە كەلگەنىدىم. چۈنكى، بۇ بىزنىڭ ۋەزىپىمىز ئىدى. قىرغىز يىگىتكە قەتئىي قىلىپ بۇيرۇق قىلدىم:

— مىنىبۇسقا چىق!

قىرغىز يىگىت ھەرقانچە يېلىنغانىنىڭمۇ پايدىسى يوقلۇقىنى پەم-
لىدى - دە، يەرگە زەردە بىلەن بىرنى تۆكۈرۈۋېتىپ، ئۆز ئانا تىلىدا
ئەڭ قوپال سۆزلەر بىلەن تىللىغان پېتى مىنىبۈسقا چىقتى. مىنى-
بۈس ئىشىكى قۇلاقنى يارغۇدەك گۈمبۈرلەپ يېپىلدى. غەزەپتىن
چېكە تومۇرلىرىم كۆپۈپ، مۇشتۇمۇم مەھكەم تۈگۈلدى. ئەگەر باشقا
چاغ بولغان بولسا ئىدى، مەن بۇ تاغلىقتا ئۆزۈمنى بىر تونۇتۇپ
قويغان بولاتتىم. لېكىن، ھازىر ۋاقتى ئەمەس ئىدى. ئورنۇمغا
چىقىپ ئولتۇرۇشۇم بىلەن تەڭلا مىنىبۈس ئورنىدىن شىددەت بىلەن
قوزغالدى - دە، بوۋاينى ئەگىپ ئۆتۈپ، غالجىرلاشقان ياۋايى مەخلۇق
كەبى تاغ ئاستىدىكى بازىمىزغا قاراپ ئۇچقاندەك يۈرۈپ كەتتى.

مۇھاپىزەت بازىمىزنىڭ قورۇسىغا يېتىپ كېلىپلا مىنىبۈستىن
سەكرەپ چۈشۈپ ياردىار جانىۋارنى يەرگىلا چۈشۈردۇق. قورۇ ئىچى-
دىكى دوختۇرخانا بۆلۈملىرىدە يۈگۈرۈپ يۈرۈپ كېرەكلىك ئوپېراتـ
سىيە سايمانلىرى ۋە ھەرخىل دورا - ئوكۇللارنى ياردىار جانىۋارنىڭ
ئالدىغا دۆۋىلىدۇق. ۋاقىتنى زايە كەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن ئىشنى قو-
رۇق ئىچىدىلا باشلىماقچى ئىدۇق. مەن ئالدىراپ - تېنەپ ياردىكى
تېڭىنى يېشىشكە تەمشەلدىم، لېكىن شۇدەم قوللىرىم ھاۋادىلا قېتىپ
قالدى.

ياۋايى جانىۋار ئۆلگەنىدى...

شۇ ۋاقىتتىكى ئازابلىق روھىي ھالىتىمنى تەسۋىرلەپ بېرەلمەي-
مەن. بېشىمنى چاڭگاللاپ ياۋايى ھايۋاننىڭ جەسىتى ئالدىدا ئۇزاققـ
چە ئولتۇرۇپ قالدىم. ئۆزۈمنى ھاياتلىق بىلەن باغلاپ قويغۇچى
ئاللىقانداق بىر نەرسىدىن ئايرىلىپ قالغاندەك، ھەممە ئارزۇ - ئارماـ
نلىرىم بەربات بولغاندەك سېزەتتىم. بەختسىز جانىۋار قان ۋە لاي
بىلەن بۇلغانغان جانسىز بېشىنى بەخىرامان تاشلاپ كەتتى. كۆزلىرى
يۇمۇلماي شۇ پېتى قېتىپ قالغانىدى.

بىردىنلا ۋۇجۇدۇمغا ئاللىقانداق چۈشىنىكسىز، سىرلىق بىر
ۋەھىمە تاراشقا باشلىدى. بىردىنلا شىددەت بىلەن زورىيىپ - جانلـ

ئىپ كۆز ئالدىمدا — ئۆلۈپ ياتقان ياۋايى جانىۋارنىڭ كۆز قارىچۇقى. ئىرىدا ھېلىقى تىلەمچى بوۋاينىڭ ئايانچلىق مىسكىن سىيماسى گەۋدىلەنگەندەك بولدى.

بوۋاي ئادەمزاتسىز تاغ يولىدا بىر قولى بىلەن مەيدىسىنى مۇجۇپ، بىر قولى بىلەن يەرگە تىرەجىگەن ھالدا ئەجەل قۇچىقىدا جان تالىشىۋاتاتتى...

يۇرىكىمنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە يېڭىدەك كىچىك ۋە ئۆتكۈر بىر ئازاب پەيدا بولدى. بىردىنلا ئۇ شىددەت بىلەن كۈچىيىپ مېنى چىداپ تۇرغۇسىز ھالدا قىيناشقا باشلىدى. ئەگەر يەنە بىرنەچچە دەقىقە ئۆتىدىغانلا بولسا، شۇ غايەت زور قۇدرەتلىك ئازاب مېنىڭ ۋۇجۇدۇمنى كۈكۈم - تالقان قىلىپ تاشلايدىغاندەك ئىدى. مەن يەنە چىداپ تۇرالمىدىم. ئەقلىدىن ئازغان سەۋدايى كەبى ئورنۇمدىن چاقىراپ تۇرۇپ، مىنىبۇسقا قاراپ چاپتىم. قورۇدا توپا توزۇتۇپ مىنىبۇسنى شىددەت بىلەن قوزغىدىم. ئاڭغۇچە قىرغىز يىگىت چەبدەسلىك بىلەن مىنىبۇسقا سەكرەپ چىقتى -دە، رولنى قولۇمدىن ئېلىپ خوتنى ئەڭ يۇقىرى سۈرئەتكە يۆتكىدى. مىنىبۇس تاغ تۆۋىنىگە — بىز تىلەمچى بوۋاينى تاشلاپ قويغان يەرگە قاراپ ئوقتەك ئېتىلدى.

قۇلاق تۇۋىمدە دالىنىڭ ئاچچىق، سوغۇق شامىلى ناله قىلغاندەك ۋىزىلداپ - ئۇشقىيتىپ ئۆتەتتى. مىنىبۇس ئاستا - ئاستا كۆيۈپ تۇگەپ كېتىۋاتقاندەك جىزىلداپ تىترەيتتى. يول گويا كى شەيتان سەرابىغا ئايلىنىپ، بارغانچە ئۇزىرىپ سوزۇلۇپ بارا تتى. ناھايەت، ناھايىتى يىراقتا — تاغ يولىنىڭ كۆپكۆك دالا باغرىنى يېرىپ، سىزىلدۇرمەي يوقىلىپ كېتىۋاتقاندەك يېرىدە تىلەمچى بوۋاينىڭ قوڭغۇر گەۋدىسى سۇس كۆرۈندى. ئۇ شۇ يەردە — بايا مەن تاشلاپ كەتكەن يول ئۈستىدە خۇددى يەر - زېمىن بىلەن ئەبەدىي بىرىكىپ كەتكەندەك مىدىر - سىدىر قىلماي ياتاتتى. ۋەھىمىدىن تەنلىرىم مۇزلاپ، بوغۇزۇمغا ئەلەملىك يىغا قاپلاشتى.

— مېنى كەچۈرۈڭ بوۋا! خۇدا ھەققى بەرداشلىق بېرىڭ...

ئۆتۈنۈپ قالاي...

كۆزلىرىمدىن يامغۇردەك ئاچچىق ياشلار تۆكۈلدى.

مىنىبۇس ماتورىنىڭ گۈركىرىگەن ئاۋازى بارغانسېرى كۈچەيىپ، تاغ قاپتىلىدىن يانغان ئەكس ساداغا قوشۇلۇپ شددەتلىك شاۋقۇنغا ئايلاندى.

1996- يىل 12- ئاي

ئەڭ ئاخىرقى تام رەسىم

ئوتتۇرا ئاسىيادا بىرلا ئېقىم ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ ئەسىرى، يەنى نەپىس تام رەسىملىرى بىلەن ياغاچ ئويما رەسىملىرىدىن ئىپتىخارلىنالايدۇ، بۇ بولسىمۇ خوتەن رەسسامچىلىقى ئېقىمىدۇر.

— مارىئو بۇ ساگرى رىم ئۇنىۋېرسىتېتى

پەلەك ھۆكمى ئىنسان بالىلىرىنىڭ ئەڭ قەدىمىي ماكانلىرىدىن بىرى بولمىش قۇملۇق زېمىنىنىڭ تەقدىرىگە ئەنگلىيىلىك پۇتۇۋەتكەن ھالاكەتلىك كۆچمە — قۇملۇق بوران بارغانسېرى غالجىرلىشىپ، بۇ قەدىمىي مەدەنىيەتلىك شەھەرنى ئەجدىھادەك ئاستا - ئاستا يالماپ يۇتماقتا ئىدى.

شۆھرىتى يىراق چىندىن ئۇلۇغ بۇددا يۇرتى ئەنەتكەككىچە تارال-غان 300 يىللىق قەدىمىي ساڭرام[1]نىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر تۇركۈم ئىخلاسمەن راھىبكالانلىرىمۇ ياۋۇز جىن - ئىلاھلارنىڭ قەھرى ياغقان بۇ شەھەرنى تاشلاپ كېتىپ قالدى. ئۇلارنىڭ جۇدالىق نالە- پەريادلە-رى تەكلىماكاننىڭ رەھىمسىز قۇم بوراننىڭ ھۇۋلىشىغا قوشۇلۇپ كەتتى.

غايەت زور ئىبادەتخانا ئىچىدە ھېسابسىز قۇم زەھەرلىك يىلانلار-دەك يۆگىلىپ يەر بېغىرلاپ ئۇشقىيىتاتتى. 3000 راھىبى بولغان بۇ كاتتا ئىبادەتخانا نەچچە كۈن ئىچىدىلا شۇنچە ئېچىنىشلىق ۋەيرانچە-

① ساڭرام — ھويلا - ئارامگاھلىرى بولغان چوڭ تېپتىكى بۇددا ئىبادەتخانىسى.

لىقا ئۇچرىغاندىكى، مەشرىق- مەغرىپ بۇددا سەنئىتىنىڭ ئوچىقى، بۇددىستلارنىڭ ئىككىنچى مۇقەددەس تاۋاپگاھى بولمىش بۇ ساڭرام- نىڭ ئىلگىرىكى ئاۋاتلىقى ھەربىر مۇخلىسنىڭ خىيالىي چۈشىگە ئايلاندى.

ئىبادەتخانا ئىچىدە ھالاكەتكە يۈزلىنىپ تاشلىۋېتىلگەن ئادەمسىز شەھەرنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئىككى پۇقراسى — ئۆز دەۋرىنىڭ بۈيۈك بۇددا رەسسامى ۋە ئۇنىڭ رەسىم سىزىش سەنئىتىنىڭ ھەممە سىرلى- رىنى ۋارىسلىق قىلغان سادىق شاگىرتلا قالغانىدى. ئۇلار ئىلاھىي سېھىر بىلەن سېھىرلەنگەندەك ئىبادەتخانا ئىشىكى ئالدىدا سۈكۈناتقا پېتىپ ئۆرە تۇراتتى. پۈتكۈل شەھەر خەلقىنى مال - بىساتلىرىنى تاشلاپ جېنىنى ئېلىپ قېچىشقا مەجبۇر قىلغان قۇملۇق بورىنىنىڭ دەھشەتلىك ۋەھىمىسىمۇ، قۇملۇق خەلقلىرى ئۈچۈن ئەڭ قورقۇنچ- لۇق بولغان بوران ئىچىدىكى غەلىتە سادالار — جىن - ئالۋاستىلار- نىڭ ئىنسانلارنى ئەقىل - ھوشىدىن ئايرىغۇچى سېھىرلىك نەغمىلىرى- مۇ ئۇلارنىڭ سۈكۈناتىنى بۇزالايدىغاندەك ئەمەس ئىدى.

تالادا بولسا قۇملۇق بوران ئۆزىنىڭ غەلىبىسىنى تەنتەنە قىلىپ گۈركىرەيتتى. ئۇششاق قۇم ئېقىنلىرى ئۇلارنى ئوشۇقىنىڭ ئۈستى- گىچە كۆمۈپ تاشلىغانىدى.

ساڭرام ھويلىسىدا بىردىنلا ئاتنىڭ دەھشەتلىك كىشنىگىنى ئاڭ- لاندى. ئىبادەتخانا ئىچىدە بوراننىڭ گۈركىرىشى بىردىنلا توختاپ، ھاۋادا بىرنەچچە دەقىقە قېتىپ قالغاندەك ئاتنىڭ ئەكس ساداسى ياڭ- راپ كەتتى. ئەقىللىق جانۋار ھالاكەتنىڭ ئەڭ ئاخىرقى دەملىرىنى سەزگەنىدى. شۇنداق شاگىرت ئېسىگە كېلىپ ھودۇقۇپ قالدى، لەۋلىرى تىترىدى، كۆزلىرىدە ياش لىغىرلىغان ھالدا قەدىرلىك ئۇس- تازىغا ئايانچ ھەم ئۆتۈنچ بىلەن ئاستا شۇنىرلىدى:

— ئۇستاز...

قېرى رەسسام يەنىلا سۈكۈتتە ئىدى. گويا كى ساڭرام راھىبلىرى ئۆزى بىلەن ئەكېتەلمەي تاشلىنىپ قالغان ئىلاھ ھەيكەللىرىدەك خارا-

بىيلاشقان ئىباده‌تخانىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ، ئورنىدا قىمىرلىماي تۇراتتى. خېلى ئۇزاقتىن كېيىن ئۇنىڭ ئاپئاق ئاقارغان شالاڭ، بۇدۇر ساقاللىرى تىترىگەنده‌ك بولدى. يۈره‌ك - باغرىنىڭ قات - قېتىدىن ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، ئۆز - ئۆزىگە ئەلەملىك نىدا قىلدى:

— ئاھ، ئۆمرى قىسقا سىزمىچىلىق مۆجىزاتى... قۇترىغان قۇملۇق بورىنىنىڭ ئەبەدىيلىك ده‌پنه - قۇربانى...

ده‌رد - هەسره‌تتىن يۈرىكى ئېزىلگەن قېرى ره‌ساممىنىڭ ئۇنى بوغۇلدى. نەچچه كۈن ئىچىدىلا قېرىلىق چىرماپ ماغدۇرسىزلانغان پۈتلىرىنى قۇم ئىچىدىن تەسلىكته سۈغۇرۇپ ئېلىپ، ئىباده‌تخانىنىڭ شەرقىي تېمىدىن باشلىنىپ پۈتكۈل ئىبادەتخانىنى ئايلاندۇرۇپ سىزىلغان تام ره‌سىملىرىنىڭ ئالدىغا كەلدى. سېرىق، گىل ره‌ڭ، يېشىل، تۇم قارا... ئاللىقانداق مۇقەددەس بويالغۇلاردا سىزىلغان نەپىس تام ره‌سىملىرى قەدىمىي ئۇدۇننىڭ يىپه‌ك - ئەتلەسلىرىده‌ك بۈتخانا تاملىرىدا جۇلالىنىپ تۇراتتى. ئەنه، ئوتتۇرا تۈزلەڭلىكته ۋە ئۇنىڭ ده‌نمۇ يىراق شەرق ئەللىرىده ئۆلچەملىك ئىلاھ ره‌سىمى بولۇپ، داڭق قازانغان مائىترى بۇددىنىڭ ره‌سىمى. بۇددا ئۆزىنىڭ ئۇدۇلىدا ئۇدۇن ئادىتىچه كىيىنىپ يەكتىزلىنىپ تۇرغان كىشىگه — شەرقنىڭ بۇيۇك هۆكۈمرانى ئىمپېراتور قەنىشقا[1]غا ئىباده‌تخانا بىنا قىلىشقا ئەمىر بېرىۋاتىدۇ. تۆۋۈندە كۈسەن ره‌ققاسلىرى قۇملۇق زېمىنگه بەخت - سائاده‌ت ئاتا قىلىپ، قەدەم تەشرىپ قىلغان مائىترى بۇددىغا مۇڭلۇق ئاۋازلىرى بىلەن مەدھىيه ئوقۇۋاتىدۇ... غايەت زور ئىباده‌تخانا تاملىرىغا سىزىلغان 340 بۆلەك ره‌سىمنىڭ تۇنجىسى مۇشۇ ئىدى. ئۇ مانا مۇشۇ يەرده، قوي يۈڭى ئارىلاشتۇرۇلۇپ سېغىز توپا بىلەن سىلىق سۇۋالغان مۇشۇ تام ئالدىدا، بۇنىڭدىن 27 يىل مۇقەدده‌م تۇنجى قېتىم قەلەم تەۋره‌تكەن! ئەينى ۋاقىتتا ئۇنىڭ زېھنىي قۇۋۋىتى ئۇرغۇپ تۇراتتى. ئۇزاق زاماندىن بېرى ئەنەتكەكتىن[2]تاكى چىنىنىڭ نېرىسىگىچه ئۆرنەك بولغائۇدۇن ره‌سساملىقىنىڭ ئەڭ

---

① قەنىشقا — قەدىمكى پەركەنت ۋە ئۇدۇندىن تارتىپ شىمالىي هىندىستانغىچه بولغان كۆشان ئىمپېرىيىسىنىڭ هۆكۈمرانى. مىلادىيە 100- يىلى كەشمىرده بۇددىستلارنىڭ قۇرۇلتىيىنى ئېچىپ، بۇددىزمنىڭ ئوتتۇرا ئاسىيا، تىبەت، جۇڭگو، ياپونىيىگىچه تارقىلىشىدا زور رول ئوينىغان.

② ئەنەنكەك — قەدىمكى هىندىستان.

نەپس نامايەندىلىرىنى ئىبادەتخانا تېمىغا ئۆڭمەس بويياقلار بىلەن ئەبە-
دىيلىك پۈتۈۋېتىش كويىدا ئوت بولۇپ ياناتتى. ھالا بۇگۈنكى كۈن-
دە27يىللىق يۈرەك قېنى، جان - روھى سىڭگەن ئۇمۇرلۇك ئىجاد-
يەتلىرىنى قۇملۇق بوران بىردىنلا چوڭقۇر يەر تېگىگە كۆمۈپ تاشلە-
سا- ھە؟!

قېرى رەسسام ئىبادەتخانا تېمىنى بويلاپ ئىلگىرى ئۆزى سىزغان رەسىملىرىنى بىر - بىرلەپ تەمكىنلىك بىلەن كۆرۈپ چىقتى. ئەمدى ۋاقىت يەتكەن — ئۆز ھاياتىدىنمۇ قىممەتلىك بىلىپ كەلگەن رەسىم-لىرى — ئۇنىڭدىكى ئوبرازلار — قەدىمىي ئەجدادلىرى ۋە ۋاپاسىز ئىلاھلار بىلەن مەڭگۈلۈك خوشلىشىشى كېرەك ئىدى.

ئۇ ئىبادەتخانا تېمىنىڭ چېتىگە كېلىپ تۇرغان جايىدا تۇرۇپلا قالدى. تام ئالدىدا رەسىم سىزىش جاھازلىرى ۋە ئۇنىڭ ئۇستىدە رەڭلىرى تەڭشەپ تەييار قىلىنغان، تېخى قۇرۇشقا ئۈلگۈرمىگەن بوياق قويۇلغانىدى. قېرى رەسسام بېشىنى كۆتۈرۈشى بىلەنلا ئۇنى ئىرادىسىگە قارشى ئىچ - ئىچىدىن يىغا تۇتۇپ، كۆز ياشلىرى ئۆمۈ-چۈك توربەك قورۇق باسقان يۈزىنى بويلاپ، يامغۇرەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا تېخى رەسىم سىزىلمىغان بىر پارچە ئاق تام تۇراتتى.

قېرى رەسسام يىغىدىن لاغىلداپ، بوشىشىپ، رەسىم جاھازلە-رى ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

ئاھ! ئەڭ ئاخىرقى بىر پارچە تام رەسىم. 27 يىللىق ئازاب-ئوقۇبەتلىك بۇيۇك ئىجادىيەتنىڭ ئەڭ ئاخىرقى جاكارنامىسى. ئاشۇ بىر پارچە ئاق تامغا 27 يىللىق ئۇلۇغۋار ئەمگەكنىڭ ئاخىرقى خۇلا-سىسى سىزىلىشى كېرەك ئىدىغۇ!؟ جىمى شەھەر خەلقى 300 يىللىق مۇقەددەس ئىبادەتخانىدىكى بۇددا رەسىملىرىنىڭ تەلتۆكۈس سىزىلىپ پۈتكىنىگە ئاتاپ بۇت سەيرىسى① گە ئوخشاش كاتتا مەرىكە - مۇراسىم ئۆتكۈزۈپ تەبرىكلىشى، بۇددا سىزمىچىلىقىنىڭ ئەڭ نادىر مەۋھەر-

① بۇت سەيرىسى — بۇددىزم گۈللەنگەن قەدىمكى ئۇدۇندا تۇنجا يىلدا بىر ئۆتكۈزۈلىدىغان داغدۇغىلىق كاتتا دىنىي پائىيرام. بۇ توغرۇلۇق مىلادىيە ۷ ئەسىردە غەربكە نوم ئالغىلى بارغان فاشيەن قاتارلىقلار سايامەت خاتىرىسىگە تەپسىلىي خاتىرە قالدۇرغان.

لىرى جۇغلانغان كاتتا بۇ ساڭرام مەغرىب - مەشرىقنىڭ سەنئەت خەزىنىسى بولۇپ، ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا ساقلىنىپ، داۋاملىشىپ، يارقىن نۇر چېچىپ تۇرۇشى كېرەك ئىدىغۇ؟! قانداق قۇدرەتلىك كۈچ، قانداق ئىلاھىي تەقدىر ئەلمىساقتىن — ئادەم يارالمىشىدىن تارتىپ قۇملۇقتىكى خەلقلەرنىڭ پېشانىسىگە شۇنداق ھېسابسىز مەشـ ئۇم قىسمەتلەرنى پۈتۈۋەتتى!؟ قانچە قېتىملاپ مەدەنىيەتنىڭ ئەڭ يۇكسەك پەللىسىگە يەتكەندە بىردىنلا ھالاك قىلىپ تاشلىدى. ئاھ! كۆكتىكى ھەممىگە قادىر تەڭرىلەر، نېمە ئۈچۈن، نېمە ۋەجدىن شۇنداق بولدى؟

قېرى رەسسام بىردىنلا شىددەت بىلەن كەينىگە ئۆرۈلدى. ئۇشـ شاق — سارغۇچ قۇم دانچىلىرى ياشتىن ھۆللەنگەن ساقاللىرىغا چاپلىشىپ، قورقۇنچلۇق تۇس ئالغانىدى. ئۇ بىرنەچچە دەقىقە ئىبادەتخانا مېھرابىدىكى بۇددا ھەيكەللىرىگە قادىلىپ تۇرغاندىن كېيىن، سەۋدايىلارچە خىتاب قىلدى:

— ئاھ، ياراتقۇچى بۇدساتۋا! مۇخلىسلىرىڭغا ئاتا قىلغان جەبىرـ زۇلۇملۇق ئالىمىڭدە ئۇلار ئاپىرىدە قىلغان بۇيۇك سەنئەتكە ھۆكمىڭ شۇ بولسا، سېنىڭ ئىلاھىي ھەق - ئادالىتىڭگە نېمە دېگۈلۈك؟!

قېرى رەسسامنىڭ ئەسەبىي ئاۋازىدىن بۇتخانا ئىچى تىترىگەندەك بولۇپ، بىردىنلا ۋەھىمىلىك تۇس ئالدى.

شۇ چاغدا ساڭرام قورۇسىدا ئاللىقانداق بىر نەرسە — دۇمباق مۇنارىسى بولسا كېرەك، بوران زەربىدىن گۈلدۈرلەپ ئۆرۈلۈپ، ئىبادەتخانا ئىچى لەرزىگە كەلدى.

خېلىدىن كېيىن قېرى رەسسام بىلەن شاگىرتى ئىبادەتخانا ئىـ چىدىن ساڭرام سەيناسىغا چىقتى. ئۇلار يېپەكتىن ناھايىتى نېپىز قىلىپ ئىشلىگەن چۈمپەردىسىمان توقۇلما بىلەن يۈز - كۆزىنى مەھـ كەم ئورىۋالغانىدى (تەكلىماكاننىڭ بوران قۇترىغان قۇملۇقلىرىدا ئۇنىڭسىز يول يۈرۈش ئۆلۈم بىلەن باراۋەر ئىدى. ئۇششاق ھەم ئوغا كەبى قۇم دانچىلىرى كۆز، ئېغىز - بۇرۇن، ھەتتاكى قۇلاقلارغىچە

توشۇپ، ھەش - پەش دېگۈچە كىشىنى ئەجەل قوينىغا سۆرەپ كىرەتتى). كەڭ سەينا قۇم بىلەن تولغان بولۇپ، ساڭرامىنىڭ رەڭدار ئويما نەقىشلىك دەرۋازىسىمۇ غايىب بولغانىدى. قۇم ئۈستىدە 100 يىللىق توغراق ياغاچلىرىدىن ياسالغان ھەيۋەتلىك دۇمباق مۇنارىسى قاپ بېلىدىن غۇلاپ، چېچىلىپ ياتاتتى. ئىبادەتخانا لەمپىسىنىڭ تۈۋرۈكىگە باغلانغان بىر جۈپ پەرغانە ئېتى ئىگىلىرىنى كۆرۈپ تاقەتسىزلىك بىلەن ئورنىدا چاپچىپ، كىشنەپ كەتتى.

قېرى رەسسام ئىبادەتخانا پەلەمپىيى ئۈستىدە توختاپ شەھەرگە سەپسالدى. ساڭرام شەھەر مەركىزىدىكى ئېگىزلىككە جايلاشقان بولۇپ، پۈتكۈل شەھەرنى بىمالال كۆرگىلى بولاتتى. ئۇنىڭ تورلاشقان كۆزلىرىدە يىپەك توقۇلما سىرتىدىن توپان كەبى قۇم ئېقىنلىرى قۇتراۋاتقان بىپايان قۇم دېڭىزى نامايان بولدى. بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا، كۈرمىڭلىغان ئاھالىنىڭ ھايات بۇلىقى — بەختىيار ماكانى بولغان، مەغرىب - مەشرىقتىكى سەييا ھ - سودىگەرلەرنىڭ، بۇددا دىنى مۇخلىسلىرىنىڭ ئايىغى ئۇزۇلمەيدىغان قەدىمىي ئاۋات شەھەرىدىن بىر پارچە قۇملۇقلا قېپقالغانىدى. پەقەت سەپسېلىپ قارىغاندىلا قۇملۇق ئۈستىدە تېخى پۈتۈنلەي كۆمۈلۈپ كەتمىگەن ھەددى - ھېسابسىز بۇددا مۇنارلىرى[1]نىڭ ئۇچىنى سۇس ئىلغا قىلغىلى بولاتتى. ئەسرلەردىن بېرى بۇ شەھەرنى يىراق دالا سەھرالىرىدىكى ۋەھشىي قوۋملارنىڭ تالان - تاراج، قىرغىنچىلىقلىرىدىن ئامان - ئېسەن ساقلاپ كەلگەن مۇستەھكەم شەھەر سېپىلىدىنمۇ ئىزنا قالمىغانىدى.

قېرى رەسسام كۆزىنى يۇمدى. ئۇنىڭ خىرە تۇمان باسقان خاتىرىسىدە مۇشۇ شەھەر بىلەن چەمبەرچاس باغلىنىپ كەتكەن 70 يىللىق رەسساملىق ھاياتى بىر - بىرلەپ ئۆتتى. بۇددا سىزمىچىلىقىنىڭ ئەڭ دەسلەپكى پېشۋالىرىدىن بولغان بوۋىسىنى، قۇملۇقتىكى بوستانلىق شەھەرلەردىن تا قەندىھارغىچە شۆھرەت قازانغان سەنئەتكەر ئاتىسىنى

---

① بۇددا مۇنارلىرى — «ئۇ ئەلدە ئاھالىلەر زىچ ئىكەن. ھەممە ئاھالىلەر ئىشىك ئالدىغا كىچىك مۇنار سالغان بولۇپ، ئەڭ كىچىكلىرىنىڭمۇ ئېگىزلىكى ئىككى غۇلاچ كېلىدىكەن».

ئەسلىدى. ئۇلار ئۇچ ئەۋلاد مۇشۇ شەھەرنىڭ ئىبراھىم - ئىبادەتخانىلىرىدا ئۆزلىرىنىڭ بىر ئۆمۈرلۈك يۇرەك قانلىرىنى — بۇددا سىزمىچىلىقىنىڭ ئەڭ نەپىس نامايەندىلىرىنى قالدۇرغانىدى. ئەپسۇسكى، ئۇلارنىڭ ئىنسانىيەت مەدەنىيىتىگە قوشقان ئالەمشۇمۇل تۆھپىلىرى شەھەر بىلەن قوشۇلۇپ، چوڭقۇر قۇم ئاستىغا دەپنە قىلىنىپ كېتىدۇ. قەدىمىي شەھەرنىڭ ناممۇ تارىخىي پۈتۈكنامىلەردىن ئەبەدىيلىك ئۆچىدۇ...

قېرى رەسسام بىردىنلا سالماق، ئەمما كەسكىن بىر ھەرىكەت بىلەن بېشىدىكى يىپەك توقۇلمىنى يۇلۇپ ئىلىپ يەرگە تاشلىدى. يىپەك رەخت قۇم بېغىرلاپ خېلى يەرگىچە ئۇچقاندىن كېيىن، ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ قۇملۇقتىكى سىرلىق روھلاردەك قۇم - بوران ئىچىدە غايىب بولدى. ئۆز بېشىغا چۈشكۈسى بەختسىزلىكنىڭ پاجىئەلىك بېشارىتىنى سەزگەن شاگىرت ئاپئاق ئاقىرىپ كەتتى.

— ئۇستاز؟!

— مەن بۇ ئەزىز دىيارىمنى تاشلاپ كېتەلمەيمەن.

شاگىرت ئۇستازىنىڭ ئالدىغا كېلىپ يىقىلدى. جۇدالىق ياشلىرى كۆزلىرىدىن تارامىلاپ تۆكۈلۈشكە باشلىدى:

— مەن سىزنى تاشلاپ كېتەلمەيمەن، ئۇستاز! بېشىمىزغا چۈشكەن كۈلپەت — جۇدالىق سىزسىزمۇ تارتقۇسىزدۇر. مەن ھەرگىزمۇ بۇ ھالاكەتلىك جايدىن بىر ئۆزىڭىزنى ئەجەل قۇچىقىغا تاشلاپ بېرىپ كېتەلمەيمەن. مەن ئۆزۈم يالغۇز ياياق ئاتنى يېتىلەپ، سىزنى تۆت كۆزى بىلەن كۆتۈپ تۇرغان خەلقىمىنىڭ ئالدىغا نېمىدەپ بارىمەن. ئۇلار مەندىن: بىزنىڭ قەدىردان كىشىمىز، خەلقىمىزنىڭ سەنئىتى ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئەجىر قىلغان ھەم ئۇنى جاھان ئەھلىگە تونۇتۇپ، پارلاق نۇر چاچقۇزغان ئۇلۇغ رەسسامىمىز قېنى؟ ئەجەبا، سەن ئۇنىڭ ئەڭ نەمۇنىلىك شاگىرتى تۇرۇپ، شۇنچىلىك جەڭ مەيدانىدا ئاتىسىنى تاشلاپ قاچقان ئارسىز قاچقۇن جەڭچى كەبى ئۇستازسىز قانداق قايتىپ كەلدىڭ؟ بىز ئەمدى ئۇنىڭسىز يېڭى شەھىرىمىزنى قانداق

قۇرىمىز؟ ئىبراھىم - ئىبادەتخانىلىرىمىزنى قانداق بەرپا قىلىمىز!؟ دەپ سورىسا، نېمىدەپ جاۋاب بېرىمەن.

قېرى رەسسامنىڭ بوغۇزىغا ئاچچىق يىغا قاپلاشتى. ھاياتلىق ئالىمىدە ئۆزىنىڭ بىردىنبىر ئىز باسارى بولغان سادىق شاگىرتىنى يۆلەپ - قوپۇرۇپ باغرىغا چىڭ باستى.

— مەن ئاددىي ئادەملەرنىڭ ئارىسىدىن سەندىكى سەنئەتكارلارغا خاس تالانت - ئىدراكنى بايقىغاندىن تارتىپ، ساڭا رەسساملىقنىڭ ھەممە سىر - ماھارەتلىرىنى يوشۇرماي ئۆگەتكەنىدىم. سەن يۈزلىگەن شاگىرتلىرىم ئىچىدىكى بىردىنبىر رەسساملىق كامالىتىگە ئېرىشكەن كىشى — ھازىردىن باشلاپ سەن ھەقىقىي بىر رەسسام. شۇنىڭ ئۈچۈن، كۆڭلۈم ئەمىنكى، ئۆلۈم ئالدىدا خەلقىمگە ھېچقانداق ۋىجدانىي قەرزگە بوغۇلمىدىم. ئۇلارنىڭ كېيىنكى سەرسان - مۇشەققەتلىك ھاياتلىق مۇساپىسىدە ئۇمىدىنى يەردە قويمايدىغان ئىز باسارىمنى قالدۇرۇپ كەتتىم. سەن بېرىپ خەلقىمگە ئېيىت. مېنىڭ — ئاللىبۇرۇنلا ئەجەل سايە تاشلىغان قېرى سەنئەتكارنىڭ قىسمىتى قەدىمدىن بېرى ئەجدادلىرىمىز ياشاپ كەلگەن مۇشۇ شەھەرنىڭ تەقدىرى بىلەن مەھكەم باغلىنىپ كەتكەن. مەن ھەممىنى تاشلاپ، خەلقىمنىڭ ئالدىغا قايتىپ بارغان ھالەتتىمۇ روھىم مۇشۇ شەھەر بىلەن بىللە قۇم ئاستىغا كۆمۈلۈپ كېتىدۇ. يېڭى ماكاندا ئۇزاققا قالماي خەلقىمنىڭ بېشىغا يېڭى قايغۇنى سېلىپ، دەرد - ئەلەمدىن ئۆلۈپ كېتىمەن. تەڭرىلەرنىڭ ھۆكمى شۇ بولغانىكەن، قۇم- بوران مېنى مۇشۇ يەرگە — ئىبادەتخانا ئىچىگە دەپنە قىلسۇن، بەلكى پەلەك چۆرگىلەپ يېڭى بىر ئىلاھىي قۇدرەت قەدىم بىر ئىنسانىنىڭ 27 يىللىق يۈرەك قېنىنى، قۇملۇق سەنئىتىنىڭ جەۋھەرلىرىنى مەڭگۈ يىللاردىن كېيىن بىردىنلا جاھانغا نامايان قىلسا، كىشىلەر ئەڭ ئاخىرقى تام رەسىمى ئالدىدا ئەڭ ئاخىرقى تىنىقىغىچە رەسىم قەلىمىنى تاشلىمىغان قېرى رەسسامنىڭ قۇرۇپ مومياغا ئايلانغان جەسىتىنى كۆرەر. شۇ چاغدا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ قانداق ئادەملەرنىڭ ئۇرۇقى

ئىكەنلىكىنى ھېس قىلالىسا، مەن ئۇچۇن شۇ كۇپايە.

شاگىرت ھۆركىرەپ يىغلاپ، يەرگە تىزلىنىپ توققۇز قېتىم باش ئۇردى. قەدىردان ئۇستازى بىلەن مەڭگۈلۈك ۋىدالاشتى. ئەجەل پۇرىقىنى سېزىپ ئەسەبىيلەشكەن ئاتلار شاگىرتنى ئېلىپ كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە قۇم بوران ئىچىدە غايىب بولدى. ئۇنىڭ ئات ئۇستىدە ناله - زار قىلىپ ئېيتقان ئاخىرقى ۋىدالىق سۆزلىرىنى بوران يۇتۇپ كەتتى.

قېرى رەسسام، لەۋلىرى تىترىگەن ھالدا پىچىرلىدى:

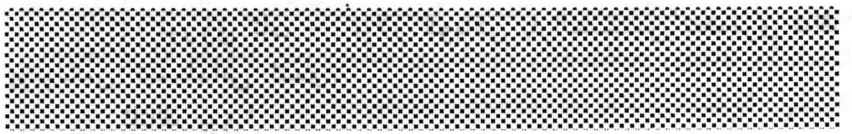
— ئەلۋىدا خەلقىم، تىلىكىڭلارنى يەردە قويغان بەختسىز رەسسامىڭلارنى كەچۇرۇڭلار!

ئۇ خېلىغىچە شاگىرتىنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرغاندىن كېيىن، ئىبادەتخانا ئىچىگە كىرىپ كەتتى. رەسىملىرىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قىسمى سىزىلىشى كېرەك بولغان ئاق تام ئالدىدا چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ بىر دەم تۇرغاندىن كېيىن، قولىغا يۇڭ قەلەمنى ئېلىپ پۇتۇن ۋۇجۇدى بىلەن رەسىم سىزىشقا كىرىشىپ كەتتى.

شۇ چاغ — بۇنىڭدىن 1500 يىللار ئىلگىرى تەكلىماكان قوينىدىكى بۇتخانا سىرتىدا بوران تېخىمۇ دەھشەتلىك گۇركىرەپ، قۇم ئېقىنلىرى كۇنگۇرىلەردىن ئىبادەتخانا ئىچىگە شىددەت بىلەن ئېقىپ كىرىشكە باشلىدى.

1997- يىل 3- ئاي، ئۇرۇمچى

بالا ۋە ئۇنىڭ تورۇق ئېتى

بالا تورۇق ئېتىغا مىنىپ، ئاتىسىنىڭ قېشىغا ئۇچۇپ كەتتى.

* * *

بىپايان دەشت - دالىنىڭ ئەركىسى — ئۇچقۇر شامالدۇر.
سەن — ئۇچقۇر شامال ئىدىڭ.
تەڭرىنىڭ كۆكسى دەرد - پىغانغا توشقاندا، كۆكتە يېشىل چېقىن چېقىلىدۇ. سەن — يېشىل چېقىن ئىدىڭ.
دالىنىڭ ئەرك قۇشى — ئاۋۇل - تۇراقى يوق، كۆمۈش ساقالىلىق ئاقسىنلار بۇ ئالەملىك مۇلكى — چىرايلىق دۇمبۇراسىنى سىيرىپ - سىيرىپ سازلاپ، ئاتىلار ئار ئۇچۇن قان تۆككەن جەڭگاھلاردا داڭق قازانغان ۋاپادار، ئۇچقۇر ئاتنى ئەنە شۇنداق مەدھىيىلەشتى.
ئاۋۇلدىكى يېشى 100 گە ئۇلاشقان چاللارنىڭ ئېيتىشچە، تورۇق ئات — ئاقسىنلار قوشاقلىرىدا سۆزلىگەن ئاشۇ قەدىمىي، ئېسىل نەسىلنىڭ بىباھا ئۇرۇقى ئىدى.
بالا تورۇق ئېتىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرەتتى. ئۇنىڭ ئۇچۇن بۇ ئالەمدە تورۇق ئاتتىنمۇ ئارتۇق بايلىق مەۋجۇت ئەمەس ئىدى. ئۆزىنىڭ بالىلىق جىمى ئارزۇ - ئارمانلىرىنى، شېرىن چۈشلىرىنى تورۇق ئېتى بىلەن باغلايتتى. تورۇق ئاتمۇ بىر قەدەم نېرى بولمايتتى. بالىدىن باشقا ھەرقانداق ئادەمنى يېنىغا يېقىن يولاتمايتتى.

بالا ۋە تورۇق ئات — ئۇلار گويياكى يارالمىشتىن تەقدىرى تەك پۈتۈلگەن ئېمىلداش ئىدى.

— ئاتاك يوق!

— مېلىك يوق!

— قوتان تۈگۈل يامغۇر - يېشىندىن پاناھلانغۇدەك چېدىرىڭمۇ يوق!

يامان نىيەتلىك ئادەملەر ئۇنىڭدىن تورۇق ئېتىنى تارتىۋالماقچى بولاتتى. تالاي - تالاي «ياخشى سۆزلەر» كار قىلمىغاندا، بالىغا ئەنە شۇنداق ئاچچىق تەنە قىلاتتى.

ئاخىر ئۇلار تورۇق ئات ئۈچۈن قورۇ - قورۇ مالىلارنى ئۆتمىتۈ- شۈك بولۇپ كەتكەن كىگىز ئۆينىك ئالدىغا ھەيدەپ كېلىشتى.

ئۇزاق يىللاردىن بېرى يوقسۇزلۇقنىڭ خورلۇقلىرىدىن يەتكۈچە ئېزىلگەن دەردەمەن ئانا يۈزىنى ئېتىپ، ئەلەملىك يىغلاپ كەتتى. بۇنىڭدىن باشقىسى بالا ئۈچۈنمۇ بەربىر ئىدى. لېكىن، ئانىنىڭ يىغىسى ئۇنىڭ سۆڭىكىدىن ئۆتۈپ كەتتى. بالا كىگىز ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ كەتتى. كۆزلىرىدىن يامغۇردەك ياش تۆكۈپ سەبىي قەلبىدىكى ئوغۇللۇق بۇرچىنىڭ ئاچچىق قامچىلاشلىرىنى ئۇ- چىگە سىڭىرىپ ۋارقىرىدى:

— يوقلىش! كېتىش خۇمپەرلەر! ئېتىمنى ھېچكىمگە بەرمەي- مەن! ئۇ تورۇق ئېتىنىڭ بوينىدىن قۇچاقلاپ چوڭ كىشىلەردەك يىغانلىق يىغلاپ كەتتى. ياق، ياق! تورۇق ئاتنى ھېچكىم ئۇنىڭدىن تارتىۋالالمايدۇ، بېشىغا ھەرقانچە كۈلپەتلەر ياغسىمۇ ھېچكىمگە بەر- مەيدۇ، تورۇق ئاتسىز بالا قانداقمۇ ئاتسىنىڭ ئوغلى بولسۇن.

بالا ئاتسىنى غۇۋا ئەسلىيەلەيتتى. پۈتكۈل ئاۋۇل ئاللىقانداق ھاياجاندىن تەۋرىگەن بىر ئاخشىمى ئانىسىغا ئەگىشىپ، قانداق تەمتە- لەپ مېڭىپ كىگىز ئۆيدىن چىققانلىقلىرىنى... خۇددى بىر چۈشتەك غۇۋا ھېس قىلاتتى. تورۇق ئاتقا مىنىپ، ئۇۋ مىلتىقىنى ئېسىۋالغان ئاتىسى توختىماي ئېسەدەپ يىغلاۋاتقان بالىنىڭ ئانىسىغا ئۇزاققىچە

بىرنېمىلەرنى دېگەنىدى، ئاندىن ئاتتىن ئېڭىشىپ بالىنى ئېگەرنىڭ ئۈستىگە ئالدى، چاقنىغان كۆزلىرى بىلەن بىر دەقىقە قارىۋالغاندىن كېيىن ئوغلىنى باغرىغا مەھكەم باستى.

شۇ ئاخشىمى بالىنىڭ ئاتىسى ئۇلارنى كىگىز ئۆيىنىڭ ئالدىدا قالدۇرۇپ، يىراقتا چارسىلداپ كۆيۈۋاتقان مەشئەللەرنى كۆتۈرۈۋېلىشقان ئاتلىق ئالمانغا قاراپ چېپىپ كەتكەنىدى. ئەپسۇسكى، ئاتا شۇ كەتكەنچە قايتىپ كەلمىدى. پەقەت شۇنىڭدىن خېلى كۈنلەر ئۆتۈپ كەندىن كېيىن ئورۇقلاپ، بويىنى ئۇزىرىپ كەتكەن تورۇق ئات ئۆزى يالغۇز كىگىز ئۆيىنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى.

* * *

بالىنىڭ پېشانىسىگە پۈتۈلگەن ئاداققى پۈتمىش ئاۋۇللار قايتىدىن تەۋرەشكە باشلىغان، تاغلارنىڭ نېرىسىدا جېنى تۈمشۇقىغا كېلىپ غالجىرلاشقان دۈشمەنگە ئەجەللىك زەربىلەر بېرىلىۋاتقان، بالا خۇددى باتۇر ئاتىسىدەك تورۇق ئېتىغا مىنىپ، يەلكىسىگە مىلتىق ئېسىپ ياۋنى يوقىتىش ئىستىكىدە يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە يۈز بەردى.

شۇ كۈنى قۇياش تاغلار كەينىگە ئۆتۈپ، چوققىلاردىكى قارىغايلاردا ئالتۇن نۇرلىرىنى جۇلالىتىۋاتقان چاغ ئىدى. بالا تاغنىڭ تەسكەي تەرىپىدىكى چوڭقۇر جىلغىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان تاغ سۇيىدە تورۇق ئېتىنى يۇيۇۋاتاتتى. بالا ئۆز ئىشىغا پۈتۈن ئىخلاسى بىلەن بېرىلىپ كەتكەچكە ھېچ نەرسىنى سەزمەي قالدى. بىردىنلا خۇددى يەردىن ئۇنۇپ چىققاندەك ئۇنىڭدىن ئانچە يىراق بولمىغان دۆڭنىڭ ئۈستىدە بىر توپ گومىنداڭ ئەسكەرلىرى پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇلارنىڭ تەڭدىن تولىسى دېگۈدەك پۈت - قوللىرىنى ئاق لاتىدا تېڭىۋالغان يارىدارلار ئىدى.

بالا گومىنداڭچىلارغا چىش - تىرنىقىغىچە ئۆچمەنلىك قىلاتتى.

ئۇنىڭ سەبىي قەلبىدە ئۇلار ئادەم ئەمەس، بەلكى چۆچەكلەردە ئېيتىلىغاندەك بىر توپ ۋەھشىي، قانخور مەخلۇقلار ئىدى. بالا بىرنەچچە دەقىقە مەڭدەپ تۇرۇپ قالدىيۇ، ھايال ئۆتمەي ئېسىنى يىغىپ تاغ بالىلىرىغا خاس چاققانلىق بىلەن ئېتىغا ئىرغىپ مىنىپ تاغ ئىچىگە — ئاۋۇل تەرەپكە قاراپ قاچتى. لېكىن، ئانچە ئۇزاققا بارمايلا سۇدا ھۆللىنىپ، سىلىقلىشىپ كەتكەن ئاتنىڭ ئۇستىدىن سىيرىلىپ يىقىلىپ چۈشتى. تورۇق ئات دەررۇلا چېپىشتىن توختىدى. بالا ھەممە ئاغرىقلىرىنى ئۇنتۇپ، ئاقساقلىغان پېتى ئاتقا قاراپ يۈگۈرگەچ ۋارقىرىدى:

— قاچ! چاپسان قېچىپ كەت. ئاۋۇلغا... ئاۋۇلغا قاراپ چاپ!

ئەپسۇسكى، بولار ئىش بولغان، ۋاقىت ئۆتكەنىدى. گومىنداڭ ئەسكەرلىرىنىڭ ئاتلىقلىرى ئۇلارنى قورشىۋالدى. ئۇلاردىن تۆت - بەشى خېلىلا ھەپىلىشىپ تورۇق ئاتنى باغلىۋېلىپ يۈگەنلىدى، ئاندىن ھاسىراپ - ھۆمىدىگەن پېتى بالىنىڭ ئۈستىگە باستۇرۇپ كېلىپ رەھىمسىزلىك بىلەن باش - كۆزىگە تارسىلدىتىپ قامچا ياغدۇردى.

— ئاناڭنى!... ئىتنىڭ كۇچۇكى، نەگە قاچاتتىڭ!؟

ئۇلار بالا ۋە تورۇق ئاتنى دۆڭنىڭ ئۈستىگە — گومىنداڭ ئوفىتسېرىنىڭ ئالدىغا ھەيدەپ چىقىشتى. ئوفىتسېرنىڭ ئۈيقۇسىز-لىقتىن خۇنۇكلىشىپ، قان تولغان قىيسىق كۆزلىرى تورۇق ئاتقا چۈشۈشى بىلەن بىردىنلا چوڭ ئېچىلىپ چاقناپ كەتتى. تورۇق ئاتنى ئايلانغاچ ھەۋەسلىنىپ تىللىرىنى چاكىلداتتى، ئاندىن بىرنېمىلەرنى كالدىرلاپ ئەسكەرلىرىگە بۇيرۇق چۈشۈردى.

ھەش - پەش دېگۈچە تورۇق ئات ئېگەرلىنىپ بولدى.

بالا ئۇلارنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىگە سەپسېلىپ جىمجىت قاراپ تۇردى. ئۇ شۇنداق بولارنى ئاللىبۇرۇنلا پەملىگەنىدى.

— قېنى، مىنىپ كۆرسۇن، ئىبلىس، تورۇق ئات سەندەكلەر ئۈچۈن يارىتىلغان ئەمەس، كېلىشتۇرۇپ ئەدىپىڭنى بېرىپ قويىدۇ!

گومىنداڭ ئوفىتسېرى تورۇق ئاتقا مىندى. ئەسكەرلەر چىڭ

قاماللىشىپ تۇتۇۋالغان يۈگەننى قويۇپ بېرىشى بىلەنلا، ئوفىتسېر-مۇ، ئەسكەرلەرمۇ قانداق بولغىنىنى بىلەلمەيلا قالدى. تورۇق ئات ئوفىتسېرنى ھاۋادا چاقماق كەبى كۆكلىتىپ يەرگە ئۇردى. ئوفىتسېر قىرلىق شېغىل تاشلار ئۈستىدە يۇمۇلىنىپ، ۋايجانلاپ كەتتى. ئەسكەرلەر تۇشمۇتۇشتىن يوپۇرۇلۇپ كېلىشىپ، چاپچىپ، ئۇركۈپ تۇرغان تورۇق ئاتقا يېپىشتى. گومىنداڭ ئوفىتسېرى خېلىدىن كېيىن ئىنجىقلاپ، غەزەپتىن جالاقلاپ تىترەپ تەسلىكتە ئورنىدىن تۇردى. ئۆزىنى يۆلەپ تۇرغان ئەسكەرنى زەردە بىلەن ئىتتىرىۋەتتى. خۇددى مەست ئادەملەردەك دەلدەڭشىپ مېڭىپ تورۇق ئاتنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئۇ بىردىنلا قىلىچنى سۇغۇرۇپ ئالدى، قىلىچنىڭ كۆكۈچ بىسى ھاۋادا يالت - يۇلت چاقناپ كەتتى. تورۇق ئاتقا چىڭ يېپىشىپ تۇرغان ئەسكەرلەر ئاتنى تاشلاپ، ئۆزىنى چەتكە ئېلىشقا ئاران ئۈلگۈردى. ئېغىر، ئۆتكۈر قىلىچ زەرب بىلەن تورۇق ئاتنىڭ ئالدى پۇتىغا چېپىلدى. جىلغا ئىچى ئاتنىڭ ئاچچىق كىشنىشى بىلەن بالىنىڭ ئىنچىكە، ئەلەملىك نداسىدىن تىترەپ كەتتى. قىلىچ تورۇق ئاتنىڭ پۇتىغا ئەمەس گويا كى، بالىنىڭ يۈرىكىگە چېپىلغانىدى. تورۇق ئات چاپچىپ كۆككە بىر ئۆرلىدى - دە، دۆڭدىن دومىلىغان پېتى پەسكە چۈشۈپ كەتتى. ئەسەبىيلەشكەن ئوفىتسېر قىلىچنى تاشلىۋېتىپ، يېنىدىن تاپانچىسىنى ئالدى. تاپانچا پەسكە — دۆڭنىڭ ئايىغىدىكى تاغ ئۆسۈملۈكلىرى قاپلاپ كەتكەن ئازگال ئىچىدە جان تالىشىۋاتقان تورۇق ئاتقا توغرىلاندى. شۇ چاغ دەھشەتتىن ئەسلىي - ھوشىنى يوقاتقان بالا بىردىنلا ئوفىتسېرغا ئېتىلدى.

— ياق، ئاتما! ئاھ!... مېنىڭ تورۇق ئېتىم!

ئاڭغۇچە ئەسكەرلەر ئېتىلىپ كېلىشىپ بالىنى قامچىلاپ، ئۇرۇپ تېپىپ يەرگە يېقىتىشتى. ئوفىتسېر بىردىنلا تاپانچىسىنى يىغىشتۇرۇۋالدى.

قېپىغا سالغۇچە قوللىرى ئەسەبىي تىترەپ كەتتى.

— ئۇ سېنىڭ تورۇق ئېتىڭمۇ - ھە! ئاناڭنى... ھارام سۈيدۈك.

مەن سېنىڭ ...— ئوفىتسېر ئەسكەرلىرىگە بىرنېمىدەپ ۋارقىرىدى. شۇ زامات ئەسكەرلەردىن بىرى ئۇنىڭ قولىغا بىر گىراناتنى تۇتقۇزۇپ قويدى،— مەن سېنىڭ جېنى ئۈرغان تورۇق ئېتىڭنى پارتلىتىپ پارە-پارە قىلىۋېتىمەن!

ئوفىتسېر گىراناتنىڭ يېپىنى تارتىۋەتتى. غۇلىچىنى كېرىپ ئېتىشقا تەمشەلدى. دەل شۇ دەقىقە ھېچكىم ئويلىمىغان بىر ئىش چاقماق تېزلىكىدە يۈز بەردى. بالا غەزەپلەنگەن بۆرە، ئارسلان كەبى ئوفىتسېرغا تاشلاندى. ئۇنى ئەسكەرلەرمۇ توسۇپ قالالمىدى. بالا ئوفىتسېرنىڭ گىرانات كۆتۈرگەن قولىغا پۈتۈن كۈچى بىلەن مەھكەم يېپىشتى. ئوفىتسېر جېنىنىڭ بارچە كۈچەپمۇ بالىدىن قولىنى ئاجىرىتالمىدى. گىراناتنىڭ پىلىكى جىزىلداپ، ئۇچقۇن چاچرىتىپ شىدە-دەت بىلەن كۆيمەكتە ئىدى. گومىنداڭ ئوفىتسېرىنىڭ كۆزلىرى چانىقىدىن ئېتىلىپ چىقىپ كەتكۈدەك چەكچىيىپ كەتتى...

ئەسكەرلەرنىڭ ھەممىسى ئۇلارنى تاشلاپ، تۆت ئەتراپقا پىتىراپ قاچى.

قۇلاق - مېڭىنى يارغۇدەك گۈمبۈرلىگەن ئېغىر سادا تاغۇتاش، يەر - زېمىننى تىترىتىۋەتتى.

بۇ — قۇياش تاغلار كەينىگە ئۆتۈپ، چوققىلاردىكى قارىغايلاردا ئالتۇن نۇرلىرىنى جۇلالىتىۋاتقان چاغ ئىدى.

1998- يىل 1- ئاي

ئاتا، سىزكىم؟

ئاتام مېنى ئەبەدىي — ھەر ئىككىلى ئالەمدە كەچۈرمەيدۇ.
مەن بۇ ئالەمدىكى ئاتا قارغىشىغا ئەڭ قاتتىق ئۇچرىغان ئوغۇل.
بىراق، مەن بۇنىڭغا ئۆكۈنمەيمەن.

ئىشىكنى پەم بىلەن ئېچىپ ئىچكەركى ئۆيگە غىپپىدە كىرىۋالـ
ماقچى ئىدىم. قولۇمنى تۇتقۇچقا ئۈزىتىشىم بىلەن تەڭلا قېرىشقاندەك
ئاللىقانداق بىرنەرسىگە پۈتلىشىپ تەڭپۇڭلۇقۇمنى يوقىتىپ، ئۆي
ئىچىگە بىراقلا ئۈسۈپ كىرىپ كەتتىم. ئىشىك جالاقلاپ ئېچىلىپ
تامغا زەرب بىلەن ئۇرۇلدى - دە، خۇددى مېنى مازاق قىلىپ كۈلۈۋاتـ
قاندەك خېلى ئۇزاققىچە غىچىلداپ نەغمە قىلىپ توختىدى. ئۇنداق
بولمىغاندا، ئاتام نەپسىنى رۇسلاپ تىل سالغۇچە ئىچكەركى ئۆيگە
كىرىۋېلىپ، باش - كۆزۈمنى چىڭ پۈركەپ يېتىۋالسامىلا ئىش پۈتەتـ
تى. ئەسلىدىغۇ ئوغۇللۇق بۇرچۇمنى راۋۇرۇس ئادا قىلالمىغاندىـ
كىن، بۇگۈن، پەقەت بۇگۈنكىدەك قۇتلۇق كۈندە بولسىمۇ بۇنداق
قىلمىسام بولاتتى. لېكىن، ھاياتىمدا بۇگۈنكىدەك ئۇمىدسىزلىك،
ئەلەم ھەم غېرىبلىق باسقىنىنى، ھاراقتا بۇگۈنكىدەك شۇنچىۋالا تەشنا
بولۇپ كەتكىنىمنى بىلمەيمەن. كۆزلىرىمگە ياش كېلىپ كەتتى.

شۇنداق قىلىپ، بولغۇلۇق بولدى. ئىشىك جالاقلاپ ھاڭغىرقاي
ئېچىلىپ كەتتى. كۈچلۈك چىراغ نۇرىدىن كۆزلىرىم قامىشىپ كۆـ
زۈمنى بىرنەچچە دەقىقە ئاچالماي قالدىم. مەشتە گۈرۈلدەپ كۆيۈۋاتـ
قان ئوتنىڭ تەپتى يۈزۈمگە گۈپپىدە ئۇرۇلۇپ كۆڭلۈم تېخىمۇ ئېلىـ

شىپ كەتتى. مەن نېمە قىلارىمنى بىلمەي بوسۇغىدا سەندىرەكلەپ تۇرۇپ قالدىم. ئاتام بىر پۇتىدا مەسە، بىر پۇتى يالاڭ ئاياغ ھالدا پەگاھتا ئۆرە تۇراتتى. يەنە بىر پاي مەسىسىنى قولىدا چىڭ مىجىقلاپ تۇتۇۋالغان بولۇپ، قەھر - غەزەپتىن ساقاللىرى دىرىلدەپ تىترەيتى. مېھمانلارنىڭ ئايىغى ھېلىراقتا ئۇزىغان بولسا كېرەك، بىچارە ئانام يىغىشتۇرۇلغان داستىخاننى مەيدىسىگە چىڭ باسقان پېتى روھى چىقىپ كەتكەندەك ئورنىدا قېتىپ قالغانىدى. ئاتام ھەرقاچان، ھەر-قانداق دەردىنى ئۇنىڭدىن ئالاتتى. تاك ئېتىپ چەكمەيتىپۇ، قورقۇ-تۇپ جېنىنى ئېلىپ يەردە قويياتتى. بىردىنلا ئانامنىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ قولىدىكى داستىخان چۇۋۇلۇپ يەرگە چۈشتى. ئىككى قولى بىلەن كۆكسىنى چىڭ بېسىپ تۇتۇۋالدى. يېقىندىن بېرى ئۇنىڭ يۈرەك كېسىلى پات - پات قوزغىلىدىغان بولۇپ قالغانىدى. مېنىڭ مەستلىكىم بىراقلا يېشىلىپ كەتكەندەك بولدى.

— ياق... قورقماڭ ئانا! ھېچ... ھېچ ۋەقەسى يوق! مەلۇن ئالۋاستى ئەمەسقۇ مەن؟

مەن ئىتتىك بېرىپ ئانامنى يۆلىدىم. ئۇ مېنىڭ قولۇمنى ئىتتىرىۋېتىپ، ئىچكەركى ئۆينى شەرەتلەپ مىڭ تەسلىكتە دېدى:

— كىرىپ كەت!

تۇرۇۋەرسەم ئانامغىمۇ ھەم ماڭىمۇ پايدىسىز ئىدى. دەلدەڭشىگەن پېتىم ئىچكەركى ئۆيگە قاراپ ماڭدىم.

— ئادەممۇ، ھايۋانمۇ سەن!؟

ئاتامنىڭ غەزەپلىك ئاۋازى ئۆي ئىچىدە گۇمبۇرلەپ كەتتى. بوسۇغىدىن ئەمدىلا كۆتۈرۈلگەن پۇتۇم ھاۋادىلا قېتىپ قالدى. مەنمۇ ئۆزۈمگە سوئال قويدۇم، مەن كىم؟

— ھۇ، لەقۋا!

ئاتام ھەددىدىن زىيادە ئاچچىقلانغاندا ئەنە شۇنداق تىللايدىغان ئادىتى بار ئىدى.

مەن كىم!؟

مەن پۇتۇمنى بوسۇغىدىن تارتىۋېلىپ كەينىمگە ياندىم، بۇگۈن نېمىشقىدۇر ئاتامنىڭ تىللاشلىرى ئېچىمدىن ئۆتۈپ كەتتى. ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۆزۈمنى باسالمايى قالدىم.

مەن كىم؟ مەن كىم؟! مەن كىم؟!

مەن پۇتۇمنى بوسۇغىدىن تارتىۋېلىپ ئاستا كەينىمگە ياندىم. ئەپتىم قورقۇنچلۇق بىر تۈستە ئۆزگىرىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ئانام بىر قاراپلا قورقۇپ كەتتى. چىرايى تېخىمۇ تاتىرىپ، ئاغزىغا گەپ كەلمەي ئورنىدا ئولتۇرۇپ قالدى.

بوغۇزۇمغا ئىختىيارسىز ئاچچىق ھەم نەپرەتلىك بىر يىغا قاپلاش-قاندەك بولدى.

— يۈرىكىمنى بۇنداق ئەزمەڭ، ئانا. ئۆمرۈمنىڭ يېرىمىنى سىزنى ئايلاپ ھەممە غەزەپ ۋە زارىمنى ئېچىمگە يۇتۇش بىلەن ئۆتكۈز-دۈم. بۇگۈن، پەقەت بۇگۈن بىر ئاخشاملىق بولسىمۇ ئوغلىڭىزنى خۇددى ئۆزىڭىزدەك قۇللارچە سۈكۈتكە زورلىماڭ!

شۇ پەيت ئاتام ماڭا تىل سېلىپ ۋارقىرىماقتا تەمشىلىۋىدى، شارتلا بۇرۇلۇپ ئۇنىڭ كۆزىگە مىختەك قادالدىم. ئاتام ئەلپازىمغا قاراپ دېمەكچى بولغانلىرىنى ئېچىگە يۇتۇۋەتتى.

— خوش، ئاتا، تا مۇشۇ كەمگىچە مەن سىزگە يېنىپ باققان ئەمەس، شۇنداقمۇ؟ بۇگۈنمۇ ھەم ئۆيدە غوڭغا چىقارماقچى ئەمەسمەن. ئۇمىدىم — سىزمۇ شۇنداق قىلىڭ. ھەر ئىككىمىز بۇگۈن ئاخشام چىرايلىقچە، ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن سۆزلىشىپ باقايلى. مەن كىم؟ ئادەممۇ ياكى ھايۋانمۇ؟ سىزنىڭ بۇ سوئالىنى ماڭا نەچچە قېتىم قويغانلىقىڭىزنى ئەسلەپ بولالمايمەن. سىزنىڭ بۇ «چىرايلىق سۆز-ڭىز» توغرۇلۇق تولا ئويلىنىپ سارىڭ بولايلا دەپ قالدىم. مەن زادى كىم؟ ئادەممۇ، ھايۋانمۇ؟ ياكى ئادەم ۋە ھايۋاننىڭ جىمى خۇلقىنى ۋۇجۇدىغا سىڭدۈرۈۋەتكەن ئاجايىپ مەخلۇقمۇ؟ مەن بۇلارنى ھەرقانچە ئويلاپمۇ بىلەلمىدىم. بىلىدىغىنىم پەقەت مەن—سىزنىڭ ئوغلىڭىز— ئىز باسار ئوغلىڭىز! شائىرلار، ناخشىچىلار شۇنداق كۈيلىشىدىغۇ؟

دېمەك، مەن سىزنىڭ ئىز باسارىڭىز، ئۇنداقتا سىزچۇ، سىز كىم؟

ئەمدى مەن سىزنىڭ ئۆزىڭىزنىڭ ئاجايىپ ھايات مۇساپىڭىز توغرۇلۇق سۆزلەپ بېرەي ئاتا. سىز توغرۇلۇق بىلىدىغانلىرىم بەك ئاز. ياق، ياق ئاتا، گېپىمنى بۆلمەڭ! سەت بولمىسۇن دېسىڭىز ئۆزىڭىزنى بېسىپ، ئېيتقانلىرىمنى تىنچقىنا ئاڭلاپ تۇرۇڭ. مېنىڭ سىز توغرۇلۇق بىلىدىغانلىرىم بەك ئاز. چۈنكى، ئانام سىز توغرۇلۇق زىنھار سۆزلەپ بەرمەيتتى. سىز ئەسلا شۇنداق ئىدىڭىز. پەقەت رەھمەتلىك بوۋامىلا ئانچە - مۇنچە سۆزلەپ قويىاتتى. سىزنىڭ باسقان ئۆمۈر مۇساپىڭىزنى سەھنىلەردە ئوينىلىدىغان دراما - كومېدىيىلەرگە بەكلا ئوخشاتقۇم كېلىدۇ.

1- كۆرۈنۈش

سىز يۇرتىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر، ئەۋلادمۇئەۋلاد داۋام ئېتىپ كەلگەن ئوقۇمۇشلۇق بىر دىنىي ئائىلىدە دۇنياغا كەلدىڭىز. سىز بوۋامنىڭ يالغۇز ئوغلى — جەمەتىمىزنىڭ تۇتىياسى ئىدىڭىز. بوۋام ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ ئەنئەنىسىنى داۋام ئەتمەك — ئۆز بۇرچىنى ئادا قىلماق بولۇپ، ۋۇجۇدىدىكى بار - يوقنى جان - دىلى بىلەن سىزگە بەخش ئەتتى. سىزمۇ بوۋامنى ئۈمىدسىز قالدۇرمىدىڭىز. ياشلىق دەۋرىڭىزگە قەدەم قويماي تۇرۇپلا ئىسلامىيەت شەرئىتىنىڭ ئىلمىي ئەركانىنى مۇپەسسەل دېگۈدەك ئىگىلەپ بولدىڭىز. «بالا قاري» دېگەن نامىڭىز يۇرت ئەھلى مۇسۇلمانلىرىنىڭ ئاغزىدا خۇدانىڭ بىر مۆجىزاتىدەك ئۇلۇغلىنىپ تىلغا ئېلىنىدىغان بولدى. كىچىك چېغىمدا بوۋام ماڭا كىشىلەرنىڭ خېلىلا يىراق يەرلەردىن سىزنىڭ مۇڭلۇق قىرائىتىڭىزنى ئاڭلۇغلۇش ئۈچۈن مەھەللىمىزدىكى مەسچىتكە كېلىدىغانلىقىنى، مەسچىتتىن چىقىشىڭىز بىلەنلا ئەتراپىڭىزغا گۈررىدە ئولىشىپ تاۋاپ قىلغاندەك قولىڭىزنىڭ ئالقانلىرىغا سۆيۈپ كېتىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرەتتى. بوۋام بۇلارنى كېيىنچە ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى ۋاقىتلىرىدا، پەقەت سىز يوق چاغدىلا خۇددى سىز غايىبتىن

ئاڭلىۋالىدىغاندەك قورقۇمسىراپ، پىچىرلاپ سۆزلەپ بېرەتتى. ھەر قېتىم گېپى تۈگە - تۈگىمەيلا بۇقۇلداپ، ھەسرەتلىك يىغلاپ كېتەتتى. كۆز ياشلىرى ھەش - پەش دېگۈچە ھېسابسىز قورۇق باسقان ئورۇق يۈزىنى، ساقاللىرىنى ھۆل قىلىۋېتەتتى. گەرچە مەن شۇ چاغلاردا خېلىلا گۆدەك بولساممۇ، بۇۋامنىڭ شۇ ھالىتى پەقەت ئېسىمدىن چىقمايدۇ.

2- كۆرۈنۈش

جاھان گۈياكى ئۇت يالقۇنى ئىچىدە قالغان، خەلق ئىگىسىز قالغان بىر توپ قوي پادىسىدەك مىڭ بىر ھىيلە - مىكىرلەرگە چىرمىلىپ، ئۆز يېغىدا ئۆزى قورۇلۇپ زۇلۇم ۋە جان قايغۇسى ئىچىدە ئېچىنىشلىق تېپىرلىماقتا. سىزنىڭ بېشىڭىزدا سېرىق شەپكە، ئۈچىڭىزدا كانىيىڭىزغىچە ئىزمىلىنىدىغان سېرىق چاپان، سېرىق ئىشتان، ئوڭ قولىڭىزنى بېلىڭىزدىكى يوغان تاپانچىغا تىرەپ ھەيۋەت بىلەن تۇرىسىز. كەينىڭىزدە سايىدەكلا ئەگىشىپ يۈرىدىغان قىزىل كالتەكلىك بىر توپ پىدائىيلار ھەرقاچان بۈيرۇقىڭىزنى كۈتۈپ تۇرۇشىدۇ. ئۇلارغا مۇنداقلا بىر شەرەت قىلسىڭىز، ھەممىنى كۆكۈم - تالقان قىلىۋېتىشكە تەييار. چۈنكى، سىز ئۇزۇل - كېسىل ئىنقىلابچى، دىنىي خۇراپاتلىققا، خەلقنى زەھەرلىگۈچى كونىلىققا، ئاتالمىش ۋەتەن ساتقۇچلۇققا رەھىمسىزلىك بىلەن ئەجەللىك ئۇت ئاچقۇچى باتۇر جەڭچىسىز. سىز ئۇلۇغ ئىنقىلابقا ساداقەتمەنلىكىڭىزنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ئىشنى ئۆز ئائىلىڭىزدىن باشلىدىڭىز. بوۋامنىڭ ئاپئاق ساقاللىرىنى قىرقىپ تاشلاتقۇزدىڭىز. ئۆيىمىزدىكى ئاتا - بوۋىلىرىمىزدىن تارتىپ گۆھەردەك ئەتىۋارلىنىپ ساقلىنىۋاتقان قىممەتلىك قوليازمىلارنى، ھەممە مۇقەددەس كىتابلارنى يوغان بىر تاغارغا قاچىلاپ قولچوماقچىلىرىڭىزغا كۆتۈرگۈزۈپ، ئاچىقىپ كەتكىنىڭىز. شۇ چىقىپ كەتكەنچە ئۆيگە ھەپتە - ھەپتىلەپ كىرمەيدىغان بولدىڭىز. ئۆيگە ئاندا - ساندا قايتىپ كەلگەندە، ھەيۋەتلىك تۇرقىڭىز

ئىزغا قاراپ گۆدەك قەلبىمدە سىزگە ھەۋەسلىنىپ كېتەتتىم. مەنمۇ سىزگە ئوخشاش كىيىنىپ، بېلىمگە چاپراس تاپانچا ئېسىپ، قىزىل كالتەك كۆتۈرگەن بىر توپ ئادەملەرنى كەينىمگە ئەگەشتۈرۈپ كوچىدا مېڭىپ باقسام دەپ ئويلايتتىم. ئېيتىڭە ئاتا، سىز شۇ چاغلاردا ھەربىر چىقىپ كەتكىنىڭىزدە قانچىلىغان مازار - ماشايىخلارنى، مەسچىتلەرنى ئۆرۈپ چاقاتتىڭىز؟ قانچىلىغان ئائىلىلەرنى ۋەيران قىلاتتىڭىز؟ ئۆز ۋاقتىدا ئالىقىنىڭىزغا سۆيگەنلەرنىڭ قانچىلىرىنىڭ ئاغزىنى قان قىلاتتىڭىز؟ قانچىلىغان بىگۇناھ ئادەملەرنى زىندانغا تاشلاپ، قانچىلىرىنىڭ جېنىغا زامىن بولاتتىڭىز؟

— ئاغزىڭنى يۇم!

— ئاغزىڭنى يۇم!

ئاۋازىم ئاتامنىڭ ئەكس ساداسىدەك ئۆيۈ ئىچىدە تېخىمۇ بەك جاراڭلاپ كەتتى. ھەر ئىككىمىز غەزەپتىن لاغىلداپ تىترىشىپ بىر-بىرىمىزگە ئۆچمەنلىك بىلەن قادىلىپ قېتىپ تۇرۇپ قالدۇق. ئانام داستىخان بىلەن يۈزىنى پۈركەپ بوغۇلۇپ يىغلاپ كەتتى.

3- كۆرۈنۈش

ئىنسانىيەت تارىخىدىكى ئەڭ كومېدىيىلىك ھەم نەپرەتلىك بىر دەۋر ئايىغلاشتى. ئادەملەر زېمىنغا، ئەجدادلىرىغا ۋە بىر - بىرلىرىگە قىلغان تۈزكورلۇقلىرىنى مەڭگۈ نومۇس بىلىپ ئۇنتۇماسلىقى كېرەك. لېكىن، سىز ئاتا، ئۇنتۇپ كەتتىڭىز. 10 يىللىق قىلمىش - ئەتمىشلىرىڭىزنى ئاشۇ كىچىككىنە، پىنھان زېمىنغا دەپنە قىلىۋېتىپ، پۈتۈن بىر ئائىلىڭىز بىلەن يىراق بىر ناھىيىگە كۆچۈپ كەلدىڭىز. سىز ئەسلىدىنلا ئەقىللىق ئادەم ئىدىڭىز. ھەش - پەش دېگۈچە ناھىيىلىك مائارىپ ئىدارىسىگە خىزمەتكە ئورۇنلاشتىڭىز. دەسلىپىدىلا خىزمەتنى جان كۆيدۈرۈپ ئىشلىدىڭىز. شۇنىڭ بەدىلىگە ئۇزاققا بارماي مۇئاۋىن باشلىقلىق ئورنىغا كۆتۈرۈلدىڭىز، شۇنىڭدىن كېيىنلا ئۆيدە تېخىمۇ بەك ئولتۇرالمايدىغان بولۇپ قالدىڭىز. پات-

پات قولتۇقىڭىزغا بىر نەرسىلەرنى قىستۇرۇپ ئۆيدىن چىقىپ كېتەتىڭىز. سىزنىڭ نېمە ئىشلارنى قىلىۋاتقانلىقىڭىزنى مەنمۇ، ئانامۇ بىلەلمەيتتۇق. سوراشقا تېخىمۇ پېتىنالمايتتۇق. شۇنداق بىرنەچچە يىل قاتراپ يۈرۈپ ئاخىر مائارىپ ئىدارىسىنىڭ بىرىنچى قول باشلىقى بولۇپ قالدىڭىز. شۇنىڭدىن كېيىن سىزنىڭ كۈنىڭىز تۈگۈلدى. خۇددى بۇرۇنقىدەك بىر ئىمزا بىلەنلا ئادەملەرنىڭ تەقدىرىنى خالىغانچە ئۆياق - بۇياق قىلىۋېتەلەيدىغان بولدىڭىز.

4- كۆرۈنۈش

سىز شەرەپ بىلەن پېنسىيىگە چىقتىڭىز. ناھىيىنىڭ مائارىپ ئىشلىرىغا «ئۆزىنى بېغىشلاپ، زور ھەسسە قوشقان» لىقىڭىز ئۈچۈن تەقدىرنامىلەر بېرىلدى. شۇنىڭدىن ئۇزاق ئۆتمەي سىز ھەممىنى ھەيران قالدۇرۇپ، پارتىيە كىنىشكىڭىزنى كۆتۈرۈپ بېرىپ كومۇنىستىك پارتىيىدىن چېكىنىپ چىقىشنى ئىلتىماس قىلدىڭىز، ئاندىن بىر كۈنى ئەتىگىنى سىز ئوتقاشتەك بىر پارچە يۇڭ گىلەمنى قولتۇقلاپ ئۆيدىن چىقىپ كەتتىڭىز(ماڭا بەئەينى كۆھىقاپتەك بىلىنىدىغان، ئاچقۇچىنى يېنىڭىزدىن ئايرىمايدىغان ئاشۇ قاراڭغۇ قازناق ئۆيىمىزدە قانچىلىغان يۇڭ گىلەمنىڭ بېسىلىپ ياتقىنى خۇدا ۋە سىزگىلا مەلۇم). شۇ سەھەر ئاتا، شۇنچە ئۇزاق يىللاردىن بېرى قەدەم باسمىغان بىر يەرگە، خۇدانىڭ ئۆيىگە — مەسچىتكە باردىڭىز! سېخىيلىق بىلەن پۇل چىقىرىپ مەسچىتنى بىرەر قۇر رېمونت قىلدۇرۇپ چىقتىڭىز. شۇنىڭدىن باشلاپ مەسچىتتىن بېرى كېلەلمەيدىغان بولدىڭىز. ئىلگىركى مۇڭلۇق ئاۋازىڭىز ھېلىمۇ بۇزۇلمىغانىكەن. ھەر قېتىم خەتمىقۇرئان قىلىسىڭىز ئاڭلىغان كىشىلەرنىڭ دىللىرى ئېزىلىپ كۆز يېشى قىلىشىدىغان بولدى. ھەيھات! يەر يۈزىدىكى بۇ ئالىقانچىلىك زېمىنىمىزدا يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارغا خۇدا ھېلىمۇ تاقەت قىلىپ تۇرىدىكەن. سىز ئۇزاق ئۆتمەيلا مەسچىتنىڭ مەزىنى، شۇنداقلا قېرى ئىمام ئاخۇنۇمدىن قالسىلا ئەڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر ئادەم

بولۇپ قالدىڭىز. ئاتا، گاھى سىز ئۆزىڭىزگە ياراشقان چىرايلىق ساقلىڭىز، يوغان قارا تونىڭىز، ئاپئاق سەللىڭىز بىلەن بىر توپ ئىخلاسمەن جامائەتنى ئەگەشتۇرۇپ ئۆتسىڭىز، گۈزەك چېغىمدىكى بېشىڭىزغا سىرىق شەپكە، گېلىڭىزغىچە ئىزمىلىنىدىغان سىرىق چاپان، سىرىق ئىشتان كىيىپ، بېلىڭىزگە يوغان تاپانچا ئېسىپ، كەينىڭىزدىن قىزىل كالتەكلىك بىر توپ ئادەملەرنى ئەگەشتۇرۇپ كېتىۋاتقان ھالىتىڭىزگە بەكلا ئوخشاپ كېتىسىز.

مانا بۇ — سىزنىڭ ھايات مۇساپىڭىز ئاتا.

ياق، ھايات مۇساپىڭىزنىڭ بىر قىسمىدۇر تېخى. بەلكى، كۆل-لى جاھان چۆرگىلەپ شۇنداق بىر كۈنلەر كەلسە، سىز بۈتخانىغا كىرىپ لاي ئىلاھلارغا باش ئۇرامسىز، چېركاۋلارغا بېرىپ مەيدىڭىز-گە كرېست سىزامسىز، بىرنېمە دېمەك تەس.

سىز بىر ئۆمۈر ھەر يوللار بىلەن بايلىق توپلىغانىدىڭىز ئاتا. لېكىن، بىر تىيىن ئۇچۇنمۇ خەسىسلىك قىلاتتىڭىز. بۇ زېمىننىڭ كەمبەغەل خەلقلىرى، ئوقۇشسىز بالىلىرى، تىلەمچى، يالىڭاچ بالا-لىرى... ئاھ! بۇ توغرۇلۇق سۆزلىمەيلا قويايلى. ئاددىيسى، بىر ئۆمۈر خىزمىتىڭىزنى قىلغان بېچارە ئانامنىڭ كېسىلىنى مەركىزىي شەھەرگە بېرىپ داۋالىتىپ كېلىشكىمۇ كۆزىڭىز قىيمىغانىدى.

نېمىشقا ئاتا؟

چۈنكى، سىز ئەتە ئۇلۇغ سەپەرگە — ھەج سەپىرىگە ماڭماقچى-سىز. سىز مېنىڭ ئادەم ياكى ھايۋانلىقىمنى سورىدىڭىز، نۇرغۇن-نۇرغۇن قېتىملاپ سورىدىڭىز. ھەر قېتىم مەن بېشىمنى ئىچىمگە تىقىپ ئۇن - تىنسىز كىرىپ كېتىۋەردىم. چۈنكى، مەن ئۆزۈمنىڭ ئادەم ياكى ھايۋان ئوتتۇرىلىقىدا تۇرىلىپ قالغان غەلىتە مەخلۇق ئىكەنلىكىمنى بىلمەيتتىم. كېيىن بىلسەم، مەيلى مەن ھەرقانداق ئويلاي، سىزنىڭ پۇشتىڭىزدىن تامغان ئوغلىڭىز — ئىز باسارىڭىز ئىكەنمەن. تومۇرۇمدا سىزنىڭ قېنىڭىز ئاقىدىكەن. دېمەك، مەن سىزنىڭ پۇشتىڭىز ئىكەنمەن. ئۇنداقتا سىز كىم؟

شۇدەم ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىشقا ھەرقانچە ئۇرۇنساممۇ ئەلىمىم سىرتقا تېشىپ، بوغۇزۇمغا ئاچچىق يىغا قاپلاشتى. ئانام ئۆزىنى باغرىمغا ئېتىپ ئۆپكىدەپ - ئۆپكىدەپ يىغلاپ كەتتى.

— قېنى ئېيتىڭ! — مەن يىغىدىن بوغۇلۇپ ۋارقىرىدىم، — ھازىر جاۋاب بەرمىسىڭىز قىيامەتتە، خۇدانىڭ ئالدىدا جاۋاب بېرىسىز.

— سىز كىم؟!

ئاتام مېنى ئەبەدىي — ھەر ئىككىلى ئالەمدە كەچۈرمەيدۇ.

مەن بۇ ئالەمدىكى ئاتا قارغىشىغا ئەڭ قاتتىق ئۇچرىغان ئوغۇل. بىراق...

ئاتام ھەج سەپىرىگە ماڭىدىغان چاغدا كېچىچە كۆز يېشى قۇرۇ-مىغان ئانام باشقىدىن ئۆپكىدەپ يىغلاپ كەتتى. مەن ئۆمرىدە بىرەر قېتىم كۆز يېشى قىلغىنىنى كۆرۈپ باقمىغان ئاتامۇ بىردىنلا يوغان ئالىقانلىرى بىلەن يۈزىنى توسۇۋېلىپ يىغلاپ تاشلىدى. ئاخىرىدا مەنمۇ يىغلاپ كەتتىم.

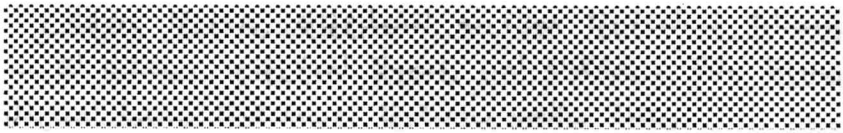
ئايرودرومدا ئۇچىمىز بىر - بىرىمىزنى قۇچاقلىشىپ يىغلىشىپ كەتتۇق.

ئاھ! مەن يەنىلا ئاتامنىڭ ئوغلى. ئالەمدىكى ھەممە ئوغۇللارغا ئوخشاش مەنمۇ ئاتامنى سۆيىمەن. ئاتا — ئۇلۇغ ئىنسان. كۇندىلىك خاتىرەمنى مەڭگۈ تېپىلمايدىغان يەرگە تىقىۋېتەي! بىر كۈنلەردە مەنمۇ ئاتامدەك قېرىپ، كۆزۈم يۇمۇلسا بالىلىرىممۇ، نەۋرىلىرىممۇ تاپالمايدىغان يەرگە تىقىۋېتەي!

ئاتام ھەج سەپىرىگە ماڭغان كۈن، يېرىم كېچە.

— كۇندىلىك مەخپىي خاتىرەمدىن.

1999- يىل 11- ئاي

كەندىرلىكتىكى چۈش

زېمىن ۋە ئاسمان بىر - بىرىگە تۇتىشىپ كۆھىتاپ كەبى مۇدەھىش تۇس ئالغاندى. قاپقارا تۇتىگەن بۇلۇتلار ئارىسىدىن ئېزىتقۇ ئۇچقۇنلاردەك تۇن يۈلتۇزلىرى ئاندا - ساندا چاقناپ قالاتتى.

مەلىكباي ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ يېزىغا قاردى. يىراقتىن يېزا ئۇخلاپ ياتقان بىر ھەيۋەت مەخلۇق كەبى قارىيىپ كۆرۈندى. كېچە جىمجىت. ھېچقانداق شەپە يوق. سەھرانىڭ سەزگۈر جانۋارلىرىمۇ ئۆزلىرى ھېچ كۆرمىگەن زۇلمەت كېچە قاراڭغۇسىدىن ھېيىققان بولسا كېرەك، ئۇن - تىنىش چىقارمايتتى. ئەمدى يېزا خېلىلا يىراقتا قالغانىدى. مەلىكباي شۇندىلا كۆڭلى ئىزىغا چۈشۈپ يېنىك تىن ئالدى. ئۆزىدەكلا قېرى ھەم ئورۇق ئېتىنىڭ تىزگىنىنى بوشىتىپ ئۆز يورغىسىغا قويۇۋەتتى. ئۇ بۇ ئاتنى ئۆتكەن يىلى كۇزدە ئېشەكنىڭ تەخىيىگىمۇ توختىمايدىغان ئەرزان باھادا سېتىۋالغانىدى. گەرچە بۇ دېھقانچىلىقنىڭ ھېچقانداق ئىشلىرىغا يارىماس ھالدىكى قېرى ئات بولسىمۇ، ھامان ئات ئىدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر ئاتلىق بولۇشتەك ئۆمۈرلۈك ئارزۇسىغا يەتتى. ئۇنداق بولمىغاندا ئۇنىڭ ئاتا-بوۋىلىرىنىڭ روھى قورۇنۇپ قالاتتى. سەۋەبى، مەلىكباينىڭ ئېيتىپ يۈرۈشچە، ئۇلار ئەۋلادمۇئەۋلاد يۈرتىنىڭ بەيگە - ئوغلاق ئويونلىرىدا ھەممىنى ئۇزۇپ ئۆتىدىغان مەشھۇر چەۋەندازلار ئىكەن.

مەلىكباينىڭ گېلى قۇرۇپ تاماكا چەككۈسى كەلدى. لېكىن، قولى تىترەپ ھېچ قولاشمايتتى. خېلى ھەپىلىشىپمۇ ئەپلەشتۈرەلمەي

جۇدۇنى تۆتۈپ قەغەز بىلەن موخوركىنى پۈرلەپ ئېتىۋەتتى. كېچە-نىڭ سالقىن شامىلى كۆك موخوركىنىڭ ئاچچىق ئۇۋۇندىلىرىنى دىماغقا ئۇردى.

— ھۇ! تۈزكور مەرەز، ئۆلمەيدىغان ئەبگار قانجۇق!

مەلىكباي بىردىنلا ئۆزىنىڭ ئۆلەرمەن خوتۇنىنى ئەسكە ئېلىپ لەنەت ئوقۇدى. شۇم ئېغىز خوتۇن ئۇنىڭ كۆڭلىگە ئاللىقانداق بىر چۈشىنىكسىز قورقۇنچ سېلىپ قويغانىدى.

— ئېسىڭنى تاپ مەلىكباي، سەن ئۇ ئالەمنىڭ بوسۇغىسىدىكى ئادەم.

مەلىكباي ماڭار چېغىدا كېسەلمەن خوتۇنى ئۇنىڭ پۈتلىرىنى قۇچاقلاپ شۇنداق دېگەنىدى.

— سەن ماڭا كاتىۋاللىق قىلما، جىن ئۇرغان ئاغرىقىڭنىڭ دەردىنى تارتىپ سېسىق تۆشىكىڭدە يېتىشىڭنى بىل. ھېلىقى ئادەم-لەر مېنىڭ دېرىكىمنى قىلسا، تاپىلىغىنىم بويىچە ئېيت! شەھەرگە ئوتۇن ساتقىلى كىرىپ كەتتى، دە.

— ئەمدى بولسىمۇ شۇ مەرەزدىن ئۆزۈڭنى تارت، خۇدانىڭ قەھرى- غەزىپىگە ئۇچرايسەن مەلىكباي!

مەلىكباي ئۇزاق يىللىق ئاغرىق دەستىدىن جەينەكچىلىك بولۇپ قالغان مومىينىڭ جاھىلانە نەپرەت ھەم ۋەھىمە بىلەن تولغان ياشسىز ئورا كۆزلىرىگە ھاڭۇېقىپ تۇرۇپ قالدى. ئۇ قېرىپ تا مۇشۇ ياشقا كەلگۈچە خوتۇنىنىڭ بىر ئېغىز ئۆكتە سۆز قىلغىنىنى بىلمەيتتى. ۋەزنى ئېغىر بىرخىل قورقۇنچ بىردىنلا مەلىكبايىنىڭ ۋۇجۇدىنى باس-قانداق بولدى. لېكىن، ھايال ئۆتمەيلا بوراندەك غەزەپ - نەپرەتكە ئايلىنىپ كەتتى.

— ئاغزىڭنى ئۇشۇتمە! جوھۇت!

مەلىكباي ئاياغ ئاستىدا ئىڭراپ سۆرىلىپ يۈرگەن مومىينى يەردىن يۇلۇپ ئېلىپ بىر دۆۋە ئەسكى لاتا - پۈتىنى ئانقاندەك ئۆۋىنىڭ ئاللىقانداق بەتبۇي بۇخسۇپ تۇرغان قاراڭغۇ بۇلۇڭىغا — كېسەل

تۆشكىگە ئېتىۋەتتى.

بوسۇغىدىن چىققۇچە مەلىكباينىڭ قۇلىقىغا ئۇزۇك ئىگىرىغان ئاۋاز ئاڭلانغاندەك قىلدىيۇ، تېزلا جىمىپ قالدى.

— خۇدانىڭ قەھر - غەزىپىگە ئۇچرايسەن مەلىكباي!

خوتۇنىنىڭ ئاۋازى قۇلاق تۆۋىدە قايتا ئاڭلانغاندەك بولدى.

«تېخىمۇ بەكرەك ئەدىپىگىنى بەرسەم بولاتتى سېنىڭ» دەپ ئويلىدى، مەلىكباي.

قېرى ئات قۇمساڭغۇ جاڭگالدا ئۆز ئىگىسىنى ھېچ ئاۋارە قىلمايلا ئۆگەنگەن يولى بىلەن ئېزىلەڭگۇ يۇرۇشىدە كېتىپ باراتتى. كەچ كۇزنىڭ سوۋۇقەكتىن ئۆتىدىغان كېچە سوغۇقىدىن شۇركۇنۇپ پۇشقۇ-رۇپ قويياتتى. مەلىكباي ئات ئۈستىدە پاختىلىق چاپىنىغا مەھكەم يۆگىنىپ ئۆز ئېتى بىلەن بىر گەۋدە بولۇپ تۇگۇلۇپ ئولتۇراتتى. ئۇ ئەمدى بېسىقىغا چۈشۈپ قالغانىدى. يېنىدىن تاماكا خالتىسىنى ئېلىپ ئۇچ بۇرجەك يىرتۇېلىنغان قەغەزنى نەيچىلەپ ئوردى. ئاچ-چىق كۆك تاماكىنى كۇرەپ، نىقتاپ سالغاندىن كېيىن، سەرەڭگىنى يېقىپ توختاپ قالدى. ئۇنىڭ كۆڭلى قانداقتۇر خەيرسىز سەزگۇ — كەلگۈسى بالا - قازادىن دېرەك بېرىۋاتقاندەك ئېغىشقا باشلىدى. ئۇزاق يىللىق كېسەل ئازابىدىن تىرىك مۇردىغا ئايلىنىپ كەتكەن خوتۇنىنىڭ نىمجان، قەقىر سېيماسى كۆز ئالدىدا گەۋدىلىنىپ، تاش بولۇپ كەتكەن يۇرىكى بىردىنلا ئېزىلگەندەك بولدى. ئۇ خېلىدىن بېرى خوتۇنىنىڭ ساناقلىق كۈنلىرى قالغانلىقىنى سېزىپ يۇرەتتى. بىر ئۆمۇر جاپا - مۇشەققەت، ئاچ - زېرىنلىق، خارلىق، يۇرەكزادە-لىك ئىچىدە يۇرىكى يانجىلىپ كەتكەن خوتۇنى ئۇچۇن ئەمدىلىكتە تېرىقچىلىك زەربىمۇ ئۇنىڭغا ئەجەل ئېلىپ كېلەلەيتتى.

— ئاھ خۇدا! ئەمدى مېنى بۇ پېشكەلچىلىكتىن ساقلا.

مەلىكباي ئەلەملىك ئىگىرىۋەتتى. ئاتنىڭ تىزگىنىنى تارتىپ ئىزىدىلا توختاتتى. قانداق قىلىش كېرەك؟

ئۆمۇرلۇك ئارزۇ - مۇرادى كۆز ئالدىدا ئوت بولۇپ يېنىپ

تۇرغاندا، ئۇزاق يىل تارتقان رەنج - مۇشەققەتلىرىنى بىردىنلا ئارقىغا چۆرۈپ تاشلاپ، كەلگەن يولى بىلەن ئۆيىگە قايتىپ كەتسۇنمۇ؟ كەندىر غوزەكلىرى بولسا ئۇزۇپ تەييار قىلىنغان. بىرنەچچە كۈندىن بېرى راسا شەبنەم يېپ مەي بولۇپ قالدى. گەپ - سۆزسىز قىيامدەك نەشىدىن تۆت جىلگ يىغىۋالغىلى بولىدۇ. خېرىدار ئۆزى ئەتە يېرىم كېچىدە ئۇنىڭ ئۆيىگە كەلمەكچى...

قانداق قىلىش كېرەك؟

ئەگەر يەنە بىرنەچچە كۈن ئۆتسىلا كەندىر غوزەكلىرى نەملىشىپ بۇزۇلۇپ كېتىدۇ. بۇنداق غوزەكلەردىن پەقەت سەھرانىڭ قاپاق بەڭ-گىلىرىلا سىقىمداپ سېلىپ كەيپ قىلىدىغان تىينىغا يارىماسلىرىنى تاسقىۋالغىلى بولىدۇ. ھېلىقى خېرىدار ۋەدە قىلغان ھەقتىن — ئۆزىنى سەھرا قىيامىتىدىن قۇتقۇزغۇچى نىجات مەنبەسىدىن قۇرۇق قالسۇنمۇ؟ ئۇنىڭ يەنە بىر يىلنى ساقلاشقا زادىلا تاقىتى قالمىدى. قۇيرۇقى ئۇزۇلمەس ئۇماچ قەرزلىرىدىن، رەھىمسىز يېزا ئەمەلدار-لىرىنىڭ تىل - دەشنامىلىرىدىن، ھاشار ۋە يەنە نەچچە مىڭ خىل سېلىق - جەرىمانىلەردىن تۇمشۇقىغچە جاق تويۇپ كەتتى. ئەمدى چىدىغۇچىلىكى قالمىدى...

— ياق! — مەلىكباي ئەسلىدىكى رەھىمسىز مەلىكبايغا ئايلا-دى، — ياق! — ئۇنىڭ بوغۇق ئاۋازى ئادەمزاتسىز جاڭگالنىڭ كېچە قاراڭغۇلۇقىدا ئەكس ساداسىدەك ئاڭلاندى. چېقىر، ئورا كۆزلىرىدە ئاچ كۆزلۈكنىڭ بالاخور سېرىق نۇرى چاقنىدى، — ئۆزۈڭگە قىلدىڭ ئەقلى كۆتە خوتۇن.

مەلىكباي تۇمشۇقىنى يەرگە تىرەپ مۇگدەپ قالغان قېرى ئېتە-نىڭ تېقىمىغا پۇتلىرى بىلەن نىقتاپ يۇرۇپ كەتتى. شەيتان ۋەسۋە-سىسىدە قالغان كۆڭلىنىڭ ئەڭ قاراڭغۇ جايلىرىدىكى زەررىچە رەھىم-دىللىكىمۇ بىردىنلا نەپرەتكە ئايلاندى.

مەلىكباي تەكلىماكان بويلىرىدىكى ياۋاش - يۇمشاق دېھقانلارنىڭ تەتۇرسىچە يارالغان شۇكۇر - قانائەتسىز، سەپرا مىجەز ئادەم ئىدى.

مەلىكباي قېرىپ يېشى 70 كە يېقىنلاشقاندا كۆڭلىدە غەلىتە بىر خىيال پەيدا بولۇپ قالدى. ئاتا - بوۋىلىرىدىن تارتىپ ئەۋلادمۇئەۋلاد چىرىغىنى ئۆچۈرمەي كېلىۋاتقان قەدىم جاينى، 40 يىلدىن ئارتۇق قان - تەرى سىڭگەن ئېتىز - ئېرىق، يەر - سۇلىرىنى، ھەتتاكى بىر قۇر كىيىمدىن باشقا سەھرانىڭ ئاشۇ قىيامەت مۇشەققىتىنى ئەسلەتكۈچى ھەممە، ھەممە نەرسىلىرىنى تاشلاپ شەھەرگە كەتمەكچى بولدى. ئۇ شەھەرنىڭ بىر چېت - بۇرجىكىگە ناۋايخانا سېلىپ خوتۇنى بىلەن بىللە ئاخىرقى ئۆمۈرلىرىنى ئارامخۇدا ئۆتكۈزۈش نىيىتىگە كەلدى. بۇنىڭ ئۈچۈن، خېلىلا نۇرغۇن پۇل كېرەك بولاتتى. مەلىكباي تۆكى چۈشۈپ ياغلىشىپ كەتكەن تۇمىقىنى تىزىغا ئېلىپ قويۇپ، كۆڭلىدە خىراجەتنى ئىنچىكىلىك بىلەن ھېسابلاپ چىقتى ۋە دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭغا كۆتۈرە بېرىلگەن بىرنەچچە مو قۇمساڭغۇ، ئۇنۇمسىز يەرنىڭ ھوسۇلى يىل بويى قۇلدەك ئىشلىگەندىمۇ قەرزدىن ئېشىنالمايتتى.

لېكىن، بۇ خىيال ئۇنى كېچە - كۈندۈز قۇرتتەك غاجاپ ئارامىدا قويمايتتى. ئاخىر مەلىكباي بۇنىڭ چارىسىنى تاپتى. بىرى ئۇنىڭغا شۇنچىلىك خىراجەتكە ۋەدە قىلدى، ھەتتا شەھەرنىڭ چېتىدىن- يېزىنىڭ ساقچى، ئەمەلدارلىرىمۇ ئىزدەپ تاپالمايدىغان خالىي جايدىن ناۋايخانا تېپىپ بەرمەكچى بولدى. بۇنچە سېخىيلىقنىڭ ھەق- بەدىلىگە مەلىكباي تازا ۋايىغا يېتىپ پىشقان مەي نەشىدىن تەييارلاپ بېرىشكە پۇتۇشتى. ھېلىقى ئادەمنىڭ ئېيتىپ بېرىشىچە، ھازىر شەھەرلەردە بۇنداق نەرسە تازا پۇلغا يارايدىغان بولۇپ كېتىپتۇ. سەۋەبى، خروئىن دېگەن نەرسە پەيدا بولۇپ شەھەر ياشلىرىنىڭ ھەممىسى شۇنىڭ كەيپىنى سۈرىدىغان بولۇۋاپتۇ. نەرخى زەھەرىدىنمۇ قىممەت تۇرىدىكەن. بۇ شۇنداق نەرسە ئىكەنكى، باشقىنى قويۇپ ئەرلىكىڭ بىلەن خوتۇنۇنۇڭنى ماڭا بەر دېسىمۇ بەرگۈدەك بولۇپ كېتەرمىش. دوست - دۇشمەننى، قەستنى ئاڭقىرالماسمىش. كەيپ كونىرىغانچە بەڭگىلەر ئوتتا كۆيدۈرۈپ چېكىپمۇ، كۆك تومۇرىغا ئوكۇل قىلىپمۇ خۇمارىنى

باسالمايدىكەن. دەل مانا شۇنداقلىرى ئۇستىگە بىرنەچچە بېسىم نەشە چېكىۋەتسە خۇمارى بېسىلىپ، كەيپى ناھايىتى ياخشى بولىدىكەن.

مەلىكباي ھەيران قالدى. گەرچە ئۆزى بىر ئۆمۈر دېگۈدەك كەيپ قىلىپ ئۆتكەن بولسىمۇ، ئادەمنى شۇ سىياقتا نامەردلەشتۈرۈۋەتكىنىنى ئاڭلىمىغانىدى. مەيلى نېمىلا بولسۇن، ئۇنىڭ ئامىتى كەلدى. بۇنداق ئىشلارنىڭ ئېچى - جېپىنى ئۇ ئوبدان بىلەتتى. بىر يىلدىن كېيىنكى بىر كۈز ئاخشىمى، خېرىدارنىڭ تاپشۇرغىنى بويىچە ھەممىنى تەقلەپ، ئۆيىدە كۈتۈپ ئولتۇرغاندا، ئىشكى جالداقلاپ ئېچىلدى. يېزىنىڭ قېرى، ئاۋاق ساقچىسى ۋە ناتونۇش ئىككى ساقچى بوسۇغىدا پەيدا بولدى.

— نەشىنى چىقار! ...

مەلىكباينىڭ خوتۇنى كېسەل تۆشكىدىن چاچراپ تۇرۇپ قاراڭغۇ بۇلۇڭغا ئۆزىنى ئاتتى. قورقۇنچتىن ھازىرلا جېنى چىقىپ كېتىدىغاندەك تۇگۈلۈپ ئەسەبىيلەرچە جالاقلاپ تىترىدى. مەلىكباي شۇ دەقىقە ئىچىدىلا بېشىغا كەلگۈسى ھەممە بالا - قازانى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ بولدى. ئاۋاق ساقچى ئۇنى بوش قويۇۋەتمەيتتى. نېمىشقىدۇر ئۇ مەلىكبايىنىڭ پېيىگە چۈشۈپ يۈرەتتى. بۇنىڭ سەۋەبىنى مەلىكبايلا ئەمەس، كەمپىرىمۇ بىلەتتى. ياۋاشلىق بىلەن ھەممە قىلمىشىنى تاپشۇرامدۇ ياكى تاپشۇرمامدۇ؟ بەربىر مەلىكباي ئاۋارىچىلىكتىن قېچىپ قۇتۇلالمايدىغاندەك قىلاتتى.

ئاۋاق ساقچى چاقچاقلىق بىلەن ئۆينىڭ ھەممە بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىنى ئوكتەي - توكتەي قىلىپ ئاختۇرۇپ چىقتى. مەلىكباي گاراڭ، خىيالىي تۈيغۇ ئىچىدە قېرى ساقچىنىڭ ئەسەبىيلىشىپ تىللىغىنىنى ئاڭلىدى.

— مالنى نەگە يوشۇردۇڭ، چاپسان ئېيت؟

مەلىكباي زۇۋان سۈرمىدى. ئۇ ھەرقانچە قىيىن - قىستاققا ئېلىنسىمۇ قېرى ساقچىغا بويۇن ئەگمەسلىك نىيىتىگە كەلگەنىدى. قېرى ساقچىنىڭ ئېيتى بىر قارىماققا ئادەم تەپ تارتقۇدەك، بىر

قارىسا قورققۇدەك ئاللىقانداق بىر سۇر يېغىپ تۇراتتى. ئۇ زەردە بىلەن دېدى:

— يەتتە قات يەرنىڭ تېگىگە يوشۇرغان بولسىڭمۇ، مېنىڭ ئاما-لىم بار.

ئۇنىڭ قانداق ئامال ئىكەنلىكىنى، نېمە قىلىدىغىنىنى ھېچكىم بىلمەيتتى. شۇ ئارىدا ئويلىمىغان بىر ئىش يۈز بەردى: مەلىكباينىڭ كېسىلىمەن خوتۇنى «جىنايىتىنى بالدۇرراق تاپشۇرسا يېنىك بىر تە-رەپ قىلىنىدۇ» دېگەنلەرنى ئويلىدىمۇ، ئۇ نەرسىنىڭ نەدىلىكىنى ئېيتىپ قويدى. مەلىكباي ئەجرىنىڭ بىكار كەتكىنىگە چىدىماي يىغ-لاپ كەتتى...

شۇنىڭدىن كېيىن خېلى ئۇزاققىچە ئۆيدە ماجىرا قوزۇمايدىغان بولدى.

قېرى ئات كېلەڭسىز بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئۆزىنىڭ ئېزىلەڭگۈ يۇرۇشىدە بارغانچە ئاستىلاپ ماڭماقتا ئىدى. كەڭرى جاڭگالنىڭ كۆكۈچ كۈل رەڭ قاراڭغۇسىدا بوينى تېخىمۇ ئۇزىرىپ كۆرۈنەتتى. مەلىكباي ئات ئۈستىدە دەردلىك، ئېغىر ئۇھسىنىدى.

شۇ چاغدا مەلىكباي ئۆچ ئاي ھەپسىگە ئېلىنغانىدى. ساقچىلار ئۇنى ھەرقانچە قىيىن - قىستاققا ئېلىپمۇ شۇنچىۋالا كەندىرنىڭ تې-رىلغان ئورنىنى ئىقرار قىلدۇرالمىدى. ھېلىقى قاتتىق قول قېرى ساقچىمۇ ئامالسىز قالدى. مەلىكباي ئۆزىنىڭ كەندىر ئۆستۈرگەن مەخپىي ئورنى توغرىسىدا خوتۇنىغىمۇ تىنمىغانىدى. ئاخىر ساقچىلار ئۇنىڭ بىردىنبىر ئائىلە مۈلكى بولغان كالىسىنى جەريمانە ئورنىدا تۇتۇپ كېتىپ، بولدى قىلدى.

مەلىكباي ھەپسىدىن چىققاندىن كېيىن ئۆزىگە ھەرقانچە باھانە-تەسەللى ئىزدەپمۇ كېسىلىمەن خوتۇنىغا بولغان نەپرىتىنى باسالمىدى. ئەينى چاغدا نەشىنى ئۆي ئىچىگە يوشۇرۇپ قويغىنىغا مىڭ پۇشايمان يېدى. مانا ئەمدى يىل بويى ئەجىر قىلىپ قولىنى سۇنسىلا يېتەي دەپ قالغان نۇرغۇن پۇلدىن، ھەتتاكى دۇنيالىقتىكى بىردىنبىر روز-

غارى بولغان كالىسسىدىنمۇ ئايرىلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسىگە ئاشۇ قارغىش تەگكۈر ئۆلەرمەن خوتۇنى سەۋەبچى ئىدى. شۇ چاغدا قېرى ساقچىنىڭ قىيناشلىرىغا بەرداشلىق بەرگەن بولسا، 40 يىللىق قەدىر-ناسىغا خيانەت قىلمىغان بولسا سەھرانىڭ قىيامەت تارتقۇلۇقلىرى-دىن خالاس بولۇپ، بۇ ئالەمگە تۆرىلىپ قالغىنىغا يارىشا راھەت كۆرەر ئىدى.

مەلىكباي پەرزەنتسىز ئادەم ئىدى. بۇنىڭدىن خېلى يىللار ئىلگىرى خوتۇنى تۇنجى بالىسىغا قورساق كۆتۈرگەندە، بىر قېتىملىق دامبا قۇرۇلۇشىدا ئېغىر تاش كۆتۈرۈپ سالغانلىقتىن بويىدىن ئاجراپ كەتتى. خوتۇنى تاش دۆۋىسى ئۈستىدە قانغا چىلىشىپ شۇ ياتقانچە قايتا ئەسلىگە كېلەلمىدى. مەلىكباي داخانغا ئوقۇتۇپمۇ، تېۋىپلارغا كۆرسىتىپمۇ پەرزەنتلىك بولۇش ئارزۇسىغا يېتەلمەي ئارمان بىلەن قېرىپ كەتتى، بەلكى خۇدا مەلىكبايغا پەرزەنت نېسىپ قىلغان بولسا بۇ كەمگە نەۋرىلىكمۇ بولار ئىدى. شۇنداق بولغاندا ئۇنىڭ يىلتىزى ئۆلمەي بىر جەمەت بولۇپ ئۈيۈشۈپ، كۈنلىرى غۇربەتچىلىكتە ئۆتمەس-مۇ ئۆزىنى بەختلىك سانار ئىدىمىكىن. قېرى جېنىدا ئوغۇللىرىنىڭ راھىتىنى كۆرۈپ، ئالۋان - سېلىقلاردىن، مال - دۇنيا ۋەسۋەسىسى-دىن خالي بولۇپ، ئۆمرىنى پاك ئۆتكۈزەر ئىدىمىكىن...

مەلىكباينىڭ بوغۇزىغا ئاچچىق يىغا ئولىشىپ، كۆزلىرى ئېچىشـ-تى. ئۇ پۈتۈن ئۆمرىدە كېچە - كۈندۈز تىنىم تاپماستىن ئىشلىدى. ئۆزگىلەرنىڭ ھەققىگە قارا ساناپمۇ، توغرا يول بىلەنمۇ مال- دۇنيا توپلاشقا تىرىشتى. لېكىن، ئاخىرقى ھېسابتا ھېچ نەرسىگە ئېرىشەل-مىدى. مەلىكباينىڭ دۇنيا غېمى بېشىغا كىيىلگەندىن باشلاپ تارتقان ھەممە ئازاب - ئوقۇبەتلىرى بىر - بىرلەپ كۆز ئالدىغا كېلىپ، باشتا ئېسەدەپ، ئاندىن ئاستا - ئاستا بوغۇلۇپ يىغلاپ كەتتى.

لېكىن، ھايال ئۆتمەيلا مەلىكباي يىغىسىنى تېزلا يىغىشتۇرۇ-ۋالدى.

مەشرىقتىن تاڭ سۈزۈلۈشكە باشلىغانىدى.

مەلىكباي ئېتىنى دېۋېتتى. كەندىرلىككە تاڭ يورۇشتىن ئىلگىرى يېتىپ بېرىشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ يۇرىكىنى ئەنسىز خىياللار بىردىنلا چۇلغاشقا باشلىدى. ئۆتكەندە مەلىكباي كەندىرلىككە بارغاندا شورلۇق، يۇمشاق توپا ئۇستىدە غەلىتە ئىزلارنى بايقىغانىدى. ئىز ناھايىتى سوس ھەم قالايمىقان بولۇپ، ھەرقانچە سەپسېلىپمۇ ئادەم ياكى ياۋايى ھايۋاننىڭ ئىزى ئىكەنلىكىنى بايقۇالغىلى بولمايتتى. بىر تۇرۇپ بۇ ئىزلار يامان نىيەتلىك ئادەملەر كېتەر چېغىدا مەقسەتلىك بۇزۇۋېتىلگەن ئىزدەكمۇ تۇيۇلۇپ كەتتى. ئەگەر بۇ ئىزلار ئۇنى پايلاپ يۇرگەن بىرەر بەڭگىنىڭ ياكى تېنەپ - تەمتىرەپ كېلىپ قالغان ئوۋچىنىڭ ئىزى بولغان بولسا شۇبھىسىزكى، كەندىرلىكىنى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچراتقان، غوزەكلىرىنى پۈتاپ كەتكەن بولاتتى. ئەجەبا... مەلىكبايىنى غۇۋزىدە قارا تەر باستى. ئەگەر بۇ ئىزلار ھېلىقى قېرى ساقچىنىڭ بولۇپ قالغىدىغان بولسا، تۇغۇشكىنى شۇ! ... يا پەرۋەردىگار! مەلىكباي ھەرقانچە شۇم پېشانە، قېرى ساقچى ھەرقانچە يامان بولغاندىمۇ يېزىدىن يېرىم كۇنلۇك يول يىراقلىقتىكى، قاراڭغۇ توغراقلىق ئىچىدىكى 100 يىل ۋەياكى 1000 يىللاردىن بېرى ئادەمزات ئايىغى تەگمىگەن پىنھان جايىنى تېپىپ بارالماس! ؟

مەلىكباي بارغانچە ئاستىلاپ كېتىۋاتقان قېرى ئېتىنى جېدەللەپ ھەيدەشكە باشلىدى. ھايال ئۆتمەيلا ئۇلار تەكلىماكان بويىدىكى توغراقلىق ئىچىگە كىرىپ غايىب بولدى.

كونىلار قالدۇرۇپ ئۆتكەن، كېيىنكىلەرنىڭ ناخۇش، نىمجان خاتىرىسىدە ئەۋلادمۇئەۋلاد غۇۋالىشىپ كېتىۋاتقان رىۋايەتلەردە ئېيتىلىشچە، نۇرغۇن يىللار ئىلگىرى تەكلىماكان قوينىدا يۇلتۇزلارداك تارالغان بوستانلىقلار بولغانكەن. گەرچە ئۇ يەرلەردە ئاللىبۇرۇنلا ئادەملەر ياشىماس بولغان بولسىمۇ، ھەددى - ھىسابسىز جان - جانىۋارلار، ئۇچار قاناتلار بۇ ماكاننىڭ ئىلگىرىكى ھاياتىدىن دېرەك بېرىپ تۇرىدىكەن. كېيىن قانداق ئالامەتلەر يۈز بەردى، بىردىنلا

ئادەملەرگە سۇ يېتىشمەس بولۇپ قالدى. قەدىمدىن ئەنە شۇ بوستان-لىقلارنى سۇغىرىپ كېلىۋاتقان ئەزىم دەريا - ئېقىنلار بوغۇزۇتىلدى. بوستانلىقلار قۇملۇقتىكى ئاۋۇلدەك غايىب بولۇپ كەتتى. لېكىن، تەكلىماكاننىڭ چېتىگىرەك جايلاشقان بۇ توغراقلىق ئىپتىدائىيلىقىغا قايتىۋاتقان ئاچ كۆز ئادەملەرنىڭ ئۆز - ئۆزىنى ھالاكەتكە ئىتتىرگۈ-چى غالجىرانە بۇزغۇنچىلىقىدىن ساقلىنىپ، تەبىئەتنىڭ كۆز يېشى بىلەن سۇغىرىلىپ قەيسىرانە ياشاپ كەلدى.

قەدىمىي توغراقلىقنىڭ بىپايان تەكلىماكان قۇملۇقىغا تۇتىشىپ كېتىدىغان قۇيرۇق قىسمىدا ئۇزۇنىسىغا سوزۇلغان يارداڭلىق بو-لۇپ، چوڭقۇرلۇقى 20 غۇلاچچە كېلەتتى. يارداڭلىقنىڭ ئىككى ئۇچى خۇددى قىلىچ بىلەن كەسكەندەك بارغانچە تارىيىپ باراقسان توغراقلىق ئىچىدە يوقاپ كېتەتتى. يارداڭلىق قۇرۇپ كەتكەن ئېقىن - دەريا قىنىدەك ياكى قانداقتۇر بىر چوڭقۇر لەخمىنىڭ خارابىسىدەك سىر-لىق ھەم قورقۇنچلۇق تۇيغۇ بېرەتتى. بۇ يەر يار لېۋىدىكى ئىرماش-چىرماش 100 يىللىق توغراقلىق بىلەن شۇنداق ياخشى ئىقابلانغانىد-كى، تېزرەك ماڭغان يولۇچى بايقىمىسا ئۆزىنى توختىتۇالالماي يار-داڭلىققا غۇلاپ چۈشەتتى.

تىنىم تاپماس مەلىكباي بۇنىڭدىن خېلى يىللار ئىلگىرى ھاشار-دىن سېلىككەن قىش كۈنلىرىدە تۇلكە ۋە ياۋا توشقانلارغا قاپقان قۇرۇپ يۈرۈپ بۇ يارداڭلىقنى بايقاپ قالغانىدى. شۇ چاغدا ئۇ يارداڭ-لىق ئىچىگە چۈشۈپ ئادەم بويى ياۋا ئۆسۈملۈكلەر بىلەن قاپلانغان يارداڭلىقنىڭ ھەممە بۇلۇڭ - پۇچقاقلىرىنى ئالا قويماي تەكشۈرۈپ چىقتى. ئادەمزاتتىن يىراق بۇ كىچىككىنە پىنھان زېمىن ئۆمۈر بويى ئادەملەرگە گۈمان ھەم دۈشمەنلىك بىلەن قاراشقا ئۆگەنگەن مەلىكبايـ-نى خۇش قىلىۋەتتى. شۇنىڭدىن بېرى ئۇ يارداڭلىقنى ئۆزىنىڭ خۇپىيانە مەقسەتلىرى ئۈچۈن كۆڭلىگە چىڭ پۈكۈپ قويغانىدى.

مەلىكباي قېرى ئېتىنى يېتىلەپ يارداڭلىق بويىغا يېتىپ كەل-گەندە، پۈتكۈل توغراقلىق كائىناتنىڭ قۇياشنى ئاپىرىدە قىلغۇچى

مۇقەددەس ئالتۇن نۇرىغا پۈركەنگەندى. يارداڭلىق ئىچىدىكى باغ ئورنىچىلىك يەرگە تېرىلغان كەندىرلىك گۈڭگا قاراڭغۇلۇق ئىچىدە قارىيىپ كۆرۈنەتتى. مەلىكباي ئالدىراپ كەتمىدى. ئالدى بىلەن يارداڭلىق لېۋىدىكى قېرى دوڭغاق توغراقنىڭ بولۇق شاخلىرى ئارد-ىسىغا يوشۇرۇنۇپ، كەندىرلىكنى خېلى ئۇزاققىچە سەۋرچانلىق بىلەن كۆزەتتى. كەندىرلىكنىڭ سۈرلۈك قارىيىپ تۇرغان قاراڭغۇ بۇلۇڭلىد-رىغا چالما ئېتىپ، بىرەر شەپە چىقىشىنى كۈتتى. گەرچە بۇلارنىڭ ھەممىسى بىھۇدىلىك بولسىمۇ، داد دېگۈچە كۆرگۈلۈكىنى كۆرگەن تەتۈر پېشانە مەلىكباي ئۇچۇن ھېچبىر ئارتۇقچە ئەمەس ئىدى. شۇ-نىڭدىن كېيىنلا مەلىكبايىنىڭ كۆڭلى تىندى. قېرى ئېتىنى يارداڭلىق بويىدىكى توغراققا باغلاپ قويۇپ، يىرىك سامان قاچىلانغان تورۇنى بېشىغا كىيدۈرۈپ قويدى، ئاندىن چاققانغىنە ئالا خۇرجۇنىنى مۇرد-ىسىگە تاشلاپ يارداڭلىقنىڭ گۈمۈرۈلۈپ چۈشكەن جايى بىلەن پەسكە چۈشتى. بىردىنلا مەلىكبايىنىڭ بۇرنىغا كەندىرنىڭ سىلىق، خۇشبۇي ھىدى گۇپپىدە ئۇرۇلدى. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى غەشلىك، قورقۇنچ تۈيغۇسى تۈگەپ كەتكەندەك بولدى. مەلىكباي كەندىرلىكنىڭ شورلۇق، يۇمشاق توپىسىنى دەسسەپ كەندىر غوزەكـ-لىرى يېيىلغان جايغا كەلدى. كەلدىيۇ، چۆچۈپ كەتتى.

كەندىر غوزەكلىرى ئالدىنقى قېتىمقىغا ئوخشاشلا دەسسەپ، چەيلەنگەنىدى. مەلىكباي يەرگە ئېگىشىپ ئىزلارغا سەپسالدى. خۇد-دى بۇرۇنقىدەكلا قانداقتۇر ياۋايى ھايۋاننىڭ ئىزى غوزەكلەرنى پېتىقـ-لىغاندىن كېيىن، كەندىرلىكنىڭ ئىچى بىلەن يارداڭلىقنىڭ ئاياغ تەرىپىگە قاراپ سۈس ئىز قالدۇرۇپ، بىردىنلا يوقاپ كەتكەنىدى. مەلىكباي توغراقلىقتا تۇلكە ئۆۋلىغانلىرىنى ئېسىگە ئالدى. شۇندىلا يېنىك تىنىپ چىرايىغا قان يۈگۈردى.

— ئۇھ، ئېسىم قۇرۇسۇن، قاپقان قۇرۇپ قويغان بولسامچۇ... ۋاي، ساڭا... قېرى ئەخمەق!

مەلىكبايىنىڭ كۆزىگە ئالتۇندەك جۇلالىنىپ تۇرغان تۇلكە تېرىد-

سى كۆرۈنگەندەك بولۇپ، ئىچى ئېچىشىپ كەتتى.

— ۋاي كاساپەت!

مەلىكباي كەندىر غوزىكىنى سىقىمداپ ئالدى. شەبنەمدىن غوزەك بوشاپ ئېغىرلاپ قالغاندەك ئىدى. چاڭغا تويۇنغان ئۇششاق چېچەكلەرنى يۇلۇپ ئېلىپ ئالىقىنىدا سەللا يىمىرىۋىدى، نەشە شىرنىسى بارمىقىغا يېلىمىدەك چاپلاشتى. چاڭقىغان ئۆتكۈر پۇراقتىن مەلىكباينىڭ گېلى قىچىشىپ، خۇمارى تۇتۇپ بېشى ئايلانغاندەك بولدى. ھەممە ئىشنى بىردەملىككە بىر ياقىغا قايرىپ قويۇپ، ھەقدادىغا يەتكۈزۈپ راسا بىر كەيپ قىلغۇسى كەلدى. لېكىن، مەلىكباي ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. ئاز دېگەندىمۇ ئىككى ئاش پىشىم ئىشلەشكە توغرا كېلەتتى. ئالدى بىلەن ئىشلىرىنى تۈگىتىۋالسۇن، ئاندىن ئۇنىڭغىمۇ ھەم قېنىپ ئۇلگۈرىدۇ.

مەلىكباي خۇرجۇنىدىن چاققانغىنە غەلۋىر، پىچاق ۋە باشقا سايمانلىرىنى ئېلىپ بىر پارچە ئاق لاتىنى يەرگە يايدى - دە، ئىشقا كىرىشىپ كەتتى.

مەلىكباي ئىشنى تۈگەتكەندە، كۈن مەغرىبكە قىيسىيىپ قاش قارايغانىدى. ئۇنىڭ تۈن كېچىلەردە بىر پاتمان خەۋپىنى يۇدۇپ ئەجىر قىلغىنىغا يارىشا كەندىر ئوخشىغان بولۇپ، ئويلىغىنىدىنمۇ ئارتۇقراق ھوسۇلغا ئېرىشتى. بۇنىڭ بىلەن تويماس نەپسى تېخىمۇ زورايغان مەلىكباينىڭ كۆز ئالدىدا ناۋايخانا بىلەن يانداش سېلىنغان ئەپچىلگىنە باغلىق قورۇ - جاي گەۋدىلەندى. خۇدا ساق - سالامەت قىلسىلا، ئۇمۇ بولىدۇ. ئەمدى مەلىكباي كەندىر ئۆستۈرۈشكە شۇنچە باب كېلىدىغان بۇنداق پىنھان، ئېسىل جاينى ھەرگىزمۇ تاشلىۋەتمەيدۇ. مىڭ مەرتە شۈكرى، ئەمدى مەلىكباينىڭمۇ راھەت كۆرىدىغان كۈنلىرى كەلدى! شۇ تاپتا مەلىكباي نەشە قاچىلانغان خۇرجۇنىنى ئېلىپ قانات ياساپ ئۇچقۇسى كەلدى. لېكىن، ھازىر ۋاقىت بالدۇرلۇق قىلاتتى. ھېچبولمىغاندا دېگەر بىلەن يولغا چىقىشى كېرەك. شۇنداق بولغاندا ئەلىياتقۇدىن ئۆتكەندە — كىشىلەر ئېغىر غەپلەت ئۇيقۇسىغا غەرق

بولغاندا يېزىغا يېتىپ بېرىپ، ئىنىس - جىنىغا تۇيدۇرمايلا ئۆيگە كىرىۋالالايدۇ.

مەلىكباي شۇنچە ئۇزاق ۋاقىتنىڭ ئۆز مەيلىگە قالغىنىغا كۆڭلىدە خۇش بولدى. بايا ئۇ ئىش بىلەن بەند بولۇپ ھەممىنى ئۇنتۇغانىدى، ئەمدى بىردىنلا نەپسى تاقىلداپ نەشە خۇمارى تۇتتى. ئۇ كەندىر ياتاسلىرى ئۈستىدىلا ئولتۇرۇپ خۇرجۇنىدىكى نەشىدىن گۈلە چوڭلۇقىدا ئۇزۇپ ئالدى. ئالىقانلىرىدا خېلى بىر ھازا يىمىرگەندىن كېيىن چاشقان مايىقى چوڭلۇقىدا ئۇششاقلاپ، كۆك موخورکا بىلەن ئوبدان ئارىلاشتۇردى، ئاندىن باشمالتاق چوڭلۇقىدا نەيچىلەپ ئورالغان تاماکا قەغىزىگە ھەممىنى بىراقلا نىقتاپ، بېسىپ سالدى. مەلىكباي بىردىنلا ئۆيدىن چىققاندىن بېرى بىر بۇرۇمۇ ناشتىلىق قىلمىغىنىنى ئېسىگە ئالدى. خاپىچىلىقتا يېگۈدەك بىرنەرسە ئىلىۋېلىشنىمۇ ئۇنتۇغانىدى. ئاچ قورساق كەيپ قىلغاندا، نەشە ئادەمنى ئەپقوياتتى. مەلىكباي بىردەملىككە ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قالدىيۇ، نەشىنىڭ شېرىن كەيپ تەقەززاسى غالىب كەلدى. مەلىكباي ئۆگەنگەن قوللىرى بىلەن تەكشى ئوت تۇتاشتۇرۇپ بىرنەچچە رەت قۇرۇق تارتىپ تاماکىسىنى راسا چوغلاندۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئاچ كۆزلۈك بىلەن شوراپ ئىچىگە سۈمۈرۈشكە باشلىدى.

باشتا كەيپى بوش، نېرۋىلىرىغا ئانچە تەسىر يەتمىگەندەك قىلىدى. مەلىكباي خۇرجۇنىنى تارتىپ يەرگە يانپاشلىشى بىلەنلا ھېچبىر ساختىلىق قوشۇلمىغان ساپ نەشە ئۆز كۈچىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. گاھ يەر ئويۇلۇپ چوڭقۇر زۇلمەت ئىچىگە غۇلاپ كېتىۋاتقاندەك، گاھ بەدەنلىرى پەيدەك يېنىكلەپ ھاۋادا لەيلەۋاتقاندەك تۇيۇلىدى، ئاندىن كەندىرلىك، يارداڭلىق ۋە توغراقلار كۆز ئالدىدا چۆرگىلەشكە باشلىدى. ھايال ئۆتمەيلا ئەۋجىگە چىقىپ، پۈتكۈل زېمىن غايەت زور موكىدەك بىرنەرسىگە يۆگىشىپ تۇگەپ كېتىۋاتقاندەك دەھشەت بىلەن سوزۇلۇپ پىرقىرىدى. مەلىكباينىڭ ئىچ - باغرى ھازىرلا يېنىپ چىقىدىغاندەك كۆڭلى ئاينىپ كەتتى. ئورنىدىن قوپۇپ

ئولتۇرۇۋالماقچى بولدىيۇ، لېكىن بېشىنى كۆتۈرەلمىدى. بىردىنلا مەلىكباينى ئەجەل ۋەھىمىسى باستى. ناشتىلىققا يېگۈدەك بىرنەرسە ئېلىۋالمىغانلىقىغا قاتتىق ئۆكۈندى. پۈتكۈل ئەزايىنى قارا تەر بېسىپ، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتتى. مەلىكباي مىڭ تەسلىكتە يېنىغا ئۆرۈلۈپ، هوشىنى يوقىتىپ قويماسلىق ئۈچۈن بارماقلىرىنى ئاغزىغا تىقىپ جېنىنىڭ بارىچە چىشلىدى.

زېمىن يەنىلا چۆرگىلىمەكتە ئىدى.

مەلىكباي ئاستا - ئاستا هوشىنى يوقىتىپ، ئۆلۈك بىلەن تىرىك ئارىلىقىدا ئۇيقۇغا كەتتى.

... ناهايىتى، ناهايىتىمۇ ئۇزاقتىن كېيىن مەلىكباي قايتا تىرىلگەن ئاجىز، مەستخۇش سەزگۈلىرى ئارقىلىق كەندىر شاخلىرىنىڭ سۇس شىلدىرلىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغاندەك بولدى. مەلىكباي ۋۇجۇدىدىكى پۈتكۈل كۈچىنى يىغىپ، مىڭ تەسلىكتە ئۆرە بولۇۋالدى. ئالدىدىكى كەندىرلىك ئارىسىدىن بىرنەرسىنىڭ لىپلا قىلىپ ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى ئىلغا قىلدى. مەلىكباي ئېسىنى يىغىپ نېمە ئىشلىقىنى ئويلاپ بولغۇچە ئالدىدا خۇددى ئاسماندىن چۈشكەندەك هەيۋەتلىك، كۆك يايلىلىق ئىككى بۆرە پەيدا بولدى. دەهشەتتىن مەلىكباينىڭ يۈرىكى يېرىلىپ كېتەيلا دەپ قالدى. بۆرىلەر ئۇنى ئىككى تەرەپتىن قورشاپ، قىستاپ كېلىشكە باشلىدى. مەلىكباي خۇرجۇنىدىكى پىچاقنى ئالماقچى بولدىيۇ، لېكىن ئۇلگۈرەلمىدى.

— گۇناهىم جىق! يائاللا! رەهىم قىل.

ئۇ ئەڭ ئاخىرىدا پەقەت شۇ گەپنىلا دېيەلىدى.

* * *

مەلىكباينىڭ قۇلىقىغا بىراۋلارنىڭ گۇدۇڭشۇپ سۆزلەشكەن ئاۋازى ئاڭلاندى. لېكىن، مەلىكباي هەرقانچە ئۇرۇنۇپمۇ كۆزىنى ئاچالمىدى. گويا ئۇنىڭ يەتتە ئەزاسى ئۆز تېنىدىن ئاجراپ چىقىپ

كەتكەندەك ئىدى. ئۆزىنى ئاجايىپ يەڭگىل، شۇنداقلا جانسىز سېزەتتى. مەلىكباي پۈتۈن زېھنىنى يېغىپ يۇقىرىغا — ئاۋاز كەلگەن تەرەپكە قۇلاق سالدى. ئۇ باش ئۇستىدە گۈدۈڭشۈپ سۆزلىشىۋاتقانلارنىڭ گەپ ئورامىدىن بولسىمۇ ئۆزىنىڭ نەدىلىكىنى، كىملەرنىڭ قولىدا ئىكەنلىكىنى ئۇقۇۋالماقچى بولدى. ئەجەبلىنەرلىكى، مەلىكباي ھەرقانچە قىلىپمۇ ئۇلارنىڭ نېمە توغرۇلۇق ھەم قانداق تىلدا سۆزلىشىۋاتقانلىقىنىمۇ ئاڭقىرالمىدى.

ھېلىقى ئاۋازلار تېخىمۇ كۈچەيگىلى تۇردى. بىراۋلار قانداقتۇر قاتتىق بىرنەرسە بىلەن مەلىكبايىنى نوقۇدى.

— بېشىڭنى كۆتۈر، مەلىكباي!

قۇلاق تۈۋىدە گۈمبۈرلەپ ياڭرىغان سادا مەلىكبايىنىڭ مەستخۇش ۋۇجۇدىنى لەرزىگە سېلىپ، غايىب كۈچىنىڭ تەسىرىدە ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئورنىدىن ئۆرە بولدى. مەلىكبايىنىڭ كۆز ئالدىدا — ئۆزىدىن بىرنەچچە چامدامىلا نېرىدا يېشىل رەڭلىك رەختلەردىن باشتىن - ئاياغ يېپىنچىسىمان كىيىملەرنى كىيگەن، پېشانە - مەڭزلىرىدىن نۇر تېمىپ تۇرىدىغان ئاجايىپ قەددى - قامەتلىك ناتونۇش ئىككى ئادەم ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ھەربىرى ئوڭ قوللىرىدا زەيتۇن ياغىچىدىن قىلىنغان زاكون تايىقىدەك بىرنەرسىنى كۆتۈرۈۋالغانىدى. مەلىكباي ئەتراپىغا ئالاڭلاپ قارىدى. ھەممە ياق قويۇق، قارامتۇل تۈمان بىلەن چۈمكەلگەن بولۇپ، ھېچ نەرسىنى ئىلغا قىلغىلى بولمايتتى. ناھايىتى يىراق چەكسىزلىكتە بوغۇم - بوغۇم بولۇپ تەكشى يېيىلغان تۈمانلار ئارىسىدىن نە بىرەر تال ئوت-گىياھ، نە بىرەر تۈپ دەل - دەرەخنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

مەلىكباي بىردىنلا ئۆزىنىڭ يەر يۈزىگە ئەمەس، قانداقتۇر بىر بوشلۇققا دەسسەپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى سېزىپ، ئەزايىنى غۇژۇڭدە سوغۇق تەر باستى. ھېلىقى ناتونۇش ئىككى كىشى مەلىكبايىنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىنى كۆزىتىپ، ئۇن - تىنسىز ئۆرە تۇرۇشاتتى. مەلىكباي قۇۋ كۆزلىرى بىلەن ئوغرىلىقچە شۇنچە سەپسېلىپمۇ ئۇلارنىڭ سىياقىنى

قىدىن يەر يۈزىدىكى ئادەم زاتىنىڭ ھېچبىر نىشانىنى بايقىيالمىدى. شۇ زامات مەلىكباينىڭ كاللىسىدا دەھشەتلىك بىر پىكىر چاقماق چاققاندەك يالت قىلىپ ياندى!

«مەن ئۆلۈپتىمەن - دە!»

مەلىكباي شۇ ھامان ھاياتىدا سادىر قىلغان ھەممە گۇناھى-كەبىرلىرىنى بىر - بىرلەپ ئېسىگە ئېلىپ، ئۆز خىيالىدا دەكسەپ كۆردى. ئەييۇھاننا س! ئۇنىڭ يىرگىنچلىك ئۆمرىدىكى گۇناھلىق قىلمىشلىرى شۇنچە، شۇنچىۋالا كۆپ ئىدىكى، ئاخىرىغا بېرىپ سەل-دەك بېسىپ كەلگەن قورقۇنچ - ۋەھىمىدىن پۈت - قوللىرىدا جان قالماي ئورنىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى. شۇنداقتىمۇ مەلىكباي ھايات چېغىدا موللىلاردىن ئاڭلىۋالغىنى بويىچە دەررۇ ئايەت ئوقۇپ گۇناھىنى يېنىكلىتىشنى تىلىدى.

مەلىكباي پەرىشتىلەرگە يۈزلىنىپ، سەجدىگە باش قويدى. شۇ زامات قىلىچتەك ئۆتكۇر ۋە پارتلاق ساداىدىن مەلىكباي ئوڭدىسىغا ئۇچۇپ چۈشتى.

— سەجدە قىلما! بېشىڭنى كۆتۈر! شەيتاننىڭ قۇللۇق زەنجىرى بىلەن لەنەتلەنگۈچى.

پەرىشتىلەرنىڭ پاكىز، نۇرلۇق سىيماسى يىرگىنچ ھەم غەزەپ-تىن قارامتۇل تۈسكە كىردى. ئۇلار زەيتۇن ياغىچىدىن قىلىنغان زاكون تايىقىنى بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ، قاتتىق ئاۋاز بىلەن خىتاب قىلدى:

— ئاللانىڭ ھۆكمىگە قۇلاق سال! ئاسىي بەندە، ئەمدى ساڭا ھەم ئاشۇ بۆرە بېشى سۈرىتىدىكى زېمىندا ياشىغۇچى قوۋمىڭغا ئىمان-ئىستىغپار ئېيتىش بىھاجەت بولدى. سىلەر قايتا تىرىلمەكتىن، جەننەت ھەم دوزاخنىڭ پاراغىتى ۋە ئازابىدىن ئەبەدىيلىك مەھرۇم بولدۇڭلار. سىلەر يارانقۇچىڭلارنىڭ قۇدرىتى بىلەن كۈلگە ئايلاندۇ-رۇلۇپ، ئىككى ئالەمدىن ئەبەدىي يوق بولىسىلەر — سىلەرگە ئەڭ كۆپ شەپقەت قىلغۇچىنىڭ مالائىكە - پەرىشتىلەرنىڭ، زېمىن يۈزىدە-

كى بەندىچىلىك بۇرچى، ۋىجدان - غۇرۇرى بىلەن ياشاۋاتقان باشقا خەلقلەرنىڭ نەزىرىدە، خاتىرىسىدە ئەزەلدىن يارىتىلمىغاندەك، ياشاپ باقمىغاندەك يوق بولىسىلەر.

مەلىكبايىنى ھېچقاچان، ھېچ يەردە ھېس قىلىپ باقمىغان بىر خىل غەلىتە قورقۇنچ چىرمىۋالدى. ئۇ ھاياتىدا ئاللا ئىنسانلارغا بەخش قىلغان تۇرمۇشنىڭ ھەممە زۇلۇم - سىتەملىرىنى، ئاچ - زىرىنلىق، ۋابا ھەم ئۆلۈمنىڭ تەھدىت - ئازابلىرىنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن بولسىمۇ، ئەبەدىيلىك يوق بولۇشنىڭ بۇنچە ئاچچىق تەمىنى تېتىپ باقمىغانىدى. مەلىكباي پانىي ئالەمدە ئۆتكۈزگەن گۈناھلىرى ئۈچۈن ئاخىرەتتە دوزاخ ئوتىدا 100 يىل، ھەتتا 1000 يىللاپ كۆيسىمۇ، خۇدانىڭ بەندىلىرىگە ۋەدە قىلغان ئىككىنچى ھاياتلىقىنى — ياشاشنى، پەقەت داۋاملىق ياشاشنىلا ئىزدەيتتى.

مەلىكباي تۇغمىشىپلا كەتتى. ئۇنىڭ يوق بولۇش ئالدىدىكى دۇنياسىدا جىنچىراغنىڭ پىلىلداپ يېنىپ تۇرغان زەررىدەك ئۈمىد - ئارزۇسىمۇ ئۆچتى. ئەمدى توۋا - ئىستىغپار ئوقۇشنىڭ، مەغپىرەت تىلەشنىڭ ھېچ ئورنى قالمىغانىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ ئۆمرىدىكى ھەممە گۈناھلىق قىلمىش - ئەتمىشلىرى كۆز ئالدىدا بىرمۇبىر ئايان بولۇپ تۇراتتى. خۇدا مەلىكبايىنى ھەرگىزمۇ كەچۈرمەيتتى. بۇنى ئۇ ئۆزىمۇ ھېس قىلىپ يەتتى. لېكىن، بۇنىڭلىق بىلەنلا خۇدا ھەممە ئادەملەرگە ئوخشاشلا غەزەپ قىلسا بولامدۇ؟ مەلىكبايىنىڭ قوۋم - قېرىنداشلىرى ئىچىدە كېچە - كۈندۈز ئىخلاسمەنلىك بىلەن خۇداغا ئىبادەت قىلىدىغانلار، روزا - رامىزانىنى، بەش ۋاخ نامازنى قازا قىلمايدىغانلار، ئۆزىگە ئىشەنمىسىمۇ ھالاللىق بىلەن ئۆشرە - زاكات بېرىدىغانلار كۆپقۇ؟!

مەلىكباي ھايات چېغىدىكى ھەربىر ھۈجەيرىلىرىگىچە سىڭىپ كەتكەن ھەممىگە نارازىلىق قىلىدىغان، قارشىلىق كۆرسىتىدىغان خۇي - پەيلىگە يېنىپ، شەيتىنى يەنە قۇتراشقا باشلىدى.

ئۇنىڭ توغرىسىدا ھەقىقەتەن لىللا ھۆكۈم چىقىرىلدى. بۇنىڭغا

مەلىكباي ئەلۋەتتە تەن ئالىدۇ. مەلىكباينىڭ تېگىگە يېتەلمىگەن، ھەتتاكى خۇدانىڭ بۇ ھۆكمىگە ئانچە قايىل بولمايدىغان يەرلىرىمۇ بار. بۇلارنىڭ ھەممىسىنى سوراپ بىلىۋېلىش كېرەك. ھامىنى بىر ئۆلۈم — بىر جازا، بۇنىڭلىق بىلەن خۇدانىڭ غەزىپىنى قوزغاپ قويغان ھالەتتىمۇ، خۇدانىڭ بەندىسىگە بۇنىڭدىن ئارتۇق جازاسى بولماس. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەممىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش، كۆڭلى - قارنىدىكىنى تەلتۆكۈس بوشىتىپ تۆكۈۋېلىش كېرەك.

مەلىكباي ھەرگىزمۇ تۇغۇلۇش بىلەنلا ھازىرقىدەك باشتىن - ئايىغىغىچە گۇناھقا پاتقان بەندە ئەمەس ئىدى. ئۇمۇ ئالدىدىكى ئاشۇ پەرىشتىلەردەك ھەممە رەزىللىكلەردىن خالىي پاك بەندە ئىدى. ۋەھالەنكى...

مەلىكباي ئۆمرىدە نۇرغۇن ئادەملەرنى ئۈچراتتى. ئۇلار ئۆزىنى خۇداغا، ئاخىرەتكە بېغىشلىۋەتكەن ياۋاش - يۇمشاق، مۆمىن ئادەملەر ئىدى. ھېچبىر ئىنسانغا يامانلىق، بەتنىيەتلىك قىلمايتتى. ئۆزلىرى ئۆمۈر بويى، ئەۋلادمۇئەۋلاد ئاچ - زېرىنلىق، نامراتلىق، خورلۇق ئىلكىدە ئۆتسىمۇ شۇكۇر - قانائەتچان ئىدى. كېچە - كۈندۈز ئاللادىن ئۇ دۇنيالىقنى تىلەپ تائەت - ئىبادەت قىلاتتى. ئەجەبكى، شۇنداق ئىخلاسمەن بەندىلەرمۇ قانداق ۋەجدىن ھەر ئىككى ئالەمدە خۇدانىڭ جازاسىدىن قۇتۇلۇپ قالالمىسا!

مەلىكباينىڭ كۆڭۈل چوڭقۇرىغا قاتمۇقات كۆمۈلۈپ كەتكەن، ھاياتلىقىدا ئاغزىدىن چىقىرىشقا پېتىنالمىغان يەنە نۇرغۇن سوئاللىرى بار. لېكىن، شۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئەسكە ئېلىپ، سۆزلەپ تۈگەتكىلى بولمايتتى.

مەلىكباي بۇلارنىڭ ھەممىسىنى پەقەت كۆڭلىدىلا ئويلاپ ئۆتكۈزدىمۇ ياكى ئالدىدىكى پەرىشتىلەرگە بىرمۇبىر سۆزلەپ بەردىمۇ بۇنى ئاڭقىرالمىدى. لېكىن، پەرىشتىلەرنىڭ چىرايىدا ئېچىنىش ھەم نەپرەت ئەكس ئەتتى.

پەرىشتىلەر مەلىكباينىڭ كۆڭلىدىكىنى بەش قولدەك بىلىپ تۇ-

راتتى.

— قۇلاق سال، ئەي بىچارە ئىنسان. ئىككى ئالەمدە مەڭگۈلۈك يوق بولۇشنىڭ بوسۇغىسىدا تۇرغىنىڭدا بىز ساڭا ئۆزۈڭ بىر ئۆمۈر ئىزدىگەن، كۆز ئالدىڭدا، پېشانەڭگە ھەرقاچان ئۇرۇلۇپ تۇرسىمۇ كور كۆزلىرىڭ كۆرەلمىگەن، ئۆلۈك سەزگۈلىرىڭ سېزەلمىگەن ياكى كۆرۈپ - بىلىپ تۇرسىمۇ ئۆز پايدا - مەنپەئىتىڭ، تاتلىق جېنىڭ ئۈچۈن كۆرمەس - بىلمەس بولۇۋالغان ھەقىقەت توغرىسىدا سۆزلەپ بېرەيلى.

سىلەردە ھەقىقىي ئۇلۇغ ئىنسانلارنىڭ ئاقىۋىتى ھېچقاچان خەيرلىك بولۇپ باقمىغان. ئەسرلەردىن بېرى روھىيىتىڭلارغا سىڭىپ كەتكەن خائىنلىق، بەتبەختلىك، قەست ئۇلارنىڭ ئۆمرىگە پاجىئەلىك خاتىمە بەرگەن. ئەپسۇسكى، سىلەر ئۆز قىلمىشىڭلاردىن زەررىچە ساۋاق ئالمىدىڭلار. تائەت - ئىبادەت بىلەن ئاللانىڭ جازاسىدىن قۇتۇلۇپ قالماقچى بولدۇڭلار. ئەي ئادەملەر، سىلەر نېمىدېگەن مەككار! ئاللا تائەت - ئىبادەتنى ئادەملەرنىڭ دىللىرىنى بىر - بىرىگە مۇستەھكەملەش، ئۆزئارا مۇھەببەت ئۇرغۇتۇش ئۈچۈن ۋاستە قىلىپ چۈشۈرگەنىدى. سىلەر بولساڭلار بۇنى ئەسرلەردىن بېرى ئۇرۇش-نىزاھ، قىرغىنچىلىق، قۇللۇق - ساتقۇنلۇققا ۋاستە قىلدىڭلار. ئاقىۋەتتە سىلەر شۇنداق بىر مەخلۇققا ئايلىنىپ قالدىڭلاركى، ھەقىقەتنى — چىن خۇدايىڭلارنى ئۇنتۇدۇڭلار. بەزىلىرىڭلار ئەمەل - مەنسەپنى خۇدا تۇتتۇڭلار. بەزىلىرىڭلار پۇل - مالنى خۇدا تۇتتۇڭلار. سىلەرگە ھېسابسىز لەنەتلەر بولسۇن! — شەيتان سىلەرنىڭ خۇدايىڭلار بولدى. شۇ نەپرەتلىك دەقىقىلەردىن باشلاپ شەيتاننىڭ قارا بايرىقى زېمىنىڭلارغا قادالدى.

شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئادەم يارالغاندىن بېرى مېھرىبان خۇدانىڭ بىر تامچە كۆز يېشى زېمىنغا تامچىپ چۈشتى.

پەرىشتىلەر باشلىرىنى تۆۋەن قىلىشتى. كۆزلىرىدىن يامغۇردەك ياشلار قۇيۇلۇشقا باشلىدى.

مەلىكباينىڭمۇ بېشى چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ بايىقى جاھىلانە روھىي ئىسيانكارلىقىدىن ئەسەرمۇ قالمىغاندى، ھەتتاكى ئۇ ئۆز روھىيىتىدە بىردىنلا روي بەرگەن ئۆزگىرىشلەردىن مەڭدەپمۇ قالدى. لېكىن، پەرىشتىلەرنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ ھەممىسى قىل سىغماس ھەق سۆزلەر ئىدى. شۇندىلا مەلىكباي ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم ۋىجدانىي ئازاب دېگەن نەرسىنىڭ شۇنچە قورقۇنچلۇق قۇدرەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. شۇ دەمدە ئۆتۈۋاتقان ھەربىر دەقىقىلەر مەلىكبايغا ئەسىرلەردەك تۇيۇلۇپ كەتتى. ئۇ بۇنداق نومۇسلۇق، چىداپ تۇرغۇسىز دەقىقىلەرنىڭ چاپسانراق ئاياغلىشىشىنى، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا خۇدانىڭ پەرمانى ئورۇندىلىپ، خۇددى ئىلگىرى يارىتىلىپ باقمىغاندەك ھەم ياشىمىغاندەك ئىككى ئالەمدىن يوق بولۇپ كېتىشنى خۇدادىن تىلەپ كەتتى. لېكىن، جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرمەكتە ئىدى. مەلىكباينىڭ بېشى تېخىمۇ چۈشۈپ كەتتى. ئۇ شۇنى ھېس قىلىپ يەتتىكى، پانىي ئالەمدە ھەقىقەت ئەزەلدىن — يارالمىشتىنلا ئادەملەرنىڭ ئۆز قولىدا، يۈرىكىدە مەۋجۇت ئىكەن. شەيتاننىڭ ۋەسۋەسىسىدە قالغان ئادەملەر تۇرمۇشنىڭ ھەرخىل چاكىنا، ساختا باھانە - سەۋەبلىرى بىلەن ئۇنىڭدىن يۈز ئۆرۈپتۇ.

ناھايەت، پەرىشتىلەر مەلىكبايغا خىتاب قىلدى:

— بېشىڭنى كۆتۈر، بەندە!

مەلىكبايغا پەرىشتىلەرنىڭ ئاۋازى سىلىقلىشىپ، مۇلايىملىشىپ قالغاندەك تۇيۇلدى.

— بېشىڭنى كۆتۈر، ئۆز ئاياغ ئاستىڭغا — ئىلگىرى ياشاپ ئۆتكەن زېمىنىڭغا قاراپ باق. نېمىلەرنى كۆردۈڭ؟

مەلىكباينىڭ ئەتراپىدىكى قارامتۇل، قويۇق تۇمانلار ئەمدىلىكتە ئەينەكتەك سۈزۈلۈپ كەتكەنىدى. ئۆزى مۇئەللەقتە دەسسەپ تۇراتتى. ئۇ پەسكە شۇنداق بىر قارىدىيۇ، قورقۇنچتىن كۆزلىرى چەكچىيىپ، تىلى تۇتۇلۇپ كەتتى.

مەلىكباينىڭ تۇغۇلۇپ كۆز ئاچقان، كىندىك قېنى، ئۆمۈرلۈك

مېهنەت تەرى تۆكۈلگەن ئاشۇ بىر پارچە قەدىردان زېمىن دەھشەتلىك دېگىز كەبى گۈرۈلدىگەن بىر ئۇلۇغ ئوت — يانغىن ئىچىدە قالغانىدى.

— مانا بۇ سىلەرگە بېرىلگەن جازا، — پەرىشتىلەرنىڭ ئاۋازى ناھايىتى يىراقلاردىكى ئەكس سادادەك تۇيۇلدى، — مانا بۇ سىلەرگە بېرىلگەن جازا. سەن خۇدانىڭ كىتابىدا خۇددى مۇشۇنىڭغا ئوخشاپ كېتىدىغان بىر ئاجايىپ قىسسىنى بىلەمسەن؟ ئالەم يېڭى يارالمىشتا سەدۈم دەپ ئاتىلىدىغان بىر شەھەر بولغان. خۇدا سەدۈم شەھىرىنىڭ خەلقىگىمۇ خۇددى سىلەرگە ئوخشاش مۇنبەت زېمىننى، تۈگىمەس بايلىقنى ئاتا قىلغان. ۋەھالەنكى، ئۇلار يارانغۇچىسىغا ئاسىيلىق قىلدى. خۇدا شۇندا ئىككى پەرىشتىنى زېمىنغا چۈشۈرۈپ، دەھشەتلىك بىر تاۋۇش بىلەن سەدۈم شەھىرىنى خەقلىرى بىلەن قوشۇپ كۆمپەيكۈم قىلغانىدى. ئاللانىڭ ئىرادىسى بىلەن سەدۈم شەھىرىنى ھالاك قىلغان ئاشۇ ئىككى پەرىشتە مانا بىز ئىدۇق. ئەمدى شەپقەتلىك خۇداغا، بىزمۇ ھەم بارچە كۈللى ئالەم ھېچ خالىمىغان بۇ دەھشەتلىك قىسمەت سىلەرنىڭ بېشىگىلارغا چۈشتى. زېمىنىگىلاردىكى شۇ ئۇلۇغ ئوت — يانغىن سىلەرنى ھەم سىلەردەك بىر گۇناھكار خەلقنىڭ شۇ زېمىندا ياشاپ ئۆتكەنلىكىنى كېيىنكىلەرگە ئەسلىتىدىغان ھەممە ئىز-نىشانلىرىنىگىلاردىن تارتىپ كۈل قىلىپ ئىككى ئالەمدىن ئەبەدىي يوق قىلغۇسى!

ئەپسۇسكى، ئەي بەندە! ئەپسۇسكى، سەن يەر يۈزىدىكى، خۇدا-نىڭ جازاسىغا تۇنجى بولۇپ ئۇچرىغۇچى ئىدىڭ. لېكىن، ئەڭ ئاخىر-قىسى بولۇپ قالدىڭ، ھەتتاكى ھازىرغىچە ھايات تۇرۇپسەن، بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلەمسەن؟ سەن يەر يۈزىگە يەنە بىر مەرتە قاراپ باق. كۆزۈڭنى يوغان ئېچىپ قارىغىنكى، يەنە نېمىنى كۆردۈڭ؟

مەلىكباي بېشىنى تۆۋەن قىلىپ ئوت دېگىزى ئىچىدە قالغان زېمىنغا سەپسالدى. ئۇ بىردىنلا كىچىككىنە بىر پارچە زېمىننى — ئادەم كۆزىچىلىك كېلىدىغان ئويمانلىقنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ يەر

ئوت — يانغىندىن مۇستەسنا ھالدا تېخىچىلا ھاياتىي كۈچ بەرق ئۇرۇپ تۇرغان يېشىللىق بىلەن قاپلانغانىدى. ئۇ يەر مەلىكبايغا شۇنچە تونۇش بىلىنىدى. لېكىن، ھەرقانچە ئويلاپمۇ ئېسىگە ئالالمىدى.

— ئۇ سېنىڭ كەندىرلىكىڭ! — پەرىشتىلەر قەھر- غەزەپ بىلەن ۋارقىراپ كەتتى، — ھەم سېنىڭ پانىي ئالەمدىكى دوزىخىڭ! ئاللا ئەسلىي ئۇ يەرنى سىلەرنىڭ كۆزۈڭلاردىن نېرى قىلىپ تاكى قىيامەت- كىچە شۇ پېتى ساقلاپ قېلىشنى ئەمىر قىلغان. چۈنكى، ئۇ يەر پەرۋەردىگار جەننەت ئىشىكىنى ئۇلۇغ ئېچىۋەتكەن ھېلىقى كىشىنىڭ قەبرىسى ئىدى! ۋەھالەنكى، سەن قەبرە ئۈستىگە ئاللا ئەڭ نەپرەت ئوقۇيدىغان شەيتاننىڭ زەھەرلىك ھېيلە - مىكىر ئۇرۇقىنى چاچتىڭ — بۇ زېمىندىكى ئەڭ پاك جاينى ئۆز نەپسىڭ ئۈچۈن بۇلغىدىڭ!

پەرىشتىلەر قوللىرىدىكى زاكون تاياقلىرىنى شۇنداق بىر سىلكە- شى بىلەن تەڭ كەندىرلىكتىن گۈمبۈرلەپ بىر ئۇلۇغ يانغىن كۆتۈ- رۈلدى. ئوت يالقۇنى ئاسمان - پەلەككە ئۆرلەپ شۇنداق دەھشەتلىك كۆيۈشكە باشلىدى. كۆك قەرىدىكى قارامتۇل بۇلۇتلارمۇ قىپقىزىل بولۇپ كەتتى.

— ئاللا خالىغان بىر كۈنى يانغىن ئۆچىدۇ، زېمىن ئەسلىي قىياپىتىگە يانىدۇ. شۇ چاغدا پەرۋەردىگار بۇ زېمىنغا ئۆزىگە ھەم ياراتقۇچىسىغا يۈز كېلەلىگۈدەك يېڭى ئادەملەرنى يارىتىدۇ. لېكىن، سەن ياشايسەن مەلىكباي، تاكى قىيامەتكىچە ئۆلمەيسەن، كەندىرلىك- تىكى ئوتمۇ قىيامەتكىچە — ئىسرافىلنىڭ بۈرغىسى تارتىلغۇچە ئۆچ- مەيدۇ. سەن شۇ ئوتنىڭ ئىچىدە كۆيىسەن، يا قېچىپ چىقىپ كېتەل- مەيسەن ياكى ئۆلمەيسەن، تاكى قىيامەتكىچە! مانا بۇ ساڭا ئاللانىڭ بەرگەن جازاسى.

پەرىشتىلەر زاكون تايىقى بىلەن مەلىكبايىنىڭ مەيدىسىدىن ئىت- تىرىۋەتتى. ئۇنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ، ۋارقىراشقىمۇ ئۇلگۈ- رەلمىدى. قوللىرىنى ھەر تەرەپكە شىلتىپ تۆتۈڭالغۇدەك بىرنەرسە ئىزدىدىيۇ، ھېچ نەرسە ئىلىناشمىدى. ئۇ مۇئەللەقتىن پۇلاڭلاپ چۈ-

شۇپ كەتتى. مەلىكباي ھاۋادا شۇڭغۇپ، يەر يۈزىگە يېقىنلاشقانسېرى پۈتۈن ۋۇجۇدىغا چىداپ بولغۇسىز بىر كۆيۈك ئازابى يامرىدى. ئۇ بۇنىڭغا ھېچ بەرداشلىق بېرەلمىدى - دە ، ئوق تەگكەن ياۋا توڭگۇز- دەك ۋارقىرىۋەتتى ...

* * *

مەلىكباي ۋارقىراپ شۇ ھامان ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇ ئوت دېگىزى ئىچىدە قالغاندى. شىرشىم قۇرۇشقا باشلىغان ياغلىق كەندىرلەر پاراسلاپ، گۈرۈلدەپ كۆيۈۋاتاتتى. مەلىكباي بىر- دەم مەڭدەپ تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، چاپىنىنىڭ پەشلىرى بىلەن يۈز - كۆزىنى چۈمكەپ، بىرلا ۋارقىراپ ياۋايى ھايۋان كەبى ئۆزىنى ئوت ئىچىگە ئاتتى. مەلىكباي ئوت ئىچىدە يىقىلىپ - قوپۇپ، دومە- لاپ - ئۆمىلەپ يۈرۈپ مىڭ بالالىقتا يارداڭلىقنىڭ ئۈستىگە چىقىۋال- دى. ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى لاغىلداپ تىترەيتتى. ئىككى چېكىسى ھازىرلا يېرىلىپ كېتىدىغاندەك لوقۇلداپ ئاغرىپ، كۆزلىرى چانىقىغا پاتماي قالغاندى. ئۇنىڭ يېنىدىلا ئورۇق، قېرى ئات قۇلاقلىرىنى دىڭ قىلىپ يارداڭلىق ئىچىگە قادىلىپ قېتىپ قالغاندى. يارداڭلىق قىپقىزىل ئوت - يالقۇن دەستىدە ۋەھىمىلىك گۈرۈلدەيتتى. كۆنپە- تىش تەرەپ ئاسمان گۈمبىزىنىڭ تەڭ يېرىمى قىزىرىپ توغراقلىق ئىچىگە گۈگۈم يېيىلىشقا باشلىغانىدى.

بىردىنلا مەلىكباينىڭ يۈز - كۆزلىرى ۋاڑىلداپ ئېچىشىپ ئاغ- رىشقا باشلىدى. ئۇزۇن چاپىنىنىڭ يەڭ - پەشلىرى كۆيۈكتىن سار- غىيىپ كەتكەندى. لىپمۇلىق نەشە قاچىلانغا ئېغىر خۇرجۇن تېخىچە ئۇنىڭ قولىدا ساڭگىلاپ تۇراتتى. ئۇ شۇندىلا ئېسىگە كەلدى. ئۆزۈ- نىڭ كىملىكىنى، قانداقلارچە كەندىرلىكتە ئۇخلاپ قالغىنىنى، قابا- ھەتلىك چۈشنى ئاستا - ئاستا ئېسىگە ئالدى. شۇنىڭدىن كېيىن بەدىنى لەسسىدە بوشىشىپ ئورنىدىلا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدى.

ۋىجىك بەستى تېخىمۇ پۈكۈلۈپ، قورۇلۇپ بېشىنى ساڭگىلاتقان پېتى ئۇزاققىچە دىرىلدەپ تىترەپ تۇردى. خېلىدىن كېيىن مەلىكباي بە-شىنى كۆتۈردى. يۈز - كۆزلىرى ياشتىن ھۆللەنگەنىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ پۈتكۈل ۋۇجۇدىدا غەزەپ - نەپرەتتىن ئۆرتەنگەن يېڭى بىر ئىسيانكار روھ باش كۆتۈرمەكتە ئىدى!

مەلىكباي بىردىنلا ئورنىدىن چاچراپ تۇردى. نەشە قاچىلانغان ئېغىر خۇرجۇننى پۈتۈن كۈچى بىلەن يارداڭلىققا — گۈرۈلدەپ كۆيۈ-ۋاتقان قىپقىزىل ئوت ئىچىگە پىرقىرىتىپ ئېتىۋەتتى، ئاندىن ئۆزىنى يەرگە تاشلاپ ھۆركىرەپ يىغلاشقا باشلىدى.

1998- يىل 11- ئاي

تۆمۇر قەپەس

ئۇ ناھايىتى ئۇزاق ئۇچۇپ شەھەرگە كىرىپ قالدى. ئەسلىي ئۇنىڭ شەھەرگە كىرىش نىيىتى يوق ئىدى. توغرىسىنى ئېيتساق، شەھەر دېگەننىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلمەيتتى. ئۇ ياۋايى ھايۋانلارمۇ ماكان تۇتمايدىغان تاقىر تاغلاردىن ھالقىپ ئۆتۈۋىدى، كۆز ئالدىدا بىردىنلا شەھەر دېگەن تىلسىمات نامايان بولدى. ئۇ شىددەتلىك دولقۇن قىيا تاشقا ئۇرۇلغان كەبى قاناتلىرى سۇنغۇدەك زەربىلەن يۇقىرىغا ئۆرلەپ كەتتى. ۋەھشىي لاچىن كۆك قەرىدىن ئوقتەك شۇڭغۇپ چاڭگال سالاي دېگەندە، ئۇ ئاشۇنداق قۇتۇلۇپ كېتەتتى. ئۇ خۇددى قانچە يۇقىرى ئۆرلىسە خەتەر ئۆزىدىن شۇنچە يىراقلىشىدىغاندەك خىلىدىن كېيىن توختىدى. كىچىككىنە يۇرىكى پوكىنىنى يېرىپ ئېتىلىپ چىقىدىغاندەك شىددەت بىلەن دۇكۇلدەپ سوقۇۋاتاتتى. ۋەھالەنكى، قاپقارا بەھەيۋەت شەھەر ئەسلىدىكىدىن تېخىمۇ زوريىپ قالغاندەك كۆز ئالدىدا لالىيىپ ياتاتتى.

ئۇ ھوشيارلىق بىلەن ئەتراپىنى كۆزەتكەچ، ھاۋادا ياي ھاسىل قىلىپ ئۇچۇشقا باشلىدى. بۇنداق غارايىبات كۆڭلىگە ۋەھىمە سالغان بولسىمۇ، ئەقلىنى لال قىلغانىدى.

شەھەر بەئەينى تۆت چاسا غايەت زور قورام تاشلارنى رەتلىك تىزىپ قويغانغا ئوخشايتتى، تاشلارنىڭ يان - يانلىرىدا ھېسابسىز پارقىراق كۆزلەر قورقۇنچلۇق ۋالىلداپ تۇراتتى. ئايازدا سايغا كەل-

كۈن كەلگەندە نۇرغۇن تارماق ئېقىنلار ھاسىل بولىدۇ. شەھەردىمۇ ئاشۇ ئېقىنلاردەك ساناقسىز يوللار بار ئىدى. ئۇ شۇنداق سەپسېلىپ چۆچۈپ كەتتى. ئەيۇھاننا‌س! يوللارغا سىغماي قىمىشىپ يۇرگىنى قانداقتۇر ئۆمىلىگۈچى جانىۋارلار بولماستىن، بەلكى ئادەملەر ئىدى. ئۇ ئۆمرىدە مۇنچە ئادەملەرنى كۆرۈپ باقمىغانىدى. بۇ ئىككى پۇتلۇق مەخلۇقلار ئاياغ باسقان يەردە قىيامەت قايناياتقىكى، ئورماندىكى ئەڭ ۋەھشىي جانىۋارلارمۇ بۇ يېڭىلمەس، ئەشەددىي كۈشەندىسىدىن قاتتىق ھەزەر ئەيلەيتى. ئۇلارغا زىنھار يېقىن يولىمايتتى.

ئۇنى سۇر باستى، بۇ قورقۇنچلۇق جايدىن يىراق تۇرمىسا ھالاك بولىدىغانلىقىنى كۆڭلى تۇيغاندەك بولدى.

بىراق، شۇ چاغ ئۇ ھەيرانلىقتىن ھاڭۋېقىپ قالدى. بىر توپ كەپتەر — پۇتۇن سىن - تۇرقى ئۆزىگە قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان بىر توپ كەپتەر شەھەر ئىچىدىن توپتوغرا ئۇنىڭغا قاراپ ئۆچۈپ كېلىۋاتاتتى. ئۇ ئۆز كۆزىگە چىنپۇتەمي قالدى. ئادەملەرنىڭ ماكانىدا كەپتەرلەر نېمە قىلسۇن؟ ئادەم دېگەن ھىيلە - نەيرەڭلىرى كۆپ مەخلۇق، ئۇنىڭغا جادۇ قىلغان بولمىسۇن يەنە.

كەپتەرلەر ئۇنىڭغا قاراپ ئۆچۈپ كېلىۋاتاتتى. كەينىدىن غەلىتە گۇڭگۇلدىغان ئاۋاز چىقاتتى. ھەممىسىنىڭ تۇرقى ئوخشاش بولسىمۇ رەڭگى ھەر خىل ئىدى. ئۇ ئۆمرىدە مۇنداق رەڭگارەڭ ئۆز كەپتەرلەرنى كۆرۈپ باقمىغانىدى.

كەپتەر ئۇنىڭغا يېقىنلاپ كېلىشىگە ئۇ تېزلىك بىلەن تاغ تەرەپكە قاراپ ئۆچۈپ كەتتى. ئۇلار ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆچۈشقا باشلىدى. كەينىدىن گۇڭگۇلدىغان ئاۋاز چىقاتتى. ئۇ بارغانچە يۇقىرى ئۆرلەپ تېخىمۇ تېز ئۆچۈپ، بىردەمدىلا ئۇلارنى خېلىلا ئارقىدا قويدى. شۇنداقتىمۇ ئۇلار ئۇنىڭغا ئەگىشىپ خېلى ئۇزاققىچە ئۇچتى، ئاندىن ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئارقىغا ياندى.

ئۇنىڭ كۆتكىنىمۇ شۇ ئىدى. شەھەرنى يوشۇرۇپ تۇرغان بۇ ئېزىتقۇ تاغلارنى ھالقىپ ئۆتۈپ ئۆز ماكانىغا كېتىۋالسا بولاتتى.

قاناتلىرىدا كۆچ تېخى يېتەرلىك ئىدى. گۈگۈم چۈشكۈچە يېتىپ بېرىۋالالايتى. بىراق، ئۇمۇ ئۇچۇشتىن توختاپ قالدى. كۆكتە دائىرە ھاسىل قىلىپ ئايلىنىشقا باشلىدى. ئۇنىڭدا بىردىنلا غەلىتە بىر ھەۋەس پەيدا بولغانىدى. بۇ ھەۋەس ئوت بولۇپ ئۇلغىيىپ ياش يۈرىكىنى قىزىتاتتى.

ئاشۇ مۇلايىم، چىرايلىق كەپتەرلەر بىلەن بىرەمگىنە بىللە ئۇچۇپ كۆرسە - ھە! ئۇلارنىڭ قايسى ئىقلىمغا تەۋە جانىۋارلار ئىكەنلىكىنى، ئادەملەرنىڭ ماكانىدا قانداق ئاۋۇندىغانلىقىنىڭ سىرى-نى بىلىۋالسا.

ھايال ئۆتمەيلا ئۇ خەتەرگە تەۋەككۈل قىلىپ ھېلىقى بىر توپ كەپتەرلەرنىڭ كەينىدىن شەھەر ئىچىگە قاراپ ئۇچۇپ كەتتى. ئۇ ئۆمرىدە نۇرغۇن خەتەرلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەنىدى. ۋەھالەنكى، ئۇ بىلىدىغان ئادەملەر بىلەن بۇ جايدىكى ئادەملەر بىر جىنس ئەمەستۇر. ئورماندىكى نۇرغۇن جان - جانىۋارلار بىر - بىرى بىلەن ئېچىل - ئىناق ياشايدىغۇ. شۇنىڭدەك بۇ جايدىكى جانىۋارلارمۇ ئادەملەر بىلەن ئېچىل - ئىناق ياشايدىغاندۇ؟ بولمىسا، شەھەردە كەپتەر نېمە قىل-سۇن؟

ئۇ بىرەمدىلا كەپتەر توپىغا يېتىشىۋالدى. بىراق، توپقا قېتىل-ماي خىلىلا ئارىلىق ساقلاپ ئۇچتى. ئۇلارنىڭ ئۇچۇش ئادىتىنىڭ ئۆزلىرىگە ئانچە ئوخشىمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدى. شېرىن چۈشتەك لەرزان، خىرامان ئۇچاتتى. ئۆزىدەك تېز، كۆك قەرىدە ئۇچمايتتى. شەھەرگە ئېچكىرىلىگەنسېرى ئۇنىڭ دىمىغىغا يات، سېسىق پۇراق ئۇرۇلدى. ئۇ ئەزەلدىن تىڭشاپ باقمىغان تۇرلۇك - تۇمەن سادالار قايتىدىن ۋەھىمە سېلىشقا باشلىدى. تۆۋەندە شەھەر باغرىغا چەمبەر-چاس تارتىلغان يوللاردا ئادەملەر مىغىلدايتتى. ئادەملەر بىلەن ئاللە-قانداق مەخلۇقلار ئۇيان - بۇيان ئۇچقاندەك چېپىشىپ يۈرەتتى. ھەددى- ھېسابسىز كۆزلەر كۆن نۇرىدا ۋالىلداپ كۆزنى چاقاتتى.

شۇ ئەسنادا، كەپتەرلەر پەسلەپ غايەت زور قاپقارا بىر قورام

تاشنىڭ ئۈستىگە گۈرىيىدە قونۇشتى. قورام تاشنىڭ ئۈستىدە خۇددى ئۇنۇپ چىققاندەك شۇنىڭغا ئوخشاش يەنە بىر كىچىك تاش بار ئىدى. ئۇنىڭدىن كەپتەرلەر سىغقۇدەك نۇرغۇن تۆشۈكلەر ئېچىلىق تۇراتتى. ئۇنىڭ بىرىسىدە ئاللىقانداق بىرنەرسە قىيپاش تىرەپ قويۇلغان بولۇپ، كەپتەرلەر دەل شۇ جايغا ئولىشىپ ئاچ كۆزلۈك بىلەن دانلاشقا باشلىدى.

ئۇ كەپتەرلەرنىڭ ماكانى ئەنە شۇ قورام تاشنىڭ ئۈستى ئىكەن دەپ ئويلىدى. لېكىن، ئېھتىيات قىلىپ خېلى ئۇزاققىچە ئايلىنىپ ئۇچۇپ ئەتراپنى كۆزەتتى. قورام تاشنىڭ ئۈستىدە كەپتەرلەردىن باشقا ھېچقانداق جانىۋارنىڭ يوقلۇقىغا جەزم قىلغاندىن كېيىن، ئاستا پەسلەپ ئۇلاردىن نېرىراق قوندى، ئاندىن دانلاۋاتقان كەپتەرلەر توپىغا ئاستا - ئاستا يېقىنلاشتى. كەپتەرلەردىن ھېچبىرى ئۇنىڭغا ئېرەن قىلماي دانلاش بىلەن ئاۋارە ئىدى. ئاياغلىرىدا دانلار ماياقلىرىغا مىلىنىپ چېچىلىپ ياتاتتى. ئۇنىڭمۇ نەپسى تاقىلداشقا باشلىدى. ئۇزۇن مۇساپىنى بېسىپ ھېرىپ - ئاچقانىدى. باشقا كەپتەرلەر توپىنىڭ چېتىدىرەك دانلىدى، ئاندىن بارا - بارا ھەممىنى ئۇنتۇپ كەپتەرلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ ئاچ كۆزلۈك بىلەن تېز - تېز دانلاپ كەتتى.

ئۇ ئۆمرىدە بۇنداق بىخۇدلۇق قىلمىغانىدى. قاچاندۇر بىر چاغلاردا، جىمى يەر - جاھان باھار قۇياشىنىڭ ئىللىق نۇرىغا چۆمۈلگەن مەزگىلدە ئەمدىلا قېتىۋاتقان قاناتلىرىنى بىر - بىرىگە كۆز - كۆز قىلىشىپ، ھەمراھلىرى بىلەن بىللە ئۇرە - تۆپە بولۇشۇپ ئوينىشىۋاتقاندا، خۇددى مۇشۇنداق بىر ئىش بولغانىدى. غايەت زور بۇركۇت قانىتىدەك بىر قارا سايىنىڭ ئۆز ئۈستىدىن شىددەت بىلەن چۈشۈۋاتقانلىقىنى سەزدى. ئۇ چاقماق تېزلىكىدە تېخىچە بېشىنى كۆتۈرمەي دانلىشىۋاتقان كەپتەرلەر توپىدىن ئۆزىنى سىرتقا ئۇردى. بىراق، شۇنىڭ بىلەن تەڭ ھېلىقى قارا سايە ئۆزى بىلەن بىللە ئۇنى يەرگە بېسىپ چۈشتى. ئۇ ئېسىنى يىغىپ ئۆزىنىڭ قاپقارا، ئېغىر بىر

تورنىڭ ئىچىگە قاپسىلىپ قالغانلىقىنى كۆردى. ھېلىقى كەپتەرلەر خۇددى كېسەل تەگكەندەك پوكىنىنى يەرگە چىڭ بېسىپ مىدىر - سىدىر قىلماي ياتاتتى. ئۇ شۇ ھامان قاناتلىرى بىلەن ئۇلارنى ئۇرۇپ-ھۇرۇپ بار كۈچى بىلەن ئۆزىنى تورغا قالايمىقان ئۇرۇشقا باشلىدى. بىراق، سىمدىن توقۇلغان ئېغىر تور يەرگە مىخلىۋېتىلگەندەك مۇستەھكەم ئىدى.

شۇ ئەسنادا ھېلىقى تۆت چاسا كىچىك تاشنىڭ ئىچىدىن بىر ئادەم چىقىپ كەلدى.

*　　*　　*

تور يېغىلىش بىلەن تەڭ بىنا ئۈستىدىكى كەپتەرخانىدىن بىر ئادەم ئالدىراپ - تېنەپ چىقىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئايالىلارنىڭكىدەك ئاپئاق، سۈزۈك يۈزىنى خۇشاللىق قاپلىغانىدى. ھېلىقى كەپتەر تور ئىچىدە باشقا كەپتەرلەرنى ئۇيان - بۇيان سۈرۈپ توختىماستىن ئۆزىنى ھەريان ئۇراتتى. تۇرقىدىن ئەزەلدىن تور ئىچىگە چۈشۈپ باقمىغاندەك قىلاتتى. ھېلىقى ئادەم تورنىڭ قېشىدا زوڭزىيىپ ئولتۇردى. شۇنچە ئۇزاق يىل كەپتەر بېقىپ كېلىۋاتقان بولسىمۇ، بۇندىقىنى تېخى ئۇچراتمىغانىدى. كەپتەرنىڭ بەستى ئادەتتىكى كەپتەرلەردىن خېلىلا زور بولۇپ، كەڭ قاناتلىرىدىن كۈچ - قۇۋۋەت ئۇرغۇپ تۇراتتى. ئۇ تورنىڭ ئالدىدا خېلىغىچە كۆزىتىپ ئولتۇرۇپمۇ بۇنىڭ قانداق تۇرگە تەۋە ئىكەنلىكىگە جەزم قىلالمىدى.

نېمىلا بولسۇن بۇگۈن ئۇنىڭ ئامىتى كەلگەنىدى. بۇنداق كەپتەرلەرنى بازاردا كەپتەرۋازلار پۇلىنىڭ كۆزىگە قارىماي تالىشىپ سېتىۋالاتتى.

ئۇ كەپتەرخانىغا كىرىپ كېتىپ بىر ھازادىن كېيىن تاشلاندۇق قۇش چاڭگىسىدەك ئەجىقى چىققان بىر سىم قەپەسنى كۆتۈرۈپ چىقتى، ئاندىن سىم تورنىڭ بۇرجىكىدىن قول پاتقۇدەك قىلىپ

ياسالغان يۇمىلاق ئىشىكنى ئېچىپ، قولىنى تىقتى. كەپتەر تۇتۇق بەرمەي خېلى ئۇزاققىچە ئاۋارە قىلدى. ئۇ مىڭ تەسلىكتە كەپتەرنىڭ بىر پۇتىدىن چىڭ تۇتۇۋالدى - دە، يەنە بىر قولى بىلەن تورنى كۆتۈرۈۋەتتى. تور ئىچىدىكى باشقا كەپتەرلەر گۈرىنده هاۋاغا كۆتۈرۈلدىيۇ، لېكىن ئۇزاپ كەتمەي بىرنەچچە قەدەم نېرىغا بېرىپلا قونۇشتى. ئۇ دەرهال كەپتەرنىڭ قاناتلىرىنى قامالالاپ تۇتۇپ يەرگە بېسىپ تۇرۇۋالدى. بىراق، شۇ چاغ هېچ ئويلىمىغان بىر ئىش يۈز بەردى. كەپتەر بىردىنلا بېشىنى بۇراپ خۇددى ياۋايى شۇڭقاردەك جان- جەهلى بىلەن ئۇنىڭ قولىنى چوقۇلاشقا باشلىدى. ئۇ ئاغرىققا چىدىماي قولىنى بوشاتتى. كەپتەر شۇ هامان شىددەت بىلەن يۇقىرىغا كۆتۈرۈلدى، كۆتۈرۈلدىيۇ، گويا ئوق تەگكەندەك ئۇنىڭ قولىدا ساڭگىلاپ قالدى. ئۇ يەنە بىر قولى بىلەن كەپتەرنىڭ پۇتىنى چىڭ تۇتۇۋالغانىدى.

ئەمدى كەپتەر قىلچە قارشىلىق كۆرسەتمەي قاناتلىرىنى جانسىز كېرىپ ئۇنىڭ قولىدا ساڭگىلاپ تۇراتتى. بەدەنلىرى دىرىلدەپ تىتىرەيتتى. ئۇ دەرهال قەپەسنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ كەپتەرنى سولىۋەتتى. قەپەسنىڭ ئىشىكىنى سىم بىلەن مەھكەم قىلىپ چىگدى، ئاندىن كەپتەر چوقۇلىغان قولىنى سىيلاپ كۆلۈمسىرىدى.

— هە! قېنى، قىلە ئەمدى شوخلۇقنى.

بىراق، كەپتەر شوخلۇق قىلىش تۇگۈل مىدىر - مىدىر قىلماي پوكىنىنى يەرگە بېسىپ، تۇمشۇقىنى يوغان ئېچىپ هاسىراپ ياتاتتى. هېلىقى ئادەمنىڭ كۆڭلىگە گۇمان چۈشتى. قەپەسكە يېقىن كېلىپ قولىنى شاپىلاقلاپ كەپتەرنى ئۇركۈتتى. كەپتەر چۆچۈپ سىلكىنىدىيۇ، ئورنىدىن قوزغالمىدى.

— ۋاي ئاناڭنى... كاساپەت!

ئۇ پېشانىسىگە شاپىلاقلاپ قەپەسنىڭ ئەتراپىدا پىرقىراپ كەتتى.

كەپتەرنىڭ بىر پۇتى سۇنغانىدى. ئۇ قەپەسنىڭ قېشىدا پۇشۇلداپ ئۇزاققىچە ئولتۇردى. قېنى، بىرەر كېچە ئۆتۈپ باقسۇن، دەپ

ئويلىدى. بەلكى، پۈتى راستىنلا سۈنۈپ كەتمىگەندۇ، مۇنداقلا قايـ
رىلىپ كەتكەن بولسا ئەتىگىچە ئوڭلىنىپ قالار. بولمىسا، ئۇچارـ
قانانتا پۈتىنىڭ كارى چاغلىق.

ئۇ قەپەس ئىچىدىكى سۇ قاچىسىغا ئازراق سۇ قۇيۇپ، بىر سىقىم دان چاچتى، ئاندىن قەپەسنى كەپتەرخانىغا ئەكىرىۋېتىپ، ئىشىكنى قۇلۇپلاپ بىنادىن چۈشۈپ كەتتى.

ئەتراپنى ئاستا - ئاستا گۈگۈم قاپلاشقا باشلىدى. ئۇ زىندانەڭ قاراڭغۇ كەپتەرخانىدا، تار قەپەس ئىچىدە جىمجىت ياتاتتى. قاتتىق ئاغرىق دەستىدىن مىدىرلىغۇدەك ھالىمۇ قالمىغانىدى. كىچىككىنە بېشى زىڭىلداپ، ھازىرلا يېرىلىپ كېتىدىغاندەك چىڭقىلاتتى. پۈتۈن بەدىنى تارتىشىپ، دىرىلدەپ تىترەيتتى.

كەپتەرخانا ئىچىدە كەپتەرلەر ئۆرە - تۆپە بولۇشۇپ، قەپەسنى ھىلىلا ئۆرۈۋېتىدىغاندەك ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ ئۇنىڭ جېنىنى قاقـ شىتاتتى.

ناھايىتىمۇ ئۇزاقتىن كېيىن (ئۇنىڭغا شۇنداق تۇيۇلدى) كەپـ تەرلەرمۇ تىنجىدى. شەھەرنىڭ شاۋقۇن - سۈرەنلىرىمۇ بېسىقىپ، جاھان تۈن سۈكۈناتىغا چۆمدى.

قەپەس كەپتەرخانىنىڭ بۇلۇڭىدىكى ئەسكى ساندۇقنىڭ ئۈستىگە قويۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ يېنىغىلا كەپتەرلەرنىڭ كىرىپ - چىقىشى ئۈچۈن قالدۇرۇلغان بىرنەچچە تۆشۈك بار ئىدى. شۇ يەردىن كەپتەرـ خانىغا گۈڭگا يورۇقلۇق چۈشۈپ تۇراتتى. ئۇ بېشىنى كۆتۈردى. پەقەت ئاشۇ يورۇقلۇقلا ئۇنىڭغا نىجاتلىق ئاتا قىلالايدىغاندەك تۇيۇلـ دى. ئۇ قاقشاتقۇچ ئاغرىق ئازابىغا چىداپ، تۇمشۇق تىرەپ بىر پۈتى بىلەن ئۆرە بولدى. تۆشۈكلەردىن تۈن ئاسمىنى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. يىراق كۆك قەردە يۇلتۇزلار يىڭنە ئۇچىدەك پىلىلدايتتى. ئاي شەـ ھەر ئاسمىنىدىن تېزرەك ئۆتۈپ كەتمەكچى بولغاندەك ئىس - تۈتەكلەر ئىچىدە گاھ كۆرۈنۈپ، گاھ كۆرۈنمەي ئىلدام ئۇزەتتى.

ئۇنىڭ ئۈمىدسىزلىكىنىڭ قارا زۇلمىتى باسقان ئالىمى بىردىنلا

ژاللىدە يورۇپ كەتكەندەك بولدى.

ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا، باش ئۇستىدىلا خۇددى مۆجىزىدەك يۇلتۇز-لار نۇر چېچىپ تۇراتتى.

ئۇ كۆككە بېقىپ مەڭدەپ قالدى. يۇلتۇزلار پەقەت ئۇنىڭ ماكا-نىغىلا مەنسۇپ ئىدى. قانداقلارچە بۇ قاباھەتلىك جايلار پەيدا بولۇپ قالدى - ھە! بىردىنلا ئۇنىڭ ۋۇجۇدى قاتتىق ھاياجاندىن لەرزىگە كەلدى. تومۇرلىرىدا بىر غايىبانە ياۋايى كۈچ تولۇپ تاشتى. گويا كى ئۆزىنى، لەنىتى تۆمۇر قەپەسنى پارە - پارە قىلىپ، يۇلتۇزلارغا ئەگىشىپ كۆك قەرىدە سۈيۈملۈك ماكانىغا قاراپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان-دەك سەزدى.

ئۇ پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۆزىنى تۆمۇر قەپەسكە ئۇردى. شۇ ھامان ئارقىغا قاڭقىپ موللاقلاپ چۈشتى. چىدىغۇسىز ئاغرىقتىن كىچىككە-نە مېڭىسى ۋاراسسىدە يېرىلىپ كەتكۈدەك بولدى. لېكىن، دەرھال ئۆرە بولۇپ ئالغا ئېتىلدى. ئارقىغا قاڭقىپ موللاقلاپ يىقىلدى. يەنە ئۆرە بولدى... يەنە يىقىلدى.

كەپتەرخانا ئىچىدە توزۇغان پەيلەر ئۇچۇشقا باشلىدى. كەپتەرلەر قورقۇنچقا چۈشۈپ، قاراڭغۇ بۇلۇڭلارغا تىقىلىۋېلىشقانىدى.

ياۋا كەپتەر ئۆزىنى قەپەسكە توختىماي ئۇراتتى.

شۇ تەرىقىدە بىر كۈن ئۆتتى. ياۋا كەپتەر تامامەن ھالسىزلاندى. كۈچلۈك قاناتلىرىنى كۆتۈرگۈچىلىكمۇ ھالى قالمىدى. پوكىنىنى مۇزدەك قەپەسكە يېقىپ يېتىپ قالدى.

كۆكتە يۇلتۇزلار ئاندا - ساندا يىڭنە ئۇچىدەك پىلىلداپ يانات-تى. ئاي شەھەر ئاسمىنىدىن تېزرەك ئۆتۈپ كەتمەكچى بولغاندەك ئىس-تۇتەكلەر ئىچىدە گاھ كۆرۈنۈپ، گاھ كۆرۈنمەي ئىلدام ئۇزەتتى.

كەپتەرنىڭ كۆزلىرىدىن ياش قۇيۇلۇشقا باشلىدى.

ئۇ ئاپىرىدە بولغاندا — ئۇنى بۇ ئالەمدىن ئايرىپ تۇرغان كىچىك-كىنە شاكالنى يېرىپ چىققاندا خۇددى بۇگۈنكىدەك كېچە ئىدى. ئاي بىپايان ئورمانلىقنى يورۇتۇپ تۇراتتى. ئۇ كۆزىنى ئاچقاندا تۇنجى

بولۇپ ئاينى كۆردى. شۇ چاغدا ئۇ ئاينى ئۆزىنى بۇ جاھانغا ئاپىرىدە قىلغان ئانىسىمكىن دەپ قالغانىدى. كېيىن ئۇ ئاينىڭ چېھرىنى كۆرسىلا تېپىرلايدىغان، ئۇچۇشقا ئىنتىلىدىغان بولدى. ئاخىر ئاشۇنداق تېپىرلاپ يۈرۈپ يېتىلدى، قاناتلىرى قاتتى، بالدۇر ئۇچۇرۇم بولدى.

خۇددى ئۇ ئالەمگە كۆز ئاچقان ئايدىڭ كېچىدە، كۆككە، ئېگىز-گە، ئايغا قاراپ پەرۋاز قىلدى. لېكىن، تېزلا دەرمانىدىن كەتتى، ئىشەنچ قىلغان قاناتلىرى بوشاپ ئوشۇقچە بىرنەرسىدەك بولۇپ قالدى. ئورمانلىققا خۇددى بىر چالمىدەك چۈشۈپ كەتتى. ئاي ئۇنىڭ ئويلىغىنىدىنمۇ بۈيۈك ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. ھامان بىر كۈنى پەرۋاز قىلىپ ئايغا قونۇشنى، قاشتېشىدەك گەردىشىدىن ئۆتۈشنى ئويلىدى.

مانا ئەمدىلىكتە بەختى قارا بولۇپ، پۈتلىرى سۇنۇپ، قاناتلىرى قايرىلىپ تۆمۈر قەپەسنىڭ ئىچىدە ھالسىز ياتماقتا.

شەھەر ئاسمىنىنى قارا بۇلۇت قاپلاشقا باشلىدى. ھايال ئۆتمەي ئاي ھەم يۇلتۇزلارمۇ يىتتى. ئەتراپ تىنجىق، تۇم قاراڭغۇلۇققا چۆمدى.

زىندانەڭ قاپقاراڭغۇ كەپتەرخانىدا، تۆمۈر قەپەسنىڭ ئىچىدە ياۋا كەپتەر تۇمشۇقىنى تىرەپ جىمجىت ياتاتتى. ئۇنىڭ ئەمدى مىدىرلىغۇدەكمۇ ھالى قالمىغانىدى. ئۇ شۇ تەرىزدە خېلى ئۇزاققىچە ياتتى، ئاندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ ئورنىدا ياتقان پېتى قەپەسنى چوقۇلاشقا باشلىدى. ئەمدى ئۇنىڭدا تۆمۈر قەپەستىن قۇتۇلۇشقا يارەم بېرەلمىگۈدەك ئەنە شۇ ئۆتكۈر تۇمشۇقلا قالغانىدى. باشتا ئاستا، جانسىز چوقۇلىدى. بارا - بارا ئاداققى ئۇمىدىنى، ھەممە غەزەپ - نەپرىتىنى تۇمشۇقىغا يىغىپ، پۈتۈن جان - جەھلى بىلەن چوقۇلاشقا باشلىدى.

ياۋا كەپتەر زۇلمەت باسقان جىمجىت كېچىدە تۆمۈر قەپەسنى چوقۇلايتتى. تىنىم تاپماستىن، بىر دەقىقىمۇ توختاپ قالماستىن

چوقۇلايتتى.

*　　*　　*

تاڭ يورۇشى بىلەن ھېلىقى ئادەم ئۆگزىدىن ئېچىلغان تۆشۈكتە پەيدا بولدى، ئارقىدىن يۇزلىرى ئاپئاق، ئوماققىنە بىر ئوغۇل بالىنى ئۆگزىگە تارتىپ چىقاردى. بۇ چاغدا كەپتەرلەر يىنا ئۆگزىسىنى بىر ئالغاندى. ئەمدىلا كۆتۈرۈلۈۋاتقان قۇياشنىڭ ئالتۇن نۇرلىرى رەڭگا-رەڭ كەپتەرلەرنىڭ ئۈستىدە بىر ساماۋى مەنزىرە ھاسىل قىلىپ جۇلالايتتى. بالا خۇشال ۋارقىراپ، كەپتەرلەرنى ئۇركۈتۈپ يۈگۈ-رۈشكە باشلىدى.

ھېلىقى ئادەم بۇلارغا ئېرەن قىلماستىن، ئالدىراپ - تېنەپ قاراڭغۇ كەپتەرخانىدىن ياۋا كەپتەر سولانغان قەپەسنى كۆتۈرۈپ چىق-تى. ئۇ قەپەسكە شۇنداق سەپسېلىپلا قاتتىق چۆچۈگىنىدىن ۋارقىراپ تاشلىدى. ئاڭغۇچە ئوغۇل بالىمۇ يۈگۈرۈپ كەلدى. كەلدىيۇ، ئۆڭ-سۈلى ئۆچۈپ دادىسىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋالدى ھەم قولىغا مەھكەم يېپىشىپ ئاستا پىچىرلىدى.

— دادا، ئۇ ئۆلۈپتۇ.

ياۋا كەپتەر ئۆلمىگەنىدى. ئۇ پوكىنىنى مۇزدەك قەپەسكە يە-قىپ، بېشىنى تەستە كۆتۈرۈپ ئۇنىڭغا قاراپ تۇراتتى. بىر كۆزى قۇيۇلغان، ئۆتكۈر، ئۇزۇن تۇمشۇقى تۆۋىدىن سۇنۇپ پەسكە ساڭگە-لاپ قالغانىدى. ئەبجەق تۆمۈر قەپەسنىڭ ئۇششاق سىملىرى ئۇنىڭ بويۇن ھەم پوكىنىنى ئۆتمىتۈشۈك قىلىپ قانغا بويىۋەتكەنىدى. شۇ تۇرقىدا ياۋا كەپتەر دەھشەتلىك قىيىن - قىستاقتىن يېرىم جان بولۇپ قالغان مەھبۇسنى ئەسلىتەتتى.

— ھەي! باغرى تاش ئادەم. بولدى بەس، ئەمدى مېنى بۇ تۆمۈر قەپەسىڭدىن ئازاد قىلىۋەت. تومۇرلىرىمدىكى ئىسسىق قانلىرىم ئې-قىپ تۇگەي دېدى. كۆچ - ماغدۇرۇم قۇرۇپ، ئاخىرقى نەپەسلا

قالدى. مەن سەن ئۇچۇن قەدىردان ئايمدىن سەن ياقتۇرىدىغان ھەممە نەرسىلەرنى تىلەي. ھەربىر قانات قاققاندا ساڭا مەدھىيە ئوقۇي. تۆمۇر قەپەسكىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىۋەت. مەن ۋۇجۇدۇمدىكى ئەڭ ئاخىرقى كۈچۈمنى توپلاپ، ئۆز ماكانىمغا ئۇچۇپ كېتىۋالاي.

— ۋاي ئىسسىت! ئەسلىدە قاناتلىرىڭنى بوغۇۋەتسەم بوپتىكەن، — دېدى ئادەم.

— دادا، ئۇنى تاشلىۋېتەيلى، — دېدى ھېلىقى ئوغۇل بالا ئوماق چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ يىرگىنچ بىلەن.

— ياق، ئوغلۇم. ئۇنى تاشلىۋەتمەيمىز. ياۋا كەپتەر دېگەن دورىلىق نەرسە. ئەتە شەنبە، ھەممىمىز ئارام ئالىمىز. ياۋا كەپتەرنى بوغۇزلاپ قېنىنى ئاناڭنىڭ پۇتىغا ئېقىتىمىز. ئاناڭ بالكوندا ئاپتاپقا قاقلىنىپ ياتىدۇ. ئىككىمىز ئۇنىڭ گۆشىنى قازانغا سېلىپ مەززە-لىك شورپا قىلىمىز. شورپىسىنى مەن ئىچىمەن، گۆشىنى سەن يەيسەن. ياۋا كەپتەرنىڭ گۆشىنى يېسەڭچۇ، ئوغلۇم، ئاۋتوماندەك كۈچلۈك بولۇپ كېتىسەن.

ياۋا كەپتەر كۈن بويى پىژغىرىم ئاپتاپقا قاقلىنىپ، خۇددى بىر پارچە كۈل رەڭ تاشتەك مىدىر - مىدىر قىلماي ياتتى.

كەچمۇ كىردى. ھېلىقى ئادەم قايتا ئۆگزىگە چىقىپدى. ئاسمان شۇنداق بەتتەرەڭ تۈس ئالغانىدىكى، نە ئاي، نە بىرەر تال يۇلتۇزنى ئىلغا قىلغىلى بولمايتتى.

ياۋا كەپتەر يەنىلا شۇ ھالدا ياتاتتى. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ جىسمىدە-كى تەبىئەت ئاتا قىلغان تىرىكلىكنىڭ ھەممە ئىزنالىرى تامام خاراب بولغانىدى. پەقەت ئەقىل - ئىدراك ئالىمىدىلا ئۆچۈۋاتقان جىنچىراغ-دەك ناھايىتىمۇ سۇس، غەلىتە ھېس - تۇيغۇلار ھۆكۈم سۈرەتتى، گاھ ئۆزىنى كىچىككىنە شاكالنىڭ ئىچىدە كۆرەتتى. ساپسېرىق، يۇمران تۇمشۇقى بىلەن شاكالنى توختىماستىن چوقۇلاپ، يېڭى بىر ئالەمنى كۆرۈشكە تەقەززا بولاتتى، گاھ بەسلەمچى ھەمراھلىرى بىلەن كۆك قەردە ھەممە خېيىمخەتەرنى ئۇنتۇپ ئوقتەك ئۇزەتتى. ئورماڭ-

لىقىنىڭ يۈمشاق، ئىسسىق توپىسىغا مىلىنىپ ئېغىنايىتتى.

ئۇ بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ بىر ئېزىتقۇ — خىيالىي تۈيغۇ ئىكەنلىكىنى سېزىپ تۇراتتى. ئۆزىنى ئۇنىڭ ئىسكەنجىسىدىن نېرى قىلالمايتتى.

شۇ ھالەتتە قانچىلىك ئۆتتىكىن، كۆك قەرىدىن ناھايىتى تونۇش بىر سادا كەلدى. ئۇ باشتا ئېرەن قىلمىدى، ساختا تۈيغۇمىكەن دېدى. ھېلىقى سادا بارا - بارا كۈچەيىپ، ئەمدىلىكتە ئېنىق ئاڭلىنىدى.

ياۋا كەپتەر چۆچۈپ ئەس - ھوشىنى يىغىپ، كۆزىنى ئاچتى. پۈتۈن جاھان ئاپئاق نۇرغا تولغاندى. كۆكتە ھېسابسىز يۈلتۈزلار چاراقلاپ ياناتتى. ئاي قېتىپ قالغاندەك جىمجىت تۇراتتى. ئادەتتىكىدىن خېلىلا چوڭىيىپ قالغاندى. ئاينىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدا بىر-نەچچە قارا چېكىت پەيدا بولۇپ بارا - بارا پەسلەپ، يوغىناپ ئۇنىڭ باش ئۇستىگىلا كېلىپ قالدى. ئەسلىدە قارا چېكىتلەر ئۇنىڭ ئورمانلىقىنىڭ ھەمراھلىرى — قان - قېرىنداشلىرى ئىدى. ھاياجاندىن ئۇنىڭ يۈرىكى يېرىلغۇدەك بولدى. بىردىنلا پۈتۈن ۋۇجۇدىدا كۈچ-قۇۋۋەت مەۋج ئۇرۇپ، ئۆزىنى زەرب بىلەن قەپەسكە ئۇردى. شۇئان تۆمۈر قەپەس پارە - پارە بولۇپ كەتتى.

ئۇ ھەمراھلىرىغا قېتىلىپ ئاي تامان ئۇچۇپ كەتتى.

* * *

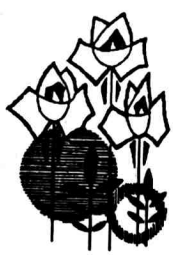
ئەتىسى كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەندە ھېلىقى ئادەم بىنا ئۆگزىسىدە پەيدا بولدى. قاپاقلىرى ئىششىپ، كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى. كەيپى ناھايىتى سۇس كۆرۈنەتتى.

ئۇ قەپەس ئىشكىنى ئېچىپ ئولجىسىنى ئالدى. ياۋا كەپتەر ئاللىقاچان ئۆلگەنىدى. ئۇ ياۋا كەپتەرنىڭ مۇزلاپ، تاشتەك قېتىپ كەتكەن ئۆلۈكىنى قولىدا تۇتۇپ، بىر ھازاغىچە پۇشۇلداپ تۇردى،

ئاندىن زەردە بىلەن بىنانىڭ ئارقىسىدىكى ئەخلەتخانىغا پىرقىرىتىپ ئېتىۋەتتى.

ياۋا كەپتەر ئەسكى قۇلاقچىدەك شاختىن شاختا ئۇرۇلۇپ تۆۋەنگە چۈشۈپ كەتتى.

2002- يىل 11- ئاي

كىتەك بالىق

بۇ بەك قەدىمكى — تۆمۈر ئالتۇندىن ئەتىۋار زاماندا يۈز بەرگەن ۋەقە ئىكەن. تاھازىرغىچە ئاردىدىن توققۇز يۈز توقسان توققۇز ئەۋلاد ئۆتكەنمىش.

ئالەمنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىدىن ئۇ چېتىگە كۆز يەتكۈسىز ئۇلۇغ بىر دەريا ئۆتىدىكەن. دەريانىڭ سول قېتىدا سۇغا تېۋىنىدىغان خەلقلەر، ئوڭ قېتىدا ئوتقا تېۋىنىدىغان خەلقلەر ياشايدىكەن. سول قېتىدىكىلەر بېلىقچىلىق بىلەن، ئوڭ قېتىدىكىلەر تېرىقچىلىق بىلەن كۈننى ئالىدىكەن. ئۇلار بىر - بىرىنى «بېلىقچىلار» ياكى «تېرىقچىلار» دەپ ئاتىشىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە توساتتىنلا جاھاننى زۇلمەت قاراڭغۇلۇق قاپلاپ دەھشەتلىك قارا بوران كۆتۈرۈلۈپتۇ. ھايال ئۆتمەيلا يامغۇر يا ئوقىدەك ئۈشىلداپ قۇيۇۋېتىپتۇ. كۆك قەرىدىن يەر - زېمىننى چاك- چاك يېرىپ، تاغۇتاشلارنى كۈمپەيكۈم قىلىۋەتكۈدەك ئەلپازدا قارسىلداپ چېقىنلار چېقىپتۇ. دەريانىڭ ئىككى قېتىدىكى خەلقلەر ئىشلىرىنى تاشلاپ ئۆز ماكانلىرىغا مەھكەم بېكىنىپتۇ. ئۇلار «ئەمدى كۈللى ئالەم تامام بولىدىغان بولدى» دېيىشىپ ئۆز تەقدىرلىرىگە يىغلىشىپتۇ.

شۇكەمدە «بېلىقچىلار» دىن بىرنەچچىسى دەريا ئىچكىرىسىدە بېلىق تۇتۇۋاتقانكەن، ئۇشتۇمتۇت كەلگەن بۇ بالايىئاپەتتىن ھەرقانچە

تىرىشىپ - تىرمىشىپمۇ قېچىپ قۇتۇلالماپتۇ. تاغ بەلدەملىرىدەك بەھەيۋەت دولقۇنلار ئۇلارنى ئوت - خەستەكلا ئېقىتىپ كېتىپتۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇلار جان - جەھلى بىلەن تېرىكىشىپتۇ. بارچە ئاماللار بىلەن قىرغاقتا يېقىنلىشىشقا ئۇرۇنۇپتۇ. ۋەھالەنكى، دەريا دولقۇنلىرى ئۇلارنى بىر - بىرلەپ يۇتۇپ كېتىشكە باشلاپتۇ.

ئاخىرىدا، ئۇلاردىن بىرىلا مىلك مۇشەققەتتە دەريا قىرغىقىغا چىقىۋالالاپتۇ. بىراق، بۇ جاي «تېرىقچىلار» ياشايدىغان ئوك قىرغاق ئىكەن. مەيلى نېمىلا بولسۇن، ئۇ ھايات قاپتۇ. ئەمدى ئۇ پاناھلانغۇدەك بىرەر جاي تېپىشى كېرەك ئىكەن. بولمىسا بۇنداق دەھشەتلىك بوران - چاپقۇندا، يىرتقۇچ ھايۋانلارغا يەم بولمىغان تەقدىردىمۇ، توڭلاپ قېتىپ قالمىدىكەن. ئۇ قاراڭغۇدا تېنەپ - تەمتىرەپ قىرغاق بويلاپ مېڭىپتۇ. تەلىيىگە ئانچە ئۇزۇن ماڭمايلا بىر قەبرىستانلىققا چىقىپ قاپتۇ. قەبرىستانلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدا زور قورام تاشلار بىلەن مۇستەھكەم ياسالغان يۇمىلاق بىر ئىمارەت بار ئىكەن. ئۇ تاش ئەگمە ئىشىكتىن ئىچىگە كىرىپتۇ. ئەجەبلىنەرلىكى، ئىمارەت ئىچىدە ئىنس - جىنمۇ يوق ئىكەنۇ، كۈنچىقار تەرەپتىكى تامغا يۆلەپ يېرىم غۇلاچ ئېگىزلىكتە قويۇرۇلغان تاش سۇپا ئۇستىدىكى تاش ئوچاقتا پىلىلداپ ئوت كۆيۈپ تۇرىدىكەن. ئۇ سۇپا ئۇستىگە چىقىپتۇ. سۇپىغا ھايۋان تېرىلىرى سېلىقلىق ئىكەن. ئۇ شۇنداللا ئۆزىنىڭ ھېرىپ - چارچاپ ئۆلەر ھالەتكە يېتىپ قالغانلىقىنى ھېس قىپتۇ ۋە شۇ ھامانلا ئوچاق يېنىغا گۈپپىدە يىقىلىپ ئۇخلاپ كېتىپتۇ.

ئەتىسى سەھەر بوران توختاپتۇ. بوز رەڭ بۇلۇتلار تاراپ، ئاسمان كۆك ياقۇتتەك سۈزۈلۈپ، جۇلالىنىپ كېتىپتۇ. دەريانىڭ ئىكىكى قېتىدىكى ئادەملەر ئۆيلىرىدىن چىقىشىپ تاغ - ئورمانلار ئۆز ئورنىدا بارمۇ - يوق دېگەندەك تۆت ئەتراپقا ئەلەڭلەپ قاراپتۇ.

دەريانىڭ ئوڭ قېتىدىكى «تېرىقچىلار» دىن بىر ئۇرۇق دەريانىڭ يېقىن جايدا ياشايدىكەن. چوڭ - كىچىك، ئەر - ئايال ھەممىسى ئۆگەنىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا يىغىلىپ، قوللىرىنى ئاسمانغا سوزۇشۇپ

تەنتەنە قىلىشىپتۇ. ئۇ چاغلاردا ئۇرۇق ئاقساقلىنى «ئۆگەن» دەپ ئاتايدىغان ئادەت بار ئىكەن. ئۇلار بوران - چاپقۇنىنىڭ توختىشىنى تەڭرىنىڭ ئىلتىجاسىنى ئىلىك ئەتكىنى، ئۆزلىرىگە ئاتا قىلغان ئەڭ زور شاپائىتى، دەپ بىلىپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ مىننەتدارلىقىنى تەڭرىگە بىلدۈرمەك بولۇشۇپتۇ. ھەر خىل ھايۋانىنىڭ ئەركىكىدىن توققۇز باش ئېلىپ ئۆگەننىڭ باشچىلىقىدا ئىبادەتخانىغا قاراپ مېڭىشىپتۇ. ئەسلىدە «بېلىقچىلار» دىن پالاكەتكە ئۇچرىغان ھېلىقى ئادەم كېچىدە پاناھلانغان ئىمارەت ئۇلارنىڭ ئىبادەتخانىسى — مۇقەددەس جايى ئىكەن.

ئۆگەن ئىبادەتخانا بوسۇغىسىدىن پۇتىنى ئېلىپلا تاش ئوچاقتىكى ئىلاھىي ئوتنىڭ ئۆچۈپ قالغىنىنى، تاش سۇپىدا يېرىم يالىڭاچ ناتوغ نۇش بىرىنىڭ ياتقىنىنى كۆرۈپ قاتتىق قورقۇپ كېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ دىنىي ئەھكامىدا ئىلاھىي ئوتنى ئۆچۈرۈپ قويۇش تەڭرىگە قىلىنغان ئەڭ زور ھۆرمەتسىزلىك ھېسابلىنىدىكەن. تاش سۇپا ئۇستىگە ئۆگەندىن باشقا ھەرقانداق ئادەمنىڭ چىقىشى قاتتىق چەكلىنىدىكەن. بۇنداق قىلمىشنى يات ئۇرۇق تۇغۇل، ئۆز كىشىلىرى سادىر قىلسىمۇ ھەرگىز كەچۈرمەيدىكەن.

ھايت - ھۇيت دېگۈچە ھېلىقى شورلۇق چەمبەرچاس باغلىنىپتۇ. شۇكەملەردە «بېلىقچىلار» دا ھەربىر ئۇرۇق ئۆز ئالدىغا خۇددى ھايۋانلارغا ئوخشاش مەيدىلىرىگە ئەن سېلىۋالىدىغان ئادەت بار ئىكەن. ئۇلار شۇنى دەلىل قىلىپ ئۇنى «بېلىقچىلار» بىز «تېرىقچىلار» نىڭ مۇقەددەس ئېتىقادىنى دەپسەندە قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن ئادىمى دەپ ھېسابلاپتۇ. ئاقسۆڭەتتە، تەڭرىگە ئاتاپ قان قىلىنىدىغان توققۇز ھايۋانىنىڭ قاتارىدا ئۇنىڭمۇ بېشى كېسىلىپتۇ. ئىبادەتخانا ئالدىغا 40 غۇلاچ ئېگىزلىكتە ئىبرەت خادىسى ئورنىتىلىپ، ئۇچىغا ئۇنىڭ بېشى سانجىپ قويۇلۇپتۇ. باشسىز تېنىنى سالغا مەھكەم تېڭىپ دەريادا ئېقىتىۋېتىپتۇ.

دەريانىڭ سول قېتىدىمۇ «بېلىقچىلار» دىن بىر ئۇرۇق دەريا‌غا

يېقىن جايدا ياشايدىكەن. بېشى كېسىلگەن ھېلىقى شور پېشانە ئاشۇ ئۇرۇق ئاقساقىلىنىڭ ئوغلى ئىكەن. بوران - چاپقۇن توختىشى بىلەنلا ئۇلار كېمىلىرىگە ئولتۇرۇپ يوقاپ كەتكەن كىشىلىرىنى ئىزدەشكە باشلاپتۇ. ئىزدە - ئىزدە ئاخىر دەريانىڭ تۆۋەن ئېقىنىدىن سالغا مەھكەم باغلانغان باشسىز جەسەتنى تېپىپتۇ.

ئۇرۇقتىكىلەر 40 كېچە - كۈندۈز ھازا ئېچىپتۇ. مەرھۇملارنىڭ ھايات چېغىدىكى ئېزگۈلۈكلىرىنى قوشاقلارغا قېتىپ ئۇزاقتىن - ئۇزاق يىغا - زار قىلىشىپتۇ.

دەپنە مۇراسىمىدىن كېيىن ئۇرۇقتىكى ھەممە دەريا بويىغا توپ-لىنىپتۇ. شۇ تاپ ئەرلەرنىڭ يۈزى تۆمۈردەك قېتىپ، يۈرىكى غەزەپ ۋە خورلۇقتىن ئۆرتىنىدىكەن. چۈنكى، قاتىللار ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە بەش قولدەك ئايانىكەن. ئۇلار دەريا بويىدا ناھايىتى داغدۇغىلىق مۇراسىم ئۆتكۈزۈپ، جىمى ئالەمنى كۆكلەتكۈچى سۇ تەڭرىسىدىن ئۆزلىرىنىڭ دۈشمەنلەردىن قىساس ئېلىپ، ئار - نومۇسىنى ئاقلىشىغا مەدەتكار بولۇشىنى تىلەپتۇ.

جاھاننى زۇلمەت قاراڭغۇلۇق باسقان بىر كېچىسى «بېلىقچىلار» دىن قورقماس، جەڭگە ماھىر بىر توپ ئادەم كېمىلەرگە ئولتۇرۇپ ئوڭ قانتا ئۇزۇپ ئۆتۈپتۇ. «تېرىقچىلار» نىڭ ھېلىقى ئۇرۇقىنى ئىنىس - جىنغا تۈيدۇرماستىن قورشاۋغا ئاپتۇ - دە، كېچە قاراڭغۇلۇ-قىدىن پايدىلىنىپ دەھشەتلىك قىرغىنچىلىق يۈرگۈزۈپتۇ. قىر - چاپ تاڭ ئاتارغىچە داۋاملىشىپتۇ. «بېلىقچىلار» نىڭ قىلىچلىرى قان يۇ-قىدىن غىلاپلىرىغا سىغماي قاپتۇ. ئۇرۇقتىكىلەردىن بىرەر تىرىك جانمۇ بۇ بالا - قازادىن قېچىپ قۇتۇلالماپتۇ.

«بېلىقچىلار» تاش ئىبادەتخانا ئالدىدىكى خادىغا سانجىپ قويۇل-غان باشنى ئېلىپ كېمىلىرىگە ئولتۇرۇپ سول قانتا ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

بۇ دەھشەتلىك قىرغىنچىلىقتىن قوشنا ئۇرۇقلار قاتتىق دەرغە-زەپلىنىپ «بېلىقچىلار» دىن قىساس ئېلىشقا قەسەمياد قىلىشىپتۇ. خۇددى شۇنداق بىر كېچىسى ئوخشاشلا ئۇسۇل بىلەن «بېلىقچىلار»

نىڭ ھېلىقى ئۇرۇقىنى قورشاۋغا ئاپتۇ. قىرغىنچىلىق تېخىمۇ ۋەھ-
شىيانە تۈس ئاپتۇ. «تېرىقچىلار» بۇ ئۇرۇقتىكى جىمى جاننى تۈگەل
قىلىچتىن ئۆتكۈزۈپ بولغاندىن كېيىن ئۆيۈارانلىرىغا ئوت قويۇپ،
ئۆلارنىڭ زېمىنىنى ئوت دېڭىزىغا ئايلاندۇرۇۋېتىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، قەدىم ئاۋۋالدىن تېپىنىچ ئىككى قىرغاقتا ئۇ-
رۇش ۋە ئۆچمەنلىكنىڭ ئۇرۇقى چېچىلىپتۇ. ئۆزئارا قىرغىنچىلىق
توختىماي داۋاملىشىپتۇ. ئۆچمەنلىك تېخىمۇ چوڭقۇر يىلتىز تارتىپ-
تۇ.

ئاقسۆەت، ئوڭ قاتتىكى بارلىق «تېرىقچىلار» بىر توپ بولۇپ
ئۈيۈشۈپتۇ. چەپ قاتتىكى «بېلىقچىلار» مۇ بىر يەرگە توپلىنىپتۇ،
ئالەم ئىككىگە بۆلۈنۈپتۇ.

ئۇلۇغ دەريانى پاسىل قىلىپ ھايات - ماماتلىق ئۇرۇشى باشلە-
نىپتۇ.

ئۇرۇش شۇنچە دەھشەتلىك ئىكەنكى، دەريادا سۇ ئەمەس، قىپقە-
زىل قان بىلەن جەسەت ئاقىدىغان بوپتۇ.

ئۇرۇش 41 كېچە - كۈندۈز داۋام قىپتۇ. ناھايەت، پەلەك
«تېرىقچىلار» نىڭ تەقدىر - قىسمىتىگە مەغلۇبىيەت تامغىسىنى بە-
سىپتۇ. دەريانىڭ ئوڭ قېتىدا «بېلىقچىلار» قارا چۈمۈلىدەك يامراش-
قا باشلاپتۇ. «تېرىقچىلار» قېرىنداشلىرىنىڭ دۆۋە - دۆۋە جەسەتلە-
رىنى قالقان قىلىپ جان - جەھلى بىلەن تېرىكىشىپتۇ. خوتۇنلارمۇ
ئەمچەكتىكى بالىسىنى دۈمبىسىگە تېڭىۋېلىپ جەڭگە چۈشۈپتۇ. قە-
ساس، ئۆچمەنلىك ئوتى پەلەككە يېتىپتۇ. بىر ئەسەبىي روھ ئىنسا-
نىي ئىدراكنى بەند قىلىپ، ئادەملەرنى غالجىرلاشتۇرۇۋېتىپتۇ.

غالىب «بېلىقچىلار» قىر - چاپ بىلەن «تېرىقچىلار» نى كۈنپە-
تىشقا سۈرۈشكە باشلاپتۇ، مەغلۇپلار دۆۋە - دۆۋە جەسەتلەرنى قالدۇ-
رۇپ چېكىنىپتۇ. ئۇلۇغ دەريانىڭ ئوڭ قېتىدىن ئالەمنىڭ ئۇ چېتىگە
سوزۇلۇپ بىر قانلىق يول ئېچىلىپتۇ.

شۇ تەرىقىدە ئاي نەچچە تولۇپ، نەچچە تۇتۇلۇپتۇ. ئاقسۆەت،

«تېرىقچىلار» دىن ئونلا ئادەم قاپتۇ. توققۇزى ئايال، بىرى ئەمدىلا ئۆمىلىگەن ئوغۇل بوۋاق ئىكەن. ئاي - يۇلتۇزلار ئۆچكەن بىر قاراڭغۇ كېچىسى ئۇلار تىلسىماتتەك ھەيۋەت بىر تاغ جىراسىغا قاپسىلىپ قاپتۇ. جىرانىڭ ئۇچىلى تەرىپى كۆككە بوي تارتقان تىغدەك ئۆتكۈر قىيالىق ئىكەن. ئۇنىڭمۇ يۇقىرىسىدا كۈمۈشتەك ئاپئاق بۇيۇك چوققا پارقىراپ تۇرىدىكەن. بۇنداق توسۇقتىن ئىنسان بالىسى تۇگۈل، ئۇچار قاناتمۇ ئۇچۇپ ئۆتەلمەيدىكەن.

قەبىھ دۈشمەنلەر ھېسابسىز مەشئەللەرنى كۆتۈرۈشۈپ، جىلغىغا لىق تولۇپ قورشاپ كېلىشكە باشلاپتۇ.

ئۇلار ئەڭ ئاخىرقى 10 «تېرىقچى» نىڭ مۈشۈ ھەيۋەتلىك تاغ جىراسىدا تامام ھالاك بولىدىغانلىقىنى ھېس قىپتۇ. توققۇز ئايال ئانىنىڭ قۇچىقىدا جاھانىنىڭ ئاچچىقلىرىدىن بىخەۋەر تاتلىق ئۇخلاۋاتقان ئوغۇل بوۋاقنا تەڭلا قارىشىپتۇ. چۈنكى ئۇ، «تېرىقچىلار» غا باش بولغان ئۇلۇغ ئۆگەنىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى پۈشتى — ئىزباسارى ئىكەن. شۇ كەملەردە جەڭدە دۈشمەن ئاقساقىلىنى ئەسىر ئالسا تىرىك تۇرغۇزۇپ يۈرىكىنى يەيدىغان ئادەت بار ئىكەن. شۇندىلا دۈشمەنىنىڭ تەن ۋە روھىدىن ئەبەدىي غالىب بولدۇق، دەپ ھېسابلىشىدىكەن.

توققۇز ئايال ئوغۇل بوۋاقنا تەڭلا قارىشىپتۇ.

بۇ ھەقتە «تېرىقچىلار» نىڭ ئۇلۇغ ئۆگەنمۇ ئۆلۈش ئالدىدا كېيىنكىلەرگە مۇقەددەس ۋەسىيەتلەرنى قالدۇرغانىكەن.

ئانا بوۋىقىنى كۆكسىگە مەھكەم بېسىپتۇ، كۆزىدىن بىر تامچىمۇ ياش تۆكمەپتۇ.

ۋەھالەنكى، دۈشمەن يوپۇرۇلۇپ، تېخىمۇ قىستاپ كېلىشكە باشلاپتۇ.

ئانا چايان چاقماندەك بىردىنلا ئەندىكىپ كەينىگە داجىپتۇ - دە، قوينىدىن خەنجىرىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ دۈشمەنلىرىگە شىلتىپ، سەۋدايىلارچە خىرىس قىپتۇ.

— ياق!... ئۆزۈم.

بوغۇق سادا قىيالاردىن ئېشىپ، پەلەك قەرىدىكى ئاپئاق كۈمۈش چوققىغىچە يېتىپتۇ.

ئانا بوۋىنىڭ قۇچاقلاپ نېرىدىكى قورام تاشنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ھايال ئۆتمەي، ئۆتكۈر خەنجەرنىڭ ئادەم تېنىگە ئۇرۇلغان سالماق ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ.

ئەي! ئانىنىڭ بالىلىرى، ئەلۋەتتە، يۈرىكىڭلار تۇيغاندۇركى، قالغان سەككىز ئايال قورام تاشنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ نى ئەھۋالنى كۆرۈپتۇ؟

دەر ھەقىقەت، ئانا شۇنداق ئۇلۇغ ئىنسانكى، خەنجەر بالىغا ئەمەس، ئۆز كۆكسىگە تا سېپىغىچە سانجىلىپتۇ.

سەككىز ئايال ھەم پۈتۈن ئالەم بىر لەھزە سۈكۈتكە چۆمۈپتۇ.

شۇدەم قىيالار يۈكسەكلىكىدىكى ئاقۇاش كۈمۈش چوققا نۇرلىنىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېچىككىنە بىر نۇر ئاجرىلىپ چىقىپ ئۇلار تامان ئۇچۇپ كېلىشكە باشلاپتۇ. شۇ نۇردىن ئاجايىپ يېقىملىق قوڭغۇراق ساداسى ئاڭلىنىپ تۇرىدىكەن. كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە، ھېلىقى نۇر ئوغۇل بوۋاقنىڭ يېنىغىلا كېلىپ توختاپتۇ. ئاياللار ئەس- ھوشىنى يىغىپ سەپسالسا، كۈمۈشتىن ياسالغان ئىنتايىن نەپىس بىر بۆشۈك ئىكەن. بېشىغا ئېسىلغان ئالتۇن قوڭغۇراق توختىماي جىرىڭلىشىپ تۇرىدىكەن. بوۋاق بۆشۈككە ئۇمتولۇپتۇ. كۈمۈش بۆشۈك ھاۋادا لەيلەپ، ئاستا سىلجىپ قورام تاشنىڭ يېنىدىكى بۆرە ئىنىدەك بىر ئېغىزدىن كىرىپ كېتىپتۇ. بوۋاقمۇ گۈڭراپ، ئۆمىلەپ كۈمۈش بۆشۈككە ئەگىشىپتۇ. ئاياللارمۇ ھەم بىر - بىرلەپ ئۇنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ.

ئەسلىدە بۇ ئۇزۇن كەتكەن بىر تاغ ئۆڭكۈرى ئىكەن.

سەككىز ئايال ۋە بىر ئوغۇل بوۋاق ئۆڭكۈر ئىچىدە كۈمۈش بۆشۈككە ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. كۈمۈش بۆشۈك ئۇلارنىڭ يولىنى سۈتتەك ئاپئاق يورۇتۇپتۇ.

كىتەك بالىق

بۇ جايدا قىش - ياز كۆكسىپ تۇرىدىغان غايەت زور ئىككى تۈپ دەرەخ بار ئىكەن. ئۇلارنىڭ شاخلىرى بىر - بىرىگە ئىرماش - چىرماش گىرەلىشىپ تا بوز بۇلۇتلارغىچە بوي تارتىپ تۇرىدىكەن. دەرەخلەرنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا ئاپئاق نۇر چېچىپ تۇرىدىغان، بىر كۈموش بۆشۈك ئېسىقلىق بولۇپ، ئۇنىڭدىن كېچە - كۈندۈز ئالتۇن قوڭغۇراقنىڭ جىرىڭلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدىكەن.

ھەر يىلنىڭ ئايىاز پەسلىدە كاتتا مۇراسىم ئۆتكۈزۈلىدىكەن. يىراقتىكى ئاقۇاش چوققىدىن ئېقىپ چۈشىدىغان دەريانىڭ باش ۋە ئاياغ ئېقىنىدىكى بارلىق كىشىلەر ئاشۇ ئىككى تۈپ دەرەخنىڭ ئەترا- پىغا توپلىنىدىكەن. مۇراسىمنىڭ بېشىدا كۈموش ساقاللىق ئۆگەن ھوقۇق ۋە قۇت — بىلىكنىڭ نىشانى بولغان گۈلدار ھاسىسىنى قولىغا ئېلىپ ئەجدادلارنىڭ ئۆتمۈشى پۈتۈلگەن قەدىم بىر قوشاقنى ئوقۇيدە- كەن. قوشاقتا:

زامانە ئەۋۋەلدە ئۇلۇغ دەريانىڭ ئوڭ ۋە قېتىدا ياشىغان «تېرىق- چىلار» ۋە «بېلىقچىلار» دەيدىغان خەلقلەر بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇ- رىسىدا يۇز بەرگەن ئۇزاققا سوزۇلغان دەھشەتلىك ئۇرۇشلار، توققۇز ئايال ۋە بىر ئوغۇل بوۋاقنىڭ تەڭرىتاغدىكى قاراڭغۇ جىلغىغا قاپسە- لىپ قالغانلىقى، بىر ئۇلۇغ ئاننىڭ تۆكۈلگەن قېنى تەڭرىنى تەسىر- لەندۈرگەنلىكى، سەككىز ئايال ۋە بىر ئوغۇل بوۋاقنىڭ خاسىيەتلىك كۈموش بۆشۈككە ئەگىشىپ جەننەتسىمان بىر ماكانغا — تەڭرىنىڭ ئىرەمىبىغىغا يېتىپ كەلگەنلىكى، شۇ يەردە كۈموش بۆشۈك قونغان مۇقەددەس دەرەخلەرنىڭ ئەتراپىدا ياشاپ ئاۋۇغانلىقى ھېكايە قىلىنە- دىكەن.

شۇنىڭدىن كېيىن داغدۇغىلىق نەزىر - چىراغ مۇراسىمى ئۆتكۈ- زۈلىدىكەن. ھېسابسىز ماللار سويۇلۇپ، تەڭرىنىڭ شاپائىتىگە تە- شەككۈر بىلدۈرۈلىدىكەن. كۈي - قوشاقچىلار ئەجدادلارنىڭ قەھرە-

مانلىق روھىنى مەدھىيىلەپ قىسسىلەرنى ئېيتىدىكەن. ئاقسىنلار ئەپ-چىل سازلىرىنى چېرتىپ مۇڭلۇق ناخشىلارنى ئوقۇيدىكەن. پالۋانلار بەس - بەستە مەيدانغا چۈشۈپ كۈچ سىنىشىدىكەن...

مۇراسىم شۇ تەرىقىدە توققۇز كۈن داۋام قىلىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە سەپىرىدىن ئادىشىپ، ئاچ - زېرىنلىقتا ئۆلەر ھالەتكە چۈشۈپ قالغان بىر بەختسىز ئادەم كىتەك بالىقا كېلىپ قاپتۇ. بۇ ئۇلارنىڭ تەڭرى ۋە ئەجدادلارنىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر - چىراغ ئوتكۈزۈۋاتقان چېغى ئىكەن. ھېلىقى ئادەم دەشت - باياۋان ئىچىدىن ئەرۋاھتەك چىقىپ كەپتۇ. ئۇستۈېشى قۇياش تەپتى ھەم ئىسسىق چۆل بورىنىدىن چىرىپ تىتىلغان، ئەزايىنى قان - يىرىڭلىق جاراھەتلەر قاپلىغان بولۇپ، تەلەتىنى بىر قۇچاق چېچى يېپىپ تۇرىدىكەن. يىرتقۇچ قۇش پەنجىسىدەك قاپقارا تىرناقلىرى ئۆسۈپ كەتكەن بارماقلىرىنى جۆنىپ خىرس قىلىپ، پۇتلىرى بىلەن توپا چېچىپ ھېچكىمنى ئۆزىگە يېقىن يولاتمايدىكەن. كۆزلىرى ئىنسانىي ئىدراكىنى يوقاتقان سەۋدايىلارغا خاس ئەسەبىي يانىدىكەن.

كىشىلەر ئىككى پۇتلۇق بۇ غەلىتە مەخلۇقنىڭ نېمىلىكىنى ئاڭقىرالماپتۇ. يەر يۈزىدىكى ئادەملەر ئارىسىغا ۋابا تارقىتىدىغان ئاسىي جىنپەرىلەر قوۋمىدىن بولمىسۇن دەپ ھېيىقىپتۇ.

شۇ ئارىدا ھېلىقى غەلىتە مەخلۇق ئىككى تۈپ مۇقەددەس دەرەخ-نىڭ ئالدىدىكى سۇپىغا تىزىلغان نەزىر - چىراغلىق تاۋاملارنىڭ ھىدىنى ئاپتۇ - دە، ئالىتاغىل توۋلىغىنىچە توپىنى يېرىپ شۇ ياققا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. تاۋاملار ئۈستىدە دۈم يېتىۋېلىپ ئىككى قولى بىلەن ئاغزىغا كەپلەپ تىقىشقا باشلاپتۇ.

شۇنداق كىشىلەر ئۇنىڭ چۆل - باياۋاندا يولدىن ئادىشىپ ئاچلىق ئازابىدىن ئەقىل - ھوشىنى يوقاتقان بىر سودىگەر ياكى شور پېشانە سەييياھ ئىكەنلىكىگە جەزم قىپتۇ. كىشىلەردىن بىرنەچچىسى ئالمان-تالمان يوپۇرۇلۇپ كېلىپ ئۇنى مىڭ تەسلىكتە سۆيدىن نېرى قىپتۇ. چۈنكى، ئۇلار ئاچلىققا ئوخشاش توقلۇقنىڭمۇ ئىنسانىنى ئەجەلگە سۆ-

رەيدىغىنىنى بىلىدىكەن. ئۇزۇمدىن ياسالغان ھەر خىل شەربەتلەرنى ئاغزىغا تېمىتىپتۇ. مۆجىزىكار ئەمچىلەر تەڭگە قۇۋۋەت بېرىدىغان، سەۋدانى ھەيدەپ ئەقىل - ھوشىنى يىغىدىغان دورىلارنى شۇ ھامان يېگۈزۈپتۇ.

خېلى ئۇزاقتىن كېيىن ئۇ ئەس - يادىنى چىرمىۋالغان ئاچلىق ۋەسۋەسىسىدىن قۇتۇلۇپ، ئاستا - ئاستا ئادەمىيلىككە قايتىپتۇ. ئۆزىنىڭ يىراق بىر مەملىكەتنىڭ ئەڭ باي سودىگىرى ئىكەنلىكىنى، نەچچە يۈز ئۇلاغلىق سودا كارۋىنىنىڭ چۆلدە يولدىن ئازغىنىنى، ھەمراھلىرىنىڭ ئاچلىق ۋە ئۇسسۇزلۇقتىن بىر - بىرلەپ ئۆلگىنىنى، پايانسىز دەشت - بايابانىدا تەنھا ئۆزى ياۋا ئوتلارنىڭ يىلتىزىنى يەپ ئەجەل بىلەن قانداق ئېلىشقىنىنى يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

كىتەك بالىقلارمۇ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ كۆڭلى ئاشۇنداق يۇمشاق ئىكەن. ناھايىتى ئۇزاقتىن بېرى باياشاتچىلىق ئىچىدە جاپا تارتماي ئۆتكەن كىتەك بالىق كىشىلىرى ئادەمنىڭ بېشىغا شۇنداقمۇ ئېغىر قىسمەتلەرنىڭ چۈشىدىغىنىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىكەن.

شۇنداق قىلىپ، بۇ سودىگەر شۇ يۇرتتا تۇرۇپ قاپتۇ. ئۆگەن ئۆزىنىڭ ئەڭ ياسداق سارىيىنى ئۇنىڭغا جابدۇپ بېرىپتۇ. خىزمەتچىلىگە خاس ئەمچى، ئاشپەز، خىزمەتكارلارنى تەيىنلەپتۇ. ئۇلار سودىگەردىن بىر قەدەممۇ نېرى بولمايدىكەن. شۇنىڭغا يارىشا، ئۇ ناھايىتى تېز ئەسلىگە كېلىشكە باشلاپتۇ.

سودىگەرنىڭ مۇنداق بىر غەلىتە ئادىتى بار ئىكەن. ھەر كۈنى سەھەر، ئاخشام ھېلىقى ئىككى تۇپ مۇقەددەس دەرەخنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇرىدىكەن. ئىككى قولى بىلەن ئېڭىكىنى يۆلەپ شاخلار ئارىسىدىكى ئاسمان - ئۇل ئاپئاق نۇر چېچىپ تۇرغان كۈمۈش بۆشۈككە، توختىماي جىرىڭشىپ تۇرغان ئالتۇن قوڭغۇراقلارغا نەچچە ئاش پىشىم- غىچە ئەس - ھوشىنى يوقىتىپ قاراپ تۇرىدىكەن. ئۆتكەن- كەچكەنلەردىن «بېلىقچى» ۋە «تېرىقچى» دېگەن خەلقلەر، توققۇز

ئايال ۋە بىر ئوغۇل بوۋاق، ئالتۇن قوڭغۇراق ئېسىلغان خاسىيەتلىك كۈمۈش بۆشۈك، مۇقەددەس دەرەخ ھەققىدىكى ھېكايەتلەرنى ياندۇ-رۇپ - ياندۇرۇپ سورايدىكەن.

ۋەھالەنكى، كىتەك بالىق كىشىلىرى بۇنىڭدىن زەررىچە غەلىتە-لىك ھېس قىلمايدىكەن. سودىگەرنىڭ كىتەك بالىقلارنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ ئۆتمۈشىگە، ئەڭگۈشتەرى بولغان خاسىيەتلىك كۈمۈش بۆشۈككە بولغان ئىخلاسىدىن پەخىرلىنىدىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپ سودىگەر سەللىمازا ئەسلىگە كەپتۇ. ئۆز ئېلىگە قايتماق بوپتۇ. كىتەك بالىقلار 10 تۆگىگە ئوزۇق - تۈلۈك، سوۋغا - سالام تەييارلاپتۇ. شۇ قىسقىغىنە كۈنلەردە ئۇلار بۇ مۇلايىم سودىگەر بىلەن ئىچەكىشىپ كەتكەنىكەن، خوشلاشماق ئېغىر توختاپ-تۇ. سودىگەر مېڭىش ئالدىدا كىتەك بالىقلارغا قايتا - قايتا تەزىم قىلىپ كۆز يېشى قىپتۇ. تەڭرى ئىرادە قىلسا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ يۇرتقا كېلىپ قۇتقۇزغۇچى خەيرخاھلارغا ھەسسىلەپ جاۋاب قايتۇ-رىدىغانلىقى ھەققىدە قەسەملەر ئىچىپتۇ.

پەلەك چاقى چۆرگىلەپ شۇنىڭدىن ئۇچ يىل ئۆتكەندە ھېلىقى سودىگەر يەنە پەيدا بوپتۇ. ئاۋۇالقىدەك ئاۋارە ھالەتتە ئەمەس. ئېغىر يۈكلەر ئارتىلغان يۈزلىگەن ئات - تۆگىلەر بىلەن بىر - بىرىدىن سالاپەتلىك ئونچە ھەمراھىنى ئەگەشتۈرۈپ كىرىپ كەپتۇ. كىتەك بالىقلار سودىگەرنى تونۇپ، ئۇزاق يىل ئايرىلىپ كەتكەن قېرىندە-شى بىلەن دىدار كۆرۈشكەندەك خۇشاللىققا چۆمۈپتۇ. ئۆگەن ئەك ھۆرمەتلىك مېھمانلارنى قوبۇل قىلىدىغان قائىدە - يوسۇن بويىچە نەزىر - چىراغ ئۆتكۈزۈلىدىغان مۇقەددەس دەرەخلەرنىڭ ئالدىدىكى سەينادا ئۇلارنى ئىززەت - ئېكرام بىلەن كۈتۈۋاپتۇ.

مېھمانلار ئۆگەننىڭ ساربىيغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپتۇ. دەريانىڭ باش - ئايىغىدىكى ئۇرۇق - ئۇلۇسلارنىڭ ئاقساقاللىرىغا خەۋەرلەر بېرىلىپتۇ.

تاڭلا كۈنى، سودىگەر ۋە ھەمراھلىرىنىڭ شەرىپىگە كاتتا زىيا-

پەت ئۆيۈشتۈرۈلۈپتۇ. زىياپەتنىڭ داغدۇغىسى كىتەك بالىقلارنىڭ نەزىر - چىراغ مۇراسىمىدىنمۇ قېلىشماپتۇ.

زىياپەت راسا ئەۋجىگە چىققاندا، سودىگەر ئۆگەنىدىن ئىجازەت سوراپتۇ. زىياپەت سورۇنىدىن بىر كىچىك سەينا ھازىرلىنىپتۇ. سودىگەر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئاشۇ كىچىك سەينىغا كىتەك بالىقلارغا ئاتاپ ئېلىپ كەلگەن سوۋغاتلارنى توشۇشقا باشلاپتۇ. توپ-توپ تاۋار - دۇردۇنلار، ئۇنچە - مەرۋايىتلار قادالغان ئېسىل يىپەك تونلار، كۆموش پەتنۇسلارغا تىزىلغان ئالتۇن يامبۇلار، كۆزنى قاماشتۇرىدىغان جاۋاھىرات تاشلار، شىپالىق، خۇشبۇي دورا - دەرمەكلەر... ھاي - ھاي! كىتەك بالىقلار ئەس - ھوشىنى يىغىپ قارىغۇدەك بولسا ئالەمنىڭ مۆجىزاتلىرى كۆز ئالدىدا تاغدەك دۆۋىلىنىپ كېتىپتۇ.

ئاخىرىدا، سودىگەر بىلەن ھەمراھلىرى ئاغزى مەھكەم ئېتىلگەن يوغان بىر قارا كۆپنى ئۆگەننىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ.

— ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ ئاق كۆڭۈل كىتەك بالىقلارغا ئىنئام قىلغان ئەرزىمەس سوۋغىتىنى قوبۇل قىلىشقايلا، — دەپتۇ تەزىم قىلىپ.

تېرىقچە ياخشىلىققا ئالەمچە جاۋاب ياندۇرۇلسا نېمە دېسۇن. كىتەك بالىق كىشىلىرى ھەيرەتتىن گاچا بولۇپ قاپتۇ. ئاق چاچلىق ئۆگەنمۇ دەمال تەشەككۈرگە لايىق سۆز تاپالماپتۇ.

— ئۇلۇغ شاھىمىزلارنىڭ سېخىيلىقىغا ئاپىرىن، — دېيىلەپتۇ بىر ھازادىن كېيىن.

سودىگەر يەڭلىرىنى تۇرۇپ ھېلىقى قارا كۆپنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ-تۇ. شۇئان كىشىلەرنىڭ بۇرنىغا ئۆتكۈر بىر ھىد ئۇرۇلۇپتۇ.

— ئۇلۇغ شاھىمىز يەتتە ئىقلىمدىكى پىر - ئەۋلىيالارنى يىغىپ يەتتە يىل ئىستىقامەتتە ئولتۇرۇپ ئاخىر جاھانىڭ غەم - غۇسسىسىدىن قۇتۇلۇپ، ئەبەدىي قېرىماسلىقنىڭ سىر - ھېكمىتىگە يەتتى. شىپالىق دورا ياساپ قارا كۆپلەرگە قاچىلىدى. ئۇنى «شاراب» دەپ

ئاتىدى. كىمەرسىكى، ئۇشبۇ شارابتىن ھەر دائىم ئىستېمال قىلىپ تۇرسا، مۇراد - مەقسىتى ھاسىل بولۇپ، ئەۋلىيالىق مۇقامىغا يەتكەي!

سودىگەر شۇنداق دەپ لىق بىر ئاپقۇر شارابنى ئالدى بىلەن ئۆگەنگە تۇتۇپتۇ.

كىتەك بالىق كىشىلىرىدىن تارتىپ ئۇزۇمدىن رەنجىگە شىپا، تەنگە قۇۋۋەت بېرىدىغان شەرىن ئىچىملىكلەرنى ياساپ ئىچىدىكەن. ھېچ ئىقلىمدا بۇنىڭدىن چارە ئىسىل نەرسە يوقتۇر، دەپ ئويلىغانىكەن.

ۋەھالەنكى، «شاراب» دەپ ئاتالىدىغان بۇ خاسىيەتلىك ئىچىملىك ئۇلارنىڭ ئەقلىنى لال قىپتۇ. خېلى كۈنلەرگىچە ئاشۇ بىر ئاپقۇر (زىيادە ئەھلىگە پەقەت بىر ئاپقۇردىنلا تەقسىم بولغانىكەن) شارابنىڭ جەننەت ھۇزۇرى بەخت ئەتكۈچى شەرىن كەيپىنى سۈرۈپتۇ.

سودىگەر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئۆز مەملىكىتىگە قايتماق بولوپتۇ. كىشىلەر ئۆز ئىلكىدە بارىكى ئەڭ قىممەتلىك بۇيۇملاردىن 40 تۆگىلىك سوۋغات تەييارلاپتۇ. ئۇزىتىش مۇراسىمىدا ئۆگەن سوۋغاتلار ئارتىلغان باش تۆگىنىڭ قىزىل ئارغامچىسىنى ئالتۇن پەتنۇسقا قويۇپ، سودىگەرگە ئىززەت - ئېكرام بىلەن سۇنۇپتۇ.

سودىگەر يەر ئۆپكۈدەك تەزىم قىلىپ تەشەككۈر ئېيتىپتىيۇ، ئارغامچىنى ئالماپتۇ.

— ئۇلۇغ شاھىمىزنىڭ پەرمانى شۇنداق. ئەگەر يىپ چاغلىق سوۋغات قوبۇل قىلساق بېشىمىز بىلەن جاۋاب قىلىمىز،— دەپتۇ سودىگەر كىشىلەرنى ھەيرەتتە قالدۇرۇپ.

ھۆرمەتكە ئىززەت، ئېزگۈگە جاۋاب ياندۇرماق ئاتا - بوۋىلاردىن قالغان ئادەت ئەمەسمۇ؟

— ئالەمدە چىن دوستلۇقتىن چارە سوۋغات بولامدۇ،— دەپتۇ سودىگەر قوللىرىنى قوۋۇشتۇرۇپ،— ئۇلۇغ شاھىمىز دوستلۇقنى

ھەممىدىن ئەلا بىلىدۇ. ۋەھالەنكى، ئاشۇ بىباھا سوۋغاتنى سىلەر بىزگە تەقدىم ئەتتىڭلار. شۇنىڭ ئۈزى كۇپايە. شاھمىزنىڭ ئەڭ چوڭ ئىستىكى شۇكى، بۇنىڭدىن كېيىن مەغرىب - مەشرىقتىكى بۇ ئىككى ئەل ئەۋلادمۇئەۋلاد قان - قېرىنداش بولۇپ ئۆتۈشسە.

بارلىق كىشىلەر بىر ئېغىزدىن ئاپىرىن ئوقۇشۇپتۇ.

شۇ چاغ سودىگەردە ئاجايىپ بىر تەڭقىسلىق ھالەت روي بېرىپ-تۇ. ساقلىنى سىيلاپتۇ، گېلىنى قىرىپتۇ. ئاخىر يۈزىنى توسۇپ:

— ئۇلۇغ شاھمىزنىڭ تىلغا ئالغۇچىلىكى يوق بىر ئىلتىماسى بار ئىدى. ئېيتىشتىن ئۇيىلىۋاتىمەن، — دەپتۇ.

كىتەك بالىقلىقلار شۇنچە مۇرۇۋۋەتكە قانداق تەشەككۇر ئىزھار قىلىشنى بىلەلمەي تۇرغاندا، تېنىدىن بىر پارچە گۆشنى كېسىپ بېرىشكىمۇ تەييار ئىكەن.

— ئۇلۇغ شاھمىز جاھان مۆجىزاتلىرىغا ئىخلاس باغلىغان كىشى بولغاچ، — دەپتۇ سودىگەر، — پىر - ئەنبىيالىق يولىنى تۇتۇپ، ئۆمرىنى شاھلىقتىن ئۆتە كۇللى ئالەمنىڭ سىر - ھېكمەتلىرىنى يېشىشكە سەرپ ئەتكەنىدى. قاچانكى، شاھمىز ئالتۇن تەختىنى تەرك ئېتىپ، ئېتىكاپخانىغا سولىنىۋالدى، ئاغزىغا گىياھ سالماس بولدى. بۇنىڭغا مەن شورلۇق سەۋەبچى بولدۇم. ئەقلى كۆتەلمىك قىلىپ شاھ ئالدىدا خاسىيەتلىك كۈمۈش بۆشۈكنىڭ ھېكايىسىنى سۆزلەپ سالغان ئىكەنمەن. ئۇلۇغ شاھمىزنىڭ ھالى كۆندىن - كۈنگە پەسلەپ كەتتى. ئالۇۋۇن كەبى بىر سەۋدايى ئىشتىياق كېچە-كۈندۈز ئۇنى ئۇيقۇدىن بىدار قىلىپ، يۇرىكىنى كۆيدۈرەر ئىدى. ئاخىر ئۇ پېقىرغا ئېيتتىكى: بارغىن، ئاشۇ ئاق كۆڭۈل كىشىلەر چىن دوستلۇقىمىزنىڭ ئەبەدىي داۋام ئەتكۈسى قان - قېرىنداشلىقىمىزنىڭ نىشانى سۈپىتىدە خاسىيەتلىك كۈمۈش بۆشۈكنى بىزلەرگە تەقدىم ئەتمەمۇ؟

ئۆگەن باشلىق كىشىلەرنىڭ بېشىغا خىجالەتنىڭ تېغى يېقىلىپ-تۇ. كۆزلىرى ئالدىدا بىر ئۇلۇغ ئانىنىڭ كۆكسىدىن تۆكۈلگەن قان،

سەككىز ئايال ۋە بىر ئوغۇل بوۋاق زاھىر بوپتۇ. قۇلاقلىرى تۇۋىدە ئاتا - بوۋىلارنىڭ خاسىيەتلىك كۈموش بۆشۈك ھەققىدە ئېيتقان مۇقەددەس ۋەسىيەتلىرى جارانلاپتۇ.

ئۇلارنىڭ بېشى چۈشۈپ كېتىپتۇ. سېھىر - بەند ھۆرۈپ قاتۇرۇۋېتىلگەندەك ھېچقايسىسىدىن بىرەر ئېغىز سادامۇ چىقماپتۇ. سودىگەر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنىڭ نېمىلەرنىدۇر دەپ قايتا - قايتا تەزىم قىلغىنىنى، چۆل تامان ئۇزاپ بارا - بارا كۆزدىن غايىب بولغىنىنى سەزمەي قاپتۇ.

كىتەك بالىقلار ئۆزلىرىنىڭ ھەق ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرىدىكەنۇ، لېكىن يەنە كۆڭلىنىڭ ئاللىقانداق يەرلىرىدىن يەنىلا ئۆزلىرىنى ئەيىبلەيدىكەن. گويا، ئادەمگەرچىلىككە مۇخالىپ گۇناھ ئۆتكۈزگەندەك دائىم غەش يۈرىدىكەن.

شۇ تەرىقىدە نەق ئۈچ يىل ئۆتكەندە كىتەك بالىقلار سودىگەر ئەمدى بۇ يۇرتقا ئاياغ باسماس دەپ ھەسرەت چېكىپ يۇرگەندە، سودىگەر ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى يەنە پەيدا بوپتۇ. كىتەك بالىقلار شاد - خۇراملىققا چۆمۈپتۇ. تۇز كۆڭۈللەردىكى غەشلىك ھورەدەك كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ. مېھمانلار تەكلىماكاندا مىسلى كۆرۈلمىگەن داغدۇغا، ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن كۈتۈۋېلىنىپتۇ.

زىياپەتتە قۇلاق ئىشتىمىگەن، كۆز كۆرمىگەن سوۋغاتلار ئىلگىرىكىدىن بىر ھەسسە ئېگىز دۆۋىلىنىپتۇ. ئۆگەنىنىڭ ئالدىغا 40 قارا كۈپ تىزىلىپتۇ. سودىگەر دەپتۇكى:

— بىز ئىككى ئەل ئەبەدىي قېرىنداشمىز. شۇ ۋەجدىن، خەزىنەمىزنى ھەم جىمىكى خەزىنىدىنمۇ چارە تۇرىدىغان ئۇشبۇ ئەڭگۈشتەرنىمۇ سىلەردىن ئايىمىدۇق. ئالەمنىڭ بۇ يېگانە لەززىتىدىن بۇ يەردىكى ھەممە ئاۋام - پۇقرا بەھرە ئالغاي! پانىيدىكى ئازاب، كېسەللىك، قېرىلىقتىن ئىبارەت ئۈچ تۈرلۈك رىيازەتنىڭ ئىسكەنجىسىدىن قۇتۇلۇپ، ئەنبىيالىق مۇقامىغا يەتكەي!

كىتەك بالىقتىكى ئۇلۇغ - ئۇششاق، ئەر - ئايال ھەممىسى

«شاراب» دەپ ئاتىلىدىغان بۇ خاسىيەتلىك ئىچىملىكتىن ئىبغىز تېگىپتۇ.

سودىگەر كېتەر چېغىدا كىتەك بالىق كىشىلىرىنى يەنە بىر قېتىم خىجالەتتىنمۇ پاتقىقىغا پاتۇرۇپتۇ. كىتەك بالىق كىشىلىرى بۇ قېتىم بىساتىدىكى ھەممە نەرسىنى دېگۈدەك سوۋغات قىلىپ 80 تۆگىگە ئارتقانىكەن، سودىگەر باش تۆگىنىڭ يېنىدىكى ئارغامچىسى سېلىنغان ئالتۇن پەتنۇسقا نەزەر كۆزىنىمۇ سالماپتۇ. كىتەك بالىق كىشىلىرىدە بەرمىگەن نەرسىنى ھەرگىزمۇ قايتىلاپ سورىمايدىغان ئادەت بار ئىكەن. سودىگەر ئەمدى بىزنى تەڭلىكتە قويماس دەپ ئويلىغانىكەن.

ئۆگەنىڭ بېشى چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئاپئاق ساقاللىرى ئالتۇن پەتنۇسقا يېيىلىپتۇ.

خېلى ئۇزاقتىن كېيىن سودىگەر ئېتىغا مىنىپتۇ - دە، لام - جىم دېمەي ھەمراھلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ يولغا راۋان بوپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن كىتەك بالىق كىشىلىرىدە ئاجايىپ بىر خىل ھالەت روي بېرىشكە باشلاپتۇ.

ئۆگەن ھەر كۈنى ھېلىقى ئىككى تۈپ مۇقەددەس دەرەخنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئولتۇرىدىكەن. شاخلار ئارىسىدا ئۇل - ئۇل نۇر چېچىپ تۇرغان كۈمۈش بۆشۈككە، توختىماي جىرىڭلاپ تۇرىدىغان ئالتۇن قوڭغۇراققا قاراپ قېتىپ قالىدىكەن. ئەس - ھوشىنى يوقاتقان ھالدا چوڭقۇر خىياللارغا چۆمىدىكەن. دەريانىڭ باش ۋە ئاياغ ئېقىنىدىكى ئۇرۇق - ئۇلۇسلارنىڭ ئاقساقاللىرىمۇ ئۆگەنىڭ ئەتراپىغا بىر-دىن - ئىككىدىن ئولىشىدىكەن. نەچچە ئاش پىشمىغىچە بېشىنى يەردىن كۆتۈرمەي ئۆرە تۇرۇشىدىكەن، ئاندىن ئۇن - تىنسىز تارقىلىپ كېتىشىدىكەن.

ئۇلارنىڭ شۇ ھالىتى بەئەينى تېنەپ - تەمتىرەپ يۈرگەن ئازغۇن ئەرۋاھلارغا ئوخشايدىكەن.

ھەر يىلى ئايازدا نەزىر - چىراغ مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلىدىكەنۇ،

داغدۇغىسى ئىلگىرىكىدەك كاتتا بولمايدىكەن. ئۆگەن ئەجدادلارنىڭ ئۆتمۈشى سۆزلەنگەن قەدىم قوشاقنى ئوقۇغاندا تۇرۇپ - تۇرۇپ ئازدىدىكەن. ھاپىزلار قەھرىمانلىق قىسسىلىرىنى ئېيتقاندا ئاۋازى بۇرۇنقىدەك جارانلىق ئاڭلانمايدىكەن. ئاقىنلار سازلىرىنى چىرتىپ مۇڭلۇق ناخشىلارنى توقۇيالمايدىكەن.

شۇ تەرىقىدە ئارىدىن يەنە ئۈچ يىل ئۆتكەندە سودىگەر يەنە پەيدا بوپتۇ!

بۇ قېتىم ئىلگىرىكىدەك قىممەتلىك سوۋغاتلار ئارتىلغان يۈزلىگەن ئات - تۆگە ۋە ھەمراھلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ئەمەس، تەنھا ئۆزى ئاتقا مىنىپ يۈرتقا كىرىپ كەپتۇ. قولىدا ئاغزى ھىم ئېتىلگەن كىچىككىنە قارا كوزىنى كۆتۈرۈۋالغانىكەن.

— ئەي، قېرىنداشلىرىم، — دەپتۇ سودىگەر، — بۇ كوزىغا شاراب ياساشنىڭ سىر - ھېكمىتى قاچىلانغان. مانا بىز ئىلكىمىزدىكى ئەڭ قىممەتلىك ئەڭگۈشتەرىمىزنى سىلەرگە بەخشىندە قىلماقچى بولدۇق. ھالبۇكى، سىلەر ئىنسانغا ھېچبىر مەنپەئەت بېرەلمەيدىغان بىر ئەرزىمەس بۇيۇمنى بىزدىن ئاياۋاتىسىلەر. مەن بۇگۈن كۆنپەتتىشتىن ئىلگىرى بۇ جايدىن ئايرىلىشىم كېرەك. شۇنىڭغىچە شۇ ئەرزىمەس تىلىكىمىزنى ماقۇل كۆرۈپ، قارا كوزىنى قوبۇل قىلىپ ئېلىكىلار ياكى قارا كوزا يەرگە ئۇرۇلۇپ چۈل - چۈل بولسۇن - دە، ئارىمىزدىكى قان - قېرىنداشلىقىمۇ ئەبەدىي تامام بولسۇن.

بۇ سايە يېتىپ، كۈن راسا قىيام بولغان چاغ ئىكەنمىش. تا كۈنپەتتىشقا بىر تېرەك بويى قالغانغا قەدەر كىتەك بالىق كىشىلىرىدىن بىر ئېغىز زۇۋان چىقماپتۇ. ئۇلار — ئاپئاق ساقاللىق ئۆگەن، ئۇرۇق - ئۇلۇسلارنىڭ ئائىلە ئاقساقاللىرى ئەتراپقا توپلانغان تامام ئاۋام — خەلق غايىبتىن ئىلاھىي ۋەھىي ئىشتىكەندەك ئىزىدا ئۈيۈپ قاپتۇ. سودىگەرمۇ قارا كوزىنى كۆتۈرگەن پېتى ئۆگەننىڭ ئالدىدا ئۆرە تۇرۇۋېرىپتۇ.

ئاخىر، ئۆگەن سودىگەرنىڭ قولىدىكى قارا كوزىنى قوبۇل قى-

لىپ ئاپتۇ ھەم يۇرتنىڭ ئەڭگۈشتەرى — ئالتۇن قوڭغۇراقلىق كۆ-
مۈش بۆشۈكنى سودىگەرگە بەرمەكچى بوپتۇ. ئارىلىرىدىن ئەڭ چە-
ۋەس بىرى مۇقەددەس دەرەخكە ئۆمۈچۈكتەك يامىشىپ كۆمۈش بۆ-
شۈككە قول ئۇزىتىپتۇ - دە، بۆشۈكنى ئالاي دېگەندە بىر كارامەت
كۆرۈلۈپتۇ. كۆمۈش بۆشۈك سالقىن شامالدىكى پەيدەك ئۆرلەپ ئۇس-
تۈنكى شاخقا قونۇپتۇ. ھېلىقى كىشى تاپ بېسىپ يامىشىپ، شۇنداق
قولىنى سوزۇشىغا، كۆمۈش بۆشۈك ئۇنىڭدىنمۇ يۇقىرى شاخقا قونۇپ-
تۇ. سىلەر بالىلىرىنى قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن يارىدار سىياقىغا كىر-
ۋېلىپ، ئوۋچىنى ئازدۇرىدىغان قۇشنى كۆرگەنمۇ؟ كىشىلەر قارىغۇ-
دەك بولسا، ئاشۇ قۇش بىلەن ئوۋچىدەك بىرى قاچسا، بىرى قوغلاپ
چىقىپ كېتىۋاتقۇدەك، ئاخىر كۆمۈش بۆشۈكمۇ، دەرەخكە ياماشقۇ-
چىمۇ كۆرۈنمەي قاپتۇ.

بىر كەمدىن كېيىن ھېلىقى ئادەم شاخلار ئارىسىدا پەيدا بوپتۇ.
بەئەينى ئەسكى پاختىلىق چاپاندەك شاختىن شاختا ئېسىلىپ پەسكە
چۈشۈۋاتقۇدەك. ئۇچىسىدىكى ئېگىنلىرى جۇل - جۇل بولۇپ، پۇتۇن
ئەزايى قانتالاش بولۇپ كەتكەنكەن. ئۇ تۆۋەنلەپ ئەڭ ئاخىرقى شاخقا
چۈشكەندە بەرداشلىق بېرەلمەپتۇ - دە، ئۆزىنى يەرگە تاشلاپتۇ.

شۇ ھامان ئالتۇن قوڭغۇراقلىق كۆمۈش بۆشۈك ئەسلىدىكى
جايىدا پەيدا بوپتۇ. بۇرۇنقىدىنمۇ بەك نۇرلىنىپ كېتىپتۇ.

كىشىلەر نېمە قىلارىنى بىلمەي دەۋرەشكە باشلاپتۇ. دەرەخ تۈ-
گۈل، يىرتقۇچ قۇشلار ماكان ئەتكەن خەتەرلىك قىيالارنى پەسەنتىگە
ئالمايدىغان ئادەم چالا ئۆلۈك يانقاندا، باشقىلار نېمە چارە قىلالىسۇن؟

ھەممە يەر تېگىدىن ئۆگەنگە قارىشىپتۇ. ئۆگەنمۇ قولىدىكى قارا
كوزىنى سىيلىغان پېتى سودىگەرگە قاراپتۇ. سودىگەر ئالاقزادىلىككە
چۈشۈپتۇ.

بۇ چاغ قۇياش ئالتۇن تاۋاقتەك قىزىرىپ، تاغ كەينىگە ئولتۇ-
رۇشقا باشلىغانكەن.

سودىگەر يەڭلىرىنى سىلكىپ ۋارقىراپتۇ.

— كېسىڭلار دەرەخنى!

سودىگەرنىڭ ئاۋازى كىشىلەرنى شۇركۈندۈرۈپ، يىراقتىكى تاغ-لارغىچە تاراپتۇ. بىر ھازادىن كېيىن گويا تاغلاردىن ئەكس سادا يانغاندەك ئۆگەن ئاپئاق ساقاللىرىنى تىترىتىپ ۋارقىراپتۇ:

— كېسىڭلار دەرەخنى!

— كېسىڭلار دەرەخنى!

ئۇرۇق - ئۇلۇسلارنىڭ ئاقساقاللىرىمۇ ئۆگەنگە ئەگىشىپلا شۇن-داق دەپتۇ.

ئاۋام پۈقرا شۇنى كۆتۈپ تۇرغاندەكلا ھايت - ھۈيت دېگۈچە ھەر يوغان ئايپالتىلارنى ھازىر قىلىشىپتۇ. قاۋۇل قوللاردا ئايپالتىلار ۋالىداپ مۈقەددەس دەرەخلەرنى چاپماقتا تەمشىلىپ ئېگىز كۆتۈرۈ-لۈپتۇ.

— توختاڭلار!

شۇ چاغ بىر ئوغۇل بالا توپنى يېرىپ ئۆتۈپ ئۆگەننىڭ ئالدىغا كەپتۇ.

— كۈمۈش بۆشۈكنى مەن ئېلىپ چۈشەي، — دەپتۇ ئۇ ئۆگەنگە ئارسلان بالىسىدەك دادىل تىكىلىپ.

ھەممە ھاڭۇېقىپ قېلىشىپتۇ. ئەسلىي بۇ ئوغۇل بالا ئۆگەننىڭ توققۇز ياشلىق كەنجى ئوغلى ئىكەن. ئۇ ئۆگەن ئاتىسىنىڭ ئىجازىتى-نى ئالمايلا دەرەخكە يامىشىپتۇ. چوڭلار ئېسىنى يىغقۇچە ئارىلىقتا كۈمۈش بۆشۈكنىڭ يېنىدا پەيدا بوپتۇ. كۈمۈش بۆشۈك ئالتۇن قوڭ-غۇرىقىنى زىل جىرىڭلاتقىنىچە ئەركىلىگەندەك ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئايلا-نىشقا باشلاپتۇ.

كىشىلەر خۇشال بولۇشۇپ باركاللا توۋلىشىپتۇ.

— تۇت ئۇنى! — دەپ ۋارقىراپتۇ ئۆگەن.

بالا تۆۋەندىكىلەرگە بىر پەس قاراپ تۇرغاندىن كېيىن يۇزىنى ئۇرۇپلا يۇقىرىغا يامىشىشقا باشلاپتۇ. كۈمۈش بۆشۈكمۇ ئالتۇن قوڭ-غۇرىقىنى جىرىڭلىتىپ بالىغا ئەگىشىپ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈپتۇ. ھايت-

هۇيت دېگۈچە بالىمۇ، كۈمۈش بۆشۈكىمۇ كۆرۈنمەي قاپتۇ.

سوقۇۋاتقان يۈرەكنى كىشىگە بەرگىلى بولامدۇ؟!

تومۇردا ئېقىۋاتقان قاننى ئالتۇن - كۈمۈشكە تېگىشكىلى بولامدۇ؟

مۇقەددەس دەرەخلەرنىڭ ئەڭ يۇقىرىسىدىن شۇنداق سادا كەپتۇ.

كىتەك بالىق كىشىلىرىمۇ، سودىگەرمۇ ئاغزىنى ھاڭدەك ئاچقان پېتى ئورنىدا قېتىپ قېلىشىپتۇ.

ئالتۇن قۇياشنىڭ گەردىشى ئۈپۈقتىكى چوققىنى سۆيۈپ، زېمىندىن نۇرىنى ئاستا - ئاستا يىغىشقا باشلاپتۇ.

سودىگەر ئەس - ھوشىنى يىغىپ، بىردىنلا يەرنى تېپىپ سەۋدايىلارچە ۋارقىراپ كېتىپتۇ:

— نەس باسقان جىننىڭ ئۈۋىسى ئىكەن بۇ! بالىنى ئازدۇرۇپ ئاچىقىپ كەتتى. سىلەر ئەقلىڭلارنى جورۇپ، كۈنپېتىشتىن بۇرۇن يىقىتىڭلار بۇ دەرەخلەرنى!

ئۆگەن ئىگرىغان پېتى ئىزىدا ئولتۇرۇپ قاپتۇ. قولىدىكى قارا كوزىنى ھەم مەيدىسىگە چىڭ بېسىپتۇ!

يوغان ئايپالتىلار ۋالىلداپ مۇقەددەس دەرەخلەرگە زەربە بىلەن چېپىلىشقا باشلاپتۇ.

ئاخىر، 1000 يىللاردىن بېرى شاخلىرى ئىرماش - چىرماش گىرەلىشىپ بىر تەن، بىر ۋۇجۇدقا ئايلانغان بىر جۈپ مۇقەددەس دەرەخ يەر - ئاسمانىنى لەرزىگە سېلىپ، تاغ كۆچكەندەك گۈلدۈرلەپ يىقىلىپتۇ.

كىشىلەر ئاچ كۆز ئۇۋچىلاردەك تۇشمۇتۇشتىن يوپۇرۇلۇپ كېلىشىپ بەھەيۋەت شاخلار ئارىسىدىن ئولجىسىنى ئىزدىشىپتۇ. ئىزدەپتۇ، ئىزدەپتۇ. كۈمۈش بۆشۈك تۇگۈل، بالىنىمۇ تاپالماپتۇ.

شۇ چاغ كۈنپېتىپتۇ. قۇلاقلىرىغا ئالتۇن قوڭغۇراقنىڭ جىرىڭلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. كىشىلەر باشلىرىنى كۆتۈرۈپ كۆرۈپتۇكى، كۆك قەرىدە بىر يورۇق نۇر كۈمۈش چوققا تامان ئۇچۇپ

كېتىۋاتقۇدەك.

يورۇق نۇر ئۇچۇپ بېرىپ كۆمۈش چوققىغا قونۇپتۇ - دە، ئۆچۈپتۇ. كىشىلەر ئاتا - بوۋىلىرىغا — سەككىز ئايال ۋە بىر ئوغۇل بوۋاققا نىجاتلىق ئاتا قىلغان كۆمۈش چوققىغا قارىغان پېتى ئىزىدا قېتىپ قاپتۇ، قېتىپ تاشقا ئايلىنىپ كېتىپتۇ.

شۇ كېچە كىتەك بالىقنىڭ ئاسمىنىدا ئايمۇ، يۇلتۇزمۇ كۆرۈنمەپتۇ. جاھاننى گىل رەڭ تۇمان قاپلاپ، ئاسماندىن شۇرۇلداپ قۇم يېغىشقا باشلاپتۇ. ئەتىسى قۇياش قايتا كۆتۈرۈلگەندە كىتەك بالىق دېگەن بۇ گۈزەل يۇرت كۆز يەتكۈسىز قۇملۇققا ئايلىنىپتۇ.

ئېيتىلىشىچە، ھېلىقى قارا كۆپ ھازىرمۇ تەكلىماكانغا كۆمۈك-لۈك ئىمىش. كىمەرسىكى، شۇنى تېپىپ تاشقا ئۇرۇپ چېقىۋەتسە كىتەك بالىقمۇ، تاش ئادەملەرمۇ ئەسلىگە يانارمىش.

2004- يىل 4- ئاي

سەپكۇنلۇك بالا

چاشگاھ ۋاقتى. ئۆي ئىچى قۇياش نۇرىدا يۇيۇنۇپ، ئازادە كۆرۈنىدۇ. سىلەرنىڭ سول مېڭەڭلار ئۇيقۇدا، ئوڭ مېڭەڭلار ئويغاق ھالەتتە، بەزىلىرىڭلار ياستۇقنى قۇچاقلاپ، بەزىلىرىڭلار يوتقانىنى پوملاپ ئاستىڭلارغا مەھكەم بېسىپ ئوڭچە ئۇخلىغان بولىسىلەر. مەكتەپ، ئىمتىھان، تاپشۇرۇق دېگەندەك يۇكلەرنى يەتتە تاغنىڭ ئارقىسىغا چۆرۈپ تاشلايسىلەر. ئاتا ـ ئاناڭلار ئۈچ سائەت بۇرۇنلا پىچىرلىشىپ، ناشتىلىقىڭلارنى شىرەگە تەڭ قىلىپ قويۇپ ئىشلىرىغا ماڭغان بولىدۇ. قانداق پەيزى ـ ھە!

مانا بۇ ھەممە بالىلار ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان يازلىق تەتىلنىڭ تۇنجى كۈنى.

مېنىڭ سىلەرگە سۆزلەپ بەرمەكچى بولغان ھېكايەم دەل مۇشۇ كۈنى يۈز بەرگەن...

كۆڭلىگە ھېلىقى ئىشنى پۈكمىگەن بولسا سەپكۇنلۇك بالا ئايۇاندا ئۇخلاۋەرگەن بولاتتى. ئۆتكۈر قۇياش نۇرى شاخلار ئارىسىدىن ئۆتۈپ، سەپكۇن باسقان يۈزىنى قىزدۇرسىمۇ، بېزەڭ چۈنلەر ئۇنى قانچە بەزدۇرسىمۇ، قۇشلار قېرى ئۇجمە دەرىخىنىڭ شاخلىرىغا قونۇ-ۋېلىپ توختىماي چۇرۇقلاپ، ھويلىنى بېشىغا كىيىسىمۇ پەرۋايى پە-لەك ئىدى. بىراق، ھېلىقى ئىش ئۇنىڭ «ئويغاق» ئوڭ مېڭىسىدىن «يالت» قىلىپ ئۆتتى. ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىسى خامانغا چىقىپ كېتىشكە-

نىدى. ئۇ يۇزىنى چالا يۇيۇپ يۇغان ئاپقۇردىكى قايماقلىق چاينى ئالدىراپ ئىچىپ تۇگەتتى - دە، سۇپىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، يالاڭ ئاياغ پېتى تونۇر بېشىغا يۈگۈردى. تونۇر بېشىدا سۆگەت تېلىدىن خېلىلا ئەپچىل توقۇلغان تۆت قەپەس قاتار تىزىقلىق تۇراتتى. قەپەس-نىڭ ئۈچىگە ئەمدىلا ئۈچۈرما بولغان ئۈچ قۇشقاچ بالىسى، ھەمىشە قەپەس شادىلىرىغا ئۆزىنى ئۇرۇپ تۇرىدىغان ئۇركىگەك تورغاي ۋە بىر جۈپ پاختەك سولانغانىدى. تۆتىنچى قەپەس بولسا بوش ئىدى.

مانا بۇ جانۋارلار سەپكۈنلۈك بالىنىڭ ئەڭ ئەتىۋارلىق ئەرمەك-لىرى ئىدى. ئەلۋەتتە، ئۇلارغا ئېرىشىش ئۈچۈن سەپكۈنلۈك بالا ئاز بەدەل تۆلىمىدى. ئاتا - ئانىسى، ئوقۇتقۇچىسىنىڭ ھېسابسىز تەنبىھ-لىرىنى ئاڭلىدى. ئۇنىڭ بەدىنىگە قارايدىغان بولسىڭىز سۈرۈلگەن، جىجالغان ئىزلارنى ئېنىق كۆرىسىز. تېخى يارداڭلىق، ئەسكى تام ۋە دەرەخلەرگە يامىشىپ ئوڭ قولى، سول پۇتى سۇندى، تېخى سول چېكىسى ۋە قاپىقىدا تارتۇق قالدى.

سەپكۈنلۈك بالا قۇشلىرىغا دان - سۇ بېرىپ، بوش قەپەسنى ئېلىپ ھويلىدىن چىقتى.

مەھەللىنىڭ ئاياغ تەرىپىدە بىر كۆل بار ئىدى. كۆل بويىدا نەچچە ئادەمنىڭ قۇچىقى ئاران يەتكۈدەك بىر تۈپ قاپاق تېرەك ھەيۋەت شاخلىرى بىلەن پۈتكۈل كۆل يۈزىنى دېگۈدەك چۈمكەپ تۇراتتى. ئىلگىرى كۆلنىڭ ئەتراپى سۇ ئالغىلى كېلىدىغانلار بىلەن ئاۋات ئىدى. كېيىن يېزىدىكىلەر كۆل سۈيىنى ئىچمەيدىغان بولۇپ قالغاچ-قا، ھەممىسى باش مەھەللىدىكى يېڭى ئېلىنغان چوڭ يولنىڭ ئەتراپ-ىغا كۆچۈپ كەتكەنىدى. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ كۆل ھەرخىل قۇشلار، پاقا - قۇمچاقلارنىڭ ماكانىغا ئايلىنىپ قالغانىدى.

سەپكۈنلۈك بالا دەل مۇشۇ كۆل بويىدا پەيدا بولدى. بۇ يەر ئۇنىڭمۇ ماكانى، ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان جايى ئىدى. چۈنكى، ھېلىقى قەپەستىكى قۇشلارنىڭ تولىسى مۇشۇ قېرى قاپاق تېرەكتىن قولغا

چۇشكەنىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىگە پۈككەن ئىش دەل مۇشۇ دەرەخ شېخىدىكى سېغىزغان ئۇۋىسى ئىدى.

سەپكۈنلۈك بالا قاپاق تېرەكنى ئايلىنىپ يۈرۈپ كۆزىتىشكە باشلىدى. ئۇ قۇش تۇتۇشتا خېلىلا تەجرىبىلىك ئىدى. سېغىزغان كەم ئۇچرايدىغان سەگەك، زەردىلىك قۇش ئىدى. ئۇ ھۆپۈپ، ئاق قۇشقاچتەك يىلدا نەچچە قېتىم تۇخۇم تۇغمايتتى؛ پاختەكتەك بىراۋ ئۇۋىسىنى كۆتۈرۈپ ماڭسىمۇ پەرۋاسىز تۇرمايتتى؛ ئادەم بولسۇن ياكى زەھەرلىك يىلان بولسۇن ئۇۋىسىغا يېقىنلاشتىمۇ بولدى، قۇلاقىنى يارغۇدەك شاراقلاپ، ئۆزىنى رەقىبىگە ئۇراتتى. شۇ ۋەجدىن، سەپكۈنلۈك بالا غورۇلاي، قارىغۇجا، سوپىسوپىياك، تۆمۈرتۇمشۇق، ھەتتا ياۋا كەپتەرنى تۇتۇپ باققانۇ، لېكىن تا بۈ كەمگىچە سېغىزغاننى تۇتالمىغانىدى.

قارىغاندا بۈگۈن سەپكۈنلۈك بالىنىڭ تەلىيى ئوڭدىن كەلگەندەك قىلاتتى. قاپاق تېرەكتىمۇ، يېقىن ئەتراپتىمۇ سېغىزغانىنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئۇ ئىشتىھاسى راسا ئېچىلىپ، ئۇچۇرۇم بولۇشقا ئاز قالغان بالىلىرى ئۇچۇن ئوزۇق ئىزدەپ يىراقلارغا كەتكەن چېغى، بولمىسا سەپكۈنلۈك بالا پەيدا بولۇشى بىلەنلا بۇ جايدىكى جىمىكى قۇشلارنى ساراسىمىگە سالغۇدەك شاراقلاپ، جاھانىنى بېشىغا كىيەتتى. سەپكۈنلۈك بالا دەرەخنىڭ پورلىشىپ كەتكەن قوۋزاقلىرىنى قاماللاپ، سېغىزغان ئۇۋا سالغان شاخقا بىردەمدىلا يامىشىپ چىقتى. يېزىدىكى تەڭتۇشلىرى ئىچىدە ئەسكى تام، دەرەخ... ئىشقىلىپ، ھەرقانداق ئېگىز نەرسىگە يامىشىشتا ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغىنى يوق ئىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ سېغىزغانىنىڭ ئۇۋىسىغا يېقىنلىشىشى ئاسانغا چۇشمەيدىغاندەك قىلاتتى. شاخ ئۆزىنىڭ باراقسان شاخچىلىرىنى كۆتۈرەلمىگەچ قىسماقتەك ئېگىلىپ پەسكە قاراپ ئۆسكەنىدى، ئۇۋا ئاشۇ شاخچىلارنىڭ ئاچىسىدا ئىدى. سەپكۈنلۈك بالا شاخچىغا مەھكەم چىرماق سېلىپ، كەينىچىلەپ سىيرىلىپ ئۇۋىغا يېقىنلىشىشقا باشلىدى.

دى. ئۇ شاخچىنى بويلاپ قانچە تۆۋەنلىگەنسىرى، شاخچە شۇنچە لەپەڭشىپ، ھېلىلا قاراسلاپ سۇنۇپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە چۈشۈپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى. بىراق، سەپكۈنلۈك بالا يىقىلىپ چۈشۈشتىن قورقۇپ كېتىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى. مانا ئۇ ئۇغىمۇ يېقىنلىشىپ قالدى. يالاڭ ئاياغ پۇتلىرىغا ئۇۋىنىڭ قۇرغاق چاۋارلىرى سانجىلدى.

ئۇۋىدا بىر جۈپ سېغىزغان بالىسى بار ئىدى. ئۇلار ناتونۇش بۇ مەخلۇقتىن قاتتىق ئۇركۈپ كەتكەچكە، قارا تاۋاردەك پەيلىرىنى ۋالىلدىتىپ، ئاق بەلدەم بويۇنلىرىنى بىر - بىرىنىڭ قانات ئاستىغا يوشۇرۇپ تېپىرلىشاتتى. سەپكۈنلۈك بالىنىڭ يۇرىكى دۈپۈلدەپ سوقۇپ كەتتى. ئۇ ھاياجاندىن تىترىگەن قوللىرىنى ئۇۋىغا ئۇزاتتى. مانا تۇتاي دېگەندە بىر سېغىزغان بالىسى ئۆزىنى ئۇۋىدىن سىرتقا ئاتتى. پالاقلاپ ئۇچۇپ بارا - بارا تۆۋەنلەپ نېرىدىكى چاتقاللىققا چۈشۈپ كەتتى. دەل شۇ چاغ قارا - قۇرا بىرنەرسە سەپكۈنلۈك بالىنىڭ قۇلاق تۈۋىدىن بوراندەك ئۇچۇپ ئۆتتى. ئارقىدىنلا ئانا سېغىزغانىنىڭ غەزەپ بىلەن شاراقلىشى ئەتراپنى بىر ئالدى. سەپكۈنلۈك بالا بېشىنى ئىچىگە تىقىپ شاخچىغا چىڭ يېپىشىۋالدى. ئانا سېغىزغان شاختىن شاختقا قونۇپ بوغۇلۇپ ناله قىلاتتى. ئەلىمىنى ئىچىگە سىغدۇرالمىغاندا، ئېتىلىپ كېلىپ قاناتلىرى بىلەن سەپكۈنلۈك بالىنىڭ يالاڭ بېشىغا ساۋايتتى.

سەپكۈنلۈك بالىنىڭ پۇتلىرىدىن جان قېچىپ دىرىلدەپ تىترەپ كەتتى. شاخچە تېخىمۇ لەپەڭشىپ، قاپاق تېرەك ئاسمان - زېمىن ئوڭ- تەتۇر ئايلانغاندەك بولدى. ۋەھالەنكى، سەپكۈنلۈك بالا نىيىتىدىن يانمىدى. بېشىغا نېمە بالا كەلسۇن، ئۇ كۆڭلىگە پۈككەن ئىشنى قىلماي قويمايتتى. بۇ ئۇنىڭ ئۇچۇن ئەڭ ئاخىرقى ھەم ئەڭ ياخشى پۇرسەت ئىدى. چۈنكى، سېغىزغان ئەمدى بۇ يەردە تۇرمايتتى. بىرنەچچە كۈن ئىچىدىلا ئۇچۇرما بولغان بالىسىنى ئەگەشتۇرۇپ ئا- دەملەردىن يىراق، تېخىمۇ پىنھان جايلارغا كېتەتتى. شۇنىڭ بىلەن سەپكۈنلۈك بالىنىڭ قەپىسى بوش پېتىچە قالاتتى.

سەپكۈنلۈك بالا سول قولى بىلەن شاخچىنىڭ غولىنى چىڭ تۇتۇپ، ئوڭ قولىنى ئۇۋىغا يەنە ئۇزاتتى. ئەس - ھوشىنى يوقاتقان ئانا سېغىزغان شىددەت بىلەن ئېتىلىپ، ئۆزىنى ئۇنىڭ قولىغا ئۇردى. ئۇششاق پەيلەردىن تارالغان ئاچچىق سېزىم سەپكۈنلۈك بالىنىڭ مېڭىسىنى يېڭنە سانجىغاندەك زىڭىلدىتىۋەتتى. سول قولى شاخچىدىن ئاجراپ، شاختىن شاخقا ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ پەسكە چۈشۈپ كەتتى.

*　　*　　*

سېغىزغان توختىماي شاراقلايتتى:

— خالايىق، ئەي خالايىق! كۆردۈڭلارمۇ؟ سەپكۈنلۈك بالا نېمىدېگەن رەھىمسىز - ھە!

ئەلمىساقتىن بېرى ئادەملەر بىلەن بىللە ياشاپ كەلگەن قۇشلار- نىڭ ھەممىسى قاپاق تېرەككە يىغىلغانىدى. قارىماققا قۇشلار يوپۇر- ماقلاردىنمۇ كۆپ كۆرۈنەتتى.

— كاشكى، مەن ئادەملەرگە زىيان سالغان بولسام، ئۆي - ماكانلىرىنى ئىگىلىۋالغان بولسام بۇنى ھەق دەر ئىدىم. بۇ يەرنى ماكان تۇتۇپ، تۇخۇم باسقاندىن بېرى، سەپكۈنلۈك بالا بالىلىرىمنى قەستلەش ئۈچۈن پايلاپلا يۈردى. ئۇنىڭدىن شۇنچە ھەزەر ئەيلەپ، بالىلىرىمنى ئۇچۇرۇم قىلاي دېگەنده، ئاھ! شور پېشانەم، ئەنە بالا- لىرىمنىڭ بېرى چاتقاللىقنىڭ تىكەنلىرىگە سانجىلىپ، يۈمران تېنى ئۆتمىتۆشۈك بوپتۇ. سەپكۈنلۈك بالىنىڭ قەپىسىدىن ئۆلۈمنى ئەلا بىلىپتۇ.

سېغىزغان شاختىن شاخقا قونۇپ زار - زار يىغلىغىنىچە، سەپ- كۈنلۈك بالا ئۈستىدىن شىكايەت قىلاتتى. ئاق قۇشقاچمۇ غەزەپتىن قاناتلىرىنى تىترەتكىنىچە چۇرۇقلاپ كەتتى:

— سەنغۇ بىرلا بالاڭدىن ئايرىلىپسەن، سېغىزغان ئايلا. سەپ- كۈنلۈك بالىنىڭ قولىدا ھالاك بولغان قېرىنداشلىرىمىزنى ساناپ

تۇگەتكىلى بولىدۇ، دەمسەن. ئۇ قىشتا بىزگە قىسماق - تۇزاق قۇرسا، يازدا ئۇۋلىرىمىزنى بۇلايدۇ. قەپەسكە سولانغانلىرى ئىچىدە تۇنجى قار چۈشكۈچە ھايات قالغانلىرى يوق، ھەممىسى ئۆلۈپ تۇگەيدۇ.

— بالىلىرىمىزنىلا ئەمەس، تۇخۇملىرىمىزنىمۇ ئوغرىلايدۇ بۇ، — دەپ ھەسرەتلىك ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويدى كاككۇك.

— سىلەر پەسىل قۇشلىرىغۇ، كۇز كەلسە ئىسسىق جايلارغا ئۇچۇپ كېتىسىلەر، بىزچۇ؟ ھەر ۋاقىت دەككە - دۈككە ئىچىدە ئۆتىمىز. ئادەملەر بەزىلىرىمىزنى كېسەلگە شىپا بولىدۇ، دەپ تۇتۇپ يەپ كېتىدۇ، تېخى.

جىگدىچى شۇلارنى دېگەچ ئۇزۇن قۇيرۇقىنى لىكىلدىتىپ، ئاچچىقىتىن بوغۇلۇپ كەتتى. ئارقىدىنلا قارىغۇجا بېشىنى چايقىغىنىچە مۇنداق دېدى:

— ئادەملەرنىڭ نېمىشقا بىزگە شۇنچىلىك ئۆچمەنلىك قىلىدىغانلىقىنى ھېچ چۈشىنەلمىدىم. بىز يا ئۇلارغا زىيان سالمىساق. مانا ئۆزۈمنى ئېلىپ ئېيتسام، مەن كۈنىگە 200 دانا چېكەتكىنى يوقتىمەن.

— مەنمۇ شۇ، — دېدى غورۇلاي.

— مانا مەن يىلىغا 200 مىڭ پاشا - چۈننى يوقتىپ، ئادەملەرنى يۇقۇملۇق كېسەللىكتىن ساقلايمەن، — دېدى قارلىغاچ.

— بولدى بەس، كۆپچىلىك! — مۇشۇكياپىلاق سالماقلىق بىلەن سۆز باشلىدى، — گەپ بىزنىڭ زىياندا‌شلارنى قانچىلىك يوقاتقانلىقىمىزدا ئەمەس، بەلكى ئادەملەرنىڭ كۆڭلىنىڭ قارىداپ كەتكەنلىكىدە. مانا مەنمۇ يىلىغا كەم دېگەندە 500 چاشقان يوقتىمەن، ئادەملەر ئوخشاشلا مېنى چالما - كېسەك قىلىپ ھەيدىشىدىغۇ. ئاتا - بوۋىلىرىمىزنىڭ ئېيتىشچە، ئىلگىرى ئادەملەر قۇشلار بىلەن ناھايىتى ئەپ ئۆتەركەن. قۇشلار ئۇيىنىڭ مۇڭگۈزى، قوينىنىڭ دۇمبىسىگە چاڭگاللىرىنى تىزارکەن. ئۇچرىغانلا قۇشلارنى تۇتۇپ، قەپەسلەرگە سولىۋالىدىغان

ئىش يوق ئىكەن. سىلەر ئېيتقاندەك، بەزىلىرىمىز بولمىساق زىرائەت-لەر قۇرۇپ كېتىدۇ. بەزىلىرىمىز بولمىساق يەر يۈزىنى ھەرخىل يۇقۇملۇق كېسەللىكلەر قاپلايدۇ. بىز بۇرۇنمۇ مۇشۇنداق پايدىلىق ئىدۇق، ھازىرمۇ شۇنداق. لېكىن، ھازىرقى ئادەملەرنىڭ نەپسىگە بالا تەگدى.

قۇشلار مۇشۇكياپىلاقنىڭ بۇ سۆزىدىن جىممىدە بولۇپ قېلىشتى.

— جاھان مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، بىز قۇشلارنىڭ تەقدىرى نېمە بولۇپ كېتەر؟

سوپىسوپىياك مۇڭلىنىپ ئۆز - ئۆزىگە شۇنداق پىچىرلىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا قۇشلارسىز بىر دۇنيا نامايان بولدى - دە، ئازابتىن تولغىنىپ كەتتى.

— پېشانىمىزگە نېمە پۈتۈلگەن بولسا، شۇنى كۆرەرمىز. بىز قۇشلار ئادەملەر ئالدىدا چارىسىز، ئاجىزمىز،— پاختەك ماكانسىز سوپىدەك شۇمشىيىپ بېشىنى قولتۇقىغا تىقتى. ئۇستۇنكى شاختا تۇرغان ياۋا كەپتەر بىلەن تاغ قۇشقىچى بۇ گەپتىن شۇ ھامان ئېتىلىپ چۈشتى. ئۇلار شۇمشىيىپ كەتكەن پاختەكنى قاناتلىرى بىلەن ئۇرۇ-ۋەتكۈدەك ئەلپازدا ئىدى:

— تەقدىرنىڭنى كۆتۈپ ياشىساك جاڭگالدىكى بېغىرتاق بىلەن تورغايدەك، سازلىقتىكى ئاخۇنەكتەك بۇ زېمىندىن ئىزىڭ ئۆچۈپ كېتىدۇ. نەسلىڭ قۇرۇيدۇ، قورقۇنچاق. ئەي خالايىق! بۇ قورقۇ-چاق ئەخمەقنىڭ گېپىگە قۇلاق سالماڭلار. مانا، پەستە يۈزىنى نۇر-غۇن سەپكۈن باسقان بالا[1]— قۇشلارنىڭ جاھانگىرى يېتىپتۇ. بىز مۇشۇ ئۆتكۈر تۇمشۇقلىرىمىز بىلەن ئۇنىڭ بەدەنلىرىگە شۇنداق ئىز سالايلىكى، بۇ ئىزلار مەڭگۈ ئۆچمەسۇن ھەم ئۇ بۇ ساۋاقنى مەڭگۈ ئېسىدە تۇتىدىغان بولسۇن!

---

① يۈزىنى سەپكۈن باسقان بالا — كونىلار قۇشلارنىڭ تۇخۇمىنى چاققان، قۇش بالىلىرىنى ئۇلتۇرغەن بالىلارنىڭ يۈزىگە سەپكۈن چىقىدۇ، دەيدۇ.

قۇشلار بىردەك قاتتىق غەزەپكە كەلدى. ھېسابسىز قاناتلار ھاۋا-
نى لەرزىگە سېلىپ، سەپكۈنلۈك بالىنىڭ ئۈستىگە تاشلاندى.
— ۋايجان!
سەپكۈنلۈك بالا جۈدۈنى تۇتقان باخشىدەك قوللىرىنى ھەرەكە -
سەرەكە شىلتىپ چىرقىرىغىنىچە ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى.
ئۇنىڭ پۈتۈن ئەزايى چىلىق - چىلىق قارا تەرگە چۆمۈپ كەتكەنىدى.
ھېلىقى «ئويغاق» ئوكۇ مېڭىسى ئاللىقانداق نەرسىگە قاتتىق تەگكەن
بولسا كېرەك، لوقۇلداپ ئاغرىيتتى. ئۇ ئەتراپقا ئالاق - جالاق قاراپ
كەتتى. ھەممە نەرسە — كۆلمۇ، قىرى قاپاق تېرەكمۇ شۇ پېتى
ئىدى.
سەپكۈنلۈك بالا قۇشلارنىڭ ئەكۇ ئاخىرقى ماكانى بولغان قاپاق
تېرەك ئالدىدا ھېچقاچان بولمىغان ئاجايىپ بىر سىزىم ئىچىدە لاغ-
لاغ تىترەپ، ئىزىغا ئەبەدىي بەند قىلىۋېتىلگەندەك ئۇزاققىچە قېتىپ
تۇرۇپ قالدى. ئانا سېغىزغان ئۇنىڭ بېشى ئۈستىدە توختىماي شاراق-
لايتتى.
سەپكۈنلۈك بالا ئۆزىدىن 50 مېتىرچە نېرىدىكى چاتقاللىققا قارا-
دى. ئۇ يەردە بىرنەرسە جانسىز ئېسىلىپ تۇراتتى. سەپكۈنلۈك
بالىنىڭ كۆزىدىن تارىلاپ تۆكۈلۈشكە باشلىغان ياشلىرى غۇۋا پەردە
ھاسىل قىلغاچقا، ئۇنىڭ نېمىلىكىنى ئېنىق ئىلغا قىلالمىدىيۇ، چە-
رايى شۇ ھامان تامەك تاتىرىپ كەتتى. شۇ دەقىقىلەر سەپكۈنلۈك
بالىنىڭ قەلبىدىن مەڭگۈ چىقماس ئىدى.
سەپكۈنلۈك بالا ھېلىقى بوش قەپەسنى ئېلىپ دەلدەڭشىگىنىچە
ئۆيگە قاراپ ماڭدى. ھويلىغا كىرىپلا قەپەسلەردىكى قۇشلارنىڭ ھەم-
مىسىنى قويۇپ بەردى. قەپەس شادلىرىنى بىر - بىرلەپ چۇڭۇپ،
تونۇر بېشىغا رەتلىك تىزىپ قويدى...
ئەتىسى سەھەر سەپكۈنلۈك بالا ئانىسىنىڭ ئەنسىز ۋارقىراشلىرى-
دىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. ئانا ئۇنىڭ بېشىدا ياقىسىنى چىشلە-
گىنىچە جىن تەگكەندەك پىر - پىر چۆرگىلەيتتى:

— ۋاي خۇدايىم! نېمە كارامەت بۇ، نېمە كارامەن بۇ!...

ئانىسى شاتۇتىدەك شۇ سۆزنىلا تەكرارلايتتى. بالىسىنىڭ مەڭىز-لىرىنى ئالىقىنىغا ئېلىپ سىنچىلاپ قارايتتى، ئاندىن ئارقىسىغا داجىيىتتى:

— ۋاي دادىسى! ئۆيىمىزگە خىزىر كەپتۇ، پەرىشتە قونۇپتۇ، ئوغلىمىزغا بىر قارىسىلىچۇ؟

سەپكۈنلۈك بالا دەماللىققا ھېچ نەرسىنى ئاڭقىرالمىدى. ھايال ئۆتمەي قورقىنىدىن پۈتۈن بەدىنى مۇزلاپ كەتتى. كىيىملىرىنى كىيىشنىمۇ ئۇنتۇپ، يالىڭاچ پېتى پېشايۋاننىڭ تۆۋرۈكىگە مىخلاپ قويغان ئەينەك ئالدىغا كەلدى، ئۆز كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قالدى.

سەپكۈنلۈك بالىنىڭ يۈزىدىكى سەپكۈنلەر بىرىمۇ قالماي ھەممىسى غايىب بولغانىدى.

2005- يىل 1- ئاي

يولۇاسخان

كونا دەرۋازىنىڭ قاغىتۇمشۇقىدا ئورۇسنىڭ قوش مۇشتىتەك‌قۇ-لۇپى ساڭگىلاپ تۇراتتى. ھەيرەتتە تۇرۇپ قالدىم، بوۋاي كونا لوپ-نۇرلۇقلارنىڭ ئۇدۇمىچە ھەپتە - ئون كۈن نېرى بولمىسا، ئىشىك-لەرگە قۇلۇپ سالمايتتى، كۆڭلۈمنى يامان خىياللار پۈلغاشقا باشلە-دى.

— تۈلەك دېۋەڭگە كەلدىڭمۇ بالىمۇي؟

يول ئۈستىدە شالاڭ ساقال، ئۆڭى قارا، قالماقچىراي بوۋاي بوز ئېشىكىگە يانچە مىنىپ تۇراتتى. ئۇ قامچا دەستىسى بىلەن كىگىز قالپىقىنى گەدىنىگە سۈردى، قىيغاچ كۆزلىرىگە كۈلكە يۈگۈرتۈپ، چەبدەس يىگىتلەردەك ئېشىكىدىن لىككىدە چۈشتى.

— قوشۇقپەز مۇخپۇر① بالىغۇسەن.

مەن بوۋاينى تونۇيالمىدىم، كۆنچى دەرياسى بويىدىكى بوۋايلار بىر كۆرگەن ئادەمنى ئۇزاققىچە ئېسىدىن كۆتۈرمەيتتى. شۇ سەۋەب-تىن، مەن نۇرغۇن خىجالەتچىلىك تارتقانىدىم.

ئىلدام ئالدىغا بېرىپ كۆرۈشتۇم.

— ئالا تارىمغا بار، — دېدى بوۋاي، — ئۇنى شۇ يەردىن تاپ-سەن.

كونىلار كۆنچى دەرياسىنىڭ تۆۋەن ئېقىنىدىكى شاخاپچىلارغا

① مۇخپۇر — مۇخبىر دېمەكچى.

ئايرىلغان جاينى بەزىدە شۇنداق ئاتايتتى. تۇلەك بوۋاي ھەر يىلى شۇ يەردە يازلايتتى. ۋاقىت پېشىندىن ئۆتكەندى. مەيلى پىيادە ياكى ئۇلاغلىق ماڭاي كۇنىپېتىشتىن بۇرۇن يېتىپ بارالمايتتىم.

تەڭقىسلىقتا ئورنۇمدا تۇرۇپ قالدىم.

بوۋاي كۆڭلۈمدىكىنى پەملىدى بولغاي:

— كېچىگە قالساڭ ئۇنىڭ غېرىب ئوتىغدا قونۇپ قالارسەن، ئوغلۇم، جاھانىڭ ئىشلىرى تۈگىمەيدۇ، بىزلەر تۇگەپ كېتىمىز، يۇرتىمىزدا تۇلەك دېۋەڭدەك ئاۋۇن ئۆمۇر سۈرگەنلەردىن ساناقلىقلا قالدى. ئىككى تايىن بولماي تەۋەررۈك قېرىنى يوقلاپ كەل.

ئۇ يوغان بوز ئېشەكنىڭ چۈلۈۋرىنى ماڭا ئۇزاتتى. مەن بوۋايغا رەھمەت ئېيتىپ، ئالا تارىمغا پىيادە يۇرۇپ كەتتىم.

توڭ ئېرىپ، باش باھار ئەمدىلەتىن زېمىنىدىكى كۇللى مەۋجۇداتنى ئۇزاق قىش ئۇيقۇسىدىن ئويغىتىۋاتقان چاغ ئىدى. بۇلۇتسىز ئاسمان كۆك ھېقىقىتەك جىلۋىلىنەتتى، قۇياش ئوغۇز سۈتى كەبى قۇۋۇەتلىك نۇرىنى يۇمشاق، كۆچجۇگەن تۇپراققا، بىخلىنىۋاتقان، سۇ يۇگۇرۇپ سەمرىشكە باشلىغان ئوت - گىياھ، داۋ - دەرەخلەرگە سېخىيلىق بىلەن سېپەتتى. نەمخۇش تۇپراقتىن ئىسسىق ناننىڭ ھىدى كېلەتتى.

كۆنچى دەريا سىنىڭ ئاندا - ساندا قومۇش، كەلكۇن يالاپ، يىلتىزلىرى ئېچىلىپ قالغان توغراقلار ئۆسكەن قۇمساڭغۇ ساھىلىنى بويلاپ، ئالاھازەل ئىككى سائەتچە ماڭدىم. دەريا قىنىغا تۇتىشىپ كەتكەن قومۇشلۇق سازلىقلار بارا - بارا ئاۋۇشقا باشلىدى، ئاندىن يەرلىكلەر قاۋانكۆلى دەپ ئاتايدىغان كەڭرى كەتكەن بولۇق قومۇشلۇق كۆل يولۇمنى توسىدى. بۇنداق كۆللەردە قاۋاندىن باشقا ھېچقانداق ياۋايى ھايۋان ياشىيالمايدۇ. كۆز كۆنلىرى مېكىنجىنلار كۆچۈكلىرىنى ئەگەشتۇرۇپ، ئۇركۇپ يىكتەك ئۇچلۇق قومۇشقا سانجىلىپ قالغان توشقانلارنى تۇتۇپ يەپ تۇلۇمدەك سەمرىيدۇ. ئەگەر قايسى بىخەستە يولۇچى مۇنداق قومۇشلۇققا ئۇچراپ قالسا، ھەمساتتا ئەتيانلىرىنى

قانتالاش قىلىۋالاتتى. مەن بۇ يولغا كۆنۈك ئىدىم. ئوۋچىلار ئاچقان لاي - لاتقىلىق چىغىر يوللارنىمۇ بىلەتتىم. بۇلارنى ماڭا تۇلۇك بوۋاي ئۆگەتكەنىدى.

قاۋاڭكۆلىنىڭ ئۇ يېقىدىن چەكسىز كەتكەن توغراقلىق باشلىناتتى. كۆنچى دەريا سىمۇ مۇشۇ يەردىن نۇرغۇن تارمىلارغا بۆلۈنۈپ، توغراقلار بىلەن بىللە چۆلىنىڭ ئىچكىرىسىدە غايىب بولاتتى. ياز بويى ئاندا - ساندا ئوۋ قوغلىشىپ ئۆتۈپ قالىدىغان ئوۋچىلارنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئادەم ئايىغى يەتمەيتتى. مانا بۇ جاي تۇلەك بوۋاينىڭ يازلىق ئارامگاھى — ئالا تارىم ئىدى.

ئالا تارىمغا يېتىپ كەلگىنىمدە ئەتراپ شەپەق نۇرىغا پۈركەنگەنىدى. ئاسمانمۇ، زېمىنمۇ، لايقىپ ئېقىۋاتقان دەريا سۈيىمۇ مۇقەددەس-لىك، ساماۋىلىك ئىلكىدە تا ئۈپۈققىچە سوزۇلۇپ ئالتۇندەك تاۋلىناتتى. تونۇش ئوتاغ يەنىلا ئۆز ئورنىدا — دەريا بويىدىكى كىچىككىنە كۆلنىڭ يېنىدا كۆزگە تاشلىنىپ تۇراتتى. ئوتاغ ئالدىغا گۈلخان يېقىلغان بولۇپ، گۈلخان ئالدىدا خىلۋەت ماكاندا ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئەۋلىيادەك تۇلەك بوۋاي ئولتۇراتتى.

شۇ چاغ ئوتاغنىڭ كەينىدىكى توغراقلىقتىن بوۋاينىڭ قەدىناس ھەمراھى — كېيىك قۇلاق سېرىق ئىت زەردە بىلەن قاۋغانچە ئېتىلىپ چىقتى. مەن ئورنۇمدا ئۇنى ساقلاپ تۇردۇم. بۇ سادىق جانۋار ئېسىدىن ئۆچۈشكە باشلىغان يات سېيمانى جەزم قىلالماي، مېنىڭدىن بىرنەچچە قەدەم نېرىدا خىرىس قىلغىنىچە تۇرۇپ قالدى. مەن شۇندىلا بوۋاينى شۇنچە ئۇزاق تاشلاپ قويغىنىمنى ھېس قىلىپ، ئىچىمدە ئۆكۈندۇم.

— ھەي! ئاژناپ، — مەن تۇلەك بوۋاينى دوراپ يەرنى تېپىپ ۋارقىرىدىم، — مېنى تالماقچىمۇ سەن تېخى.

ئىت شۇ ھامان مېنى تونۇپ، قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ، پۇتلىرىمنى پۇراشقا باشلىدى.

— ھۇششەرە قاراقىم، ئاسماندىن شېۋىقەدىر چۈشتىمۇ؟ چىق؟

چىق، چىق[1].

تۇلەك بوۋاي يىراقتىنلا مېنى تونۇپ خۇشخۇي توۋلىدى.

— ھېلىراقتىن گۇلمە[2]نى دەريادا تاشلىۋىدىم، ھەمىشتا لەھەڭ-دەك ئىككى بالىق چۈشتى. كۆنچىنىڭ ئۇلۇغ ئاقىدىغان گۇن[3] لەردىمۇ مۇنداق زورلىرى ئۇزاق زامان بولدى، يوقاپ كېتىۋىدى، دەپ ھەيران بولۇۋىدىم ئاتايا، بۇ سېپىنىڭ رىزقىڭ ئىكەن ئەمەسمۇ.

بوۋاي قولۇمدىن يېتىلەپ، بالىلارچە مەمنۇنىيەت بىلەن، قېرى توغرا قىنىڭ شېخىغا ئىلىپ قويۇلغان ئادەم يوتىسىدەك بېلىقنى كۆر-سەتتى، ئاندىن گۇلخان ئالدىدىكى چۇچىلىق لوپنۇر پالىسىغا كېلىپ ئولتۇردۇق. شۇ ھامان بۇرنۇمغا ئۇجۇر توغرالغان بېلىق شورپىسى-نىڭ مەززىلىك ھىدى ئۇرۇلدى.

— يەنە شۇ لوقمان ھېكىمدەك ياشاۋاتامسەن بوۋا.

مەن بوۋايغا چاقچاق قىلدىم.

— لوقمان ھېكىمنىڭ ئۆمرىنى خۇدا ياخشىلارغا بەرسۇن. جا-ھانساز ھەييار بولۇپ ئاسىغ نېمەتنى يەپ - ئىچتىيۇ، بىراۋغا بىر مىسقاللىق نەپ بېرەلمىسە، تۆمەت يېشىمدا 108 گە ئۇلىشىپتىمەن. ياراتقان ئىگىسى ئامانىتىنى ئۇنتۇپ قالدى بولغاي.

تۇلەك بوۋاي كۆيۈپ - پىشىپ مېنى مېھمان قىلىشقا تۇتۇندى. سوۋۇتۇلغان بېلىق[4] شورپىسىنى يوغان ئىككى ئاياقتا سىل قىلىپ ئۈسۈدى. تېرە خالتىسىدىن بىر ئوچۇمدىن تالقان ئېلىپ سالدى. قىلتىرىقىدىن ئادالانغان بىر چارا[5] بېلىق گۆشىنى ئۆچكە تېرىسىدىن ئەيلەنگەن داستىخانغا قويدى. مەنمۇ بوۋايغا ئەكەلگەن سوۋۇغىتىم-نى — پاقلاننىڭ يېرىم - يارتا قوۋۇرغىسى بىلەن پۇتۇن قۇيرۇق يېغىنى داستىخانغا قويدۇم.

— ھەتتەڭەي،— دېدى بوۋاي ئۆچىتەك ساقال باسقان يۈزىنى سىيپاپ،— ئەمدى تۇلەك دېڭەك قوۋۇرغا يېيەلمەيدۇ، بالام، مانا

---

① چىق، چىق — لوپنۇرلۇقلارنىڭ سالاملىشىش ئادىتى.
② گۇلمە — چىگە تالاسىدىن توقۇلغان تور.
③ گۇن — دەريانىڭ چوڭقۇر يېرى.
④ سوۋۇتۇلغان بېلىق — قەدىمكى لوپنۇرلۇقلار ئادەتتىكى قىزىق تاماق يېمەيدۇ.
⑤ چارا — ياغاچ تەگنە.

قارا.

ئۇ ئاغزىنى ھاڭدەك ئېچىپ ماڭا كۆرسەتتى. مەن داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدىم. ئابايلا سەپسالمىغانىكەنمەن.

— بىرنېمۇ قالمىدى. ئېرىنچ چۈشۈپ كەتتى، ئۈششۈك تەگكەندەك.

تېخى ئالدىنقى يىللىلا بوۋاينىڭ ھەممە چىشلىرى بېجىرىم، ساق ئىدى. بوۋىسىنىڭ 124 كە كىرىپ قازا قىلغانغا قەدەر بىرمۇ چىشىنىڭ تۆكۈلمىگىنىنى پەخىرلىنىپ ھېكايە قىلىپ بەردى.

بىز خېلىغىچە جىم ئولتۇرۇپ قالدۇق.

— ماڭا قوناققا كەلگەنسەن ـ ھە؟

— قوناققا كەلدىم، بوۋا.

— قونۇپ قال. گۈلخان ئالدىدا مۈڭدىشىمىز، قېيىر[1]غا ئوت يېقىپ، يورۇقتا ساچقاق[2]بىلەن بېلىق ئوۋلايمىز، — بوۋاي مەن بىلەن چېقىشتى، — ئەمما، مەن قېرىدىم. قوشۇق ئاڭلىماقا كەلگەن بولسالا، مەندە ئەمدى قوشۇق قالمىدى جۇمۇ، مۇخپۇر بالا، قارنىمىدىكىنىڭ ھەممىسىنى تۆگەل ساڭا تۆكۈپلا بولغانمەن.

— مەن قوشقىچىنى ئەمەس، سېنى دەپ كەلدىم، بوۋا. كېچىچە گۈلخان يېقىپ، قانغۇچە مۈڭدىشىمىز، بېلىق ئوۋلايمىز.

بىزگۈلخان يورۇقىدا ئۇزاققىچە ئىشتىما بىلەن بېلىق گۆشى يېدۇق، ئالا تارىمنى ئاللىبۇرۇن تۇم گۈگۈم قاپلىغانىدى. ئەمدىلىتىن تىرىلگەن ئۈششاق ھاشاراتلار گۈلخان ئەتراپىدا پىرىلداپ ئۇچاتتى. دەريا سۈيى بۇلۇتتەك سالماق، يۇمشاق ئاقاتتى.

— كېچىنىڭ مۇزدەك نەمخۇش سوغۇقى دۇمبەمنى قورۇشقا باشلىدى.

— بۇ يىل ئالا تارىمغا بالدۇر كېلىۋاپسەن بوۋا، سوغۇق سەل يانغاندا، ئەتىيازدىراق كەلسەڭ بولاتتى.

— مەيلىمچە بولسا چىللە چىقىشىغىلا كۆچۈپ چىقىۋالاتتىم. مەھەللە ـ كوي قويمىدى. كۆڭۈل ئايىاپ چىدىدىم. شۇلاردىن باشقا نېمەم بار مەن قېرىنىڭ. ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىم بۇرۇنلا ئۆلۈپ تۈگەگەن، تىكەندەك ئادەممەن، تىرىكلىكىمدە ئېغىرىمنى، ئۆلگەندە جەـ

---

① قېيىر — دەريا قېيشى.
② ساچقاق — بېلىق تۇتىدىغان ئەسۋاب.

نازامنى كۆتۈرىدىغانلار شۇلار. قىش دېسە تېنىم جۇغۇلدايدۇ. تۆت تامنىڭ ئىچىدە «ژاققىدە» يېرىلغۇدەك بولىمەن. قىشنىڭ ئۇزاق كېچىلىرى ئالا تارىمنىڭ ھەربىر گىياھىغچە چۈشەپ چىقىمەن. قىشتا تومۇقاپ قاتتىق ئاغرىدىم. چىشلىرىم تۆكۈلۈپ كەتتى. ھاۋا نەملەشسە دولامدىكى كونا يارىمۇ ئاغرىيدىغان بولۇۋالدى. بەزىدە ئاغرىقتىن پۈكلىنىپ كېتىمەن. ئۆمرۈمنىڭ تەڭدىن تولىسى ئالا تارىمدا ئۆتۈپتۇ. ئەجىلىمۇ مېنى مۇشۇ يەرگە سۈرەۋاتقاندەك قىلىدۇ.

تۇلەك بوۋاي گۈلخانغا تىكىلىپ جىمىپ كەتتى.

— بوۋا، دولاڭغا نېمە بولغان.

— يولۋاس تالىغان.

مەن ھاڭ - تاڭ قالدىم. بوۋاي ئۆزىمۇ ئىختىيارسىز دەپ سالغان سۆزىدىن تېڭىرقاپ، توغراق يېرىندىسىنى تۇتقان پېتى ئوڭايسىز ھالەتتە ئۇزاققىچە تۇرۇپ قالدى.

— يولۋاسخان ھەققىدە ئاڭلىغانمۇ سەن؟

— يا... ياقەي.

— ئابدال① دېگى يانلار② دىن، شۇنداق بىر ئادەم ئۆتكەن. ئەزان توۋلاپ قويغان ئىسمىدىن باشقا، كىشىلەر ئۇنى يولۋاسخان دەپ ئاتايدىغان بولغان.

بوۋاي قولىدىكى يېرىندىنى گۈلخانغا تاشلىدى. ھايال ئۆتمەي ھۆل توغراق، ئادراسمانىنىڭ خۇشبۇي ھىدىنى تارتىپ پۈرلداپ كۆيۈشكە باشلىدى. مەن دېمىمنى ئىچىمگە يۇتۇپ، كۆنچى ژادىسىدىكى ئاجايىپ - غارايىپ ژەھەلەرگە شاھىت بولغان تونۇق قوشاقچى — تۇلەك بوۋاينىڭ ھېكايىسىغا قۇلاق سالدىم.

* * *

مەتەك پولگان③ قانداق بولسا، يولۋاسخان شۇنداق ئىدى. ئۇ

---

① ئابدال — تەكلىماكاندىكى قەدىمكى شەھەر نامى.
② يانلار — تەكلىماكان ئىچكىرىسىدىكى قەدىمكى لوپنۇرلۇقلار.
③ مەتەك پولگان — شۇ ناملىق لوپنۇر خەلق داستانىغا قارالسۇن.

غەنىيەتلىرىنى ئاۋۋال ئاجىز، ئورۇق، غېرىب - غۇرۋالارغا بۆلۈپ بېرەتتى. خەلقى «ئاشلىق بەدگۈپا[1]، بوز تارىمنى ياقلاپ» دەپ ياشايدىغان لايسۇلۇق قالماقلار[2] ئىدى. ئاش تېرىمايتتى. پۇل - تەڭگە تونۇمايتتى. ھەر ئايدا بىر مەرتە 80 چاقىرىملىق يول بېسىپ، ھارام-ھالال ماللارنىڭ موي - تېرىلىرىنى لوپنۇر بازىرىدا چاي - تۇز، يىپ-يىڭنە دېگەندەك لازىمەتكە تېگىشىپ تۇرمۇشىنى قامدايتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە يولۋاسخان ئوۋغا چىقىپتۇ، نەچچە كۈنگىچە بىپايان توغراقلىقنى كېزىپمۇ تۇزۇكرەك ئوۋ ئۇچرىتالماپتۇ. يۇرتقا قۇرۇق قول قايتىشقا يۈزى چىدىمابتۇ. ئۆشنىسىدە بەش - ئالتىچە ياۋا ئۆردەك، توشقان دېگەندەك ئۇششاق ئوۋلار يۈدۈكلۈك ئىكەنۇ، ئۇنىڭدەك ئاتا مىراس تونۇق ئوۋچى ئۇچۇن بۇنچىلىك نەرسە ئوۋ ھېسابلانسۇنمۇ؟ توشقان، ئۆردەك لوپنۇر بالىلىرىنىڭ ئەرمەك ئوۋى.

بىنا بولۇپ ئادەم ئايىغى بېسىلمىغان توغراقلىققا يولۋاسخان تېخىمۇ ئىچكىرىلەپ كىرىپتۇ. بۆرىدەك چىدام، سەۋرچانلىق ئوۋچىلارغا قىبلىنامە بولىدىغىنى ئۇنىڭغا دۇنيادىكى جىمى ئوۋچىلاردىن چارە ئايان ئىكەن. ئاخىر ئۇ ئىزنى بايقاپتۇ. ئوۋنى ئىزدەپ چوڭقۇر بىر يارداڭلىققا كەلگەندە داڭقېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، مۇڭگۈزى راسا باغجانلىغان بۇغرادەك سۇرەتلىك بىر ئەركەك بۇغا 40 — 50 چامدام نېرىدا ئۆزىگە تىكىلىپ قاراپ تۇرغۇدەك. تۇرقى كىشىنى ئەيمىندۇرىدىكەن. يولۋاسخان شۇ ھامان تەجرىبىسىدىن شۇنى جەزم قىپتۇكى، ئوۋچىدىنمۇ بەتتەر نامەلۇم بىر بالا - قازا بۇغىنىڭ قېچىش يولىنى توسۇپتۇ. شۇم ئەجەل بۇرىنىغا پۇرىغان بىچارە ھايۋاننىڭ كۆزلىرىگە قان تولۇپ، يەرنى تېپىپ ھەيۋە قىلىپ دۇشمىنىگە ئېتىلىشقا تەمشىلىپتۇ. يولۋاسخان قارا مىلتىقىنى بەتلەپ ھاپىلا. شاپىلا ئوق ئۇزۇپتۇ. بۇغا ئاچچىق مۇرەپ ئەلەڭ - سەلەڭ بولۇپ

---

① بەدگۈپا — ۋاپاسىز.
② لايسۇلۇق قالماق — لوپنۇرەدىكى يانلارنىڭ لەقىمى.

زوڭ ئولتۇرۇپ قاپتۇ. يولۋاسخان مىلتىقىنى قايتا ئوقلىغۇچە، ئۆزى-
نى ئوڭلاپ كەينىگە ئۆرۈلۈپتۇ - دە، مەست پىلدەك گەۋدىسى بىلەن
ئورمانداەك بوي تارتىپ، بولۇق ئۆسكەن قومۇشلارنى پاراسلىتىپ
سۇندۇرغىنىچە يارداڭلىقىنىڭ ئىچكىرىسىگە قاراپ قېچىپتۇ. يولۋاس-
خاننى غەپلەت بېسىپتۇ. ئېھتىياتنى ئۇنتۇپ، ئوۋ قىزىقىدا بۇغىنى
تاپ بېسىپ قوغلاپتۇ. قوغلا - قوغلا يارداڭلىقىنىڭ ئۇ بېشىغا ئاز
قالغاندا، سار چاڭگىسىدەك ياۋا جىنغان دۆڭىسىدىن سەكرەپ ئۆتكەن-
دە، خۇدانىڭ ھۆكمى بولغاندەك پۇتى يەرگە مىخلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ.
گويا كى، شۇ ئەسنا يۇرىكى سوقۇشتىن توختاپ، قانلىرى تومۇرلىرىدا
قېتىپتۇ. قولىدىكى قارا مىلتىقىمۇ، ئۆشىنىسىدىكى ئوۋ ئولجىلىرىمۇ
سىيرىلىپ يەرگە چۈشۈپتۇ. چۈنكى، ئۆزىدىن تۆت - بەش ماڭدام
نېرىدا ئاجايىپ زور بىر يولۋاس خىرىس قىلىپ يانقۇدەك!

ئۇكەملەردە لوپنۇر توغراقلىقىدا يولۋاس چېلىقمايدىغان بولۇپ
كەتكەنىكەن. يولۋاس ھەققىدە ئاتا - بوۋىلارنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلايت-
تۇق. يولۋاسخان سېھىر - جادۇغا بەند بولغاندەك ئەس - ھوشىنى
يوقىتىپ، قارا تەرگە چۆمۈلگەنچە مىدىر - سىدىر قىلالماپتۇ. يول-
ۋاسمۇ خىرىس قىلغانچە يېتىۋېرىپتۇ. يا يولۋاسخان قاچماپتۇ. يا
يولۋاس ئۇنىڭغا ئېتىلماپتۇ.

شۇ كۈنى يولۋاسخان تۈن يېرىمىدا يۇرتىغا قايتىپ كەپتۇ.
قولىدا ئولجا تۈگۈل قارا مىلتىقىمۇ، ئوۋ مەنقۇلاتلىرى قاچىلىنىدە-
غان خۇرجۇنىمۇ يوق ئىكەن. ئۇ ھېچكىمگە سەزدۈرمەي، قومۇش
ئوتىغىغا غىپىدە كىرىپ كېتىپتۇ. شۇ كىرگەنچە ئۇچ كۈنگىچە تالاغا
چىقماپتۇ.

يولۋاسخان تۆتىنچى كۈنى تاڭ سۈزۈلگەندە ھېلىقى يارداڭلىقتا
پەيدا بوپتۇ، گاھ ئالدىغا ماڭىدىكەن، گاھ كەينىگە يانىدىكەن، تۈ-
رۈپلا ئىزىدا توختىماي چۆرگىلەيدىكەن. قۇلاق تۈۋىدە بولسا ئاتا
ۋەسىيىتى جاراڭلايدىكەن.

خۇدانىڭ ئامانىتىنى خۇداغا تاپشۇردۇم. ئوۋ مىلتىقىم ساڭا

ئامانەت. ئەمدى سەن بۇنى ئاتام دەپ بىل، جېنىڭدەك چىڭ ساقلا!

يولۇاسخان ئاتىنىڭ ۋەسىيىتىگە ئەمەل قىلىپ، تەۋەررۈك مىلىتىقىنى جېنىدەك چىڭ ساقلاپ كەلگەنكەن. ئۇنىڭ بىلەن قەھەتچىلىكتە يۈرتنى تويدۇرغان، ئىززەت - ھۆرمەت تاپقانكەن.

لېكىن، يولۇاسنىڭ سۇر - ھەيۋىتى كۆز ئالدىغا كەلسىلا ئاجىز بەندىلىكىگە قايتىپ نەپسى - غۇرۇرى پايخان بولىدىكەن.

ئاخىر، زامانى ئەۋژەلدىن تارتىپ تاغۇچۇلنى ئىلكىدە تۇتۇپ كەلگەن ئابا - ئەجدادىنىڭ ئاتەش قېنى يولۇاسخانىنىڭ تومۇرىدا مەۋج ئۇرۇپتۇ. مەدەتكار روھىناتلار ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا كۆچۈپتۇ.

يولۇاسخان ئۇچ غۇلاچ كېلىدىغان توم قىل ئارقانىنى چەپ بىلىكىگە مەھكەم يۆگەپتۇ. ئوڭ قولىغا ئەگرى بىسلىق خەنجىرىنى ئاپتۇ. بۇرۇندا لوپنۇر چۆللىرىدە ياشاپ ئۆتكەن تاغ يۈرەك پولگانلاردەك ئارقان يۆگەلگەن بىلىكىنى يولۇاسقا چىشلىتىپ، خەنجەر بىلەن قارىنىنى چۈۋۈپ تاشلىماق بوپتۇ.

يولۇاس گويا ئۇنى ساقلاپ تۇرغاندەك ئەسلىدىكى جايىدا ياتقانكەن. قارا مىلتىقىمۇ، ئالا خۇرجۇنىمۇ شۇ پېتى تۇرغۇدەك، پەقەت ھېلىقى ئۇششاق ئوۋ — بەش - ئالتىچە ياۋا ئۈردەك، توشقان كۆرۈنمەپتۇ. يولۇاسخان خەنجىرىنى مەھكەم سىقىمداپ، جېنىنى ئالمىغىنا ئېلىپ يولۇاسقا ئاستا - ئاستا يېقىنلىشىپتۇ. يولۇاس ئاۋۋالقىدەك خىرىس قىلماي، ئۇنىڭ ھەربىر ھەرىكىتىگە سەپسېلىپ خاتىرجەم يېتىۋېرىپتۇ. بۇ ھال يولۇاسخانىنى ۋەھىمىگە سالىپتۇ. ئۆزى ئەزەلدىن يولۇاس ئوۋلاپ باقمىغان بولسىمۇ، يولۇاسنىڭ ۋەھشىي ھەم ئەقىللىق ھايۋان ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلىدىكەن. يولۇاسخان ھوشيارلىنىپ ئىزىدا توختاپ قاپتۇ. بايقىغۇدەك بولسا، يولۇاسنىڭ ئالدى پەنجى ئېزىلىپ قانتالاش بولۇپ كەتكەنكەن. يولۇاسخانىنىڭ يۈرىكى تولىپتۇ. ئىككى چامداپلا قارا مىلتىقىنى قولىغا ئاپتۇ. يولۇاسنىڭ نەق قاشقا ماڭلىيىنى نىشانلاپتۇ.

شۇ قەرنە يولۇاسخانىنىڭ كۆز ئالدىدا ئەپسانە - چۆچەكلەردىكىدەك

مۆجىزە يۈز بېرىپتۇ.

يولۋاس ئېزىلگەن پەنجىنى يالاپ، قازاندەك بېشىنى پۈلاڭلىتىپ، ئۆز تىلىدا ئۇنىڭغا ئىشارەتلەر قىلىۋاتقۇدەك! چېقىر كۆزلىرىدە يامانلىقنىڭ زەررىچە ئالامىتى كۆرۈنمەپتۇ.

يولۋاسخاننىڭ تەپكىنى بېسىشقا تەمشەلگەن بارمىقى توختاپ قاپتۇ. يىرتقۇچقا رەھىمدىللىك قىلىش — ئۆۋچىلىققا يات ئىش بولسىمۇ، ئاقىۋىتىنى پەملەپ تۇرسىمۇ، ئۆمرى ئۆۋچىلىق بىلەن ئۆتكەن بۇ ئادەم شۇ چاغ يارىدار يولۋاسنى ئۆلتۈرۈشكە كۆڭلى ئۇنماپتۇ.

يولۋاسخان بىر ھازادىن كېيىن يارىداڭلىقتىن قايتىپ چىقىپتۇ، تا كۈنپاتقۇچە توغراقلىق ئىچىدە ئەس-ھوشىنى يوقاتقاندەك گاراڭ-مەقسەتسىز چۆرگىلەپ يۈرۈپتۇ.

تاڭلا كۈن يولۋاسخان تېنى تېخى سوۋۇپ ئۈلگۈرمىگەن تۆت - بەشچە ياۋا ئۆردەكنى ئېلىپ ھېلىقى يارىداڭلىققا كەپتۇ. يولۋاس يەنىلا ئۆز جايىدا ياتقانكەن. ئېچىرقىغان يولۋاس يىراقتىنلا ئۇنىڭ شەپىسىنى سېزىپ تەقەززالىق بىلەن ئۇنىڭ قولىغا ئۇمتۇلۇپتۇ. يولۋاسخان يولۋاسنىڭ ياۋا ئۆردەكلەرنى ھاڭدەك ئاغزىغا ئېلىپلا يالماپ - يالماپ يۇتۇشىنى تاماشا قىلىپ ئۇزاق ئولتۇرۇپتۇ.

ئەسلىدە تەنھا يولۋاس ۋەھشىي قاۋان توپى بىلەن ئېلىشىپ ئەجەللىك يارىلانغانكەن.

شۇنداق قىلىپ، ئەپسانە - چۆچەكلەردە سۆزلەنگەندەك، قەدىمدىن تارتىپ چۆل - باياۋاندا ھاكىمىلىق تالىشىپ كەلگەن ئىككى زوراۋان — ئادەم بىلەن يولۋاسنىڭ ئوتتۇرىسىدا بېغىرداش دوستلۇق ئورنىتىلىپتۇ.

ئادەملەر ئۆزلىرى سېزىۋالغانمۇ ياكى يولۋاسخان سۆزلەپ سالغانمۇ، ئۇزاققا بارماي بۇ ئىش پۈتۈن لوپنۇرغا پۇر كېتىپتۇ.

يولۋاسخان بەھەيۋەت بىر يولۋاسنى مىنىۋېلىپ توغراقلىقتا ئوۋ ئوۋلارمىش.

يولۋاسخان ھەققىدىكى گەپ - سۆزلەر ئېغىزدىن - ئېغىزغا

كۆچۈپ، ئاقىۋەت ئامبالنىڭ قۇلىقىغا يېتىپتۇ.

بىر كۈنى ئامبالنىڭ قورسىقىغا قانداق جىن كىرگەن، ئاتلىق ئىككى چېرىكنى بۈيرۇپ يولۋاسخاننى چاقىرتىپ كەپتۇ.

شۇ چاغدا مەن يامۇلدا كاناي چالىدىغان چېرىك ئىدىم. نېمىشقىدۇر ئامبال يولۋاسخاننى رەسمىي قائىدە - يوسۇن بويىچە يامۇلدا قوبۇل قىلدى. قارىساق، ئىشىك باقار بېشىغا يوغان كىگىز قالپاق، ئۇچىسىغا پەش جىيەكلىرى چۈچىلىق، پالاستىن تىكىلگەن كېپىنەك تون① كىيگەن، ئۆڭى قارا، ژىجىك ھەم ئورۇق بىر ئادەمنى باشلاپ كىرىپ ئامبالغا مەلۇم قىلدى. ھەممەيلەن ھەيران بولدۇق. نامى لوپنۇرغا پۇر كەتكەن يولۋاسخان مۇشۇ ئادەم ئىكەن.

يولۋاسخان ئامبالغا ئېگىلىپ تەزىم قىلدى. تىزلانمىدى ھەم بىر ئېغىزمۇ زۇۋان سۆرمىدى.

يامۇل ئىچىنى خىلىغچە ئېغىر سۈكۈت باستى، بۇنداق غەيۇرلۇق قارا باش پۇقرا ئۈچۈن پالاقتا تارتىلىدىغان گۇناھ ھېسابلىناتتى.

— ئاڭلىشىمچە، يولۋاسقا مىنىۋېلىپ ئۇۋ ئوۋلىغۇدەكمىسەن، بۇ راستمۇ؟

— يالغان.

— ئەلۋەتتە يالغان. ئەرشتىكى ئەۋلىيا - ئەنبىيالاردىن ئەمەستە سەن. ئەمما، شۇنداق بىر يولۋاسنىڭ بولغىنى راستتۇر؟

— راست.

— بەستى ئاجايىپ زور دېيىشىدىغۇ؟

— بىلمەيمەن، لوپنۇردا ئۇنىڭدىن باشقا يولۋاس كۆرمىدىم.

— ئوۋغا چىققاندا دائىم بىللە بولامسەن؟

— ئوۋنى بىللە ئوۋلايمىز.

ئامبال شالاڭ ساقىلىنى سىيپاپ ھەۋەسلىنىپ كۈلدى.

— باتۇر ھەم راستگۈي ئادەمكەنسەن، مەن سېنى تارتۇقلايمەن.

---

① كېپىنەك تون — ئوۋچىلارنىڭ ھەم كىيگىلى، ھەم يېپىنغىلى بولىدىغان، رەختتىن تىكىلگەن گاچا پەلتو شەكلىدىكى چاپىنى.

ئامبال يېنىدىكى دوك خەزىنىچىگە ئىشارەت قىلدى. ھايال ئۆتمەي مىس پەتنۇستا بەش دانە يامبۇ كەلتۈرۈلدى.

— مانا بۇ كۈمۈشلەرگە بىر قورۇ مال قىلىۋال، ئاندىن توغرا-لىققا بېرىپ ھېلىقى يولۋاسنى تاپ.

— خوپ.

— دېمەكچىمەنكى، ئاشۇ يولۋاسنىڭ تېرىسىنى ماڭا ئەكېلىپ بەر.

يولۋاسخان ئامبالنىڭ ئۆزىنى يامۇلغا چاقىرىشتىكى مۇددىئاسىنى ئالدىنئالا بىلگەن چېغى، گەپنى ئۇزۇپلا ئېيتتى.

— ئامبال بېگىم، يولۋاسنى ئەمدى ئۆلتۈرەلمەيمەن. ھەممە ھەيران بولدۇق.

— نېمىشقا ئۆلتۈرەلمەيسەن؟

—...

— يولۋاس لوپنۇردىن غايىب بولدىمۇيا؟

— يولۋاس لوپنۇردا.

— ئەس - ھوشۇڭ جايىدىمۇ سېنىڭ، ئۆزۈڭ ئوڭچىيۇ، يولۋاسنى ئۆلتۈرمەيسەن؟

— ئەمدى ئىلاجىم يوق.

— زىياندىشنى يوقىتىپ، خەلقنى بالايىئاپەتتىن قوغداش ئوڭچىڭ مەجبۇرىيىتى. بۇ ھەم دىنىمىزدىمۇ ساۋابى چوڭ ئىش ئەمەسمۇ؟

—...

— ئاۋامنىڭ مال - جېنىنى پىسەنتىگە ئالماي، پەرمانغا بويۇنتاۋلىق قىلغىنىڭ ئۈچۈن ساڭا ھەرقانداق جازا بېرىشكە ھەقلىقمەن.

يولۋاسخان بىر ئېغىز زۇۋان سۆزمىدى. ئامبالنىڭ سەۋرى تاشتى - دە، زەردە بىلەن يېڭىنى سىلكىدى.

— زىندانغا تاشلاڭلار بۇ سەۋدانى. مېنىڭ ئىجازىتىمسىز بىر كاپام ئاش - نان ھەم بىر يۇتۇم سۇمۇ بېرىلمىسۇن.

ئۇچ كۈندىن كېيىن پۇت - قوللىرى كىشەنلەنگەن، چىرايى سامانىدەك سارغايغان يولۇاسخان يامۇلغا يالاپ كېلىندى.

— ئېچىرقاپ ئۆلەمسەن ياكى گېپىمگە كۆنۈپ، كېيىنكى تۇر-مۇشۇڭنى بايقاپ ئۆتكۈزەمسەن؟

ئامبال ئۇزاق كۈتتى. يولۇاسخاندىن ھېچقانداق سادا بولمىدى. ئامبال كۈرسىنىپ قوپۇپ يولۇاسخانىڭ يېنىغا كەلدى.

— ئاجايىپ ئادەمكەنسەن، يولۇاس ئۆچۈن جېنىڭدىن ۋاز كەچ-كىلىۋاتىسەن، سېنى توغراقلىقتىكى جىن - ئالۋاستىلار جادۇ قىلىۋالغان ئوخشايدۇ. خەير، قېنى كۆرەيلى. ماڭ، ئۆيۈڭگە كەت. ھازىردىن باشلاپ سەن ئازاد.

ئامبال شۇ كۈنىلا يولۇاسخانىڭ يۈرتىدىكىلەرنىڭ سېلىقىنى ئۆچ ھەسسە ئاشۇرۇش ھەققىدە يارلىق چۈشۈردى.

ئالەمنىڭ چەت - ياقىسىدا چارۋا مال بىلەن ئوۋچىلىققا تايىنىپ ئادەم ئاتام بىلەن ھاۋا ئانامدەك ياشاپ كېلىۋاتقان بىچارە خەلق بۇ-چىسىۋالا سېلىقنىسى تۆلىيەلمىسۇنمۇ؟ ئەلۋەتتە تۆلىيەلمەيتتى. ئاقىۋەت يۇرت - ماكان خانىۋەيران بولاتتى. بۇنىسى مەككار ئامبالغا بەش قولدەك ئايان ئىدى.

يارلىق جاكارلىنىپ ئالاھازەل ھەپتە - ئون كۈن ئۆتتىمىكىن، يولۇاسخان يامۇلغا كەلدى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، شۇ كۈنى يارلىق يولۇاسخاندىن بۇرۇن يۇرتقا يېتىپ بېرىپتىمىش. تاڭلا سەھەر يۇرت خەلقى ئەر - ئايال، قېرى - ياش جەمئىسى يولۇاسخانىڭ قوموش ئوتىغى ئالدىغا يىغىلىپ-تۇ. كۈن قوزا چۈش بولغۇچە ساقلىشىپتۇ. يولۇاسخاندىن ھېچقانداق شەپە - سادا بولماپتۇ. ئاخىر يۇرت ئاقساقاللىرىدىن بىرنەچچەيلەن يولۇاسخانىڭ ئوتىغىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ئارىلىقتىن بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندە، ئۇلار يولۇاسخان بىلەن بىللە ئوتاغدىن چىقىپتۇ. يولۇاسخانىڭ دولىسىدا قارا مىلتىقى ئېسىقلىق ئىكەن. ئۇلارنىڭ

ئوتتۇرىسىدا نېمە گەپلەر ئۆتۈلگەن، بۇ ھازىرغىچە بىر سىر.

ئامبال يولۇاسخانغا ئۇزاققىچە سىنچىلاپ قاراپ، مىيىقىدا مەسخىرىلىك كۈلدى.

— بولىدۇ، ئىككىمىز پۈتۈم قىلايلى، سەن يولۇاس تېرىسىنى ئەكېلىسەن. مەن يارلىقىنى ياندۇرۇۋالىمەن.

ئامبال ئورنىدىن تۇرۇپ كۈرسىنى شەرەتلىدى.

— مانا بۇنىڭغا قارا، ئوۋچى، مەن يولۇاس تېرىسىنى ھۆكۈمدارلىق كۈرسىغا سېلىنچا قىلماقچىمەن. شەرت شۈكى، يولۇاسنى ئۆلتۈرگەندە، نەيزە سانجىپ ۋەياكى خەنجەرلەپ زىيادە قىلمايسەن، تېرىسىنى ماڭا ساق تاپشۇرۇشقا كېپىللىك قىلىسەن.

يولۇاسخان كۆزىنى گىجىر - مىجىر نەقىشلەر ئويۇلغان كۈرسىغا قادىغىنىچە ئۆز - ئۆزىگە سۆزلىگەندەك دېدى:

— كېپىللىك قىلىمەن.

— قېنى، ئەمىسە ھازىرلا يولغا چىق. مەن ساڭا ئادەملىرىمدىن بىرنى قوشۇپ بېرىمەن. ۋەزىپىنى ئادا قىلالىسالا، ھېلىقى بەش دانە يامبۇمۇ سېنىڭ بولىدۇ.

— ماڭا يامبۇنىڭمۇ، ئادەمنىڭمۇ لازىمى يوق، — دېدى يولۇاسخان.

— يامبۇنىڭ لازىمى بولمىسا، بۇ ئۆزۈڭنىڭ ئىشى. لېكىن، بىر ئادىمىم سەن بىلەن بىللە بارىدۇ. سەن ئالتۇن - كۈمۈشنى دوست تۇتمايدىغان سەمىمىي - ساداقەتمەن ئادەمسەن. شۇنداقتىمۇ ئادەمدە سەن. ئېزىتقۇ - شاياتۇنلار ماكان تۇتقان توغرالقلىقتا ھەمشېرىڭ يولۇسىڭ بىلەن تېپىشسالا، كاللاڭغا نېمە يامان ئوي - خىياللار كەچمەيدۇ، دەپ كىم ھۆددە قىلالايدۇ.

ئامبال تۆۋەندىكى — چوڭ زالىنىڭ ئىككى قاسىنىقىدىكى نەيزە-كالتەكلەرنى تۇتۇشۇپ، ھەيۋەت بىلەن قېتىپ تۇرغان ياساۋۇل، چېرىكلەرگە قاراپ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ دېدى:

— شىرمەتلەر! قېنى قايسىڭلار بۇ ئادەم بىلەن بىللە يولۇاس ئوۋلىغىلى بارىسىلەر. مەيلى كىم بولسۇن، مەرتىۋىسىنى بىر دەرىجە ئۆستۈرۈپ، بەش يامبۇ بىلەن تارتۇقلايمەن.

زال ئىچىنى پاشا ئۇچسا ئاڭلانغۇدەك سۈكۈت باستى. ياساۋۇل-لارمۇ، چېرىكلەرمۇ چىڭراق تىنىشقىنىمۇ پېتىنالماي بۇتتەك قېتىپ قالدى. مەن ئۇ «شىرمەتلەر» نىڭ يولۇاس ئوۋلاش تۈگۈل، توغراق-لىققا كىرىشتىنمۇ قورقىدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتىم.

سۈكۈت ئۇزاققا سوزۇلدى. ئامبالنىڭ تەرى تۇرۇلۇشكە باشلى-دى.

ئۇكەملەردە مېنىڭ بۇغرادەك قارا كۆچكە تولغان، قانلىرىم ئاساۋ ئاتتەك ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ياش ھەم نادان مەزگىلىم ئىدى. سۇناي تارتىشتىن تاشقىرى يەرلىك چېرىكلەرگە مەشقاۋۇللۇق قىلىپ يۈرۈپ، يامۇلنىڭ نەزىرىگە ئىلىنىپ قالغانىدىم. يامۇلنىڭ بەزى مۇھىم ئىشلىرىدا ئامبال بىزدەكلەرنى ئانچە خالاپ كەتمىسىمۇ، تە-ۋەككۇل دەپ ئۆزۈمنى مەلۇم قىلدىم.

— ئامبال بېگىم، مەن باراي.

ئامبال خېلىغىچە ئاچچىق پۇشۇلداپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، نا-ئىلاج قوشۇلدى.

بىز شۇ كۈنىلا يولغا چىقتۇق.

يانلار ھەققىدە بايا ئامبال توغرا ئېيتقان. سىن - پوسۇنى، تىل-ئىمانى بىزچەيۇ، مىجەز - خۇلقى باشقا بىر ئالەم كىشىلىرىگە ئوخشاپ كېتىدۇ. تولا گەپنى خوشلىمايدۇ. ئەلكۈن① گە خىيانەت قىلغاننى بەكلا يامان ئالىدۇ. بۇنداق ئادەملەرنىڭ ئاخىرەتلىك نامىزى ئوقۇل-غاندىمۇ، يۈرتداشلىرى گۇناھىدىن ئۆتمەيدۇ.

شۇ ۋەجدىن، يولۇاسخاننىڭ نەزەر - گۇزىرىدە مېنىڭ قانداق

① ئەلكۈن — ئاۋام، خەلق.

ئادەملىكىم ئۆزۈمگە بەش قولدەك ئايان ئىدى. يولۇاسخان بۆرىدەك ھېرىپ - چارچاشنى بىلمەيتتى. قويۇق توغراقلىقتا ئۇششاق چامداپ، تونۇش سوقماقلار بىلەن توختىماي يورغىلاپ ماڭاتتى. مەن مىلتىقىمنى بەتلىگەن پېتى يولۇاسخاندىن بىر قەدەممۇ كېيىن قالماسلىققا تىرىشىپ ھاساسلايتتىم. سەللا پەخەس بولمىسام، يولۇاسخان كۆز ئالدىمدىن ئەرۋاھتەك غايىب بولۇپ كېتىدىغاندەك، ھېلىلا قايسىبىر توغراقنىڭ ئارقىسىدىن ھۆركىرەپ يولۇاس ئېتىلىپ چىقىدىغاندەك تۇيۇلۇپ قارا تەرگە چۆمەتتىم. مىلتىقىم تەردىن ھۆللىنىپ قولۇمدا تۇرمايتتى. ئىرماش - چىرماش يىلتىزلارغا پۇتلىشىپ، كېلەڭسىز تېنىمنى چوڭقۇرالماي يىقىلاتتىم. ئېچىرقىساق خالتىمىزدىكى تالقانىنى سۇغا چېلىپ، قۇرۇتۇلغان نان بىلەن ئېۋېتىپ يەيتتۇق. كېچىلىرى گۇلخان يېنىدا كېپىنەك تونىمىزغا ئورىلىپلا ئوخلايتتۇق. يولۇاسخاندىن «ھە» ياكى «ياق» تىن بۆلەك زۇۋان چىقمايتتى. گويا كى مەندەك بىر سۇنايچى چېرىكنىڭ ئۆزىنىڭ ئارقىسىدىن پالاقلاپ يۈرگىنىنى ئۇنتۇپ كەتكەندەكلا ئىدى.

شۇ تەرىقىدە توغراقلىقنى نەق ئىككى كۈن ئارىلىدۇق. يولۇاس تۇگۈل بىرەر ياۋا توشقانمۇ ئۇچرىمىدى. توغراقلىقنىڭ ھەممىلا يېرىدە سۇرلۇك تىمتاسلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. ھاياتلىقتىن ھېچبىر شەپە يوق ئىدى. يولۇاسخاننىڭ تۇرقىمۇ ھېچبىر ئۇۋچىغا ئوخشىمايتتى. مەن شۇندىلا ھېس قىلدىمكى، ئىككى كۈندىن بېرى يولۇاسخان يولۇاسنى ئىزدىمەپتۇ. يولۇاستىن يىراق جايدىكى توغراقلىقلارنى قارا — گۈجۈر چۆرگىلەپ، بۇ كەلگۈلۈكتىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامال - چارىسىنى ئىزدەپتۇ. ئىككى كۈن ئۆز ۋۇجدانى بىلەن ئېلىشىپتۇ.

ۋەھالەنكى، ئامبالنىڭ بىزگە بەرگەن مۆھلىتى ئۈچ كۈن ئىدى.

ئۈچىنچى كۈنگە ئۆتەر كېچىسى مېنىڭ كۈچ - ماغدۇرۇمۇ، سەۋر - تاقىتىممۇ تۈگىدى. گۇلخان يېنىدا ئولتۇرۇپ يولۇاسخانغا شۇنداق دېدىم:

— نېمىلا بولاي، مەنمۇ بىر لوپنۇرلۇقنىڭ ئەۋلادى، ئاكا. ئاتا-بوۋىلىرىممۇ ئوۋچىلىقنىڭ نېنىنى يېگەن. ئىككى كۈندىن بېرى بې-كارغا ئاۋارە بولۇۋاتقىنىمنى تۈيۈپ تۇرۇۋاتىمەن. يولۋاس بىلەن ئىككىلارنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى دوستلۇق - ۋاپانىڭ قانچىلىك ئۇلۇغلۇ-قىغا مەندەك ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغاندۇر. شۇنداقتىمۇ ھايۋان ئادەمدىن ئەزىز ئەمەسقۇ. ئىككىمىزنىڭ پېشانىسىگە شۇ قىسمەت پۈتۈلۈپتىكەن، ئەمدى تارتماي ئامال يوق. مېنى كاتۋاللىق قىلدى دېمە. ماڭا يامبۇمۇ، مەرتىۋىمۇ كېرەك. ئىشىمىزنى قەرەلدە پۈتكۈ-زەيلى. خالىساڭ، ئامبال ۋەدە قىلغان يامبۇ ھېلىھەم سېنىڭ بول-سۇن. ئۆزۈڭ ئويلىنىپ كۆرگىن.

يولۋاسخان ئىككى كۈندىن بېرى تۇنجى قېتىم ماڭا يۈزمۈيۈز قادىلىپ ئۇزاققىچە تۇرۇپ كەتتى.

— ھەي دېۋەڭنىڭ ئوغلى،— دېدى ئۇ،— مەن خەلقىمگە ۋەدە قىلغانىمەن. ھەق ۋە خەلقە بەدگۈپا ناجىنسلاردىن ئەمەسمەن. سېنىڭ مېنى بىسەگدەپ، ۋەزىخانلىق قىلىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق. خاتىرجەم ئۆيقۇڭنى ئۇخلا. يولۋاس تېرىسىنى دېگەن قەرەلدە ئامبىلىڭغا تاپشۇ-رىسەن. ھېلىقى بەش يامبۇنىمۇ، مەرتىۋەڭنىمۇ ئۆزۈڭ چېكەڭگە تاڭ.

ئەتىسى چاشگاھ ۋاقتى بىلەن يەر باغرىنى يونۇپ ئەگرى - بۈگرى سوزۇلغان چوڭقۇر بىر يارداڭلىققا يېتىپ كەلدۇق. يارداڭلىقنىڭ ئىچى ئورمانەك بوك - باراقسان قومۇشلۇق ئىدى. تۆۋەندە غايەت زور قارا يىلاندەك سۇرلۇك كۆرۈنەتتى. بىز يار لېۋىنى بويلاپ مېڭىپ، خېلىدىن كېيىن يارداڭلىقنىڭ ئايىغىغا كېلىپ توختىدۇق. يولۋاسخان يەردە تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ قۇمساڭغۇ توپىدىكى ئىزلارغا ئۇزاققىچە سىنچىلىدى. قارامتۇل جۇسى ئۆمسىلە بولۇپ، بارا - بارا سارغىيىپ كەتتى.

— ئوۋدىن ھېلىلا يېنىپتۇ،— دېدى يولۋاسخان تىترەڭگۈ ئاۋاز-

دا.

ئاباي شۇنى كۆڭلۈم تۇيغان بولسىمۇ، شۇ هامان يۈرىكىم يېڭە-ۋاشتىن دۇكۇلدەپ سوقۇپ كەتتى.

يولۋاسخان ئورنىدىن تۇرۇپ قارا مىلتىقىنى ئوقلىدى، مەنمۇ شىراق[1]لىق مىلتىقىمنى دولامدىن ئېلىپ، بۇ هايات - ماماتلىق ئۇۋغا راسلاندىم.

— سەن مۇشۇ يەردە قال، — دېدى يولۋاسخان شۇ چاغ ئۇزۇپلا، — سېنى ئەمدى بۇنىڭدىن نېرىسىغا ئۆتكۈزەلمەيمەن، جايىڭدا سەۋر - تاقەت بىلەن مېنى ساقلا، تاكى مەن سېنى توۋلىمىغۇچە ئۇياقتىن قۇلىقىڭغا قانداقلىكى تاۋۇش ئىشىتىلسۇن، يارداڭلىققا كىرمە هەم زىنهار ئوق ئاتما، جان هەم مال لازىم بولسا، گېپىمنى ئېسىڭدە مەھكەم تۇت، بولمىسا، ئۆزۈڭنىمۇ، مېنىمۇ هالاك قىلىسەن.

مەن ئەس - هوشۇمنى يىغىپ بىرنېمە دېگۈچە، يولۋاسخان يار-داڭلىققا چۈشۈپ كۆزدىن غايىب بولدى.

كاللامغا غۇژۇيدە ئاچچىق تەپتى. بوي - بەستى قولتۇقۇمغا كەلمەيدىغان بۇ چۈغۇندەك ئادەم ئۇچ كۈندىن بېرى مېنى ئوۋ ئىتى چاغلىق نەزىرىگە ئىلمايۋاتاتتى. ئۇ كەلەردە تەپسە تۆمۈرنى ئۈزىدىغان، خېيىمخەتەرنى ئىزدەپ يۈرىدىغان كۆرەڭ يىگىت ئىدىم، يامۇلدىمۇ شۇنىڭغا تۇشلۇق ئىززىتىم، نام - ئاتىقىم بار ئىدى. يولۋاس بىلەن يۈزمۈيۈز ئېلىشالايمەن دەپ مەيدەمگە ئۇرالمىسامۇ، قورقۇپ ئۆزۈمنى يانغا ئالىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدىم.

شۇ تاپ كاللامدا تۇتۇن قاينايتتى. رەللە بولۇپ ئىزىمدا تېپىرلايتتىم. يولۋاسخاننىڭ سۆزلىرىدە بىر يامان نىيەت بارەڭ تۇيۇلاتتى. ئىبلىس ئەلەيهى تېرەمدە قوڭغۇزەڭ گۇمان دېگەن نىجاسەتنى

---

① شىراق — ياغاچتىن ياسالغان ئاچىساقلىق ئىتتىك، دۇشالقا دەپمۇ ئاتىلىدۇ.

دوملىتىپ دىلمىنى ۋەسۋەسىگە سالاتتى. ئۇنىڭ كەينىدىن تاپ باسىتۇرۇپ قومۇشلۇق ئىچىگە كىرىپ كېتىشتىن ئۆزۈمنى تەستە تۇتۇپ تۇراتتىم. مىلتىقىمنى ئوقلاپ، پۇتۇن ئەس - يادىم بىلەن يارداڭلىقىنى تىكشايتتىم.

كۇن قىيام بولمايلا بۇغا تىنىقى باشلانغانىدى. يارداڭلىقتا ئادەم ئەيمەنگۈدەك مۇدھىش تىمتاسلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. قومۇشلارنىڭ شىلدىرلىغان، تومۇزغىلارنىڭ چىرىلدىغان ئاۋازىنىمۇ ئاڭلىغىلى بولمايتتى. بەئەينى يارداڭلىقتىكى تامام جانلىق ھېلىلا يارداڭلىقنى ئوڭتەي - توڭتەي قىلىدىغان بىر دەھشەتنىڭ روي بېرىدىغىنىنى ئالدىن سەزگەندەك ۋەياكى پىژغىرىم ئاتەش ئىسسىقتا قۇرۇپ قېتىپ كەتكەندەك ھاياتلىقتىن ئەسەر يوق ئىدى.

شۇ ھالدا جىق بولسا بىر ئاش پىشىمچە ۋاقىت ئۆتكەندۇر. ماڭا شۇنداق ئۇزاق تۇيۇلدىكى، ئەيىبۇھانناس! ئۆمرۇمنىڭ يېرىمى يارداڭلىقنىڭ ئالدىدا يولۇاسخانىنى ساقلاپ ئۆتكەندەك بولدى.

ئۇنىڭ نېرىسىغا تاقىتىم تۇگىدى.

ئۆشنەمدىكى لاقا - لۇقىلارنى ئىرغىتىۋېتىپ، قومۇشلۇق ئىچىگە غالجىر نارەك بۆسۈپ كىرىپ كەتتىم. قومۇشلار پاراسلاپ سۇناتتى. ئەتيانلىرىم تىلىنىپ، چىدىغۇسىز ئېچىشاتتى. مېنىڭ ئەس - يادىم يولۇاسخاندىلا ئىدى. يارداڭلىقتا بولسا يولۇاسنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. گويا كى يارداڭلىققا ئەزەلدىن ئادەم زاتى ئاياغ بېسىپ باقمىغاندەك، بىرەر ئىزمۇ چىلىقمايتتى. ھەر ماڭدامدا گۇمانىم ئاشاتتى. يولۇاسخان مېنى نېرىدا ساقلىتىپ قويۇپ، يارداڭلىقتىكى مەخپىي سوقماقلار بىلەن يولۇاسنى ئەگەشتۇرۇپ ئاللىبۇرۇنلا كۆزدىن غايىب بولغاندەك تۇيۇلاتتى.

قانچە ئۇزاق ماڭغىنىمنى بىلمەيمەن. بىر كەمدە يارداڭلىقنى لەرزىگە سېلىپ ئوق ئاۋازى ياڭرىدى. ئىزىمدا قېتىپ قالدىم، بەئەينى ئوق ماڭا تەگكەندەك، شۇ لەھرە تومۇرلىرىمدا قانلىرىم ئۇيۇپ، يۇرىكىم سوقۇشتىن توختاپ قالغاندەك بولدى. شۇنىڭدىن بىر تىنىق

هايال ئۆتەي، تېخىمۇ دەھشەتلىك بىر سادا — يولۇاسنىڭ ھۆركىرە-گەن ئاۋازى يەر- زېمىننى تىترىتىۋەتتى.

خېلى ھازادا — يارداڭلىقتىن يانغان سادا بېسىققاندا ئېسىمگە كەلدىم. ئوق ئاۋازىمۇ، يولۇاسنىڭ ھۆركىرىگەن ئاۋازىمۇ ماڭا يېقىن-لا بىر يەردىن ئاڭلانغاندى. شۇغىنىسى، ئوڭدىمۇ، سولدىمۇ ئاڭقى-رالماي مەڭدەپ قالدىم. هايال ئۆتەي يولۇاس يەنە ھۆركىرەشكە باشلىدى. مەن ئاۋاز كەلگەن تەرەپنى مۆلچەرلەپ ئانچە ماڭمايلا، ئاندا-ساندا قومۇش ئۆسكەن ئوچۇقچىلىققا چىقىپ قالدىم.

ئۇلار — يولۇاس بىلەن يولۇاسخان شۇ يەردە ئىكەن.

بەخۇدۇك ئوق يېتىم نېرىدا — يارداڭلىقنىڭ ئۇلىدىكى سۇ يالاپ ئويمان هاسىل بولغان يېرىدە يولۇاسخان بېشىنى سېلىپ، مېيىت نامىزىغا تۇرغان ئادەمدەك ئۆرە تۇراتتى. قولىدا مىلتىقىمۇ كۆرۈن-مەيتتى، ئۇنىڭ ئالدىدا يولۇاس ئۆز قۇيرۇقىنى تالاپ، جان ئاچچىقتا ئۇزۇك - ئۇزۇك ھۆركىرەپ، قۇيۇنتازدەك پىرقىرايتتى، يولۇاسخان-مۇ، يولۇاسمۇ يار بويى ئۆرلىگەن قويۇق توپا - چاڭ ئىچىدە غايىب بولايلا دەپ قالغانىدى. يولۇاسخان ئوقنى جان يېرىگە تەگكۈزەلمىگەن چېغى، يولۇاس ھېلىتىن هالسىزلىنىدىغاندەك قىلمايتتى.

يولۇاسخان شۇ تۇرقىدا پېشانىسىگە پۈتمىش ئۆلۈم - كۆرۈمنى يولۇاسنىڭ ھۆكمىگە تاپشۇرغانىدى. تەلۈبلەشكەن يولۇاس ئۆز ۋاقتىدا رەھىم قىلىپ ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ ئالغانۇ، ئەمدىلىكتە جېنىغا قەست قىلغىلىۋاتقان بۇ غەلىتە ئادەمنى ھەردەم بىر ھەملە بىلەن پارە - پارە قىلىۋېتەلەيتتى.

مەن جايىمدىلا يەكتىزلىنىپ يولۇاسنى قارىغا ئالدىم. قېرىشقاق-دەك، يولۇاسخان ئىككى ئارىدا كاشىلا بولۇپ، قۇرۇپ قالغان توغ-راقتەك مىدىر - سىدىر قىلماي تۇراتتى، توپا - چاڭمۇ ھەدەپ قۇيۇلۇپ ئۇلارنى يەپ كېتىۋاتاتتى. تەڭقىسلىقتا قولۇم تېخىمۇ بەك تىترەيتتى، قانچە ئۇزاق ئۆتتىكىن، چەككە ئۆز ئىختىيارىم ئەمەس، تەپكە بېسىلىپ كەتتى. شۇ هامان يولۇاسنىڭ ھۆركىرىشىمۇ چېپىدە

توختىدى.

بۇ چاغ يولۇاسخانمۇ، يولۇاسمۇ توپا - چاڭ ئىچىدە كۆرۈنمەي قالغانىدى. خېلىدىن كېيىن توپا - چاڭ بېسىقتى. ئويماندا يولۇاسخان تۇگۈلۈپ ياتاتتى. يولۇاس غايىب بولغانىدى.

كۆڭلۈم بىر پالاكەتنى تۇيۇپ، بەدىنىمنى سوغۇق تەر باستى. مۇدھىش گۈمان شىللەمگە تاغ بولۇپ چۈشتى. مىلتىقىمنى ئوقلاشنى مۇ ئۇنتۇپ، مىلتىقىمنى تەستە يۆتكەپ، يولۇاسخاننىڭ يېنىغا ماڭدىم. ئالاھازەل ئارىلىقىمىز يېرىملىغاندا، ئاپئاق توپىغا كۆمۈلگەن يولۇاسخان بىر قولىدا تىرەجەپ ئۆرە بولدى. يەنە بىر قولى بىلەن چىلىق - چىلىق قانغا مىلەنگەن ئوڭ بېقىنىنى مەھكەم بېسىۋالغانىدى. ئۇ مېنى كۆرۈپلا بوغۇلۇپ ۋارقىرىدى:

— بۇيان كەلمە... جايىڭغا يان! يارىدىن چىقىپ كەت، ئىلدام... يان...

مەن ئالدى - ئارقامغا مېڭىشىمنى بىلەلمەي، ۋەج - سەۋەبىنى ئاڭقىرىۋالغۇچە ئارقامدىن قومۇشنىڭ پاراسلاپ سۇنغىنى ئاڭلاندى، كەينىمگە ئۆرۈلۈشۈمگە بەھەيۋەت يولۇاس گۈمۈرۈلگەن يارەڭ سالماق بىلەن تۆپەمدىن باسماداپ چۈشتى...

ئۇچ كۈندىن كېيىن يۈرتتىكىلەر مېنىڭ چالا ئۆلۈك تېنىمنى يارداڭلىقتىن تېپىپ يامۇلغا ئاپىرىپ بېرىپتۇ. ئەمما، يولۇاسخاننى تاپالماپتۇ. شۇنىڭدىن بېرى يولۇاسخانمۇ، يولۇاسمۇ لوپنۇر تەۋەسىدىن غايىب بولۇپ كەتتى.

* * *

ئەتىسى سەھەر تۇلەك بوۋاي بىلەن خوشلاشتىم. كېچىچە گۇلخان يېقىپ تۇتقان بېلىقلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى چىگە شوينىغا ئۆتكۈزۈپ، ئۇنىمىغىنىمغا قويماي قولۇمغا تۇتقۇزۇپ قويدى.

— ھەسسىنەي، — دېدى بوۋاي، — تومۇزدا كەلگەن بولساڭ بىر

قاپاق مۆڭكۈ[1] يىغىپ بېرەر ئىدىم.

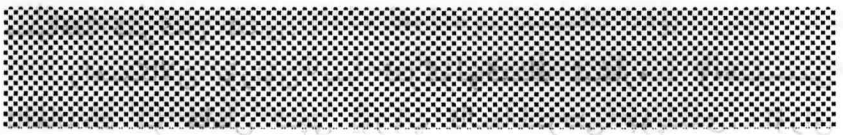
— تومۇزدىمۇ كېلىمەن، بوۋا، ھازىرقىدەك بىر كۈنلۈك ئەمەس، خالىساڭ ئۈچ - تۆت كۈنلۈك قوناققا كېلىمەن.

— شۇنداق قىل، بالام. لوپنۇرلۇقنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن كەچمىشلەرنى لوپنۇر توغراقلىرىدەك ساناپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ. ئۇ ئالەمنىڭ ئادىمى بولۇپ كەتكۈچە، ئاتا - بوۋىلار ھەققىدە كۆرگەن-ئىشتىكەنلىرىمنى ئېيتىپ تۈگىتىۋالاي. ئەتمىشلىرىمىز كېيىنكىلەر-گە ئۆرنەك ھەم ئىبرەت بولسۇن. بۈگۈنكى تىنچ، بەرىكەتلىك زامانىنىڭ قەدرىنى بىلسۇن!

2005- يىل 6- ئاي

① مۆڭكۈ — توغراق سۈيى.

ئالتۇن بۇت

يۇمشاق كېپىشنىڭ شىپىرلىغان ئاۋازى يەنە ئىشتىلدى.

راھىبكالان ئاسىغ تۇتۇڭنى شۇئان يازۇق[1] تۇيغۇسى چۇلغىۋالدى. نە ۋەج، نە ھال بۇ؟ ئۆزى ئىستىقامەتتىمۇ، ئىجتىھات يوق. تەن ئېتىكاپتا، روھ يوق. كۇنۇتۇنلەپ ئويغاق بۇددا ساكيامۇنىنىڭ[2] ئىبادەت سۇپىسىدا ئولتۇرسۇنۇ، دۇنيا مالامەتلىرىدىن خالاس تېپىپ، ھوش - ئىدراكنى يىغالمىسا، بۇددىھالىق زېھنىگە نائىل بولۇپ تېرەن پىكىرلەرگە شۇڭغىيالمىسا، ئىدىقۇت ئۇستازى — ئىلتەبىر ئاتالمىش راھىبكالانغا نېمە دېگۈلۈك؟ ئالەمدە ئازاب چەكمەك بىقارار ھەم ئەبەدىيدۇر. خەيرىيەتكى، ئۇشبۇ ئالامەتلەر ئادەمزات بۇ ئالەمدە گېرىپتار بولىدىغان كۇرمىكلىغان قاباھەتلىك تارتمىشلارنىڭ بېشارىتى بولماي، تۆت ئازاب ئىچىدىكى قېرىلىقنىڭ بېشارىتى بولغاي، ئامىتابا!

راھىبكالان ئاستا شۇرلاپ كۇموش ساقاللىق بىتىنى ئۇستۇن ئالدى. شۇئان ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا بىر ساماۋىلىك زاھىر بولدى.

ساڭرام[3] ئىچى ئالتۇن نۇرغا تولۇپ كەتكەندى.

باشتىن - بۇياغى — تا نېلۇپەر كۇرسىچە ئالتۇن يالتىلغان ساكيامۇنىنىڭ ھەيكىلى پەنجىرىدىن كىرگەن نۇر تالالىرى بىرلە جۇلالاپ، بۇزرۇك بۇددا يورۇق ئالەمگە كۆچكەن يەڭلىغ مۆجىزانە

---

① يازۇق — گۇناھ.
② ساكيامۇنى — بۇددا دىنىنىڭ يارانقۇچىسى.
③ ساڭرام — ئىستىقامەتخانا — ئىبادەت زالى.

سياقتا كىرگەن ئىدى.

راھىبكالان بۆرتۇن[1] بىر ئىزگۈلۈكنىڭ ئىشارە - ۋەھىيسىنى ئالغاندەك شۇ ھامان ئىچى يورۇپ ئالىقانلىرىنى جۈپلىدى. ئۇزاق شۇبرلاپ سانا ئېيتتى. شۇنىڭدىن سوڭ ئارقىغا ئۆرۈلۈپ قورقۇپ تۇرغان سالى[2] بالىنى ئۇنسىز سوراقلىدى.

سالى بالا كېلەڭسىز يەڭ ئىچىدە كۆرۈنمەي قالغان قولىنى تاشقىرىغا ئىمالاپ ئالدىراپ مەلۇم قىلدى.

— قورۇدا يوچۇن بىر زىيارەتچى ئۆزلىرى بىلەن كۆرۈشسەم دەيدۇ.

— ئات - جۆنى كىمكەن؟

— ئېيتقىلى ئۇنىمىدى. تۇرقىدىن مۇسۇلمان ئېلىدىن كەلگەن زاھىتتەك قىلىدۇ. شۇلاردەك بەتتال ھەم تەرسا ئادەمكەن. ئىككى ئاش پىشىم بولدى. ئۇستازغا مالامەت يەتمىسۇن دەپ ياخشى - يامان گەپلەرنى قىلىپ گۇناھكارمۇ بولدۇم. سەدىقىمۇ تەڭلەپ باقتىم. غەپسە گېپىمگە كۆنمىدى.

سالى بالا ئۇرىقتىن سۇ تۆكۈلگەندەك بۇقۇلداپ سۆزلەپ كەتتى.

راھىبكالاننىڭ قاپىقى سېلىندى. تېخى ئۇزا كۇنكى ئوردا كېڭىشىدە سۇ بېشى[3] تۆمۇر بۇقا قۇجۇدا جەندە - كۇلاھ كىيگەن مۇسۇلمانلارنىڭ ئاۋۇپ قالغانلىقى، ئىسلام تەرغىباتىنى باھانە قىلىپ ھەممە بۇلۇڭ - پۇچقاقلارغا سۇقۇنۇپ ئەسكىرىي ئىشلارغا ئائىت ئۇچۇر - مەلۇماتلارنى توپلاۋاتقانلىقىنى ھەم قۇجۇلۇق مۇسۇلمانلارنى قوزغىتىشقا ئۇرۇنۇۋاتقانلىقى ھەققىدە سۆزلىگەنىدى. مانا ئەمدى بۇنىڭ خانلىق ئىبادەتخانىنىڭ راھىبكالانىغا ئېيتىدىغان نېمە سۆزى بارىكىنە؟

راھىبكالان ئارىسالدى بولۇپ قالدى. خېلى ھازا ئويلىنىپ ئاخىر، ھېچ كۆتمىگەن بۇ مۇسۇلمان زىيارەتچى بىلەن كۆرۈشۈشنى

---

① بۆرتۇن — مەجھۇل.
② سالى — شاگىرت، راھىبلارنىڭ خىزمەتكارى.
③ سۇ بېشى — لەشكەر بېشى.

توغرا تاپتى. بۇددا تەلىمىدا موھتاجغا ساخاۋەت كۆرسەتمەك بۇيرۇل-
غان، ۋەھالەنكى ئۇ زىياندىشى بولسىمۇ.

قورۇنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى قۇدۇقنىڭ قېشىدا ئۇچىسىغا كونىراپ جۇلىقى چىققان سېرىق ئۆزۈن يوللۇق بۇخاراچە تون، بېشىغا جاھاز-
كەزدى ساھىللارنىڭ ئۇچ قىرلىق قارا كۆلاھىنى كىيگەن يوچۇن كىشى قاتۇرۇپ قويغاندەك تۇراتتى. ئەت - سۆلى ئاپتاپتا كۆيگەن ۋە قولىدىكى ئۆزىدىن بىر گەز ئۆزۈن بولغان ھاسىسىدەك قاقشال، ئورۇق ئىدى. قاش - كىرپىكلىرىدىن تارتىپ كۆتمەك ساقىلىغىچە ئاپئاق توزان باسقان ئاچ ھەم ھارغىن تۇرقى ناھايىتى ئۆزۈن يوللارنى پىيادە بېسىپ كەلگەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى.

ئۆمرى بەندىچىلىك ئۆمرىدىن ئاللىقاچان ھالقىپ كەتكەن قېرى راھىبكالان سالى بالىغا يۆلىنىپ دەھلىزگە چىقىپ توختىدى. شۇدەم بۇ يوچۇن كىشىنىڭ ئاداققى ماغدۇرى تۈگىگەندەك بولدى. ئۇ ئاسما-
نىكى بۇلۇتتەك، بوران ئۇچۇرغان قامغاقتەك نۇرغۇن مەملىكەتلەرنى توختىماستىن كېزىپ، غايەت رىيازەتلىك كەچمىشلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپ ئورتا ئاسىيادىكى بۇددىزمنىڭ ئەڭ ئاخىرقى جايى — قۇجۇخانلىق بۇددا ئىبادەتخانىسىدا ئۆز سەپىرىنى تامام قىلغانىدى.

ئۇنىڭ ئورا كۆزلىرىدە ياش لىغىرلىدى، ھاسا سىڭايان بولۇپ يەرگە يىقىلدى، ئاندىن ئىزىغىلا تىزلىنىپ راھىبكالانغا باش ئۇردى.

راھىبكالاننىڭ قۇلىقىغا يات ھەم تونۇش ئاۋاز ئىشتىلدى.

— ئۇستازىم!

راھىبكالان بېشىغا توقماق تەگكەندەك سەندىرەكلەپ كەتتى. ئالتۇن جىيەكلىك يىپەك كاسايا مۇرىسىدىن سىيرىلىپ يەرگە چۈشـ-
تى. ئالىقانلىرىنى جۇپلەپ كۆككە بېقىپ ئىدا قىلدى.

— يا، ھەممىگە قادىر كارامەتچى تەڭرىلەر! تىلىكىمنى ئىلىك ئالغايسىلەر. بەسكى، ئىخلاسمەن قېرى مۇخلىسىڭلارنى ئازاب دەشـ-
تىدىن ياندۇرۇپ چىقىڭلار. جۇدالىق كىشەنلىرىدىن ئازات قىلىڭلار.

ئەرشتىكى سوما① ئىچىپ مەست بولۇشقان يەكساسەنەملەرنىڭ② — ھەر قىسما سىياقلارغا كىرىپ مەن قېرىنى مازاق قىلىۋاتقان بولۇشىدىن ساقلاڭلار!

راھىبكالان كۆز ئالدىدىكى قۇتلۇق سىيمانىڭ چۆلدىكى سەرگۈزەشتىلىرىگە غايىب بولۇپ كېتىشىدىن ئاسىقىپ، ئىككى چامداپ قۇدۇق يېنىغا باردى - دە، يەرگە تىزلىنىپ، ئۇزاق يىللاردىن بېرى دىدارىغا زارىققان قەدىردان كىشىسىنىڭ ياش بىلەن ھۆللەنگەن ساقاللىق يۈزىنى ئالمقانلىرىغا ئېلىپ ئۇستۇن كۆتۈردى. بېشارەتلەر راستقا ئايلىنىپ تىلىكىم يەردە قالمىغايكىم، بۇنىڭدىن 40 يىل مۇقەددەم ئۆمرۇمنىڭ چىرىغى — بۇگەن ئاتلىق ئوغلۇم مېنى داغدا قويۇپ يارالمىشىنىڭ سەۋەب، ھەقىقىتىنى ئىزدەپ، قارارى يوق سەپەرگە ئۇزغان ئىدى. ماڭارىدا شۇنداق لەۋزە قىلغانكى...

راھىبكالان نەپىسى قىسىلىپ سۆزىنىڭ ئاخىرىنى تۇگىتەلمىدى.

— ئاشۇ ۋاپاسىز ئوغلىڭىز، ئىدراكسىز شاگىرتىڭىز مەن شۇ، پاسىبانىم.

قىزىل خىش يېيىتىلغان ئىبادەتخانا قورۇسىدا شاگىرت بىلەن ئۇستاز، ئاتا بىلەن ئوغۇل بىر - بىرىنىڭ مۇرىلىرىگە بېشىنى قويۇپ ئۇزاققىچە ياش تۆكۈشتى. ئاڭغۇچە، سالى بالا خەۋەر قىلغان چېغى ئىبادەتخانىنىڭ ئارقا ھويلىسىدىكى قىرائەتخانا، ھۇجرىلاردىن راھىبلار يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ ئۇلارنى ئورىۋېلىشتى. باشتىن - ئاخىر مۇسۇلمانچە ئۇستۇاش كىيگەن، بىتىنى قويۇق ساقال باسقان كىشىنى كۆرۈپ تەئەججۇپلەنگەن بولسىمۇ، ھەممىسى ئالىقىنىنى پېشانىسىگە تەككۈزۈپ ئېگىلىپ ئېھتىرام بىلدۈرۈشتى. چۈنكى، ئۇلار بۇنىڭدىن 40 يىل ئىلگىرى خانلىق ئىبادەتخانىدا ئۆتكەن نوم - سوتىدا تەپسىر ھەم يەشمىسىدە، رەسسامليقتا كامالەتكە يەتكەن مۆجىزاتتەك بالا

---

① سوما — ئەرشتىكىلەر ئىچىدىغان شاراب.
② يەكسا — جىن - ئالۋاستى.

ھەققىدە راھىبكالاندىنمۇ، قېرى راھىبلاردىنمۇ، ھەتتاكى ئىدىقۇت پۇقرالىرىنىڭ ئاغزىدىنمۇ كۆپ ئاڭلىغانىدى.

بىر كەزدىن كېيىن راھىبلار راھىبكالان بىلەن بۇگەننى يۆلەپ تۇرغۇزدى. ھەممىسى ئۇلارغا تەڭلا تەزىم قىلدى.

— قۇتلۇق بولغاي، ئۇستاز كالان، مەرھابا بۇگەن ئۇستاز.

راھىبكالانىنىڭ بولۇق ئاق قاشلىرى ئارىسىدىكى ئورا كۆزلىرى تېخىچە ياشاڭغىراپ تۇراتتى. ئوڭ قولىدا بۇگەنىنىڭ بېغىشىدىن چىڭ تۇتۇۋالغانىدى.

— ھەممىمىزگە قۇت يار بولغاي، ئىبادەتخانىمىز كامال تاپقاي.

سوڭرە، خانلىق ئىبادەتخانا ئىچى بۇت يۇيۇش مەرىمىدەك بۆلەك-چە جانلىنىپ كەتتى. ئارقا - ئالدى قورۇلار سىيرىپ - سۈپۈرۈلۈپ سۇ سېپىلدى. ساڭرامىدىكى بارلىق ئىسرىقدانلارغا، بۇددا مۇنارلىرى-دىكى يۇزلىگەن بۇت تەكچىلىرىگە ئەڭ خۇش پۇراق كۈجىلەر يېقىل-دى.

سالى بالا دورىلانغان ئىسسىق ھاممامدا بۇگەننى ئۇزاققىچە ئۇۋۇ-لاپ يۇيۇندۇردى. بەدەنلىرىگە ھىندىنىڭ تەننى قۇۋۇتلەيدىغان خۇش-بۇي مايلىرىنى سۈرتتى. بۇگەن ھەرخىل ئۈستۈاشلار ئىچىدىن ياقا-پەشلىرىگە گۈللۈك زىغىرىق تۇتۇلغان بوز نىمچە - تامبالنى ئايرىپ ئالدى. ئىدىقۇت يوسۇندا قارا باشلار[1] شۇنداق كىيىنىشەتتى.

سالى بالا بۇگەننى باشلاپ راھىبكالانىنىڭ ساڭرام ئۆگزىسىدىكى ھۇجرىسىغا باشلاپ چىققاندا، راھىبكالان پاكار ئەگمە ئىشىك ئالدىدا ساقلاپ تۇراتتى. قاپچىغاينىك[2] نەقىشلىك تەكچىلىرىدىكى ساماۋى ھايۋان سۈرەتلىك شامدانلىرىغا، ھۇجرا ئىچىگە يوغان ئاق موم شاملار يېقىۋېتىلگەنىدى.

بۇگەن شام يورۇقىدا كۈسەننىڭ رەڭگارەڭ گۈللەر كەشتىلەنگەن شايىلىرىدەك بەرقى جۇلا چېچىپ تۇرغان تام - تورۇسلارغا بەند بولۇپ

---

① قارا باشلار — تۆۋەن تەبىقىدىكىلەر، پۇقرالار.
② قاپچىغاي — كارىدور.

جايدا تۇرۇپ قالدى. بىردەمگىنە ئاجايىپ بىر شەھرىن ئەستىلىك قوينىغا بۆلەندى. كۆز ئالدىدا يۇز - كۆزلىرى ھەرخىل بويالغان بىلەن بويىلىپ كەتكەن، مۇشتىتەك يۇرىكىنى ئىدىقۇت سىغدۇرالمىغان 16 ياشلىق بالا زاھىر بولدى.

— 40 يىلدىن بۇيان بويىقى ئۆگۈپ قالمىدى ياكى ئېرىپ-سويۇلۇپ چۇشۇپ كەتمىدى، بەئەينى ھېلىلا سىزىپ پۈتكۈزگەندەكلا. تەڭرىلەر ساڭا شۇ خاسىيەتنىمۇ بەرگەن. رەسىملىرىڭ 40 يىلغىچە ئەمەس، 400 يىل، 4000 يىلغىچە — مايترى بۇددا[1] زامانىغىچە ئابادىن[2] تانۇك[3] ئۇرۇق - تۇغمىشلەرگە بىباھا مىراس بولۇپ ساقلىنىپ قالغۇسى.

راھىبكالان قاپچىغاي تېمىدىكى رەسىملەرنى سەۋنچ بىلەن[4] سىيلىدى.

راھىبكالاننىڭ ساڭرام ئۆگزىسىدىكى ھۇجرىسىدا شۇ كۈنى، ئەتىسى زۆھرە يۇلتۇزى خىرەلىشىپ، كۈن تۇغسۇغ[5] ھال رەڭ ئالغانغا قەدەر شام يېنىپ تۇردى.

راھىبكالان يۆلەكتە پەيدا بولۇپ ھاسىسى بىلەن ياغاچ پەلەمپەيىنىڭ شادىسىنى تاكىلدىتىپ ئۇردى، ئاندىن سەھەرنىڭ سالقىن، نەم ھاۋاسىدىن كۆكسىنى تولدۇرۇپ چوڭقۇر نەپەس ئالدى. يۆلەكتە تۇرۇپ قۇجۇنىڭ ھەممە سىنى - كۆركىنى كۆرگىلى بولاتتى. تاشقى شەھەردىكىلەر — دىندار — دۇكاندارلار، ئوزاغۇت[6] — كاسىپلار، سىڭگىم تەسكەيلىرىدىن يوغان ياغاچ سوغىلاردا مۇزدەك بۇلاق سۇيى توشۇيدىغان سۇچىلار ئاۋۇالقىدەكلا بالدۇر ئويغانغانىدى. شەھەر مەيدانىنىڭ ئۆڭتۇندىكى[7] مانىستانىنىڭ[8] ھويلىسىدا ئاق تون ئۇستىدىن

---

① مايترى بۇددا — ساكىيامۇنىدىن 400 يىل كېيىن دۇنياغا كېلىدىغان ئۇچ ئۇتكۇ ئىچىدىكى كەلگۈسى زامان بۇددىسى.
② ئابا — ئەجداد.
③ تانۇك — شاھىت.
④ سەۋنچ — سۆيگۈ - مېھىر.
⑤ كۈن تۇغسۇغ — شەرق.
⑥ ئوزاغۇت — ھۇنەرۋەن.
⑦ ئۆڭتۇن — جەنۇب، ئوڭ تەرەپ.
⑧ مانىستان — مانى دىنى ئىبادەتخانىسى.

ئاق بەلباغ باغلىغان مىسكىن مانىستلار ئەرۋاھلاردەك ئۇن - تىۋىش-سىز ئۈياق - بۇياق مېڭىشاتتى. باش قوۋۇق تەرەپتىن مۇئەززىنىڭ سوزۇق، ۋەھىمىلىك ئەزان ئاۋازى ئىشىتىلدى. ئۇنىڭ نېرىسىدا ئىچ-كى شەھەرنىڭ كۈنگۇرىلىك سېپىلىدا ئۇزۇن سۇنگۇ[1] سىگە يۆلىنىپ قاراغۇلار[2] مۇگدەيتتى.

— لەببەي، ئۇستازىم.

يۆلەك ئاستىدىكى قەپەستەك كىمىردىن سالى بالا ئۆمىلەپ دېگۈ-دەك چىقتى.

— ئاتىنى ئېگەر... لە.

راھىبكالان گەپنىڭ ئايىغىنى تۈگىتەلمىدى. ئاۋازى بوغۇلۇپ قالدى. ھاسىسىنى جانسىز شىلتىپ ئېغىلنى ئىشارەت قىلدى. سالى بالا ئۇستازىنىڭ تامدەك تاتىرىپ كەتكىنىنى ئىلغا قىلىپ كۆڭلى ئۆيدى. قوللىرى قولاشماي ئاتىنى تەسلىكتە ئېگەرلەپ پەلەمپەي ئالدى-غا يېتىلەپ كەلدى. ئىبادەتخانا دەرۋازىسىدىن چىققاندا ئېسىنى تېپىپ سورىدى.

— ئۇستازىم ... نەگە بارىدىلا؟

— ئوردىغا، ئىلدام بول.

ئوردا ئەھيانلىرى — بەگ-بۇدۇنلار، تۇمەن بېشىلار، مۇژاك[3]، قۇجۇ ئېپىسكوپى، قۇجۇ ئاقچى[4] — بېتىكچىلەر[5] خان ساريىدا قۇجۇ بېگىنى خېلى ئۇزاق ساقلاپ قالدى. سەۋر ئېشىپ، غەم - تەشۋىشكە ئۆرۈلۈشكە باشلىدى. مۇژاك بىلەن ئېپىسكوپ ساراي ئايىغىدىكى بوش قالغان قۇجۇ مەسچىتى ئىمامىنىڭ ئورنىغا قارىشىپ ئۆڭسۈلى ئۆچتى.

خېلى ھازادا قۇجۇ بېگى تېۋىنۇر، سۇ بېشى تۆمۈر بۇقا، راھىب-

---

① سۇنگۇ — نەيزە.
② قاراغۇ — قاراۋۇل
③ مۇژاك — مانى دىنىنىڭ باش راھىبى.
④ قۇجۇ ئاقچى — خەزىنىچى.
⑤ بېتىكچى — پۈتۈكچى.

كالان ئوردا قورۇسىدىكى مەخپىي كېڭەشخانىدىن چىقىشىپ خان ساريىغا كىرىپ كېلىشتى. ئەھيانلار دۇررىدە ئورۇنلىرىدىن تۇرۇ-شۇپ ئېھتىرام بىلدۈرۈشتى، ئۇلار ئالىقانلىرىنى جۇپلەپ سالامنى ئىلىك ئالغاچ ئۆز ئورۇنلىرىغا — قۇجۇ بېگى خان سۇپىسىنىڭ ئايىغىغا، سۇ بېشى ئۇنىڭ يېنىغا، راھىبكالان ئۇنىڭ قارشىسىغا ئۆتۈشتى. سۇ بېشى خان سۇپىسىغا ھومىيىپ قاراپ قويدى. خان سۇپىسىنىڭ بوش تۇرغىنىغا 100 يىلدىن ئاشقانىدى. ئىدىقۇت[1] بىلەن ۋەزىرلەر ئەل - يۇرتنى تاشلاپ يىراقتا — سىبىرىق تۆپىلىكلەردە، تىبەت ئېلىدە چىڭگىز ئەۋلادلىرى ئۈچۈن خىزمەت قىلاتتى.

— ئەيىبلىك بىز، جانابىڭىزلارنى ساقلىتىپ قويدۇق.

قۇجۇ بېگى ئىزىن بېرىپ قولىنى يايدى. ئەھيانلار كىمخاب كۆرپىلەر ئۈستىدە بەداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇشتى.

— ئەل ھەم دىنىمىزنىڭ بېشىغا قارا كۈنلەر چۈشكەن ئوخشاي-دۇ، جانابلار، بايىلا يىغا ھەققىدە ئۈچۈر ئالدۇق. ئارىمىزدىكى ئەھدىلەر بۇزۇلۇپ ياۋلار يەنە غازاتقا ئاتلانغۇدەك. خىزىر خوجا[2] بىلەن مەۋلانە[3] قۇجۇدا دارىلئىسلام ئاچماقچىمىش. ئەھۋال ھەممىڭىزلارغا ئايان بولسۇن ئۈچۈن بۇ ھەقتە ئىلتەبىر راھىبكالانىنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئىشىتەيلى.

راھىبكالان بىركەز دېمىنى رۇسلىۋالغاندىن كېيىن سۆزىنى باشلىدى:

— خاتىرەڭلاردىن ئۆچمىگەنمىكىن، ئازغىنە كەم 60 يىل بۇ-رۇن ئىبادەتخانىمىزدا يېتىپ - قوپىدىغان غوزال ئاتلىق كۈسەنلىك يىگىت بولىدىغان. پۈتۈكلىرى سۈلكەتلىك بولغاچ نوم - سوتىرالارنى كۆچۈرىدىغان ساۋابلىق ئىش بىلەن شۇغۇللىناتتى. بۇت سەيرىلىرىدە

---

① 1278-يىلى قايدۇنىڭ قوشۇنى قۇمۇلنى ئېلىپ قوچقار تېگىنىنى ئۆلتۈرگەندىن كېيىن، ئوغلى نۇئۇرىن تېگىن بىر قىسىم خەلق ۋە قوشۇنلىرىنى باشلاپ كەڭسۇغا كۇرۇلاشتى. شۇنىڭدىن كېيىنكى ئىدىقۇتلار قۇجۇغا قايتىپ كېلەلمىدى.

② خىزىر خوجا — شەرقىي چاغاتاي خانلىقىنىڭ قۇرغۇچىسى. تۇغلۇق تۆمۈرنىڭ ئوغلى.

③ مەۋلانە — مەۋلانە ئەرشىدىن، شەرقىي چاغاتاي خانلىقىنىڭ شەيخۇلئىسلامى.

هاپىزلىقمۇ قىلاتتى. ۋەقتانىكى شول يىگىت بىردىن سائادەتلىك يولنى تەرك ئېتىپ جانابىي بېك قۇجۇ[1] پەدەرىنىڭ ئىلكىدىكى بىر دېدەك بىلەن ئىز - دېرەكسىز غايىب بوپتۇ. ئايغاقچىلار بىر يىلدىن ئوشۇقراق جىسەگدەپ ئاخىر ئۇلارنى بېشبالىقتىن[2] تۇتۇپ كېلىشتى. يىگىت قۇجۇدا قەتلى قىلىندى. دېدەك ئېغىر ئاياغ بولغاچ قىسىخكە[3] ئېلىندى. جاساققا[4] كۆرە بالا دۇنياغا كۆز ئېچىشى هامان ئانا قۇجۇ مەيداندا چالما - كېسەك قىلىنىپ ئۆلتۇرۇلمەكچىدى. ۋەهالەنكى، يىگىت قەتلى قىلىنغان كۇنىنىڭ ئەتىسى قورۇقچىلار سېپىل ئاستىدىن دېدەكنىڭ جەستىنى تېپىپتۇ. ئول كۇنى سەھەردە هەم راهىبلار ئىبادەتخانا بوسۇغىسىدىن بۆز يۆگەككە يۆگەلگەن ئوغۇل بوۋاقنى بايقاپتۇ.

بۇددىها مۇقامىغا يەتمىش مەرهۇم هەقزات راهىبكالانىمىزدىن سوراپ ئېلىپ، ئۇشبۇ ئوغۇل بوۋاقنى مەن ئاسرىۋالغانىدىم. ئەسلا، ئىبادەتخانا بوسۇغىسىغا قويۇلغىنى بىر يېتىم بوۋاق ئەمەس، ساخاۋەتلىك تەڭرىلەرنىڭ قۇجۇغا ئاتا قىلغان نۇرانە قۇت — سائادىتىنىڭ تىمسالى ئىكەن. بالىنىڭ تىلى چىققاندىن تارتىپ ئىلمى بۇرىهاندىن تەلىم ئالدى. بۇددا ئەقىدىلىرىنى ئىختىراس بىلەن تەهسىل قىلدى. 13يېشىدا «ئۇچ تەلىم[5]» نوم - سوترالىرىنى تاماملىدى. ماهايانا[6] ئىرپان بۇلغى — «ماهايىراجنا پارامىتا» سوترىغا مۇپەسسەل تەپسىر ئېيتىپ قۇجۇغا تونۇلدى. 16 يېشىدا ئەنەتكە[7]، ئەرەب - ئەجەم تىللىرىنى پىششىق ئىگىلىدى. گاه خۇپيانه، گاه ئاشكارا مانىي، ئىسلام، نىستورىئان دىنلىرىنىڭ ئەقىدىلىرىنى ئۆگەندى. رەسساملىقتا هەم كامالەت تاپتى. ئەقىل - پاراسەت، ئەدەپ- سالاپەتتە

---

① بېك قۇجۇ — قۇجۇ بېگى.
② بېشبالىق — ئىدىقۇت خانلىقىنىڭ پازلىق پايتەختى، ئورنى هازىرقى جىمسار ناهىيىسىدە.
③ قىسىخ — زىندان، سولاق.
④ جاساق — قانۇن.
⑤ ئۇچ تەلىم — «ئوتتوزا تەلىم»، «ئون ئىككى تەلىم»، «يۇز تەلىم».
⑥ ماهايانا — بۇددا مەزهىبى.
⑦ ئەنەتكە — هىندىستان.

تەققاسەن، 16 ياشلىق راھىب ئەمەسكى، سانسارادا[1] تۆرەلمىش بۇددا ئىدى.

بۇت يۇيۇش مەرىمىدىكى بەس - مۇنازىرىدە ئۇنىڭ بۇخارادىن كەلگەن پىر - ئۆلىمالارنى ئۇتۇپ چىققىنى ئوردا تارىخىغا پۈتۈلگەن. مەرھۇم بېك قۇجۇ ئاپىرىن ئېيتىپ بوينىغا بەدەقشان ياقۇتىدىن ئىشلەنگەن تەسۋى ئاسقان، ئۇچىسىغا زەر كاسايا ياپقان ئىدى. قۇجۇ تەۋەسىدىكى ئىبادەتخانا - ساكىراملارنىڭ تام - تورۇسلىرىغا، تەكرىلەر گۈناھ پۈتمىگەيكى، چېركاۋ، مانىستانلارغا سىزغان رەسىملىرى ھەممىسىنى جۇلاسىنى يوقاتقىنى يوق. جانابىي مۇزاك ئاشۇ 16 ياشلىق بالىنى ئەسلىيەلىگەندۇر - ھە؟

راھىبكالان چەپ يېنىدا ئويغا پېتىپ ئولتۇرغان جۇغ - بەستى ژىجىك، ئاپئاق چاچلىق بوۋايغا — مانىينىڭ[2] قۇجۇدىكى ئەڭ ئاخىرقى مەنىۋى ماكانىنىڭ قورۇقچىسىغا مۇراجەت قىلدى.

مۇزاك سەلدىن كېيىن راھىبكالانىنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ بېشىنى لىڭشىتتى.

— دەر ھەقىقەت، جانابىڭىز ئېيتقاندەك مۆجىزاتتەك بالا ئىدى. ئەنە تامدىكى ئاۋۇ ئىككى پارچە رەسىم ئۇنىڭ ئىستىداتىغا گۇۋاھ بولۇپ تۇرۇپتۇ.

ئوردا ئەھيانلىرى خان سۇپىسىنىڭ ئارتىدىكى مېھراب تامغا نەزىرىنى ئاغدۇرۇشتى.

ئۆكتۆنىدە قولىنى مەشئەل قىلىپ يېقىپ قاراڭغۇ جىلغىدا ئېزىقتان سودىگەرلەرگە يول ئىزدەۋاتقان خانىنىڭ رەسىمى، چەپ يېنىدا خەير - ساخاۋەت بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان سېخىي شاھزادىنىڭ رەسىمى سىزىلغانىدى.

— قىسمەت - پۈتمىشلىرىگە ئىمتىھان بولسۇن دەيمۇ بالا ئىلـ

---

① سانسارا — قايتا يارىلىش.
② مانى — مىلادىيە I ئەسىردە پېرىسىيىدە پەيدا بولغان دىن.

مىي ھېكمەتتە نېلۇپەر[1] سىياق پورەكلەپ، كامال تاپقىلىۋاتقاندا تەڭ-رىلەر ئۇنىڭ دىلىغا بىر دەردىسە - سەۋدانى سالدى. ھەپتە - ئون كۈنلەپ ئىز - دېرەكسىز غايىب بولۇپ كېتەتتى. بارار - تۇرارىنى ئىنىس - جىن بىلمەيتتى. ناۋان - ناۋاندا ئىستىقامەتچىلەر ئۇنى تۇيۇقسىز سوۋۇقلىرىدا[2]، بېزەكلىكسىڭ ئېھرام - بىھارلىرىدا ئۇچ-رىتىپ قالىدىكەنمىش. بۇ ھالەت ئاقىۋەت ئۇ ماغدۇرى قۇرۇپ يىقى-لىپ قالغانغا قەدەر داۋام ئەتتى. راھىبلار زەمبىلدە كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ تېرە - ئۈستىخانغا ئايلانغان نىمجان تېنىنى ماڭا تاپشۇرۇشتى. ئۇنى قىزىلتاغدىكى[3] خارابە تاشكېمىرلارنىڭ بىرىدىن بايقىشىپتۇ.

ئۇزاق ئۆتمەي ئۇ ئالدىمغا كېلىپ ئېيتتىكى:

— ئۈستازىم، پات ئارىدا — قۇتلۇق بىر كۈننى تاللاپ پاتسىخ تامان سەپەر قىلماقچىمەن.

ئەۋۋەلىدىن كۆڭلۈم شۇنى تۇيۇپ تۇراتتى.

— مەن سېنىڭ روھ ۋە تېنىڭنىڭ چەكسىز ئازاب دېڭىزىدا ئىزتىراپ چېكىۋاتقىنىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمەن. ئازاب دېمەكلىك بە-قارارلىقتۇر. ئۇ سېنىڭ ھېس - تۇيغۇڭدىكى پانىي ئالەمگە خاس چۈشەكى، ساختا نەرسە، خالاس. بۇ ئالامەتلەر ساڭا ئىزگۈلۈكتىن بېشارەتتۇر. ئۈشبۇدەم، بۇددىھالىق مۇقامىغا يېتىپ، پانىي دۇنيا ئازارلىرىدىن خالاس بولۇپ، ئازابسىز خىلۋەت نېرۋانا‌غا يەتمەكنىڭ بوسۇغىسىدىسەن. ئول مۇقەددەس بوسۇغىدىن ئاتلىماقچۇن خىلۋەتتە ئولتۇرۇپ ئىستىقامەتتە بولۇشۇڭ، روھ ۋە تېنىڭ ئالەمچە ئازابقا يولۇققاندىمۇ دىلىڭ ئاغماي، رەڭگىڭ سارغايماي تاقەت قىلمىقىڭ كېرەك.

— ئۈستازىم. بۇددىھالىق يولى — ئۆزىنىلا ئەمەس، ئۆزگىنە-مۇ- جاھاندىكى جىمى جانلىقلارنى پانىي ئالەمنىڭ ئازابىدىن قۇتقۇز-

---

① نېلۇپەر — بۇددا تىمسالى.
② سوۋۇق — ئادەم كۆپى ھېلەن قېزىلغان سۇنئىي غار.
③ قىزىلتاغ — ھازىرقى يالقۇنتاغ.

ماقلىق، خىلۇەتتە ئىستىقامەتتە ئولتۇرۇش — ئۆزلۈكتۇر. ئۆزلۈك-
نى ئىستەپ بۇددىھالىق مۇقامىغا يەتكىلى بولماس. تاقەت قىلماقلىق
— ئازاب چەككۈچىلەرنى قۇتقۇزۇش يولىدا ئوت دېڭىزى، تىغ زەھەر-
لىرگە يولۇقسىمۇ ئارتىغا يانماسلىق دېگەنلىكتۇر. نادان شاگىرتلىرى
ئەرزىمەس روھ ۋە تېنىنى مۇشۇ يولغا ئاتاپ قويدى.

— سېنىڭ ئىدىراك - ئىختىيارىڭ دېۋەڭ ئارزۇ - ھەۋەسىڭ
ئارغامچىسى بىلەن مەھكەم چىرمىلىپتۇ. روھىڭدىكى راھىبلارغا
خاس تەمكىنلىك، تاقەت تۇگەپتۇ. ھەر ئىش ئۆز ۋاقتى - سائىتى
بىلەن ھەقدادىغا يېتىدۇ. شۇ كەم ئالەمدە تەسكىن - ئەمىنلىك تۇگەپ
چىڭگىز ئۇرۇقلىرى مۇقەددەس[1] جاساقنى ئۇنتۇپ، دىنىي غالجىر-
لىق، ۋەھشانىيەت ۋابا كەبى جاھانغا يامراپ كەتتى. 100 يىلدىن
بېرى سەن باسماقچى بولغان ھەربىر يول، ئۆتەڭ قۇجۇلۇق راھىبلار-
نىڭ قەبرىگاھىغا ئايلاندى. قۇجۇنىڭ ھالى بايۋاتقىنىڭ زۇلمەت تۇنىدە
ھەممىلا ياقتىن يىرتقۇچلارنىڭ قورشاۋىدا قېلىپ ئۆچۈپ قالاي دېگەن
گۇلخان ئالدىدىكى تەنھا كىشىگە ئوخشىشىپ قالدى. ساڭا ئايانكى،
ئوغلۇم، سەپىرىڭ ھالاكەتتىن دېرەك بېرىدۇ.

— سەپەر قىلماسلىقمۇ ھەم ساڭا ھالاكەتتىن دېرەك بېرىدۇ.
تەنىنىڭ ھالاكىتى ئەلمىساقتىن ھۆكمى پۈتۈلمىشتۇر. روھنىڭ ھالا-
كىتى — ھالاكەتنىڭ ئۆڭ يامىنىدۇر. بۇرھانىمىز ساكيامۇنى، ما-
نى[2]، ئەيسا ھەم مۇھەممەد پەيغەمبەرمۇ سەپەر قىلغان. سەپەر ئۇلار-
غىمۇ ھەم ھالاكەتتىن دېرەك بېرەتتى. ۋەھالەنكى، ئاڭا نىجات تاپتى.
سەپەر ھېكمەتنىڭ — يولىدۇر.

شۇ كەز ھىجران ئازابىدىن قورقۇپ گۇناھقا پېتىۋاتقىنىم، ئەقـ-
دەمگە، تەڭرى يولىغا ئاسىيلىق قىلىۋاتقىنىم ئۆزۈمگە ئايان ئىدى.

— دىنلارنىڭ بارچىسىدا مەنبەسى ئوخشاش بىر ھەقىقەتنىڭ

---

① مۇقەددەس جاساق — دىنلارنىڭ ئەركىنلىكى ۋە دەخلىسىزلىكى ھەققىدىكى چىڭگىزخان تۈزگەن قانۇن، ئەسلىي ئىدىقۇت قانۇنىدىن ئۆرنەك ئالغان.

② مانى — مانى دىنىنىڭ ئىجادچىسى.

نۇرى چاقناپ تۇرىدىكەن. تەڭرىلەرنىڭ بوي - سىياقى، ئاڭا تائەت-تېۋىنىشى ئوخشىمىسىمۇ، ئاداققى مەنزىلى — ئىزگۈلۈك ئىكەن. ئەينى ئىنسان تېنىدىكى يۇزلىگەن تومۇرلاردىكى قان ئۆز يولى بىلەن ئېقىپ، ئاخىر يۈرەككە قۇيۇلغاندەك.

ۋەھالەنكى، كۇللى ئالەمنىڭ ھەق ئىگىدارى زادى قايسى؟

قۇياشقا دۇمبىسىنى ئۆرۈۋالغان كىشى ئۆزىنىڭ سايىسىنىلا كۆرەلەيدۇ. ئۆزگىگە كۆز يۇمماقلىق — پەنجىرىسى يوق قاراڭغۇ ئۆيدۇر. قاراڭغۇلۇقتا ئەقىل - ئىدراك بولمايدۇ. مەن تەڭرىلەر پانىيدا تاللىغان مۇقەددەس ماكانلارنى — ئەنەتكەك، ئىران، ئېرۇسالېم، ئەرەب قۇملۇقلىرىنى كېزىمەن. شول جايلاردىن ھەقنى سۆزلىگۈچى، بىلگۈچى باخشى[1]— ئەللامىلارنى ئىزدەيمەن. راۋىلارنىڭ ئاغزىدىن يارالمىشنىڭ ئەسلىيەتلىرىنى تەپكۈرلەيمەن.[2] دىلىمدىكى تۇگۈنچ يېشىلمىگۈچە، ھەق يولىنى تاپمىغۇچە سەپىرىمدىن يانمايمەن.

راھىبكالان ئۇزاق جىمىپ كەتتى. گويياكى ئاداققى ماغدۇرى قۇرۇغان ئاچ - زېرىن يولۇچى ئۇشتۇمتۇتلا تەگسىز يار گىردابىغا كېلىپ ئىزىدا قېتىپ تۇرۇپ قالغاندەك ئۇزاق جىمىپ كەتتى.

— ئۇ ئۆزى ئېيتقاندەك قۇتلۇق بىر كۈندە سەپەر قىلدى. ئىدىقۇتتىن قايسى چاغدا، قايسى كارۋانغا ئەگىشىپ چىقىپ كەتكىنىنى ھېچكىم بىلمىدى. شۇنىڭدىن سوڭرە نەق 40 يىل ئۆتكەندە ئۇ ئۆزىنىڭ سەپىرىنى تاماملاپ ئىدىقۇتقا قايتىپ كەلدى. سەپىرىنىڭ ئايىغىدا بىتاب بولۇپ بېشىبالىقتا ئەملىنىپتۇ. شۇ ئارىدا خىزىر خوجىنىڭ ئۆتۈنۈشى بىلەن خانلىق مەدرىسەنىڭ مۇدەررىسلىكىنى ئۆتىگەنكەن. بايا بېك قۇجۇ ھەرقايسىڭلارغا ئېيتقان يىغا ھەققىدىكى خەۋەرنى شۇ ماڭا يەتكۈزدى.

ئوردا ئەھيانلىرى بىر ھازا سۈكۈناتقا چۆمدى. ئېپىسكوپ ئېغىر تىنىپ ئۇھسىندى. مۇژاك ئىستىھزا بىلەن بېشىنى چايقىدى.

---

① باخشى — ئۇستاز.
② تەپكۈرلەش — تەقىق قىلىش.

— ھەق تەڭرى ئىنسانلارغا قىلىچ بىلەن ئەمەس، مېھرىبان ئانا يەڭلىغ سەۋنچ بىلەن ئايان بولىدۇ. 40 يىل جاھان كېزىپ ناھايەت، ھەق يولىنى ئابا - ئەجدادلىرىدىن تارتىپ لەكمىگ قۇجۇلۇقنىگ قان-جېنىغا زامىن — خىزىر خوجىدىن تاپقان بولسا گەر، قۇت - سائادەت-نىگ تىمسالى بولمىش ئول بۇدۇنگە باركاللا.

راھىبكالان ئۇندىمىدى. ئاڭغۇچە، قۇجۇ بېگى تېۋىنۇر:

— دەرھەقىقەت، بۇدۇن ئۆزى ئىزدىگەن ھەق يولىنى تېپىپتۇ. قىياس قىلغىنىڭلاردەك ئۇشبۇ ھەق يول ھەرگىزمۇ خىزىر خوجا ئەمەس. شۇ بولسا كىم، بىتاب كىشى جېنىنى تاغدەك خەتەرگە ئۇرۇپ، دەشت - بايا‌ۋانلارنى پىيادە بېسىپ تۇمشۇق تىرەپ قۇجۇغا كەلمەس ئىدى. بۇدۇننىگ ھەق يولى راھىبكالانغىلا ئايان. ۋەھالەن-كى، ھازىر ئۇنى ئاشكارىلاپ بەس - مۇنازىرە قىلىشىپ ئولتۇرىدىغان چاغ ئەمەس. تەڭرىلەر قوللاپ بېشىمىزغا كەلگۈسى بالايىئاپەتنى يان-دۇرۇپ ئاسايىش زامانغا ئۇلاشساق، تەڭرىلەر شەھىرى ئاتالمىش قۇجۇدا بۇ ھەقتە قانچە زاكونلاشساق ئۇلگۈرىمىز. شەھەردە غۇلغۇلا كۆتۈرۈلمىسۇن ئۇچۇن بۇدۇنگە چېتىش ھەرقانداق گەپ - سۆزلەرنى سىر تۇتقايسىلەر.

بۇدۇننىگ ئېيتىشچە، خىزىر خوجىنىگ غازاتچىلىرى بىزدىن ئۇچ باراۋەر كۆپ ھەم ياراغلىرى خىل ئىمىش. قۇجۇدا دارىلئىسلام قۇرۇپ يات دىندىكىلەرنىگ ئىز - ئۇرۇقىنى تۇگەل قۇرۇتمىغۇچە دۇمبىسىنى قۇجۇغا ئۆرۈمەسلىككە، سۇلھى تۇزمەسلىككە ئەھدى ئى-چىپتۇ. كۆسەندىكى مەۋلانە ئەرشىدىن① غازاتچىلارغا پەتىۋا بېرىپ، شۇنداق ئىغۋالارنى تارقاتقۇدەككى، قۇجۇ خانلىق ئىبادەتخانىدا ساپ ئالتۇندىن قۇيۇلغان بەستى - ۋەزنى ئادەم بويى كەلگۈدەك بىر ئالتۇن بۇت بارمىش. بۇددىستلارنىگ جېنى شۇنىڭدىمىش. كىمەرسىكى،

---

① مەۋلانە ئەرشىدىن — شەرقىي چاغاتاي خانلىقىنىگ دىنىي داھىيىسى، تۇغلۇق تۆمۈرخانىنىگ قوللىشى بىلەن كۆسەندە بۇتخانىلارنى چېقىپ، بۇددىستلارنى يوقىتىپ، ئىسلام دىنىنى ئۇمۇملاشتۇرغان.

شۇنى يوقاتسا يەر يۈزىدىكى بۈددىستلارنىڭ ھەممىسى يوقىلارمىش. ئىمرام - بىھارىلارنىڭ، مانىستان تاملىرىنىڭ قېتىغا، چېركاۋدىكى ھەيكەللەرنىڭ ئىچىگە ئالتۇن يوشۇرۇنغانمىش.

سىلەرگە ئايانكى، بىزنىڭ نە جەڭگاھقا باشلىغۇدەك ئىدىقۇتمىز نە ياۋنى ياندۇرغۇدەك كۈچ - قۇدرىتىمىز يوق. لېكىن، ئەل - يۇرتقا جېنىمىزنى پىدا ئەيلەيدىغان ئەھدۇ پەيمانىمىز بار. جىسمىمىزدىكى تەڭرىلەر ئاتا قىلغان ھەممە ئەقىل - پاراسەت، كۈچ - قۇدرەت تۈگىگىچە، قولىدا يا ئوق تۇتالىغۇدەك ئەڭ ئاخىرقى قۇجۇلۇق قالغۇ- چە ياۋ بىلەن جان تىكىپ ئېلىشىمىز، ئالىپ ئىدىقۇتمىز، قوچقار تېگىننىڭ[1] روھىناتى بىزلەرگە مەدەتكار بولغاي!

قۇجۇ بېگى تېڭىنۇر سۆزىدىن توختاپ بىركەز تۇرۇپ قالدى. قۇجۇ ئويغارنىڭ[2] تۇڭرۇكلىرى بولمىش كۈموش چاچلىق بو- ۋايلارغا — راھىبكالانغا، مۇزاكقا، ئېپىسكوپقا جۇدالىق نەزىرىدە ئۇزاق سەپسالدى. ئاۋازى تىترەشكە باشلىدى:

— ھەق زات ئۈستازلار، بىز خېلى بۇرۇنلا خىزىر خوجا بىلەن ئەرشىدىنىڭ نىيىتىنى پەملىگەچ، جانابىگلار ھەققىدە چارە - تەدبىر- لەرنى ئويلاپ قويغان ئىدۇق. ئۇرۇش — ۋەھشانىيەت روھانىيلارنىڭ ئىشى ئەمەس. قۇجۇ ئىرپان خەزىنىسىنىڭ ئاچقۇچى سىلەرنىڭ قو- لۇڭلاردا. سىلەرگىمۇ ئايانكى، ياۋنىڭ نىيىتى ئابا - ئەجدادلىرىمىز 1000 يىللاردىن بېرى جۇغلىغان ئۇشبۇ ئالەمشۇمۇل بىباھا مىراسلە- رىمىزنى يەر يۈزىدىن يەكسان قىلماقتۇر. شۇڭا سەۋەب بىز ئۇزاق سەپەرنىڭ ھەممە راسگەرلىكىنى — ئات - ئۇلاغ، يولچى - قورۇقچە- لارنى خۇپىيانە پۈتكۈزۈپ قويغان. ئاتا - بوۋىلارنىڭ ۋەسىيىتى، قۇجۇدىكى ئەل - ئاۋام، بەگ - بۇدۇنلەرنىڭ ئۆتۈنچى شۇلكى، مىراس- لىرىمىزدىن ئەڭ بىباھالىرىنى يۈكلەپ ھايالشماي يولغا چىققايسە-

---

① قوچقار تېگىن — ئىدىقۇت خانى (1266 — 1277- يىللار)، 1275- يىلى چاغاتاينىڭ نەۋرىسى دۇۋا بىلەن سېركەردە قايدۇ باشچىلىقىدىكى 120 مىڭ كىشىلىك قوشۇنىنى ئىدىقۇت- تىن چېكىندۈرگەن. 1277- يىلى قايدۇ بىلەن بولغان ئۇرۇشتا باتۇرلارچە قۇربان بولغان.

② ئويغار — مەدەنىيەت.

لەر. خىزىر خوجىنىڭ قولى مەملىكەتلەرگە — قۇبلايخاننىڭ زېمىنى-
غا ياكى تىبەت، ئەنەتكەككە ئۆتۈپ پاناھلىنىپ تۇرۇڭلار. تەڭرىلەر
قۇجۇنىڭ تەقدىرىگە غالىبلىقنى پۈتكەن بولسا، مەيلى ئالەمنىڭ ئۇ
چېتىدە بولۇڭلار، سىلەرنى قۇجۇغا ئامان - ئېسەن ياندۇرۇپ كېلە-
مىز.

ئوردا كېڭىشىنىڭ ئەتىسى قۇجۇغا يېغا ھەققىدە تارتىخ[1] جاكار-
لاندى. تۈيۇق، سىڭگىم، مۇرتۇق قاتارلىق جايلارغا چاپارمەنلەر ماڭ-
دۇرۇلدى. قۇجۇدىن بېشبالىققا تۇتىشىدىغان قەدىمىي خانلىق يولىنىڭ
120 يول نېرىسىدىكى چوقۇ تامغىچە ئۇچقۇر ئاتلىق سىرتىغچىلار[2]
تۇرغۇزۇلدى. قۇجۇ بېگى ئەپۇ ئومۇمىي يارلىق چۈشۈرۈپ قىسىغدە-
كى گۇناھكارلارنى ئازاد قىلدى.

تارتىخ جاكارلىنىپ ئۇچ كۈنگىچە يەتتە قوۋۇقتىن[3] ئادەم ئايىغى
ئۈزۈلمىدى. تۈغسۇغدىكى[4] يىراق مەملىكەتلەردىن ئىلىم ئىزدەپ
كەلگەن تالىپ - سەييا ھلار، ھەر قىسما ئەن سىياقتا كىيىنىشكەن
سودىگەرلەر، مۇسۇلمان مۇرىتلىرى ئۆز توپلىرى بىلەن قوۋۇقلاردىن
چىقىشىپ ئەرۋاھلاردەك بىر ئاخشامدىلا شەھەردىن غايىب بولدى.
ئاندىن قېرىلار، ئاياللار، بالىلار زۇرۇر مەنقۇلاتلارنى ئېگىز ھارۋە-
لارغا بېسىشىپ يېغا - زار كۆتۈرگەنچە ئوغلان - ئەرەنلىرى بىلەن
ۋىدالىشىپ قۇجۇنىڭ ئەپچۇرىلىرىدىكى يېزىلارغا تاراپ كەتتى. شۇن-
دىن سوڭ قوۋۇقلار مەھكەم ئېتىلدى.

قۇجۇ بېگى بەگ - سىپاھلارنى ئەۋەتىپمۇ، ئۆزى بېرىپمۇ ئۇچ
ئىبادەتخانىدىكىلەرنى قۇجۇدىن كېتىشكە كۆندۈرەلمىدى. ئات-ئۇلاغ،
يولچى - قورۇقچىلار ئىبادەتخانىلارنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا ئۇدا ئۇچ
كېچە - كۈندۈز ساقلىدى.

---

① تارتىخ — ئاۋامغا چاقىرىق.
② سىرتىغچىلار — خەۋەرچىلەر.
③ يەتتە قوۋۇق — ئىدىقۇت شەھىرىنىڭ يەتتە قوۋۇقى بولغان.
④ تۇغسۇغ — شەرق.

بۇسى يىغا ئەمەسكى، دىنىي مۇجادىلە[1]. ئەل - يۇدۇن ئول ئېتىقاتچۇن جېنىنى پىدا ئەيلەۋاتقاندا، ئۇشبۇ دىنلارنىڭ بۇزرۇكى بولمىش بىزلەر ئەل - يۇرت، ئىبادەتگاھىمىزنى تاشلاپ جېنىمىزنى ياقىغا ئالساق، تەڭرىلىرىمىزمۇ، ئابا - تۇغمىشلىرىمىزمۇ راۋا كۆر-مەيدۇ. كۆچكۈن ياۋ[2] ئالدىدا قۇجۇنىڭ روھىي تۇۋرۇكى غۇلايدۇ. كۇللى ئالەمنىڭ لەنەت - قارغىشىغا قالىمىز. قۇجۇنىڭ قىسمىتى ھەم بىزلەرنىڭ قىسمىتىمىز. بېشىمىزغا قانچىكى قاباھەت چۈش-سۇن، قۇجۇدىن ئايرىلمايمىز. ئىبادەتخانىلىرىمىزدا ئىستىقامەتتە ئولتۇرۇپ ئۆز تەڭرىلىرىمىزدىن ئۇتۇقىمىزغا مەدەت تىلەيمىز.

راھىبكالان، مۇژاك، ئېپىسكوپ — ئۇلارمۇ ھەم خېلى ئىلگە-رىلا خىزىر خوجا بىلەن ئەرشىدىننىڭ نىيىتىنى پەملىگەچ ئوردا كېڭىشىدىن ئاۋۋاللا خۇپيانە باش قوشۇپ شۇ قارارغا كېلىشۋالغان ئىدى.

خىزىر خوجىنىڭ غازاتچى قوشۇنى شۇندىن تۆت كۈن ئۆتكەندە قۇجۇغا يېتىپ كەلدى. شەھەرنى ئوچ قات مۇھاسىرىگە ئالدى. يېنىك جابدۇنغان تات - مىڭلاق[3] غازاتلىرىدا باتۇرلۇقى بىلەن داڭق قازانغان پىيادە «تۇمەن» مۇھاسىرنىڭ ئالدىدا تۇردى، ئاندىن قورۇقچى كامان-دازلار، پالاخمانچىلار[4] ئەڭ ئاخىرىدا تۇياغ[5]—ياراغلىرى، ئاتلىرى-نىڭ خىل - رەڭگى بويىچە «تۇمەنا» لەرگە بۆلۈنگەن ئاتلىقلار ئورۇن-لاشتى. قۇمتاققا تۇتىشىدىغان ئىككى قوۋۇقنىڭ مۇھاسىرىسىنى ئە-تەي بوش قالدۇرۇپ، ئۇنىڭ نېرىسىدىكى تۆپلىكلەرنىڭ ئارتىغا بۆكتۇرمە قويۇلدى.

قۇجۇ قورشاۋغا ئېلىنىپ ئوچ كۈنگىچە ھۇجۇمنىڭ شەپىسىمۇ بولمىدى. خىزىر خوجا قۇجۇلۇقلارنى ئەل بولۇشقا ۋەياكى جەڭگە

---

① دىنىي مۇجادىلە — دىنىي ئۇرۇش.
② كۆچكۈن ياۋ — كۆچلۈك، قۇدرەتلىك.
③ تات - مىڭلاق — مۇسۇلمان بولمىغان ئۇيغۇرلار.
④ پالاخمان — سېپىل بۇزار.
⑤ تۇياغ — ساۋۇت.

ئۇندەپ يالۇاچمۇ[1] ئەۋەتمىدى. غازاتچىلار يىراقتىن ئۇن - تىۋىشسىز بارگاھ - چېدىرلىرىنى قۇرۇپ، داشقازانلىرىنى قاينىتىپ خىرامان يۇرۇۋەردى. قۇجۇلۇقلارمۇ ئۇكەك[2]— قوۋۇقلار ئۇستىگە تاشلارنى دۆۋىلەپ، ياغ ۋە سۇ تولدۇرۇلغان مىس داڭقانلارنى قاينىتىپ، ياۋنىڭ ھۇجۇمىنى كۈتۈپ تۇردى. 3- كۈنى گۈگۈم چۈشكەندە سىڭگىم تەرەپتىن سوغۇق شامال بىلەن بىللە گۈرۈلدىگەن ئاۋاز ئىشىتىلدى. غازاتچىلار سەپ بويىچە بىر يول ئارتىغا چېكىندى. ئۇزاق ئۆتمەيلا لاي - لاتقىلىق سەل سېغىز توپىدىن سوقۇلغان شەھەر سېپىلىغا زەرب بىلەن ئۇرۇلدى. خىزىر خوجا سىڭگىم ئېغىزىدىكى مۇر-تۇق سۇيىنى قۇجۇغا ئېچىۋەتكەنىدى. شەھەر ئىچىنى ۋەھىمە قاپلىدى. قۇجۇلۇقلارنىڭ بەختـ تەلىيىگە سەل تۇن تەڭ بىلەن پەسلەپ، ھايالشماي توختاپ قالدى. شۇكەملەردە قۇجۇ تەۋەسىدە ئۇدا نەچچە يىل يامغۇر ياغمىغاچ، مۇرتۇق سۇيى كەملەپ كەتكەنىدى. سەل سۇيى سېپىل ئۇلىنى يېرىم غۇلاچچە يالاپ كەتكەن بولسىمۇ، خەندەكتىن يامراپ يېرىم يولچە سېپىل ئۆپچۆرىسىنى ئوشۇققىچە پاتقاقلىققا ئايلاندۇرۇۋەتتى. غازاتچى قوشۇن پاتقاقلىقنىڭ قۇرۇشىنى ساقلاپ بىر ھەپتە چامىسىدا تۇرۇپ قالدى. غازاتچى قوشۇننىڭ شەيخۇلئىسلامى — مەۋلانە ئەرشىدىننىڭ كىچىك ئوغلى ئەبۇ نەسىر بىر بۆلەك ئاتلىق قوشۇننى باشلاپ تۆيۇق، بېزەكلىك ھەم سىڭگىمدىكى تاۋاپگاھ - ئىبادەتخانىلارنى خارابلىككە ئايلاندۇرۇۋەتتى. ئىھرام - بىھارىلاردا تەقدىرنىڭ تەڭرىنىڭ ھۆكمىگە تاپشۇرغان راھىب - مانىستانلارغا، ئۆزىنى دالدىغا ئېلىشقا ئۇلگۈرمىگەن پۇقرالارغا قەتلىئام يۈرگۈزدى.

خىزىر خوجا سۇبھى سۇزۇلۇشكە باشلىغان مەھەلدە ھۇجۇمنى باشلىدى. غازاتچىلارنىڭ دېڭىز گۈركىرىگەندەك «ئاللاھۇئەكبەر» دەپ تەكبىر توۋلاشلىرى قۇجۇ ئاسمىنىنى لەرزىگە كەلتۈردى. قو-رۇقچى كاماندازلار ئوق يېتىم يەرگىچە سېپىلنى بەخۇدۇك ئوراپ

---

① يالۇاچ — ئەلچى.
② ئۇكەك — سېپىل ئۈستىدىكى قاراۋۇلخانا، كۆزەتخانا.

ئېلىپ، قېلىن قۇياغ - قالقانلارنىمۇ تېشىپ ئۆتىدىغان ئۇزۇن دەستە-لىك ئوقلارنى سېپىل كۈنگۈرىسىدىن ياغدۇرۇپ، خېلى ھازاغچە قوجۇلۇقلارنى بېشىنى چىقىرىشقىمۇ ئىمكان بەرمەي قويدى. ئوك بىلىكىگە شېھىتلىك نىشانى بولمىش ئاق باغلىغان پىيادە «تۇمەن» سېپىلغا ئۇزۇن شوتىلارنى قويۇپ، ئارغامچىلارنى تاشلاپ چەبدەسلىك بىلەن يامىشىشقا باشلىدى. دوۋا بىلەن قايدۇدىن كېيىن مۇنداق زور كۆلەملىك يېغىنى بېشىدىن ئۆتكۈزمىگەن قوجۇلۇقلار شۇ مەھەل مەڭدەپ قالدى. ھايت - ھۇيت دېگۈچە غازاتچىلار ئەگرى قىلىچلىرىنى پۇلاڭلىتىپ سېپىل كۈنگۈرىسىدە پەيدا بولدى. بىر قىسمى سېپىل ئۈستىگە چىقىپمۇ ئالدى. شۇندىلا قوجۇلۇقلار ئەس - ھوشىنى تېپىپ جان - جەھلى بىلەن ياۋغا تاشلاندى. سېپىل ئۈستىدىكىلەرنى سۇنگۇ-لەرگە[1] ئېلىپ خەندەككە تۇشمۇتۇشتىن ئۇلاقتۇردى. يوغان، قىرلىق تاشلارنى ئىرغىتىپ شوتىلارنى قاراسلىتىپ سۇندۇرغانچە غازاتچىلار بىلەن قوشۇپ تۆۋەنگە غۇلاتتى. بېشى ئېغىر قويۇلغان ساداق ئوقلىرى ھاۋادا ۋىلىلداپ كامانداز لارنىڭ ئۈستىدىن ئەجەل ياغدۇرۇشقا باشلە-دى.

قوۋۇق - ئۇكەكلەردىكى[2] مىس داڭقانلاردا پورۇقلاپ قاينىغان سۇ ۋە داغلىغان ياغلارنى ئۇزۇن ساپلىق سوغىلاردا غازاتچىلارنىڭ ئۈستىدىن تۆكتى. ئارقىدىنلا كۆيۈۋاتقان يېرىندىلارنى تاشلاپ تۆۋەندە يانغىن پەيدا قىلدى.

سېپىل ئاستىدىن داد - پەريادلار كۆتۈرۈلدى. خەندەك غازاتچە-لارنىڭ جەسەتلىرى بىلەن تولدى.

ۋەھالەنكى، ئۇلار بىرىنىڭ ئورنىنى بىرى تولدۇرۇپ، مۇقەد-دەس ئايەتلەرنى توۋلاپ خۇداغا ناله - ئىلتىجا قىلغانچە بىر ئەسەبىي جان پىدالىق ئىستەك بىلەن سېپىلغا يامىشىۋەردى.

يېراقتىكى تۆپىلىكتە — ئاتلىق قوشۇننىڭ بېشىدا خىزىر خوجا

---

① سۇنگۇ -- نەيزە.
② ئۇكەك -- قارا ئۇلخانا.

ئسلام ئېچىش يولىدا ئېلىپ بارغان غازاتلار ئىچىدىكى ئۇشبۇ ئەڭ شىددەتلىك ئۇرۇشنى كۆزىتىپ ئات ئۈستىدە قېتىپ تۇراتتى.

ھۇجۇم شۇ تەرىقىدە قۇياش ئارغامچا بويى ئۆرلىگەنچە داۋام ئەتتى. غازاتچىلار قۇجۇ سېپىلىغا چىقىشقا مۇۋەپپەق بولالمىدى.

خىزىر خوجىنىڭ تۆمۈرەڭ قانقان، بۆرتۈپ چىققان مەڭزىدىن ئىككى تامچە ياش دومىلاپ چۈشتى. ئېغىرلاشقان قولىنى جانسىز شىلتىپ، يۈزىنى يانغا ئۆرۈۋالدى.

شۇ ھامان دۈمباق چېلىنىپ ھۇجۇم توختىتىلدى. خىزىر خوجا موڭغۇللارنىڭ ئادىتىچە چاقماق تېزلىكىدە بىر ھەمله بىلەنلا ئاجىز توپا سېپىلدىن بېسىپ ئۆتۈپ، مۇداپىئەنى بىتچىت قىلىشقا ئىمانى كامىل ئىدىكى، قۇجۇلۇقلارنىڭ مۇنداق ئەربۇزانە[1] تاقارىشىنى[2] ھېچ ئويلىمىغانىدى. تالاپەت ئېغىر بولدى. غازاتچى قوشۇننىڭ غالىپ، جەڭگىۋار قىسمى — پىيادە «تۇمەن»نىڭ ئۇچتىن بىر ئۇلۇشىلا قايتىپ كېلەلىدى.

شۇ كۈنى گۈگۈم چۈشكەندە قۇجۇلۇقلار ھەر - بىرىنى بەش - ئالتىدىن ئات - كالا سۆرىگەن يوغان، ئېغىر ھارۋىلارنىڭ سىڭاتاغ، تۆيۈق، سىڭگىم جىلغىسى تامان كېتىۋاتقىنىنى ئىلغا قىلدى. تاڭلا كۈنى خىزىر خوجا ئەبۇ نەسىر ۋە ئونچە تۇمەن بېشىنى ئەگەشتۈرۈپ قۇجۇ سېپىلىنى چۆرىدەپ ئايلىنىشقا باشلىدى. خىزىر خوجا گاھى كەڭ تۆشلۈك ئەرەب ئارغىمىقىنى قەھرى بىلەن قامچىلاپ ھەمراھلىرىدىن ئۈزاپ كېتەتتى. گاھى شەھەر سېپىلىغا قادىلىپ ئۈزاققىچە قېتىپ قالاتتى. بىر كەزدە ئەسىرى تۈتۈپ ئېتىنى چاپتۇرغانچە سېپىلىغا ئوق يېتىم يەرگىچە يېقىنلاپ باردى. شۇ ھامان ساداق ئوقلىرى ئۇلارنىڭ باش ئۈستىدىن مۆلدۈرەڭ ياغدى. بىر لەھزە بىخۇدلاشقان يۈرتۇغ[3]، تۇمەن بېشىلىرىنىڭ ئۆڭشۈلى ئۆچتى. تۇشمۇتۇشتىن يو-

---

① ئەربۇزانە — جەسۇرانە، باتۇرلارچە.
② تاقارىشى — تېرىكىشىش.
③ يۈرتۇغ — خانىنىڭ مۇھاپىزەتچىسى.

پۇرۇلۇپ كېلىپ كەلگەن قالقانلىرى بىلەن ئۇنى ھمايىسىگە ئېلىۋالدى. ئاتىنىڭ تىزگىنىدىن سۆرەپ، ئارقىدىن تۇرتۇپ - قامچىلاپ قىل ئۇستىدىكى خىزىر خوجىنى ئاماچتىن① ئاچقىپ كەتتى. ھايال ئۆتمەي ئەرەب ئارغىمىقىنىڭ كۆزلىرى ئالىيىپ ئىزىدا چاپچىپ پىرقىرىدى - دە، تۆگە چۆككەندەك گۇپپىدە تىزلىنىپ قالدى. ئوڭ بېقىنىغا سانجىلغان ساداق ئوقى تۇۋىدىن سۇنۇپ ساڭگىلاپ قالغانىدى.

خىزىر خوجا يورتۇغلاردىن بىرىنى تارتىپ چۇشۇرۇپ ئېتىغا مىنىۋالدى. قەھرى بىلەن ئاتنى قامچىلاپ تەلۈە - ساڭرۇ كەبى سېپىلنى ئايلىنىپ چېپىشقا باشلىدى.

شۇ تەقلىتتە ئۇلار گۇگۇم چۇشكۇچە سېپىل ئەتراپىدا ئات چاپتۇرۇپ يۈردى. غەزىپى تاشقان، ئەسەبىيلەشكەن خىزىر خوجىغا شەيخۇلئىسلام ئەبۇ نەسرىمۇ، تۇمەن بېشىلىرىمۇ ئۇن چىقىرىشقا جۇرئەت قىلالمىدى. خىزىر خوجا بارگاھقا قايتىپ ئۇچ كۈنگىچە چېدىردىن چىقمىدى.

سېپىل ئەتراپىغا مىڭلىغان گۇلخانلار يېقىلدى. غازاتچىلار قۇياغ — ساۋۇتلىرىنى يېشىپ تاشلىدى. ئاتلارنىڭ تۆشباغلىرى بوشىتىلىپ يەمگە قويۇۋېتىلدى. قوشۇن بەئەينى سېپىلنى ئېسىدىن چىقارغاندەك خىرامان ھەم تىپتىنچ ئىدى. شۇ تۇرقى ئۇلار غازاتچىلار ئەمەس، غايەت زور ئۆتكۈنچى كارۋانغا ئوخشايتتى. پەقەتلا ئۇلارنىڭ سەھەر - ئاخشىمى نامازغا ئۇندەپ توۋلىغان ئەزان ئاۋازى، 100 مىڭدىن ئارتۇق ئىخلاسمەنىڭ بىرلا ۋاقىتتا ساماغا كۆتۇرۇلۇپ تۇرىدىغان سالماق، گۇركىرەك زىكرى - دۇئاسى قۇجۇلۇقلارنىڭ ۋۇجۇدىغا ۋەھىمە، قورقۇنچ سالاتتى.

4- كۈنى تۈن تەڭ بولغاندا گويا تاغ كۆچۈپ، يەر يېرىلغاندەك قۇجۇلۇقلار ھېچقاچان ئىشتىپ باقمىغان غايەت زور سادادىن شەھەر

① ئاماچ — نىشان.

تىترەپ كەتتى. قۇجۇلۇقلار ھەممىسى دېگۈدەك ئالمان - تالمان ياراغلىرىنى ئېلىپ سېپىلغا چىقىشتى. ئاي قاراڭغۇسىدا سېپىل سىرتىدىن ھېچ نەرسىنى كۆرەلمىدى. غازاتچىلار ياققان گۈلخانلارنىڭ ھەممىسى ئۆچۈرۈۋېتىلگەنىدى. ھايال ئۆتمەيلا ھېلىقى ئاۋاز بىر-بىرىگە ئۇلىنىپ تېخىمۇ سالماق بىلەن قۇلاققا بازغاندەك ئۇرۇلۇشقا باشلىدى. ئارقىدىنلا تۇغسۇغدىكى ئوردا شەھىرى بىلەن پاتسىختىكى باش قوۋۇقتىن جاندىن ئۆتىدىغان ناله - پەريات كۆتۈرۈلدى. ھايال ئۆتمەي سېپىل ئۈستىدە سانسىزلىغان مەشئەللەر يورۇپ كەتتى. شۇندىلا قۇجۇلۇقلار يوغان، قىزغۇچ قورام تاشلارنىڭ باش قوۋۇق بىلەن ئوردا شەھىرىگە مۆلدۈرەدەك يېغىۋاتقىنىنى غۇۋا ئىلغا قىلدى. باش قوۋۇق بىلەن ئوردا شەھىرى قۇجۇنىڭ يۈرىكى ھېسابلىناتتى. قۇجۇنىڭ ئەڭ سەرخىل مىڭلىكلىرى زىچ مۇداپىئەگە قويۇلغانىدى. تاشلار كامانداز-نىڭ ساداق ئوقىدەك دەل ۋە ئەجەللىك جايلارغا چۈشۈۋاتاتتى. ئۇزاق ئۆتمەيلا مۇداپىئەچىلەر بەرداشلىق بېرەلمەي سېپىل ئۈستىدە نۇرغۇن جەسەتلەرنى قالدۇرۇپ ئارتىغا چېكىنىدى.

قۇجۇلۇقلار يىراقتا — پالاخمان① تېشى يەتمەس جايدا تاش زەربىدىن گۈمۈرۈلۈپ - ئۇۋۇلۇپ ئاستا - ئاستا پەسلەۋاتقان سېغىز توپىلىق سېپىل تېمىغا، قاراسلاپ سۈنغىلىۋاتقان قوۋۇق دەرۋازىسىغا قارىغىنىچە ئىلاجسىز ھالدا تاش بوراننىڭ توختىشىنى كۈتتى.

تاشلار سۈبھى يورۇغانغا قەدەر بىرخىل سالماق بىلەن ئېتىلىپ تۇردى. باش قوۋۇق بىلەن ئوردا شەھىرىنى مۆلچەر قىلىپ قۇراشتۇرۇلغان ئالتىدىن ئون ئىككى پالاخمان ئالدىدىكى تاغدەك دۆۋىلەنگەن قورام تاشلار تەلتۆكۈس ئېتىلىپ تۈگىدى. ئوردا شەھىرىنىڭ تاشقى سېپىلىغا تۇتاشتۇرۇلۇپ سوقۇلغان سېپىلدىن 10 غۇلاچچە يوچۇق ئېچىلدى. باش قوۋۇقنىڭ تۆمۈر قاپلانغان مۇستەھكەم دەرۋازىسىنىڭ ئوڭ قانىتى ئۇلگۈجىدىن ئاجرىلىپ ئۇرۇلدى. غازاتچىلارنىڭ ئاتلىق

① پالاخمان — شەھەرگە تاش - ئوت ئاتقۇچى قورال.

قوشۇنى، قالدۇق پىيادە «تۇمەن» ئىككىگە بۆلۈنۈپ بىر بۆلىكى قوۋۇق دەرۋازىسىدىن، بىر بۆلىكى سېپىل يوچۇقىدىن بوراندەك شىددەتلىك ھۇجۇمغا ئۆتتى. قۇجۇلۇقلارمۇ تامام كۆچىنى شۇ ئىككى جايغا يىغدى. باش قوۋۇق بىلەن سېپىل يوچۇقىدا يىگىنە تاشلىسا يەرگە چۈشمىگۈدەك قىستاڭچىلىق ھاسىل بولدى. قەدىمگە تالىق جەڭلەر ئىچىدىكى ئەڭ دەھشەتلىك قۇچاقلاشما جەڭ باشلاندى. غازات-چىلارنىڭ تەكبىر توۋلاشلىرى، يارىلانغان، ئات ۋە ئادەملەرنىڭ ئاياغ ئاستىدا چەيلىنىۋاتقانلارنىڭ داد - پەريادلىرى، تىغلارنىڭ بىر - بىرىگە ئۇرۇلغان، گۆش ۋە سۆڭەككە سالماق چېپىلغان ساداسى جاھانىنىڭ ئەجەل غوۋغالىرىغا ھاكىم بولدى. ئىككى تەرەپنىڭ ئالدىن-قى سەپتىكىلىرى نەيزە - قىلىچ يەپ تۇگمەندىكى ئۇگۇتتەك سەپ - سەپ بويىچە يىقىلىشقا باشلىدى. يەر يۈزىگە جەسەتلەر تولۇپ پۈت دەسسەپ تۇرغۇدەك بوش يەر قالمىدى.

ئاش پىشىمغىچە ئىككى قوشۇن شۇ تەرىزدە تاقارىشتى. گاھ غازاتچىلار قۇجۇلۇقلارنى سېپىل ئىچكىرىسىگە سۈرۈپ كىرەتتى، گاھ قۇجۇلۇقلار غازاتچىلارنى سېپىل تاشقىرىسىغا چېكىندۈرەتتى.

ئاقىۋەت، غازاتچىلار سېپىل ئىچىگە بۆسۈپ كىرىشكە مۇۋەپپەق بولدى. غازاتچىلار شەھەر كوچىلىرىغا قىيان سۈيىدەك يامراشقا باش-لىدى. ۋەھالەنكى، ئۇلار قۇجۇنىڭ ناتونۇش، تار كوچىلىرىدا سېپىل تۇۋىدىكىدىنمۇ بەكرەك تالاپەتكە ئۇچرىدى. ئۆگزە - لەمپىلەرگە، بۇددا مۇنارلىرى ۋە سوقما تاملارنىڭ ئارتىغا يوشۇرۇنغان كامانداز-لار تۇشمۇتۇشتىن ئوق ياغدۇردى. ھەربىر قەدەم يولدا غازاتچىلارنىڭ ئونلىغان جەسەتلىرى قالدى.

ئۇرۇش تاشقى شەھەر بىلەن خانلىق بۇددا ئىبادەتخانىسى ئالدىدا ئەڭ جىققى چىقتى. قۇجۇ بېگى تېڭىزنۇر تاشقى شەھەرنىڭ مۇداپىئەسىگە ئۆتۈپ، سۇ بېشى تۆمۈر بۇقا يېتەكلىگەن كۆچكۈن قىسىمنى خانلىق بۇددا ئىبادەتخانىسىنى قوغداشقا قالدۇرغانىدى. غازاتچىلار بىرنەچچە مەرتە جان - جەھلى بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتكەن بولسىمۇ، بۇتخانا قورۇ-

سىغا بۆسۈپ كىرەلمىدى. ساڭرام ئۆگزىسىدىن ۋە ئىبادەتخانىنىڭ قىزىل خىشتىن قوپۇرۇلغان پاكار تېمىنىڭ ئارتىدىن ئېتىلغان ساداق ئوقلىرى ۋە قىسقا سۈنگۈلەردىن لەت يەپ چېكىندى. كۈنپېتىشقا يېقىن تاشقى شەھەرنى ئىگىلىگەن بىر بۆلەك غازاتچىلار يارەمگە كەلدى. يامغۇردەك ياغدۇرۇلۇۋاتقان ئوققا قارىماستىن، تۆت تەرەپ-تىن زىچ ھۇجۇمغا ئۆتتى. بىر بۆلىكى ساڭرام ئۆگزىسىگە يامىشىپ چىقتى، بىر بۆلىكى تامدىن ئارتىلىپ چۈشتى. جەڭ قىسقا ھەم شىددەتلىك بولدى. سانى نەچچە باراۋەر ئۈستۈن بولغان غازاتچىلار چۈمۈلىدەك يوپۇرۇلۇپ ھەمساتتىلا قۇجۇلۇقلارنى قىرىپ تۈگەتتى. ئاخىرىدا سەككىز - ئونچە غازاتچى قۇدۇق بېشىدا مۇرىسىگە ساداق ئوقى سانجىلغان، ئەتيانلىرى قانغا مىلەنگەن سۇ بېشى تۆمۈر بۇقىنى قورشاۋغا ئېلىۋالدى. غازاتچىلارنىڭ بىرى ھۆركىرىگەنچە تۆپۈزىنى ھەملە قىلىپ دەۋرەپ بېرىۋىدى، تۆمۈر بۇقا چەبدەسلىك بىلەن ئالدىغا تىزلىنىپ قىلىچىنى تا سېپىغچە قارىغا تىقىۋەتتى. شۇنىڭ بىلەن تەڭ ئارتىدىن كۈچ بىلەن سانجىلغان سۈنگۈ ئۇچ قات كۆندىن ياسالغان ساۋۇتتىن ئۆتۈپ مەيدىسىدىن بىر غېرىچ تېشىپ چىقتى. غازاتچىلار يوپۇرۇلۇپ كېلىشىپ تۆمۈر بۇقىنى قىلىچلاپ قېيما - چېيما قىلىۋەتتى. شۇكەزدە ساڭرام بوسۇغىسىدا ئىسرىقدانىنى قۇچاقلاپ ئەجەل سۆرىگەن سالى بالا پەيدا بولدى. كۆزلىرى چانىقىدىن چىقىپ كەتكۈدەك چەكچىيىپ، پۈتلىرى يەرگە مىخلىنىپ قالدى. ۋۇجۇدىنى غەزەپ ئۆرتىگەن بىر مىڭبېشى ئاسماندىن چۈشكەندەك ئۇنىڭ ئالدىغا سەكرەپ چۈشتى. ئىسرىقدان سالى بالىنىڭ قولىدىن چۈشۈپ كەتتى. شۇكەمزە ئېغىر، ئەگمە قىلىچ ھاۋادا ۋىلىلداپ يالت - يۈلت چاقنىدى. سالى بالىنىڭ بېشى چېكىسىدىن ئېڭىكىگىچە ئىككىگە بۆلۈندى. كېلەڭسىز يەڭ ئىچىدىكى قولىنى كۆكۈيۇن قورۇغاندەك پۈلاڭلىتىپ، ساڭرامنىڭ نەقىشلىك قىزىل ئىشىكىگە يۆلەنگىنىچە سىيرىلىپ ئاستا يېقىلدى. باشتا مىڭبېشى، ئارتىدىن غازاتچىلار قىلىچ-خەنجەرلىرىنى ئوينىتقىنىچە ساڭرام ئىچىگە دەۋرەپ كىرىپ كېتىش-

تى.

تاڭلا كۈنى قوزا چۈشته خىزىر خوجا بىر توپ ھىماتچى سپاھ-لارنىڭ ھەمراھلىقىدا قۇجۇ خانلىق ئىبادەتخانىسىنىڭ ئالدىغا كەلدى. قىيغاچ كۆزلىرىگە قىزىللىق تىقىلغان، سۈيۈق ساقاللىق بىتى تام-دەك تاتىرىپ كەتكەندى، خىزىر خوجا ھەمراھلىرىنى تاشقىرىدا قالدۇرۇپ ئىتىنى دېۋىتىپ قورۇغا كىردى. قورۇ ئىچىدە شەيخۇل-ئىسلام ئەبۇ نەسىر بىلەن ئىتتىدىن چۈشمەي سۈس سالاملاشتى. ياغاچ پەنجىرىدىن ساڭرام ئىچىدە ئەرۋاھلاردەك تىمىسقىلاپ يۈرگەن غازات-چىلارغا قاراپ ئۇزاق تۇرۇپ قالدى.

— ئالتۇن بۇت تېپىلدىمۇ، تەقسىر؟

ئەبۇ نەسىرنىڭ روھسىز، ناخۇش تۇرقىدىن ھەممە ئايان بولۇپ تۇرسىمۇ، خىزىر خوجا بوغۇق، غاراڭ - غۇرۇڭ ئاۋازدا سورىدى.

— ھەممە جاينى ساقىت قىلماي تىنتىم. جاھىل مەجۇسىلەر ئۆزىنىڭ گۇناھقا پاتقان تېنىدىن باشقا قىل چاغلىق نەرسە قالدۇرماپ-تۇ.

— قۇدۇق - لەخمىلەرگە ئادەم چۈشۈرۈڭ، تام - تورۇسلارنى غۇلىتىڭ، ئالتۇن بۇت يەتتە قات يەر قەرىگە كۆمۈلگەن بولسىمۇ يىگىتلىرىڭىزگە تاپتۇرۇڭ. يەتتە ئىقلىمنىڭ مۇرتەد - مۇشرىكلىرى جۇغلانغان شۇنچىزا چوڭ شەھەردە بىرەر نىمتە بىدئەت بۇيۇمۇ بايقال-ماسمۇ تەقسىرىم.

خىزىر خوجىنىڭ گۆشلۈك يۈزى تارتىشىپ، لىپىلداپ كەتتى.

ئەبۇ نەسىر ئۇنچىقمىدى. چۈس مىجەزلىك خىزىر خوجىنىڭ پەسكويغا چۈشۈشىنى خېلى ھازاغىچە ساقلاپ تۇردى. ئاخىر، بۇجغۇر ساقىلىنى سىقىمداپ تەسلىكتە ئېغىز ئاچتى.

— ساھىبقىران، رەھمان ئىگەم بەندىلىرىنىڭ كۆزىنى روشەن قىلغايكىم، بىزلەر قويىنىمىزدا مەككار ھازاز ۇلنى، زەھەرلىك يىلان-چايانىنى ساقلىغان ئىكەنمىز.

خىزىر خوجىنىڭ چىرايىنى گۇمان، تەئەججۇپ قاپلىدى.

— ئەجەبا، بىزلەردىن كۆپرى خىيانەت ئۆتۈلۈپتىمۇ؟

— بىر ئاي ئىلگىرى ھۈزۈرىمىزدىن غايىب بولغان مۇدەررىس ھاجى باغدادىنى ئۇشبۇ ساڭرام ئىچىدىن بايقىدۇق. بۇددىستلارنىڭ راھىبكالانى بىلەن بىر جايدا جان تەسلىم قىپتۇ. قوينىدا تىغ يوشۇرۇغانىكەن. مىڭبېشىلاردىن بىرى ئول بەتبەختىنىڭ قولىدا شېھىت بوپتۇ.

خىزىر خوجا كۆزىنى يۇمۇۋالدى. قانداق قىزارغان قوۋزى قەھرىغەزەپتىن كىرىشكەن چىشلىرىغا ھىملىشىپ كەتتى.

— شەررىڭگە لەنەت!

ئۇزاقتىن كېيىن ئەبۇ نەسىرنىڭ قۇلىقىغا يىلان كۈشۈلدىغاندەك پەس، ئاچچىق سادا ئىشىتىلدى.

— بەس، ئىزدەش توختىتىلسۇن، قارغىش تەگكۈر ئۇشبۇ ئىبلىسلارنىڭ ماكانىنى زەبىت — ۋەيران قىلىۋېتىڭلار. شۇنداق قىلىڭلاركى، قىيامەت — ئەرساتقىچە ئادەم ئايىغى باسمايدىغان بولسۇن.

2006- يىل 6- ئاي

本集选录16篇短篇小说

مەسئۇل مۇھەررىرى: مۇھەممەت ئابلىز بۆرەيار
مەسئۇل كوررېكتورى: قەمبەرگۈل ئوسمان

كەندىرلىكتىكى چۇش

(تاريخي هېكايىلار)

ئاپتورى: ۋەلى داۋۇت

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلىپ تارقاتتى
(قەشقەر شەھىرى تاربوغۇز يولى 14 - قورۇ، پوچتا نومۇرى: 844000)
جايلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرىدا سېتىلىدۇ
قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1230×880مم 1/32
باسما تاۋىقى: 6.25 قىستۇرما ۋاراقى: 1
2006 - يىل 12 - ئاي 1 - نەشرى
2010 - يىل 3 - ئاي 2 - بېسىلىشى
تىراژى: 6080 —— 3081

ISBN 978-7-5373-1583-8

باھاسى: 12.50 يۈەن

سۈپەتتە مەسىلە كۆرۈلسە ئالماشتۇرۇپ بېرىلىدۇ
تېلېفون: 2653927 - 0998

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: غەيرەت خالىق

ISBN 978-7-5373-1583-8

9 787537 315838 >

定价：12.50元